Anul XXXVIII, No. 1—2 Ianuarie—Februarie 1927

CANDELA

Revistă teologică și bisericească

publicată de

I. P. Sf. Sa Mitropolitul Nectarie și profesorii dela Facultatea de Teologie din Cernăuți Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis Ieremiiv, Dr. Valerian Șesan, Dr. Romul Cândea, Dr. Nicolae Cotos, Dr. V. Loicihiță și Dr. Domițian Spânu

SUMARUL:

Pag.

P. Procopovici, Instrucția și educația religioasă în școalele secundare de băieți 1
V. Gheorghiu și R. Cândea, Recensii 61
R. Cândea, Bibliografie 67

CERNĂUȚI, 1927
Editura Facultății de Teologie

8856

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Șesan**
Redacţia şi Adiministraţia : Cernăuţi, Facultatea de Teologie.
Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.
Preţul pentru România este 100 lei anual.
Pentru studenţi 50 Lei anual.
Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei
Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei"
Cernăuţi, strada I. Flondor 33.

ANUL XXXVIII IANUARIE—FEBRUARIE 1927 No. 1—2

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ȘI BISERICEASCĂ

Instrucţia şi educaţia religioasă în şcoalele secundare de băieţi

CAP. 7

Mijloacele principale ale învăţământului religios

A) Materia învăţământului religios

Pentru realizarea scopului învăţământului religios, avem nevoie de mijloace, care să deştepte în elev un interes multilateral. Interesul şi obiectul influenţează voinţa elevului.

Psihologiceşte este constatat că cele mai apropiate ne interesează mai mult decât cele îndepărtate. Totaşa atenţia auzitorilor depinde de interesul obiectului; cu cât este obiectul mai interesant, cu atât va fi şi atenţia mai mare. Invăţământul deşteaptă interesul elevilor prin împărtăşirea de cunoştinţi sau materii, şi cum după Tertullian „anima est naturaliter christiana“, materia religioasă va deştepta interesul cel mai viu [1]) în inima elevilor.

Materia religioasă o constitue învăţăturile despre Dumnezeu, despre raportul oamenilor faţă de El, şi despre raportul oamenilor întreolaltă. Toate învățăturile acestea le aflăm depuse în sf. revelațiune a T. V. şi a T. N., şi sânt numite adevărurile de credinţă şi de morală creştină. Pe scurt sânt fixate învăţăturile de credință şi normele de viaţă morală în simbolul credinţii şi în de-

---

[1]) of. Barth, Elemente der Erziehungs- und Unterrichtslehre, pg. 2.

calog [1]), care arată ce trebue să creadă şi să facă omul pentru mântuirea sa.

Pentru a putea forma caractere şi personalităţi morale, vom comunica elevului mai întâiu adevărurile teoretice-dogmatice şi apoi cele practice-morale. Acestea fiind abstracte, trebue adaptate puterii de percepere a elevilor. Deasemenea ţinând cont de principiul fundamental-pedagogic, că orice învăţământ să fie intuitiv, şi în învățământul religios trebue să aducem materii intuitive. Pe acestea le aflăm în istoria sfântă, care cu materialul ei variat, atinge toate adevărurile credinței şi moralei creştine. Ea are o netăgăduită însemnătate pentru formarea caracterului creştin şi este de o nepreţuită valoare pedagogică [2]).

Creştinismul este o realitate istorică care a trecut prin multe faze pânăce a ajuns la forma de azi, şi este firesc, ca elevul să cunoască în mod cursiv desvoltarea învăţăturilor Creştinismului. Istoria biblică nu e decât istoria intituitivă a faptelor lui Dumnezeu, pentru mântuirea oamenilor ; b. o. facerea, oamenii cei dintâi, căderea lor, etc. etc. Dar învăţământul religios trebue să fie intuitiv pentru ca să poată concura cu disciplinele profane, şi astfel elevii să nu peardă interesul pentru el. Să nu pierdem din vedere, că învăţământul religios are să se adreseze omului întreg : să lumineze mintea, să nobileze inima şi să influenţeze voinţa spre fapte bune. In privinţa aceasta rolul cel mai însemnat îl are simţământul; acesta influenţează puterea voinței, şi prea adesea credința, deoarece psihologiceşte este dovedit, că primirea unui adevăr depinde de impresia ce o face asupra sentimentului. Prin intuiție, religia pătrunde în internul sufletului şi stărneşte focul sentimentelor. Istorioarele şi naraţiunile în general plac copiilor, cu atât mai mult istoria biblică va mişca inima şi voința lor, aşa că aceasta formează fundamentul convingerii religioase [3]). Deci istoria biblică constitue prima disciplină a învăţământului religios.

---

[1]) f. Brunner, Kath. Rel. Unt., pg. 15
[2]) cf. Steinbeck, o. c. pg. 148 –149.
[3]) v. Hauck, v. c. pg. 124.

In legătură mai strânsă cu istoria sfântă, stă istoria bisericească, care arătând peripețiile prin care a trecut biserica până în prezent, oferă mult material educativ, pentru întărirea convingerii religioase.

Istoria bisericii descrie, cum a luat naştere biserica creştină, şi cum a fost credința şi viața religioasă în trecutul ei. Ea ne prezintă personalităţi creştine, cu valoare pedagogică pentru elevi. Dacă istoria profană ne arată caracterele mari ale unor bărbaţi laici, dece istoria bisericească n'ar ilustra eroismul, prin care au excelat martirii şi sfinţii, încununaţi de moralitate şi virtuţi alese? „Chipul unui martir arată, ce au suferit şi ce au jertfit toţi martirii, pentru Hristos şi biserica Sa. In chipul unui părinte bisericesc, e vădit zelul credinţii, sfinţenia şi erudiția tuturor părinţilor bisericeşti“ [1]). Exemplele şi modelele de virtute aleasă, vor mişca inima elevilor şi-i vor îndemna la imitare. Istoria bisericească arată prestaţiunile bisericii în toate ramurile cultural-sociale. Biserica a fost totdeauna binefăcătoarea omenirii. Puterea culturală a bisericii se manifestează în ştiinţă, în artă, în negoţ şi în meserie. Ce să mai zicem despre rolul ei social? Ea a inaugurat opera caritativă, prin principiile ei de egalitate şi înfrățire a oamenilor. Deoarece din toate luptele biserica a eşit triumfătoare, elevii vor cunoaşte originea şi puterea Dumnezeească a acestei instituţiuni. Ea va convinge pe elevi, că credinţa lor este adevărata credință apostolică, păstrată nealterat de către biserică, în decursul veacurilor.

Material educativ deosebit de important, ne oferă istoria bisericii române, care ne arată meritul bisericii pe terenul naţional-cultural. Toate acestea pe de o parte vor întări convingerea elevilor despre adevărurile religiunii; pe de altă parte ei se vor simți mândri că sânt membrii unei biserici cu un trecut glorios [2]).

Invățământul religios nu este numai teoretic, căci o cunoştinţă teoretică despre Dumnezeu au şi diavolii,

---

[1]) Baumgartner, Unterrichtslehre, pg. 140.
[2]) v. pe larg Grimmich, o. c. 125—136.

după cum spune sf. Ap. Iacov [1]). Religia este înainte de toate o legătură reală şi practică cu Dumnezeu; o legătură ce se îndeplineşte prin rugăciune şi prin mijlocirea sf taine. Numai prin această legătură intimă cu Dumnezeu, religia îi dă omului pacea internă. Efectul vădit al sf. taine întăreşte apoi convingerea teoretică despre adeveritatea religiunii. Motivul principal al dezechilibrului vieţii religioase din cercurile mai înalte, este întrelăsarea exerciţiilor religioase, absentarea dela serviciul divin şi dela sf. sacramente. Invăţăturile referitoare la manifestarea vieţii noastre religioase, sânt cuprinse în deosebi în Liturgică; negreşit deci materialul Liturgicei va înrâuri asupra inimei şi asupra voinţei elevilor. In consecinţă socotim studiul liturgic de absolută necesitate în şcoalele secundare.

Nu este suficient ca elevul să cunoască numai Creştinismul pozitiv, ci el trebue să cunoască şi curentele subversive, care caută să usurpe temeliile bisericii. In ora de religiune, elevii din clasele superioare să cunoască diferitele curente şi sisteme filosofice, care atacă religia; aceasta o face învățământul apologetic. Mai bine va fi *ca elevii să cunoască din gura catehetului toate curentele bolnăvicioase, decât mai târziu să le cunoască sub o altă înfăţişare.* Ei să se convingă de adevărurile religioase şi pe calea ştiinţei, deoarece „formele cultului religios, care pot fi suficiente, când ne adresăm omului incult, zice Antonescu, au importanţă foarte redusă pentru omul cu o cultură mai înaltă. Sufletul acestuia din urmă îl vom putea cuceri, numai dacă noi înşine sântem înărmaţi cu o cultură superioară, pătrunsă de spiritul creştin [2]). De aici însă nu rezultă ca să facem din învățământul apologetic o catedră teologică! Material apologetic să primească elevii atât cât le este necesar pentru a putea susţinea şi apăra atacurile de credinţă, pe care le vor întimpina în viaţă, şi astfel intăriți şi convinşi, să poată păşi ca personalităţi depline.

Deasemenea elevii îşi vor câştiga o temeinică con-

---

[1]) Iac. 2, 19.
[2]) Reforma învâţământului, pg. 26.

vingere religioasă prin studiul comparativ al istoriei religiunilor, care ar trebui să se facă împreună cu studiul apologetic [1]). Aceasta cu atât mai mult, întru cât azi se pretinde din toate părţile ca istoria religiunilor să formeze disciplina principală a învăţământului de religiune [2]).

In sfârşit o comoară nepreţuită la trezirea sentimentului religios, pentru cultivarea religiozităţii şi pentru întărirea convingerilor religioase, este citirea sf. scripturi. Firește că citirea sf. scripturi, se va face cu elevii mai progresați, și anume nu întreaga biblie, ci numai părți alese. Prin lectura şi comentarul biblic, se vor adeveri cele învăţate până atunci, şi astfel se va perfecţiona educaţia religioasă a elevilor. Pe lângă faptul că biblia oferă mult material religios, citirea şi cunoaşterea ei corespunde curentului puternic al vremii, de a lăţi biblia chiar în popor. Totaşa prin citirea şi aprofundarea sf. scripturi, elevii noştri se vor înarma în contra diferitelor secte, care în deosebi azi răstălmăcind biblia în mod greşit și tendențios, subminează şi turbură pacea bună şi ordinea din biserică şi din stat.

Rezumând cele zise până aici, referitor la materia religioasă, ajungem la concluzia, că în planul de învăţământ sânt necesare următoarele studii: Istoria T. V. şi istoria T. N., Dogmatica, Morala, Istoria bisericească universală, Istoria bisericii române, Liturgica, Apologetica şi citirea sf. scripturi.

Se întreabă mai departe, care materii şi în ce măsură vor fi alese, şi în care clase vor fi predate? Cu întrebarea aceasta se ocupă planul de învăţământ şi programa analitică, de care vom vorbi în cele următoare.

B) **Planul de învăţământ**

Alegerea materiei religioase de predare este de mare valoare, pentrucă, dacă rezultatele religiunii nu corespund aşteptărilor, răul este a se atribui în mare parte alegerii materiei şi modului de predare.

---

[1]) Mihălcescu, Curs de teol. fund. o. c. pg. 6.
[2]) cf. Barth, o. c. pg. 502.

La alegerea materiei religoase trebue avut în vedere momentul calitativ şi nu pe acel cantitativ, este a se considera principiul „non multa sed multum“. Este greşit de a îngrămădi [1]) în creerul elevului diferite teorii şi ipoteze religioase, ca nu cumva când părăseşte şcoala să nu mai ştie nici învăţăturile fundamentale ale credinţii. Deasemenea nu sistemul, ci puterea care dă căldură şi morală corespunzătoare trebuinţelor sufleteşti ale elevilor, va fi măsura de alegere a materiei. Să nu facem din elevi teologi, ci creştini buni, potrivit scopului învăţământului religios, care este educaţie religioasă, şi nu ştiinţă teologică [2]).

Dacă în general alegerea materiei religioase, este de mare valoare, atunci aşezarea, sistemizarea şi distribuirea ei în diferitele clase, nu este de mai puţină însemnătate. Aceasta revine planului de învăţământ şi programei analitice.

La repartizarea materiei religioase pe clase, trebue să avem în vedere mai multe principii pedagogice referitoare la etatea şi la puterea de percepere a elevilor. In general învăţământul trebue să fie intuitiv şi educativ, iară în special, materiile trebue să fie aranjate în mod concentric, progresiv şi uniform. Dar învăţământul religios trebue să mai stea în corelaţie şi cu disciplinele profane, şi toată educaţia religioasă, să fie bazată pe credinţa supranaturală. Destribuirea materiei religioase trebue să corespundă scopului educaţiei religioase, care pe scurt definită, este urmarea lui Hristos şi a operei Sale; istoria vieţei şi a activităţii lui Hristos va trebui mereu repetată prin toate clasele, aşa că învăţământul religios trebue să mai fie şi hristocentric [3]).

Asupra intituiţiei şi asupra caracterului educativ al materiilor religioase, nu mai este nevoie să inzistăm; dar se impune să precizăm celelalte principii pedagogice.

---

[1]) cf. Ionescu, o. c. pg. 26 sq.

[2]) Cf Grimmich, o. c. pg. 70., Rev. g. Inv. A. II. pg. 683 sq., Grundfragen d. Kat. Wien 1911 l. H pg 13, cf. Ziegler, o. c. pg. 81.

[3]) v. la Ionescu, a. c. pg. 13 şi 43.

S'a spus că învăţământul religios şi aranjarea materiei religioase să fie concentrică. Aceasta înseamnă că studiile singulare ale acestuia să nu meargă independente şi fără legătură între ele, ci să formeze un întreg, al cărui centru să fie dogmele şi principiile morale, învăţăturile fundamentale ale credinţii noastre.

Distribuirea materiei să fie progresivă, adecă plecând dela uşor la mai greu, şi materia unui an să servească ca bază pentru materia anului viitor, iar materia aceasta să fie o desvoltare a materiei anterioare, şi toate materiile la un loc să formeze un tot organic.

Invăţământul religios, să fie uniform, adecă materia religioasă să urmărească în fiecare clasă acelaş scop, şi din materia religioasă respectivă să se scoată numai cele esenţiale şi trebuincioase elevilor.

Considerând şi analizând toate principiile induse pentru repartizarea pe clase a materiilor religioase, adecă considerând etatea, puterea de percepere a elevilor, principiul intuitiv, educativ, concentric, progresiv, hristocentric şi uniform, sântem nevoiţi să privim istoria sfântă a T. V. şi a T. N. ca cea mai potrivită pentru a servi ca bază a învăţământului religios.

Pentru a putea înţelege învăţăturile creştine, trebue înainte de toate să familiarizăm pe elevi cu noţiunile religioase. Catehismul din şcoala primară, dă aceasta în legătură cu istoria sfântă. Cum învăţământul trebue să considere principiul continuităţii, cel mai nimerit va fi, ca în şcoala secundară în clasa I-a să începem învăţământul religios cu istoria sfântă a T. V., deşi mulţi pedagogi zic că ar trebui să încetăm de a năcăji pe elevi cu legendele jidoveşti; totuşi T. V. fiind scriptură sfântă, formează baza T. N., şi în baza aceasta elevii vor înţelege mai uşor viaţa şi activitatea Domnului Isus Hristos [1]). Istoria sfântă explică în mod intuitiv prin istorioarele sale, revelaţiunea Dumnezeească.

Provedinţa Dumnezeească o explicăm prin arătarea raportului viu dintre Dumnezeu şi om, cum Dumnezeu

---

[1]) Cf. Schreiber, Religiöse Erziehung v. Menschen, pg. 151—155. cf. Hauck, o. c. pg. 124 sq.

se îngrijeşte de oameni ca şi un tată bun de copiii săi. Făcând asemănare între „poporul ales“ de Dumnezeu şi între biserica creştină, avem ocazie să vorbim despre caracterul supranatural al bisericii. Descoperirea voiei lui Dumnezeu prin patriarhi şi prin proroci, ne oferă învăţături de credinţă şi morală. In general prorociile şi simboalele profetice pregătesc omenirea pentru sosirea Mântuitorului.

In clasa II-a, istoria sfântă a T. N. va lărgi cercul cunoştinţelor câştigate. Elevii se vor convinge de adeveritatea prorociilor mesianice şi de realitatea revelaţiunei divine în persoana Domnului nostru Isus Hristos. Elevii cunoscând viaţa şi faptele lui Hristos, se vor însufleți pentru El şi vor primi învăţăturile Sale. Parabolele măreţe ale Domnului Isus Hristos se vor întipări în sufletul elevilor şi vor influenţa întreaga lor viaţă. Activitatea Domnului trebue tratată din toate punctele de vedere; Isus ca proroc, ca arhiereu şi ca împărat, şi apoi, ca Mesia cel juruit, ca Dumnezeu, şi ca om, ca virtute personificată, ca ideal de dragoste şi de bunătate [1]) In consecință elevii își însușesc în mod intuitiv cunoştința celor mai principale adevăruri dogmatice şi morale. In persoana Domnului Isus Hristos, elevii vor cunoaște în mod perfect dragostea şi credinciositatea lui Dumnezeu, vor cunoaşte înțelepciunea, puteria şi sfinţenia lui Dumnezeu, şi prin aceasta cunoaştere se vor trezi în sufletul lor sentimentele de dragoste şi credinţă, de umilinţă şi încredere, de dragoste faţă de aproapele şi de nădejde în viaţa cea veşnică.

In clasa III-a, când elevii sânt mai desvoltați, se poate cu învăţământul sistematic. Aici se vor preda în mod concis şi pragmatic învăţăturile credinţei pe baza celor 12 articole ale simbolului, iar adevărurile morale pe baza decalogului.

In clasa IV-a, potrivit principiului simultaneităţii cu disciplinele profane, când se învaţă istoria naţională, apoi corespunzător capacităţii elevilor, şi ținând cont şi

---

[1]) cf. Steinbeck, v. c. pg. 149.

de eventualitatea, că mulţi elevi părăsesc şcoala, mulţumindu-se cu cursul inferior, va fi cel mai nimerit, ca să se predea în această clasă istoria bisericească şi liturgica.

Elevii din clasa IV-a, de obiceiu se află într'un stadiu de desvoltare sufletească, când arată porniri ideale şi interes deosebit pentru poezie şi artă. Fireşte că liturgica oferind material bogat de poezie şi artă bisericească în cultul nostru divin, elevii se vor însufleţi şi inimile lor se vor umplea de evlavie către cele sfinte, vor câştiga respect pentru datinele şi aşezămintele bisericeşti, şi veneraţiune faţă de servitorii altarului.

Istoria bisericească universală va arăta lăţirea şi întărirea bisericii, desvoltarea cultului şi a organizărei bisericii. Istoria bisericii române va arăta meritul acesteia pe terenul naţional şi cultural. Bineînţeles că, atât din istorie cât şi din liturgică, se vor trata numai acele materii, ale căror cunoştinţă le va fi elevilor de folos pentru viaţă, dacă vor părăsi şcoala după terminarea clasei a IV-a. In scopul acesta va fi nevoie să se alcătuească un manual didactic, care să cuprindă pe scurt istoria bisericească şi partea generală din liturgică.

In clasa V-a este potrivit să se predea pe larg istoria bisericească. Pe de oparte păstrăm prin aceasta principiul continuităţii, deoarece elevii au învăţat, ce să creadă şi cum să trăească spre a dobândi împărăţia cerească, şi deasemenea istoria bisericească le va arăta, cum a fost credinţa şi viaţa religioasă în trecutul bisericii. Pe de altă parte, istoria bisericească este o revizuire şi o recapitulare a cunoştinţelor dogmatice şi morale câştigate în anii trecuţi, şi totodată este o pregătire pentru învăţăturile dogmatice şi morale, care se vor preda în mod mai detailat în cursul superior. Dar istoria bisericească ne oferă şi însemnate argumente pozitive apologetice, aşa că în clasa a V-a, când elevii primesc din ştiinţele naturale cunoştinţi care în aparenţă, stau în contrazicere cu religia, este momentul potrivit, ca istoria să-i convingă, că credinţa lor este credinţa primilor creştini, că biserica este un aşezământ Dumnezeesc, care din

începuturi mici a ajuns o forță universală a omenirii, şi că prigonită şi combătută în credinţa ei, biserica a fost întotdeauna biruitoare. Istoria bisericească însă, ca să convingă pe elevi de adevăr, nu va fi o simplă înşirare a anilor, a evenimentelor istorice, a diferitelor erezii şi persecuţiuni, ci ea va accentua acele momente, care vor putea însufleţi pe elevi pentru idealuri mai înalte. Puterea culturală-caritativă a Creştinismului să o arate istoria bisericească [1]).

In legătură cu istoria bisericii universale se va trata şi istoria bisericii române, care va ilustra meritul bisericii pentru cultura şi neamul românesc, va arăta figurile marilor noştri ierarhi şi voevozi, în mod viu va arăta credința lor prin fapte, şi ca dovadă nenumeratele mănăstiri şi biserici ridicate de ei.

In clasa VI-a să se predea dogmele credinții, potrivit culturii mai înalte a elevilor, şi anume în legătură cu învățământul apologetic; la fiecare dogmă să se arate argumentele adevărului şi lipsa de temeiuri a părerilor opuse. Un studiu apologetic separat, nu este recomandabil din mai multe motive. Pro primo, elevii şcoalei secundare încă nu sânt maturi pentru a putea înţelege cu raţiunea dovezile apologetice. Acestea se adresează aproapre exclusiv raţiunei, pe când scopul învăţământului religios, este ca să înrâurească mai mult asupra inimei şi voinței elevului, pentru a-i forma o concepţie creştină despre lume şi viaţă.

Argumentările speculative sânt potrivite pentru ştiința teoleogică. In cât privește modul predării dogmelor în legătură cu învăţământul apologetic, vorbim în alt loc.

In clasa VII-a se continuă cu predarea învăţăturilor morale. Deoarece elementul etic al Creştinismului este victoria învăţământului religios, şi în deosebi în clasa VII-a, care eventual va fi ultima clasă din şcoala secundară, va trebui să insistăm cu atât mai mult asupra învățăturilor morale. Astfel vom demonstra superioritatea principiilor morale-creştine, faţă de oricare alt

---

[1]) cf. Grimmich, v. c. pg. 125—137.

sistem. Elevul să fie convins, că trebue să împlinească preceptele creştine nu din silă, ci din dragoste către Hristos. Invăţământul moralei să înlesnească elevului cunoaşterea de sine şi stăpânirea de sine, şi să-l facă ca să se supună voiei lui Dumnezeu.

In clasa VIII-a potrivit vârstei elevilor ar fi momentul ca să cunoască mai deaproape „cartea cărţilor“, sf. scriptură [1]). In scopul acesta va trebui să se facă o scurtă introducere în scrierile sf. scripturi, pentru ca elevii, după ce vor părăsi şcoala, să aibă o ideie clară, despre ce cuprinde sf. scriptură, când şi sub cari împrejurări a fost scrisă, şi cum a fost păstrată [2]).

Tot în aceasta clasă, ca o încoronare a desăvârşirii religioase, va fi nimerit ca să dăm elevilor, cunoştinţi mai temeinice despre sf. sacramente şi despre cultul divin. In scopul acesta ar fi bine ca să se predea partea specială a liturgicei, obiect cu care presupunem că am dat maximum de cunoştinţi posibile şi necesare, din religiunea creştină.

In consecinţă gruparea materiilor religioase, pe clase, ar fi următoarea [3]):

Cl. I-a Istoria sfântă a T. V.
Cl. II-a Istoria sfântă a T. N.
Cl. III-a Invăţăturile credinţei şi moralei creştine.
Cl. IV-a Istoria bisericească şi liturgica generală.
Cl. V-a Istoria bisericească universală şi istoria bisericii române.
Cl. VI-a Dogmatica în legătură cu învăţământul apologetic.
Cl. VII-a Morala creştină.
Cl. VIII-a Citirea sf. scripturi şi liturgica specială [4]).

In felul acesta am grupat materiile religioase în două cercuri concentrice, potrivit organizaţiei învăţă-

---

[1]) Cf. Popescu-Breasta, Inv. religios în Germania, pg. 40
[2]) cf. Steinberck, v. c pg. 151 153.
[3]) v. Luminătorul. Rev. bis. An. LIX Nr. 2—3 pg. 4—9; v. Congresul ped. religios al prof. de rel. Bucureşti 1925, pg. 6 şi 8.
[4]) Dacă în viitor s'ar întocmi un singur tip de şcoală secundară, numai cu 7 clase, atunci materia religioasă din clasa VIII-a să fie predată în legătură cu Morala din clasa VII-a.

mântului secundar în curs inferior şi superior, şi potrivit cuprinsului lor: istoric, abstract, practic şi edificator.

In cele următoare, vom încerca să stabilim programa analitică pentru fiecare clasă, contând că învățământul religios, se va preda în viitor în toate şcoalele secundare din ţară cu câte *două ore pe săptămână*.

C. **Programa analitică** [1])

Clasa I-a, *Istoria sfântă a Testamentului Vechiu*. Istoria sfântă şi împărţeala ei. Facerea; Ingerii. Adam şi Eva. Căderea protopărinților (trufia, păcatul strămoşesc, protoevangeliul). Cain, Avel şi Set (invidia). Potopul, Noe. Turnul Babel. Patriarhii şi juruinţa întreită Dumnezeească făcută lui Avram. (Istorioare din viaţa patriarhilor şi reflexiuni morale: iubirea de pace a lui Avram). Melhizedec (simbol profetic) Pierderea Sodomei şi Gomorei. Isac (simb. prof.) Iacov-Israil. Iosif. (simb. prof.) Iacob la Bersabe şi prorocia lui. Explicări privitoare la revelaţia divină. Urgia asupra Evreilor în Egipet. Moisi, mielul pascal (simb. prof.) Călătoria la Canaan, (providința Dumnezeească, trecerea prin marea roşie etc.) Darea legii pe muntele Sinai, Cortul mărturiei, persoanele liturgice, jertfele, sărbătorile. Caracterul pregătitor al acestora. Aron şi şarpele de aramă (simb. prof.) Iosua. Trecerea Iordanului. Aşezarea Evreilor în pământul făgăduinţei. Ocărmuirea judecătorilor (împlinirea poruncilor Dumnezeeşti). Rut, Preotul Ilie şi prorocul Samuil. Intemeiarea regatului, cu istorioare din viața regilor: împotrivirea regelui Saul, ungerea lui David. David şi Goliat (la nevoie se arată puterea lui Dumnezeu. David ca rege, David ca psalmist. Avesalom (venerarea părinţilor). Solomon, templul (înţelepciunea). Desfacerea regatului, regatul lui Israil. Prorocii, Ilie, (istorioare din viaţa lui: văduva din Sarepta Sidonului, credința şi lepădarea de sine, jertfa de pe muntele Carmilului, lua-

---

[1]) V. Tarangul, o. Proiect al unui plan de înv. pentru religiune, pg. 28—36; Luminătorul, a. LIX, No. 2—3, pg, 9—22.

rea la ceriu a lui Ilie. Eliseiu, vindecarea lui Neeman (lăcomia şi minciuna lui Ghezi) apunerea lui Israil. Samarinenii. Iona (simb. prof.) Mihea, Isaia (prorociile mesianice). Iudeii în captivitatea Babilonului, dărămarea Ierusalimului. Ieremia, Daniil, (visul lui Nabuhodonosor), Ananie, Azarie şi Misail, cei trei tineri în cuptorul de foc, Daniil în groapa leilor (despre idoli, puterea lui Dumnezeu). Mane-Tekel-Fares, căderea Babilonului, Prorocia lui Daniil. Rezidirea templului, profeții: Aggeu, Zaharia şi Malahia. Luarea sceptrului dela Iuda. Reflexiuni asupra sosirei „împlinirea timpului", şi greşita interpretare a profeţiilor despre Mesia (aşteptarea unui Mesia pământesc).

Clasa II-a. *Istoria sfântă a Testamentului Nou* Situaţia politică şi religioasă înainte de venirea Mântuitorului. Naşterea sf. Ioan Botezătorul. Sf. Fecioara Maria şi Bunavestirea. Naşterea Domnului. Fuga la Egipet. Isus în templu la vârsta de 12 ani. Sf. Ioan predică pocăinţă. Botezul lui Isus. Mărturia lui Ioan Botezătorul despre Isus. Isus în pustie. Moartea sf. Ioan Botezătorul.

I. Activitatea Domnului ca profet: alegerea sf. Apostoli. Cuvântarea de pe munte. Sărbarea sâmbetei, pânea vieţii, păcatul contra sf. Duh, Isus mustră pe Iudei pentru necredinţă, pe Farisei pentru fățărnicie. Isus în casa Martei şi Maria. Mărturisirea sf. Petru. Cererea Solomiei şi porunca cea mai mare. Isus plătește darea templului. Banul dării, Banul văduvei. Isus în casa lui Zacheu şi în casa lui Simion leprosul (dragoste) Isus vorbeşte în parabole: parabola fiului rătăcit. Domnul proroceşte: soartea sf. Apostoli, lăţirea, prigonirea şi dăinuirea veşnică a bisericii, venirea sf. Duh, dărămarea Ierusalimului. Venirea a două a Domnului, patima, moartea, şi preamărirea Sa.

Minunile Domnului, trimiterea sf. Apostoli la predicare.

II. Domnul ca Arhireu: patimele, aşezarea sacramentului euharistic, rugăciunea arhierească, răstignirea.
III. Domnul ca împărat: învierea Domnului, arătările

domnului după sf. înviere, instituirea pocăinței şi a sf. Botez, reaşezarea sf. Petru, înălţarea la ceriu şi pogorîrea sf. Duh. Caracterul personal a lui Isus: ca Mesia cel juruit, Dumnezeu-Omul, Maiestatea şi dragostea personificată. Urzirea şi lățirea bisericii: alegerea lui Matia, prima comunitate creştină în ziua cincizecimii, unele minuni ale sf. Apostoli, şi prigonirea lor, viaţa primilor creştini şi alegerea diaconilor. Moartea lui Ştefan. Răspândirea sf. evangheliei în Palestina, sf. Petru şi sf. Ioan miruesc pe Samarinenii botezaţi. Creştinarea lui Saul, (graţia supranaturală), răspândirea sf. evanghelii în afară de Palestina, sinodul apostolic; reflexiuni asupra comunităţii prime a lui Hristos.

Clasa III-a. *Invăţătura credinţii şi moralei creştine.* Explicări generale despre revelaţiunea divină, despre religiune, şi despre credinţă. Insemnătatea sf. scripturi şi sf. tradiţiuni. Simbolul credinţei, art. 1. Dumnezeu unul în fiinţă şi în trei persoane, (însuşirile lui Dumnezeu cu narațiuni intuitive). Art. 2. Isus este Mesia cel juruit şi fiul lui Dumnezeu. Art. 3. Isus este om adevărat. Art. 4. Patimele şi moartea Domnului. Art. 5. Invierea şi arătările după sf. învierea Domnului. Art. 6. Inălţarea la ceriu şi juruinţele Domnului. Art. 7. Judeţul ultim. Art. 8. Juruința sf. Duh., pogorîrea sf. Duh, darurile sf. Duh la primii creştini. Dogma sf. Treimi, purcederea sf. Duh dela Tatăl. Art. 9. Noţiunea, misiunea şi organizarea bisericii ca aşezământ Dumnezeesc, semnul caracteristic, şi însuşirile ei esenţiale, biserica ortodoxă singura adevarata-biserică, norma credinţii. Art. 10. Despre sf. taine în general. Art. 11 şi Art. 12, Invăţătura Domnului şi a sf. Apostol Pavel, despre invierea morţilor, schimbarea trupurilor, despre judeţul particular şi cel universal, despre viaţa veşnică.

Apoi învăţătura moralei. Legea naturaiă, legea mozaică şi cea creştină (Exemple din T. V. şi T. N) Superioritatea legii creştine. Fericirile evangelice, despre virtute şi păcat. Păcatele capitale, şi strigătoare la cer, cele în contra sf. Duh. (Explicarea lor prin istorioare biblice). Răsplata şi pedeapsa în viaţa veşnică. Datoriile

omului faţă de Dumnezeu. Porunca I. Adorarea lui Dumnezeu şi rugăciunea (naraţiuni potrivite). Datoriile faţă de biserică. Poruncile bisericeşti. Porunca II. Idololatria, şarpele de aramă. Onorarea sfinţilor, a sf. moaşte, a icoanelor şi a sf. cruci. Porunca III. Jurământul şi votul (exemple). Por. IV. Sărbarea duminicii şi a sărbătorilor, necesitatea şi modul sărbării cu explicări potrivite. Datorințele către aproapele şi către sine. (Exemple din parabole). Cunoaşterea de sine. Por. V. Datorințele faţă de părinţi, stat, diregătorii, preoţi, învăţători, venerarea bătrânilor, tratarea servitorilor (cu naraţiuni potrivite). Por. VI. Datorinţele faţă de corp, faţă de suflet ; faptele îndurării sufleteşti şi trupeşti. Datorinţe faţă de animale. (La toate exemple intuitive). Por. VII. Curăţia morală pe scurt (lectură rea). Por. VIII. Despre avere, lepădarea de sine şi milosteniile, vătămarea avutului străin Por. IX. Calomnia, stăpânirea limbii, stima faţă de aproapele. Porunca X. Ispita, păcatele interne (Ispita Domnului în pustiu).

Clasa IV-a. *Istoria bisericească*. Ce este istoria bisericească, şi cum se împărţeşte. Situaţia politică în Palestina şi referinţele religioase la toate popoarele pe timpul venirii Mântuitorului. Urzirea bisericii. Creştinarea lui Paul, şi răspândirea Creştinismului afară de Palestina prin sf. Ap. Paul, şi ceilalţi Apostoli şi părinţi. Dărâmarea Ierusalimului, Creştinarea în Dacia-Traiană. Persecuţiunile, în general, Reflexiuni asupra puterii lui Dumnezeu prin care s'a lăţit Creştinismul. Organizarea primă a bisericii şi viaţa religioasă a primilor creştini. Monahismul. Creştinismul pe timpul lui Constantin c. Mare, Iulian Apostata, Teodosie c. Mare, Iraclie, Iconoclasmul. Erezii şi shisme (noţiuni generale). Cele 7 sinoade ecumenice, (pe scurt). Creştinismul la popoarele germane, la Perşi, Abesinieni, în ambele Dacii. Mohamedanismul. Rolul cultural şi civilizatoric al bisericii. Sf. Vasile c. Mare, sf. Ioan Gură de aur, sf. Grigorie Nazianzianul, Atanasie c. Mare, (ca exemple morale). Creştinarea Slavilor, Creştinismul între Români. Invăţă-

turi noui în biserica Occidentului. Ignatie şi Fotie. Shisma cea mare.

Patriarhatul din Târnova, puterea papală, şi în cercările de unire cu biserica răsăriteană. Căderea Constantinopolului. Reformaţiunea în Occident. Iesuiţii. Biserica română, unirea unei părţi de Români cu Roma (1700). Revoluţia franceză, şi lupta culturală. Bisericile autocefale ortodoxe. Rolul cultural al clerului român. Patriarhia română. *Liturgica generală*. Noţiuni generale despre cultul divin, raportul cultului mosaic faţă de cel creştin, şi desvoltarea cultului creştin. Persoanele liturgice. Despre monahism, rolul cultural al clerului, venerarea persoanelor liturgice. Locurile liturgice. Obiectele liturgice. Despre sf. moaşte şi cărţile bisericeşti. Timpurile liturgice, timpurile de ajunare şi cele întru amintirea morţilor. Despre rugăciune, despre sf. cruce, ţinuta corpului, a mânilor, descoperirea capului, sărutarea sfântă, îndreptarea feţei spre răsărit, tămâierea, aprinderea lumănărilor, Explicarea sf. liturghii.

Clasa V-a. *Istoria bisericii universale şi a bisericii române*. Definiţia noţiunii „istorie bisericească“, şi împărţeala ei. Referinţele politice şi religioase pe timpul venirii Mântuitorului. Urzirea bisericii, răspândirea Creştinismului în Palestina şi în afară de Palestina. Creştinarea lui Paul. Sf. fecioară Maria. Dărămarea Ierusalimului. Persecuţiunile şi cauzele lor. Organizarea primă a bisericii, sistemul mitropolitan şi sinodal, viaţa religioasă şi morală a primilor creştini; începutul monahismului. Creştinismul sub Constantin c. Mare, Iulian Apostatul, Teodosie c. Mare; împăraţii bizantini şi biserica ortodoxă. Iraclie, Iconoclasmul, Erezii şi shisme. Sistemul sinodal şi cele 7 sinoade ecumenice. Creştinismul la popoarele germane, în Asia, Africa. Rolul cultural şi civilizatoric al bisericii. Strâmtorirea bisericii în Asia şi în Africa. Creştinarea Slavilor, Metodiu şi Ciril, Creştinarea Maghiarilor. Patriarhatul din Ohrida. Cearta pentru Bulgaria. Ignatie şi Fotie, Shisma cea mare. Mohamedanismul.

Mongolii şi cruciații. Patriarhatul din Târnova. Puterea papală şi captivitatea babilonică, shisma papală, sinoadele dela Pisa, Constanţa, Bazilea, Ferara şi Florenţa. Căderea Constantinopolului. Reformațiunea. Luteranismul şi Calvinismul. Sinodul Tridentin şi Iesuiţii. Spiritul antireligios şi revoluţia franceză, lupte culturale. Bisericile ortodoxe autocefale. Popoarele eterodoxe şi organizarea lor.

Istoria bisericii române. Creştinismul în Dacia. Biserica creştină în ambele Dacii până la creştinarea Bulgarilor, şi Creştinarea Bulgarilor. Raporturile acestora cu Românii. Limba slavonă în biserica română. Infiinţarea Mitropoliilor şi Episcopiilor din Muntenia, Moldova şi Transilvania. Patriarhul Nifon, Mitropolitul Teoctist II. Biserica română din ţările române, patriarhatul Constantinopolului şi biserica din Transilvania. Mânăstirile, şi foloasele aduse de mânăstiri. Incercările Papilor de-a introduce romano-catolicismul în biserica română. Biserica din Transilvania. Reformații în ţările române. Petru Movilă, sinodul dela Iaşi. Unirea unei părţi de români din Transilvania cu Roma.

Mitropoliţii Varlaam şi Dositei, Ștefan, Episcopul Mitrofan şi Mitropolitul Teodosie. Limba română în biserică. Biblia românească. Antim Ivireanul şi Iacov Stamate. Biserica română în prima jum. a sec. XIX. Veniamin Costachi şi Grigorie IV. Biserica ort. română din Transilvania, Mitropolitul Şaguna, Biserica Bucovinei, Episcopul Eugenie Hacman şi Mitropolitul Silvestru Morariu. Biserica Basarabiei. Biserica rom. unită cu Roma. Inocențiu Klain şi Petru Aron. Starea bisericii române în a doua jum. a sec. XIX. Secularizarea averilor mânăstireşti, Infiinţarea sf. Sinod, Autocefalia bisericii române. Facultăţile de teologie. Legea clerului, Casa bisericii. Sectele religioase din România. Rolul şi însemnătatea bisericii noastre naționale. Patriarhia română.

Clasa VI-a. *Dogmatica cu învățământul apologetic.* Noțiuni generale despre religiune şi revelațiune. Credința şi însemnătatea ei în viaţă, — chiar la predarea ştiinţelor pozitive. Credința religioasă, supranaturală. Nece-

sitatea sf. revelaţiuni. Minunile, combaterea obiecțiunilor, prorociile, combaterea obiecţiunilor. Revelaţiunea patriarhilor, revelațiunea mosaică şi cea creştină. Raportul între revelațiunea T. V. şi a T. N., Sf. scriptură a T. V. şi T. N.

Inspiraţiunea, Sf. Tradiţiune. Raportul între sf. scriptură şi sf. tradiţiune. Implinirea prorociilor mesianice în persoana lui Isus Hristos. Caracterul personal al lui Hristos : Dumnezeu-omul, Mesia, Maiestatea şi virtutea personificată. Minunile Domnului, combaterea obiecţiunilor făcute contra învierii lui Hristos. Demonstrarea misiunei Dumnezeeşti din minunile și prorociile Domnului, şi răspândirea și conservarea religiunii creştine, regenerarea vieţii religioase — morale în omenire, universalitatea religiunii creştine. Biserica este aşezământ Dumnezeesc, biserica ortodoxă este biserica adevărată a lui Hristos, organizaţia ei şi combaterea primatului dela Roma, capul bisericii, întreita misiune a bisericii, infalibilitatea — norma credinţii. *Partea specială*. Despre sf. Treime. Existenţa lui Dumnezeu (citate din sf. scriptură şi argumentul teleologic şi istoric), combaterea materialismului. Deosebirele persoanelor sf. Treimi, Filioque. Dumnezeu creatorul, ţiitorul și guvernatorul lumii. Doctrina despre lumea spirituală, materială şi despre om. Combaterea materialismului antropologic. Provedinţa Dumnezeească, şi demonstrarea ei prin exemple din viaţă. Păcatul strămoşesc, şi pregătirea omenirii pentru sosirea Mântuitorului.

Dumnezeu Mântuitorul. Isus Hristos, Dumnezeu adevărat, om adevărat (uniunea ipostatică) Născătoarea de Dumnezeu ; Lucrările lui Isus Hristos pentru mântuirea lumii : Jertfa crucii. Dumnezeu sfinţitorul. Graţia supranaturală şi sf. taine. Dumnezeu judecătorul. Existenţa personală a sufletului, argumentul metafizic, teleologic, psihologic şi istoric, judeţul particular, şi combaterea purgatorului, onorarea sfinţilor, rugăciunea pentru cei morţi. A doua venire a lui Hristos, invierea morţilor, sfârşitul lumii, judeţul universal, răsplata veşnică.

Clasa VII-a. *Morala creștină*. Noţiunea moralei, superioritatea moralei creştine faţă de etica filosofică. Descoperirea voiei lui Dumnezeu prin legea naturală şi cea divină. Legea omenească, superioritatea legii evangelice. sfaturile evangelice, iubirea ca principiu de căpetenie a moralei creştine, ajutorul dragostei. Libertatea morală. Conştiinţa şi cultivarea ei. Valoarea morală a faptelor omeneşti şi criteriile lor pentru judecarea lor. Virtutea şi felurile ei. Păcatul şi felurile lui. Urăciunea şi pedeapsa păcatului. Datorinţele către Dumnezeu. Credința şi constrastele ei. Speranţa şi dragostea, combaterea contrastelor. Fructele speranţei şi a dragostei. Zelotismul şi fanatismul. Cultul extern, cultul extraordinar. Stima de sine însuşi, servilismul, mijloacele pentru „γνῶθι σεαυτόν". lubirea de sine însuşi, păcatele contra îngrijirii trupeşti: desfrâul, sinuciderea, duelul, stăpânirea trupului (castitatea). Ingrijirea sufletului; cultivarea raţiunei, a voinței şi a simţământului (lectură rea). Dătorinţele faţă de bunurile materiale, ideale şi supranaturale câştigate prin darul botezului. Mijloacele a se ridica din păcat. Datorinţele către aproapele: faţă de bunurile supranaturale, spirituale, ideale, faţă de viaţa trupească, faţă de bunuri materiale. Datorințele către animale. Datorinţele sociale. Alegerea carierei, familia, națiunea, (şovinism şi renegare). Statul, Patriotismul, Biserica şi ascultarea faţă de biserică.

Clasa VIII-a. *Liturgica specială*. Recapitularea pe scurt a celor mai importante chestiuni din liturgica generală. Despre formele cuvântului, rugăciunea, cântarea liturgică şi istoricul muzicei bisericeşti. Cetirile sfinte şi cuvântările bisericeşti. Despre cărţile bisericeşti. Despre binecuvântare, impunerea mânilor, etc. etc. Rânduelile liturgice periodice, Cele 7 laude şi arătarea sumară a fiecărei rândueli şi excepţiile. Explicarea istorică şi simbolică a acţiunilor sf. liturgii a lui Ioan Gură de Aur. Felurile de liturgii şi deosebirile între ele. Rânduelile liturgice ocazionale. Rânduelile sf. taine. Despre sacramentalii în general, despre hirotezii, despre sfinţirea apei, a bisericii, a casei, doxologii şi despre înmormân-

tare. In legătură cu aceasta: Istoricul cărţilor sf. scripturi, cuprinsul pe scurt a fiecărei cărţi canonice şi citirea unor părţi alese din T. V. şi din T. N.

D). **Metoda de predare a materiilor religioase**

a) *Generalităţi.*

„Toate cu cuviinţă şi după rânduială să se facă“[1]). porunceşte sf. Apostol al ginţilor. Deci şi catehetul, pentru a putea realiza scopul învăţământului religios, va trebui să facă toate după rândueală, va trebui să se ţină de oarecari norme, care constitue metodica catehetică.

Alegerea, gradarea şi distribuirea materiei religioase pe clase s'au făcut deja după principii pedagogice. Dar mai departe se pune problema, cum va putea învăţa şi edifica catehetul pe elevi, în cele ale credinţii şi moralei, sporindu-le viaţa lor religioasă-morală? Metoda învăţământului religios s'a depreciat, crezându-se că ar fi de prisos, în deosebi în şcoala secundară. Dar sunt mulţi profesori, care deşi sunt stăpâni pe materia lor, totuşi nu pot înrâuri cu aceasta asupra elevilor, deoarece nu cunosc căile pe care trebue să meargă la tratarea şi la predarea materiei religioase [2]). Calea pe care catehetul trebue să păşească în scopul acesta, este experimentată prin cercetările pedagogiei, ştiinţifice; deaceea este necesar ca să o cunoască. Metoda însă să nu fie un fel de restrângere a libertăţii individuale, ci numai un mijloc, cu care catehetul poate mai uşor să promoveze învăţământul catehetic [3]).

Invăţământul religios, fiind de natură supranaturală, va avea şi o metodă specific diferită, de celelalte discipline. Catehetul fiind şi păstor sufletesc al elevilor, nu va uita că râvna şi dragostea lui către Hristos va fi directiva şi principiul fundamental al predării învăţă-

---

[1]) 1 Cor. 14, 40.
[2]) Cf. Grimmich, o. c. pg. 153 sq.
[3]) Ad. Matthias, o. c. pg. 67.

mântului religios; F. Zange zice: „Către Mântuitorul lumii trebue să tindă orice învăţământ religios“ [1]).

Principiile didactice, pe care le-am considerat la alegerea şi la gruparea materiei religioase, au valoare şi pentru tratarea şi predarea ei.

Vorbim despre lecţie. Aceasta trebue să stea în continuitate şi să corespundă scopului catehetic. „Graba strică treaba“ spune românul. Deci catehetul să ţină seamă de timpul de care dispune şi să nu stărue de-a îndopa pe elevi cu întreaga programă analitică, în schimb să facă predarea în mod superficial şi grăbit. Să nu scăpăm din vedere că învăţăturile religioase trebue să devină proprietatea sufletească a elevilor, şi pentru aceasta le trebue timp ca să le asimileze. Mai bine puţin şi bine predat, decât mult şi fără aprofundare. Invăţământul educativ şi deasemenea şcoala activă pretind ca elevii să nu stea pasivi, ci să fie activi, colaborând la aflarea şi la însuşirea adevărurilor religioase [2]). Religiunea creştină, prin excelenţă este o putere educativă, şi trebue să înrâurească în deosebi asupra sentimentelor şi asupra voinţei elevilor. In scopul acesta catehetul va arăta intimitate familiară şi se va prezenta înaintea elevilor ca un bun prieten şi sfătuitor al lor: astfel va câştiga inima şi încrederea lor. Elevii vor simţi plăcere pentru obiectele religiunii şi cu bucurie vor aştepta ora de religiune. Metoda bună de predare, va face ca să dispară ura şi dispreţul, ce-l au elevii — nu arareori — faţă de învăţământul religios. Antonescu vorbind despre motivele, dece religia înrâureşte atât de puţin asupra elevilor, spune că metoda predării este vinovată, pentrucă prea mult se insistă asupra noţiunilor abstracte [3]).

Învăţământul să fie plăcut şi fără oboseală, ca să nu devină plictisitor pentrucă „plictiseala, zice Herbart [4]), este cel mai mare păcat al învăţământului“.

Pentru ca învăţământul catehetic să aibă efectul dorit, vom spune încă următoarele. Fiecare oră de reli-

---

[1]) Evgl. Rel. Unt. pg. 172.
[2]) Haberl, o. c. pg. 28, Nisipeanu, Şcoala activă, pg. 4.
[3]) Din problemele pedag. pg. 169
[4]) Werke, X, pg. 60.

giune să fie împărţită în trei părţi. La începutul orei se face o scurtă repetare a lecţiei trecute, pentru a se încredinţa, dacă elevii şi-au însuşit materia predată, şi pentru a face legătura dintre materia cea nouă cu cea veche. In partea a doua a orei, partea cea mai mare, să se facă predarea lecţiei noui și finea orei să fie destinată pentru repetarea materiei noui.

Pentru a putea face o lecție bună, trebue înainte de toate să fie disciplină în clasă. Forma predării să fie intuitivă, progresivă, cu interes, cu căldură şi cu convingere ; elevii să colaboreze şi astfel singuri să afle adevărul. In scopul acesta orice lecţie trebue să fie bazată pe legile fundamentale ale apercepţiei sufletului omenesc [1]).

Deasemenea de mare importanţă este limbagiul şi tonul predării. Pentru toate acestea ne va servi drept model, însuşi Dumnezeescul învăţător. El a vorbit în mod diferit cu diferiţii Săi ascultători. Aşa şi catehetul va trebui să caute a se apropia mai mult de sufletul copiilor. Cu aceasta va îndeplini cerinţele pedagogicei şi totodată se va conforma cuvintelor sf. Ap. Pavel, care zice : „Tuturor toate m'am făcut, ca măcar pe unii să-i mântuesc [2]).

Ca şi în predică, catehetul trebue să influenţeze cu predarea învăţăturilor religioase, mintea, sentimentul şi voinţa elevilor. El le va arătă, ce şi cum să gândească, cum să simtă, şi ce să voiască. El se adresează sufletului întreg al elevilor, şi deoarece toţi psihologii mai de seamă s'au convins că facultăţile sufleteşti nu pot fi separate, catehetul trebue simultan să lumineze mintea, să trezească sentimentul, şi să înduplece la fapte [3]).

Spre ajungerea scopului fiecărei ore de religiune, e nevoie de o formă metodică de expunere şi de o procedură metodică cu unităţile lecţiei. Forma de expunere poate fi acroamatică, ex cathedra, (când vorbeşte numai

---

[1]) Cf. Pocitan, o. c. pg. 22.
[2]) 1 Cor. 9,22.
[3]) Cf. Cotlarciuc, Treptele formale psihologice în predică, pg. 28—29. Mihălcescu. Curs de teol. fund., pg. 22 sq., Pfeiderer o. c., pg. 19.

catehetul), erotematică (dialogică) şi mixtă. Forma acroamatică era întrebuinţată în primele secole de către Origen şi fer. Augustin iar cea erotematică de către Ciril din Ierusalim şi de către Grigorie de Nisa [1]). Cea mixtă, adecă cea dialogică îmbinată cu cea acroamatică, se numeşte forma catehetică. Ea este potrivită atât pentru clasele inferioare, cât şi pentru cele superioare.

Expunerea să fie liberă uşoară şi progresivă. Salturi în idei nu sunt admise. La materiile doctrinare să se folosească tabla şi creta, pentru a putea avea mai uşor o evidenţă asupra lecţiei, deşi la înrâurirea sentimentului întrebuinţarea cretei este de obiceiu stricăcioasă, pentru că elevii se abat prin aceasta dela meditare.

Deasemenea întrebările au un rol covârşitor în învăţământul catehetic. Întrebările pot fi puse de către elev, care prin faptul acesta, arată interes pentru lecţia ce se expune. Catehetul pune întrebări : când îl chestionează pe elev, când prin întrebări îl sileşte la colaborare şi când face repetarea lecţiei. Toate felurile de întrebări să fie adresate clasei întregi şi apoi să se desemneze un elev anumit. Chestionarea elevilor să nu se facă numai la anumite răstimpuri, cum susţine Savin [2]), ci să se facă aşa, încât catehetul, să cunoască bine pe fiecare elev şi oricând să-i poată scrie media cuvenită, iar întrebat fiind asupra situaţiei elevului, să poată răspunde fără ajutorul catalogului.

In general examinarea elevilor conţine în sine multă stimulare educativă. Deaceea ar fi recomandabil, pentru încetarea bagatelizării acestui obiect, ca religia să se examineze şi la bacalaureat. Şi aceasta cu atât mai mult, cu cât ea are să-i rămână pentru viaţă, având în vedere că la bacalaureat se examinează atâtea lucruri care sânt de mai puţină importanţă [3]).

Forma de expunere erotematică se mai numeşte şi metoda „socratică“ (euristică), iar cea acroamatică este

---

[1]) V. Congresul ped. rel. l. c., pg. 18 sq.
[2]) Inv. religios, pg. 31,
[3]) Grimmich, o. c., pg. 207.

cea expozitivă. In vechime a fost întrebuinţată foarte mult sau numai cea socratică, sau numai cea acroamatică, din care cauză cea acroamatică s'a făcut vinovată de mecanizare şi arareori de metodă academică, pe când cea socratică a fost învinuită de raţionalizare. Şi în adevăr este o mare artă, de a întrebuinţa corect formele acestea. Treptele formale, despre care vom vorbi mai jos, ne arată modul întrebuinţării. După treptele formale întrebuinţăm metoda mixtă, care şi ea depinde de felul obiectului.

Numai forma acroamatică o întrebuinţăm la exorte, sau dacă se ţine învăţământul religios în biserică. De altfel ne folosim de forma cea catehetică. In general catehetul să nu uite, că în cursul inferior al şcoalei secundare, nu mai este catehet pentru şcoala elementară, iară în cursul superior să nu socotească că este profesor universitar [1]).

De obiceiu învăţământul să pornească dela intuiţie la noţiune, dela concret la abstract (analiză). Dară se poate pleca şi dela o noţiune cunoscută la alta necunoscută (sinteză). Analiza pleacă dela special la general, iară sinteza dela general la special; prima metodă este inductivă, a doua este deductivă [2]). Mai există şi metoda genetică, care explică noţiunea dela naşterea ei. Procedura metodică cu unităţile unei lecţii, o arată metoda cea modernă, numită metoda psihologică sau treptele formale.

b) Treptele formale.

Planul de învăţământ, întrucât hotăreşte şi dispune asupra materiilor de învăţământ, este un mijloc de instruire. Dar mijlocul, prin care îi succede învăţătorului ca cele învăţate să devină proprietatea elevului şi să-i formeze caracterul, este forma de predare sau metoda de instruire, care arată calea cum se pot câştiga cunoştinţe. In vechime nu era vorba de această metodă,

---

[1]) Cf. Krebs, Kath. Rel.-Unt., pg. 39—44; Grimmich, o. c., pg. 193 sq.
[2]) Cf. Wetzer, o. c., pg. 252 sq.

pentru că elevul era pasiv şi primea învăţăturile fără să pătrundă înţelesul lor. La pedagogii moderni, începând cu Comenius care pretinde elevului să fie şi singur activ, aflăm anumite trepte de instruire, şi anume: înţelegere, memorizare şi aplicare (intelectus, memoria şi usus,) aşa anumitele categorii psihologice [1]). Herbart, mai mult de cât Comenius, pretinde ca elevii să pătrundă şi să se adâncească în cele auzite în învăţământ. In scopul acesta Herbart a pus patru trepte de instruire şi anume: claritate, asociare, sistem şi aplicare. Doarece treptele acestea sunt acomodate vieţii sufleteşti ale elevului căci el trebue condus pe aceeaş cale pe care păşeşte şi viaţa, ele au fost numite categorii psihologice sau trepte psihologice. Ziller, urmaşul lui Herbart, considerând acestea trepte le-a desvoltat şi le-a înmulţit cu o treaptă, numindu-le „trepte formale“.

Cinci la număr sânt treptele formale ale lui Ziller şi anume: analiză, sinteză, asociare, sistem şi metodă. Catehetii văzând rezultatele bune ale acestei metode, au adoptat-o şi pentru învăţământul religios. Nu fără luptă îndelungată însă, s'a putut face aceasta, deoarece cei vechi ţineau mortiş la metoda veche. După metoda nouă, materia religioasă se împarte în categorii psihologice şi formează o unitate de instrucţiune. Formele în care se varsă materia catehetică, se numesc treptele formale psihologice, adecă treptele care au să influenţeze sufletul. In jurul numirii metodei noui, şi din cauza numărului treptelor formale, s'a încins în Apus o discuţie mare între cateheţi. Părerile deosebite sânt susţinute de către două grupuri de cateheţi: aderenţii şcoalei din München, şi aceia ai şcoalei din Viena. Metoda Münchenezilor se numeşte cea psihologică şi numără 5 trepte formale, cateheţii din Viena numără numai 3 trepte. Fruntaşii metodei Müncheneze, sânt H. Stieglitz şi A. Weber, iară cei din Viena, sânt fraţii I. Christian şi W. Pichler, ambii cateheţi în Viena. Metoda catehetică din Viena numără următoarele trepte: 1. Intuiţiunea, 2. for-

---

[1]) Barth, o. c., pg. 431 sq.

marea noţiunei (formarea spirituală formală), 3. aplicarea practică (întărirea). Münchenezii numără 5 trepte, 3 principale şi 2 secundare sau şi numai 3 trepte. Acestea sânt treptele stabilite de către Ziller şi modificate de către Rein [1]), şi anume: 1. Intuiţia (predarea), 2. explicarea, 3. aplicarea; treptele secundare sânt: pregătirea cu anunţarea ţelului şi asociarea cu generalizarea [2]).

Metoda şcoalei din München, a fost combătută multă vreme, pentrucă pretinde ca la un subiect religios să fie utilizată numai o singură intuiţie, şi pentrucă contrarii acestei metode afirmă, că folosindu-ne de metoda aceasta, am profesa numai formalism şi şablonism [3]).

La noi metoda treptelor formale în general este uzitată, dar sunt mai mulţi care o combat [4]).

Deasemenea Grünwald [5]) în critica sa asupra metodei din München, spune că ea este bună până la al 11-lea an al vârstei copiilor, de acolo înainte nu mai este îndestulătoare, şi trebue să ne folosim de „Willenspädagogik“ a lui Förster.

Dar să privim mai de aproape treptele şcoalei din München, spre a ne putea da părerea.

I. Pregătirea (subiectului) cu anunţarea ţintei. Ea este o cerinţă pedagogică şi psihologică de a trezi intuiţiile şi noţiunile vechi ale elevului, şi de a-l face ca să perceapă materia nouă. In scopul acesta, înainte de a începe lecţia, catehetul se va întreba: ce ştiu copiii până acuma, din învăţătura nouă? Pregătirea va fi deci de obiceiu o recapitulare a lecţiei trecute, şi în legătură cu ea se va anunţa ţelul lecţiei noui, însă în aşa fel, ca să stârnească interesul elevilor pentru aceasta.

II. Desfăşurarea sau predarea. Ea se face sau în mod analitic după text, sau realistic-sintetic, sau genetic.

---

[1]) V. Barth, o. c. pg. 441

[2]) V. pe larg Stieglitz H., Die Münchener Methode in Rast Ferd., Kath. Kurs in Luzern 1907. Die Münchener Methode im Münchener Kath. Kurs 1905, Cotlarciuc, o. c. pg. 34–38.

[3]) Kath. Bl München 1904, pg. 132, 146; Kath. Bl. M. 1907, pg. 143, 217, etc. etc.

[4]) Cf. Nisipeanu, Didactica, pg. 141—148.

[5]) Münchener kath. Methode, Herbart u. Förster, München 1910, pg. 72 şi 75.

De obiceiu se întrebuinţează metoda realistic-sintetică. Şcoala din München are nota caracteristică, că întrebuinţează numai o singură intuiție pentru lecţia nouă. Şi dacă Herbart cere deşteptarea interesului multilateral, atunci se întreabă, ce ar putea aduce la îndeplinire cerinţa aceasta mai cu siguritate, decât o naraţiune miraculoasă care să mişte sentimentul şi voinţa elevilor?

Intuiția ar părea imposibilă în învăţământul religios şi etic, deoarece acesta se ocupă cu adevăruri abstracte referitoare la Dumnezeu, pe care elevii nu-l pot intui, ca şi obiectele sau tablourile din natură. Dar intuiţia nu este numai de un fel, nu este numai directă (sensuală) externă, ci este şi indirectă (spirituală) internă. Prin explicări şi istorisiri vioaie, fantezia elevilor se excită şi astfel elevii îşi fac idei concrete asupra chestiunei aduse înaintea lor. Deci şi cuvintele concrete şi plastice pot produce intuiții. Dar şi figuri plastice şi tablouri intuitive pentru învățământul religios vom găsi în viaţa de toate zilele, în istoria profană şi în istoria bisericească [1]). Tablourile cu figuri şi scene din T. V. plac mult elevilor, care sunt dornici să vadă tot ceva nou. Deasemenea o materie intuitivă de tot, ne oferă istoria T. N., dela naşterea Mântuitoriului în ieslele vitelor şi până la moartea Sa pe cruce. Aceasta face pe copii ca să se pătrundă în sufletul lor de bunătatea, blândeţea și dragostea nemărginită a Domnului Isus, față de omenirea păcătoasă.

Așadară naraţiunile şi descrierile intuitive vor forma şi în învăţământul religios simburele lecțiilor; cu tot dreptul, şcoala din München, nu arată simpatie faţă de analiza textului biblic. Dar în ce priveşte intuiţia mai trebue observat, că prea multă intuiție directă nu este potrivită; s'ar putea întâmpla ca din cauza tablourilor multe elevii să fie abătuţi şi să nu aibă timp a și medita asupra celor auzite, spre a le putea apoi apercepe. Sau altă dată ar putea să le pară că tabloul văzut nu corespunde cu cele descrise de către învățător și în cazul acesta elevii ar rămâne desiluzionaţi [2]).

---

[1]) Cf. Ad. Mathias, o. c. pg. 132 sq. [2]) Cf. Ziegler, o. c. pg. 36 sq.

III. Explicarea. Invăţătura nouă este câştigată, deci trebue să fie explicată, pentru ca elevii să o aperceapă. In scopul acesta se fac şi asemănări cu alte cunoştinţi din cele profane [1]), aici prinde corelaţia cel mai bine. Dela noţiunea individuală, mergem la cele generale, adecă înlănţuim şi generalizăm.

IV. Asociarea sau recapitularea. Toate învăţăturile noui se memorizează, potrivit vechei maxime: „Repetitio est mater studiorum“.

V. Aplicarea. Materia religioasă trebue să pătrundă întreaga fiinţă sufletească. Istorioare cunoscute, experienţa copiilor, exemple noui, asemănarea vieţii copiilor cu doctrina nouă, acestea ne vor folosi la îndemnarea spre fapte.

Dupăce am văzut, în ce consistă treptele formale Herbart-Zilleriane, câteva îndegetări practice referitoare la singularele trepte, nu vor fi de prisos.

Materia nouă de predat să fie aleasă astfel, ca într'o oră să poată fi predată cu desăvârşire. Pregătirea poate să lipsească, deoarece de obiceiu se face repetarea lecţiei trecute. Anunţarea temei să se facă în mod indirect, aşa ca să trezească interesul elevilor. Aceasta o va face catehetul cu câteva întrebări care să-i convingă, că mai au nevoie de multe cunoştinţi, şi apoi să le anunţe tema, cât e posibil, cu cuvintele învăţăturii catehetice.

Drept mijloace intuitive pentru desfăşurarea temei, pot figura: 1. Istorisirea este cea mai potrivită ca să cultive mintea, şi să înrâurească asupra inimei şi voiei elevilor. Aceasta la materii istorice, şi în deosebi la tratarea materiilor din domeniul moral. 2. Exemplul unui caz cunoscut, dat în formă intuitivă. 3. Descrierea serveşte pentru intuirea virtuţilor şi a păcatelor („Vameşul şi fariseul“). 4. Comparaţiunile sunt potrivite în deosebi pentru noţiunile supranaturale; ca model şi ca izvor avem sf. scriptură, care cuprinde nenumerate asemănări şi parabole. 5. Contrastul b. o. virtuţile nedepline ale oamenilor, şi deplinătatea lui Dumnezeu.

---

[1]) Cf. Willmann, Aus Hörsaal und Schulstube, pg. 60—70.

La întrebarea, dacă la treapta intuiţiei să întrebuinţăm numai o singură intuiţie, spunem că, unde nu ajunge una singură pentru perceperea elevilor, vom întrebuinţa mai multe.

La explicarea temei, să constatăm prin întrebări, dacă elevii au aperceput învăţătura. Tot pentru scopul acesta sânt dovezile din sf. scriptură şi din sf. tradiţiune. Iar argumentele raţionale n'au nici un efect în şcoala primară, în şcoala secundară însă se pot întrebuinţa, dar cu precauţiune. Principiile imorale trebue de relevat şi de combătut. In orice caz vom arăta elevilor, că învăţăturile religioase (dogmele) nu trebue să fie argumentate, ci numai explicate.

La treapta explicării materiei să nu facem prea multe pretenţiuni practice la adresa elevilor. Să nu cerem ceea ce nu facem singuri! Motive pentru a-i îndemna la fapte, vor fi acelea care vor arăta folosul virtuţilor, cât şi acelea care vor dovedi împlinirea uşoară a lor. In deosebi exemplele de virtuţi, vor avea mare efect (exempla trahunt). Istorioarele în scopul acesta, să fie pline de căldură şi de frumuseţe, pentru ca să poată îndemna pe elevi la imitare. Trebue însă arătat cum să purceadă la imitare, deoarece mulţi au voinţa să facă aceasta, dar nu ştiu cum să înceapă [1]).

Privitor la manualul didactic, credem că acesta să fie întrebuinţat la finea orii, şi anume în deosebi pentru citatele din sf. scriptură. In decursul predării lecţiei noui, manualul să rămână închis [2]).

Examinând bine metoda şcoalei din München, vom spune că ea corespunde pe deplin vieţii sufleteşti a elevilor, dar trebue folosită cu pricepere, căci în caz contrar, catehetul va fi vinovat, dacă elevii vor urî religiunea, în loc să o iubească [3]).

In cele ce urmează vom vorbi despre rostul întrebuinţării treptelor formale: luminarea minţii, mişcarea inimii şi înduplecarea voinţei elevilor.

---

[1]) Cf. Grundfragen d. Kat. I. H. Wien 1911, pg. 60—68; Mathias, o. c. pg. 234—257; Grimmich, o. c. pg. 170—189.

[2]) Cf. Wetzer, o. c. pg. 255 sq; Hauck, o. c. pg. 126 sq.

[3]) Cf. Schreiber, o. c. pg. 174.

1. **Luminarea minții**

S'a spus [1]) că învățământul religios trebue să formeze mintea, inima şi voia elevilor. Aici vom încerca să arătăm în care mod să se facă aceasta, în special în şcoala secundară.

Mijlocul cel mai potrivit de a lumina mintea este împărtăşirea de cunoştinţi şi stăruinţa catehetului, ca elevii să le priceapă. Luminarea minții, ca şi în predică, se va face prin *docere*. Iar învăţarea se va face prin: împărtăşirea, desfăşurarea, explicarea, argumentarea, întărirea şi aplicarea adevărului religios, necesar pentru viaţă. Modul, cum să facem aceasta, depinde de caracterul deosebit al şcoalei secundare.

Durata acestei şcoale dă elevilor ocazia să primească învăţământul religios până la o vârstă, când pe de o parte înţeleg mai uşor şi mai bine învăţăturile religioase, şi pe de altă parte sânt în măsură să le cântărească şi să le critice. Deasemenea prin disciplinele profane (limbile clasice, filosofia, istoria, ştiinţele naturale) li se lărgeşte puterea lor de apercepţie, şi astfel se ridică la un nivel mai înalt de cultură. In urma vârstei şi în urma împrejurării amintite, elevii se apreciază adesea prea mult şi se ocupă cu lucruri, care pot fi în dauna religiunii, respective în dauna moralităţii lor. Posiţia dublă a şcoalei şi în consecinţă şi scopul special al învăţământului religios, vor da directive metodei de a înrâuri asupra raţiunei elevilor [2]). In privința aceasta însă va trebui să se observe câteva regule speciale.

Să nu uităm că primirea adevărurilor religioase de către elevi trebue să fie bazată înainte de toate pe credinţa supranaturală. Religiunea deci să nu fie explicată în faţa elevilor în mod prea ştiințific-speculativ. Privitor la înțelegerea celor învățate, trebue să distingem în învățământul religios două feluri de a înțelege: înţelegerea pur ştiințifică (pătrunderea adevărului cu raţiunea), şi înţelegerea practică, adecă de a cunoaşte cuprinsul ade-

---

[1]) v. m. s. pg. 167.
[2]) V. Krebs, o. c. pg. 13—15.

vărului. Cele mai multe adevăruri religioase, b. o. dogmele sânt de natură supranaturală şi nu pot fi înţelese cu raţiunea, ci trebue înţelese în baza autorităţii divine, şi noi trebue să ne mulţumim dacă am cunoscut cuprinsul dogmei. Aceasta corespunde şi cuvintelor sf. Ap. Pavel; „Credinţa voastră să nu fie după înţelepciunea oamenilor, ci dupre puterea lui Dumnezeu“ [1]); şi în alt loc zice: „Inţelepciunea lumii acesteia (înaintea lui Dumnezeu), nebunie este“ [2]).

In urma celor zise, vom întrebuinţa în învăţământul religios principiul înţelegerii practice, pentrucă de altfel elevii ar crede numai acele adevăruri pe care le-ar cunoaşte cu raţiunea, iar pe celelalte le-ar trage la îndoeală, sau le-ar respinge, şi atunci credinţa lor nu mai stă pe bazele revelaţiunii divine, ci ar fi o credinţă intelectualistă [3]). Este adevărat că raţiunea este regulatorul voinţei noastre, dară în cele precedente [4]) am arătat, că numai raţiunea pătrunsă de credinţa supranaturală, poate să dirige voinţa omului în spre bine. Deasemenea, în special la tineretul încă nematur, calea spre voinţă nu duce prin raţiune, ci prin inimă [5]).

Deci adevărurile supranaturale, le vom explica? Acestea le vom explica cu ajutorul adevărurilor naturale şi cunoscute deja elevilor. Definiţiunile le vom face în clasele superioare pe cale deductivă. Intuiţia (descrierea şi istorioarele), este cel mai bun mijloc pentru ca mintea să prindă adevărul.

Dacă învăţarea are de scop ca mintea elevului să cunoască adevărul, argumentarea are să întărească cele zise şi elevul să le recunoască, şi să le şi păstreze. Lucrul principal la argumentare este tonul în care se face. Catehetul să vorbească astfel, ca nu cumva să se ivească la elevi bănueala, că el se îndoeşte dacă ei recunosc adevărul propus. Din capul locului să le spună

---

[1]) 1 Cor. 2, 5.
[2]) 1 Cor. 3, 19.
[3]) Cf. Ionescu, o. c. pg. 32.
[4]) v. m. s. pg. 26 sq.
[5]) V. Tarangul O., Plan de inv. de religiune, pg. 5—8; cf. Ionescu, o. c. pg. 12.

că adevărul trebue să fie recunoscut, pentrucă este de origine divină, dar pentru o înţelegere mai deplină a lui, trebue să fie clarificat şi explicat [1]). Adevărurile religioase nu au nevoie de argumentare, ci trebue numai să fie descoperite şi explicate de către catehet. Cu toată dreptatea sf. Ap. Pavel spune : „Cum vor crede, de care n'au auzit ? Şi cum vor auzi fără de propovăduitor“ ? [2]). Catehetul să spună elevilor că, potrivit culturii lor, şi credinţa lor trebue să fie bazată pe cunoaşterea cauzelor ei. Totuşi să se ferească de a argumenta mai mult decât e de nevoie. Să nu facă desfăşurări ştiinţifice din domeniul ştiinţelor naturale, pentrucă chiar prin aceasta ar putea trezi îndoială printre elevi [3]).

Dealtfel şi în catehetică, ca şi în omiletică avem trei feluri de argumentare : argumentările din autoritate, din raţiune şi din experienţă. Adevărurile dogmatice se argumentează prin silogisme, iar unde acestea nu sânt suficiente, se mai aduc argumente din autoritate.

Silogismul constă din trei propoşiţiuni : Două sânt premisele, şi exprimă judecăţi recunoscute ca sigure şi adevărate, iar a treia, care rezultă logic din acestea, este concluzia [4]). In felul acesta avem argumenterea din raţiune.

Argumentarea din autoritate se face, când nu avem alte feluri de argumente. Cu citate se va arăta că adevărul propus se află în adevăr în sf. scriptură sau în sf. tradiţiune, sau în amândouă.

Deasemenea omul cunoaşte învăţăturile morale generale cu ajutorul legii naturale prin conştiinţa sa care-i zice : „Fă binele şi fereşte-te de rău“. Ce priveşte însă legislaţia morală, pozitivă dumnezeească, vom proceda ca şi la învăţăturile dogmatice.

Legislaţia morală omenească, vom arăta că este rezultatul unei instituţii înzestrate cu autoritate de către Dumnezeu.

---

[1]) V. Krebs, o. c. pg. 17 sq.; v. m. s. pg. 179.
[2]) Rom. 10, 14.
[3]) V. Krebs, ibidem pg. 18.
[4]) Cf. Teodorescu I., Omiletica, pg. 109.

Adevărurile istorice se vor argumenta cu izvoarele din sf. scriptură şi din sf. tradiţiune.

Organizarea disciplinară şi canonică a bisericii, se va argumenta ca şi învăţăturile dogmatice şi morale.

Aplicarea adevărului consistă în traducerea în fapt a tuturor cunoştinţelor predate. Elevii să tragă din învăţământ folosul practic pentru viaţă. Aplicarea se va face mai mult în clasele inferioare, şi în scopul acesta catehetul va aduce mereu pilde şi exemple din viaţa şi experienţa elevilor [1]).

Ce priveşte memorizarea trebue observat cu stricteţă, să nu dăm în extreme; nici prea mult, dar nici prea puţin. Să fie memorizate noţiunile şi definiţiunile fundamentale ale religiunii creştine, ca b. o. credinţa, graţia, sacramentul, biserica. Locurile clasice din sf. scriptură, b. o. cuvintele cu cari au fost instituite sf. sacramente în biserică, şi formele rugăciunilor obicinuite [2]). Naraţiunile să nu se memorizeze niciodată. Repetarea celor învăţate este un mijloc al memorizării şi prin aceasta ajutăm elevilor şi le facem obiectul mai plăcut. Repetarea prea deasă însă a aceleiaşi materii ar putea produce elevilor desgust faţă de obiect; din cauza aceasta repetarea să se facă astfel ca şi când elevii ar mai învăţa ceva nou. In scopul acesta vom schimba cuvintele expunerii, şi materia nouă o vom aduce în legătură cu cele învăţate din alte studii religioase, precum şi cu disciplinele profane [3]), aşa că la orice repetare va fi şi ceva nou.

2. **Mişcarea inimii**

Dupăce am arătat, cum trebue să luminăm mintea în învăţământul religios, este cu atât mai imperios să arătăm, cum putem înrâuri asupra sentimentului.

Mintea o luminăm numai ca să cunoască învăţăturile, dar pentru ca să le primească cu însufleţire şi

---

[1]) Cf. Prakt. Theol. Handbibl. F. Niebergall, B. 5 pg. 147—150.
[2]) Cf. Steinbeck, o. c. pg. 152—153, Iahn, o. c. pg. 286.
[3]) Cf. Brunner, o. c., pg. 37, Krebs, o. c. pg. 29—30; v. m. s. pg. 177.

să le urmeze în viață, catehetul va căuta să câștige inimile elevilor, căci, dacă inima va fi pătrunsă de religiune, şi „gura va vorbi cele religioase“. Ceea ce-i place omului, aceea de obiceiu şi face. De starea sufletească a inimii — dacă s'ar putea spune aşa — depinde în cea mai mare măsură activitatea omului în întregime. Apoi pericolele care amenință credința şi morala nu sânt numai din domeniul rațiunei, ci şi sentimentele de plăcere şi neplăcere seduc pe om. Din cauza aceasta asupra sentimentelor trebue să înrâurească învățăturile religioase. In deosebi elevii din şcoalele secundare se află într'o vârstă, când nu se lasă conduşi atât de raţiune, ci mai mult de sentiment [1]).

Creştinismul, cu învățăturile sale stârneşte sentimente de plăcere şi de ură. Prin seriozitatea lui poate să apară elevilor ca ceva ce oprimă libertatea omului. Deaceea catehetul va căuta să înrâurească asupra sentimentului, ilustrând puterea mângâietoare şi binefăcătoare a religiunii lui Hristos. Primul mijloc, pentru a produce sentimente religioase şi morale, va fi tratarea chestiunilor în legătură cu conştiința elevilor privitoare la împlinirea datoriilor şi la răsplata faptelor săvârşite [2]). Conştiința curată produce toată fericirea.

Alt mijloc pentru mişcarea inimii, este trezirea şi întărirea încrederii elevilor în providința lui Dumnezeu. Exemple se găsesc chiar în viaţa elevilor. Dar şi în păcate grele, catehetul va arăta, că Dumnezeu iartă pe păcătoşi, dacă se căiesc în adevăr. Cu exemple din sf. scriptură, cum e b. o. fiul cel pierdut, păstorul cel bun, căința Apost. Petru, şi cu altele, catehetul va mişca inima elevilor, şi le va face bucurie, în caz că mai înainte le-a vorbit despre pedeapsa aspră care-i aşteaptă pe cei păcătoşi.

Adevărul propus trebue arătat în toată frumusețea lui ce o are în cult şi în arta bisericească. Ca să putem înrâuri asupra sentimentului, nu ajunge să spunem

---

[1]) Despre aceasta vezi mai pe larg m. s. pg. 109—11 şi 184.
[2]) Cf. Teodorescu, o. c. pg. 139.

numai că cutare sau cutare lucru este frumos, ci să şi arătăm în realitate frumusețea lui.

Ca mijloc valoros pentru a înrâuri asupra sentimentelor, ne vor folosi exemplele unor personalităţi marcante din istoria bisericească. La aceştia trebue arătat şi subliniat atât virtuţile cât şi păcatele mari.

Nu în rândul ultim depinde mişcarea inimii elevilor, de tonul expunerii şi de mişcarea inimii catehetului însuşi. Deja cei vechi ziceau: „Si vis alios flere, primus fleto!“. Catehetul, vorbind cu convingere şi cu sentiment, va putea produce sentimente [1]).

3. **Induplecarea voinţei**

Deşi tratăm formarea voinţei la fine, totuşi voinţa este în învăţământul religios de cea mai mare importanţă. Dacă am împărtăşit elevului cunoştinți religioase, dacă i-am mişcat şi inima pentru acestea, și dacă el în viaţă nu le urmează, atunci întreaga instrucţie religioasă nu şi-a realizat scopul.

Induplecarea voiei săvârşeşte opera instrucţiei, adecă formarea caracterului. Induplecând voia elevului, îl determinăm ca să trăiască potrivit învățăturilor primite, făcând adecă binele şi fugind de rău în orice împrejurări. Adevărul ca atare recunoscut ca bun, este în măsură ca să trezească sentimentele şi să înduplice voia. In urma naturii omului însă, aceasta nu este suficient, şi deaceea trebue să înrâurim asupra voiei cu motive şi cu exemple de înduplecare.

Şi la înduplecarea voiei, trebue înainte de toate să apelăm la conştiința elevilor. Să-i convingem că binele moral este de preferit plăcerii, deoarece preceptele morale sânt de origine divină. Să-i convingem despre necesitatea graţiei Dumnezeeşti, iar dacă cere trebuinţa, să venim cu motive. Apelul la conştiinţa de sine, la care ajung elevii în urma studiilor secundare, va fi un motiv puternic pentru a-i înduplеca. Să-i ambiţionăm prin faptul, că-i socotim de oameni, în care spiritul stăpâneşte corpul;

---

[1]) Cf. la Mitrofanovici, Omiletica, pg. 420—438, Krebs, o. c. pg. 31—36

totaşa să le punem în vedere că nefăcând binele moral, nu numai că au de tras consecinţe, dar ar pierde şi din valoarea lor personală. Deasemenea un mijloc de îndu-plecare va fi şi acela, de a li reaminti, că nu mai sânt copii, şi că trebue să facă numai ceea ce ştiu că este bine.

Motivele supranaturale vor fi aceleaşi pe care le-am arătat, când am vorbit despre preceptele morale, că sânt de origine divină, şi că dela împlinirea sau neimplinirea lor, depinde pedeapsa sau răsplata cuvenită [1]).

Ca şi la mişcarea inimii, un mijloc bun pentru determinarea voiei, va fi relevarea exemplelor de persoane ideale din viaţa bisericească. Istorioare morale, bine alese, vor produce emoţiuni sufleteşti, care vor influenţa voinţa.

In fine prin exemple vii arătând urmările triste ale diferitelor păcate, vom putea să-i îndemnăm ca să se ferească de ele. Dară expunerea motivului ultim să fie făcută cu mare precauţiune, ca nu cumva prin arătarea exemplelor vii, catehetul indirecţ să-i înveţe păcatul. Cu multă rezervă să vorbească despre urmările beţiei şi ale desfrâului, deoarece în faţa sa, va avea elevi care cunosc, şi mai mulţi care nu cunosc, *aceste* păcate [2]). Mulţi pedagogi sânt de părere ca b. o. chestiunile sexuale catehetul să nu le atingă, întru cât aceasta ar fi numai de datoria părinţilor sau a locţiitorilor lor [3]).

c) *Procedura metodică la fiecare obiect de religie în parte.*

Dupăce am vorbit în general asupra metodei învăţământului catehetic, mai este nevoie să arătăm în special, cum avem să procedăm metodic la predarea singulare-lor studii catehetice.

Metoda în primele două clase secundare, nu se va deosebi mult de metoda din ultimele clase primare. Elevii se află aproape în aceeaş vârstă, numai ţinta lor este

---

[1]) cf. Barth, o. c. pg. 121.
[2]) Cf. Baumgartner, o. c. pg. 130—186., Mitrofanovici, o. c. pg. 439—488.
[3]) cf. Ziegler, pg. 88 sq.

diferită. Elevii din şcoala primară stăruesc să mântue cât mai degrabă cu şcoala, şi chiar şi în timpul şcoalei sânt nevoiți să ajute părinţilor la diferite treburi, pe când aceia din şcoala secundară, dispun de mai mult timp şi se țin numai de studiu. In consecință se poate pretinde dela cei din urmă mai mult.

In ce priveşte forma de expunere, în clasele inferioare, va fi cea erotematică desvoltătoare. Procedeul treptelor formale va fi mai întâiu analiză, şi apoi sinteză.

In clasa I-a începem cu istoria sfântă a T. V. şi din aceasta scoatem învăţăturile de credință şi de morală. Cum se va face lecţia ? [1])

Potrivit treptelor psihologice se face mai întâiu repetarea pe scurt a cunoştinţelor pe care le-au câştigat elevii în şcoala primară, şi apoi se anunţă tema cu învăţătura religioasă pe care voim să o tratăm. Despre treapta intuiţiei am vorbit mai sus [2]). Aici vom mai adăuga, că dupăce catehetul a desfăşurat subiectul, face iarăşi o repetare, spre a se convinge, dacă elevii au înţeles materia nouă. Apoi se face explicarea învățăturei şi se trece la aplicarea ei pentru viaţă.

Trebue de avut în vedere că prin istoria sfântă nu voim să tratăm istoria „poporului ales“, ci voim să arătăm istoria revelaţiunii divine, şi deaceea vom alege numai istorioarele care ilustrează revelaţiunea T. V. Multe istorioare care arată doar apucături păcătoase de ale poporului ales, le vom lăsa deoarece nu corespund scopului educaţiei religioase-morale.

La tratarea T. N. ne vom folosi de metoda pe care ne-a arătat-o însuşi pedagogul lumii, Domnul Nostru Isus Hristos. Le vom istorisi elevilor parabolele şi faptele Domnului, şi apoi din acestea vom scoate învăţătura pe care o vom explica în lăgătură cu cele ce ştiu elevii până atunci, şi-i vom îndemna ca să le urmeze în viaţă. Oricum în centrul studiului acestuia va sta persoana şi calităţile de Dumnezeu şi de om ale Domnului Isus

---

[1]) vezi pe larg, Pocitan, o. c. pg. 31—44.
[2]) v. m. s. pg. 175—176, şi mai adesea.

Hristos. Viaţa şi activitatea Domnului să o cunoască elevii în întregime.

Ca şi la istoria sf. a T. V. şi a T. N., va fi metoda în istoria bisericească. Mai întâiu analiza, şi apoi sinteza şi sistemizarea, în sfârşit aplicarea. Dupăce am reînprospătat în memoria elevilor cunoştinţele lor vechi prin câteva întrebări potrivite, desfăşurăm prin predare liberă şi expozitivă subiectul istoric. La explicare vom stărui asupra motivelor în urma cărora au procedat persoanele istorice, şi dacă acestea au purces corect din punctul de vedere bisericesc. Aceasta pentru trezirea şi întărirea sentimentelor religioase. Lăsăm apoi ca să repete câţiva elevi chestiunile esenţiale şi-i îndemnăm la imitare, sau dacă s'a vorbit despre scăderi morale, prin exemple să-i înduplecăm ca să se ferească de acestea.

Fără îndoeală că la studiul istoriei bisericeşti, în desvoltarea bisericii, va trebui să stăruim şi asupra diferenţelor între bisericile creştine, şi pe baza izvoarelor istorice să arătăm că biserica noastră este cea adevărată. Oricum însă, să nu facem prea multă apologie, pentrucă aceasta ar putea trezi chiar îndoeală în sufletul elevilor. Istoria bisericii române va arăta că ortodoxismul şi naţionalismul sânt în viaţa noastră două noţiuni inseparabile. Forma confesională să o atingem, însă fără fanatism [1]), şi fără să trezim în inima elevilor ură şi dispreţ faţă de celelalte confesiuni. De altfel învăţământul religios confesional este justificat, căci avem datoria ca să evidenţiem elevilor caracterul confesional al religiunii. Lipsa confesionalismului ne-ar duce la indiferentism [2]).

Cele mai multe şi mai considerabile greutăţi, le întimpină catehetul la predarea sistematică a învăţăturilor dogmatice şi morale. Din cauza aceasta s'a şi destinat studiului acestuia timpul cel mai îndelungat; el se predă în şcoala secundară timp de trei, respective doi ani.

Să privim mai întâiu studiul dogmatic. Catehetul va preda adevărurile creştine nealterat, clar şi precis, pentru ca elevii să nu aibă nici o nedumerire, şi să-şi

---

[1]) Nu cum înţeleg aceasta Românii uniţi cu Roma!
[2]) Cf. Zange, o. c. pg. 40; Steinbeck, o. c. pg. 145.

creeze dela început o bază sigură a concepţiei lor de viaţă. Cât priveşte argumentarea învăţăturilor dogmatice, am vorbit despre aceasta în alt loc [1]).

Adevărurile dogmatice să fie tratate în legătură organică între ele, pentru ca un adevăr să se întregească prin altul. In legătură cu învăţăturile dogmatice pozitive, va fi nimerit ca să se trateze învăţământul apologetic [2]), însă abia în clasele superioare. Dar şi aici să nu pierdem din vedere, că prea multă apologie, este nefastă. Apologie indirectă să se facă la toate studiile religiunii, dar apologia directă să se facă la învăţământul dogmatic general, astfel ca împreună să formeze dogmatica generală [3]). Să nu facem apologie, unde nu este nevoie de ea. Să nu se polemizeze faţă de învăţături vechi eronate, ci să se combată numai cele actuale. Sistemele filosofice greşite să le cunoască elevii în şcoală, pentru că dacă le-ar cunoaşte mai târziu, şi-ar putea creia diferite păreri greşite. Ei ar putea presupune că poate catehetul n'a avut tăria şi nici siguranţa ca să le combată, şi astfel ar putea trage la îndoeală învăţăturile bisericii. Diferenţele dogmatice ale diferitelor confesiuni, să nu le combată cu înverşunare, cum o fac romano-catolicii, pentrucă ar putea face impresia asupra elevilor, că învăţăturile trebue să fie foarte problematice, întru cât trebue să fie apărate atât de mult. In general catehetul să arate mai mult partea pozitivă a religiunii creştine ; prin istoria religiunilor [4]) să arate superioritatea ei, şi neîncetat să accentueze că Creştinismul nu este rezultatul speculaţiunilor-filosofice, ci este o putere divină nebiruită. Lucrul principal e, ca elevii să-şi câştige o convingere adâncă asupra adevărurilor creştine şi atunci ei singuri vor respinge toate sistemele şi ideile străine de sufletul lor. In scopul acesta va fi nimerit, dacă întâiu catehetul va expune adevărul, apoi numai va aminti sistemul opus adevărului, şi va lăsa ca elevii singuri să-şi dea părerea.

---

[1]) v. m. s. pg. 184—186.
[2]) Cf. Grundfragen d. Kat. I. H. pg. 80–82.
[3]) cf. Krebs, o. c. pg. 68 sq
[4]) Mihălcescu, Curs de Teol. fund. pg. 6.

Răspunsul lor va fi de obiceiu cel mai bun. In urmă să arate şi catehetul greşelile şi neajunsurile sistemelor contrare. Să arate temeinicia dogmelor pe de o parte, şi rătăcirea contrarilor pe de altă parte.

Dacă un elev pune o întrebare privitoare la o rătăcire, care este cunoscută numai unor puţini elevi din clasă, catehetul să nu-l refuze, dar nici să nu facă escursiuni întinse în faţa elevilor, ci într'un ton intim să-l învite la el acasă, spre a-l clarifica asupra nedumeririi sale.

Deasemenea la apologia directă, catehetul să nu ironizeze şi să nu-şi bată joc de părerile contrarilor religiunii, ci liniştit şi precumpenit să arate, că şi dânşii au puţină dreptate [1]); apoi însă cu mai mare putere de convingere să arate că, cu toată dreptatea lor, adevărul creştin nu poate fi alterat întru nimic.

Dogmele creştine prin excelenţă fiind materie abstractă, ar părea că nu se pot preda în mod intuitiv. Dar şi cu ele vom proceda intuitiv, numai în mod deductiv-sintetic, nu ca şi la materiile istorice. Se va repeta mai întâiu respectiva istorioară biblică sau parabolă, şi în legătură cu aceasta, prin deducţiune, să se explice adevărul ce rezultă şi ce este de predat. Cu citate din sf. scriptură şi cu mărturii din sf. tradiţiune, se va argumenta că adevărul este de origine divină. In clasele superioare putem veni şi cu dovezi specific raţionale, deşi dogmele creştine nu trebuesc dovedite în mod speculativ, câ ă vreme mai stăm pe terenul credinţii.

Deasemenea şi învăţăturile morale sânt materie abstractă, deci şi predarea lor este anevoiască. Dar şi aici prin exemplele cunoscute din studiile trecute, sau mai cu seamă prin exemple din viaţa elevilor [2]) şi din viaţa familiei, putem arăta care sânt virtuţile, şi care sânt păcatele oamenilor. Arătând în mod intuitiv recompensa virtuţilor pe de o parte, şi urmările păcatelor pe de altă parte, facem noţiunile abstracte destul de

---

[1]) V. Krebs o. c pg. 71.
[2]) cf. Barth, o. c. pg. 132.

intuitive. Ideile morale trebue adecă concretizate, şi pildele lui Hristos ne arată modul de concretizare.

In deosebi în învăţământul moralei, metoda de predare este de mare importanță. Metoda inductivă va fi cea mai nimerită. Invăţătura morală nu trebue să-i se dea elevului în mod sec (abstract), ci din exemple cunoscute elevilor, dela viața elevilor să se pornească pentru a ajunge la adevărul moral. Pentru ca în adevăr învăţătura morală să aibă efect, ea trebue legată de viaţa şi de sfera experienţelor şi a intereselor elevilor. B. o. vorbind despre milostenie, catehetul va trebui să ilustreze prin exemple uşoare toate pericolele bogăţiei, şi elevii vor înțelege astfel mai uşor învățătura morală.

In special se vor trata mai pe larg învățăturile morale referitoare la viaţa practică a elevilor; b. o. simţul de datorie şi de răspundere, iubirea de adevăr şi de dreptate, onestitatea, castitatea, precum și scăderile morale, de care să se ferească.

In ora de morală, catehetul va trebui să arate superioritatea moralei creştine faţă de orice principii etice, şi va trebui să combată curentul ce tinde să înlocuiască morala creştină cu un fel de morală lipsită de religiune. Netemeinicia felului acestuia de morală catehetul o va arăta cu ajutorul exemplelor luate din viaţă [1]). Dar superioritatea moralei creştine o va evidenţia în modul cel mai potrivit, dacă va explica și va arăta elevilor că morala naturală (etica independentă) se află abia pe calea experimentării şi a experienţelor zilnice, pe când morala creştină este o realitate îndeplinită, probată chiar prin viaţa Domnului Nostru Isus Hristos. Viața şi activitatea Mântuitorului Hristos este garanţa cea mai sigură că morala creştină este cea mai sublimă şi cea mai perfectă morală; or este dovedit că viaţa morală reală întrece orice speculaţiune şi gândire asupra vieţii [2]).

Multe chestiuni delicate sânt de tratat în morală, şi ele să fie tratate cu multă prudenţă. Despre duel b. o. va trebui să vorbească şi să arate că eroismul mo-

---

[1]) V. mai sus pg. 21--34.
[2]) Foerster, Jugendlehre, pg. 150.

ral întrece eroismul fizic al tinereţelor! Totaşa delicată este problema sexuală şi criza religioasă a tinerilor între 16—22 ani [1]). Intru cât catehetul este şi păstorul sufletesc al elevilor, va vorbi despre acestea, însă numai în formă expozitivă, sau după posibilitate în afară de şcoală; e mai bine ca elevii să primească îndrumări în privinţa aceasta din partea catehetului, pentrucă tinerii în curiositatea lor ar căuta să le primească pe cale asCunsă, ce le este de obiceiu daunător.

Mai sânt multe probleme sociale, (socialismul, comunismul, bolşevismul, naţionalismul, antisemitismul, etc.) pe care nu le poţi desfăşura chiar pe larg, din punctul de vedere moral, în ora de religiune. Din cauza aceasta ar fi potrivit ca să se institue în toate şcoalele secundare, şi chiar şi în universitate, un curs special de educaţie morală [2]). Preotul cu cunoştinţele sale teologice, complectate cu cele pedagogice, sociologice şi psihologice, şi având pe lângă aceasta şi autoritatea morală necesară, ar fi cel mai indicat să ţină un asemenea curs.

Ne-a rămas să mai vorbim despre metoda învăţământului liturgic. Materia liturgică fiind concretă şi intuitivă, metoda învăţământului nu este atât de dificilă. Deasemenea învăţământului liturgic îi stau la dispoziţie mai multe mijloace practice. B. o. pentru explicarea timpurilor sfinte este anul bisericesc pe care îl cunosc elevii din experienţa vieţii lor de toate zilele; pentru cunoaşterea locurilor sfinte, serveşte biserica, a cărei forme artistice exercită asupra elevilor o înrâurinţă mişcătoare, edificatoare şi în deosebi instructivă. Lucrurile sfinte, ornamentele, icoanele şi paramentele le vor cunoaşte elevii cel mai bine în biserică sau în capela şcoalei. In scopul acesta escursiile cu elevii la biserică, în zile când nu se face serviciul divin, vor fi de cel mai mare folos, pentrucă aici se va putea arăta elevilor materia liturgică „in natura“ [3]). Experienţa arată că

---

[1]) cf. Savin, o c. pg 19 şi 64; v. pe larg Krebs, o. c. pg. 77.
[2]) cf. Popovici G., Educaţia oamenilor, pg. 132
[3]) cf. Krebs, o. c. pg. 55.

explicările liturgice pe care le primesc elevii în biserică, nu le uită în curând, deoarece ei privesc obiectele sfinte cu mai mare interes, decât când le-ar vedea în şcoală sau în capela şcoalei.

E. **Personalitatea catehetului.**

Alt mijloc principal pentru realizarea scopului educaţiei religioase, este însăşi persoana catehetului. Dar acesta nu este numai un mijloc ca şi celelalte ci este factorul cel mai important în întreaga operă a educaţiei. Cunoscutul catehet Stieglitz din München spune cu drept cuvânt că totul depinde de catehet: „Wie der Katechet und die Katechese, so das katholische Leben". Iar marele pedagog Willmann [1]), ca să arate valoarea învăţătorului, spune că „planul de învăţământ şi forma de învăţământ fără învăţător, este ca şi partitura fără orhestră, sau este ca şi legislaţia fără judecător".

Plângerea generală, că stăm rău cu catehizarea din şcoalele noastre, este veche şi destul de cunoscută. Înţelegem, că în şcoalele primare, unde în cele mai multe cazuri [2]), preotul este catehet, chestiunea predării învăţământului religios, să lase de dorit, având în vedere că preotul preocupat de multe alte probleme din parohie, nu dispune de atâta timp pentru pregătirea, pe care o cere această chestiune imperioasă. Alta însă este situaţia şcoalelor urbane şi secundare, unde catehetul este special îndatorit cu această sarcină, şi cu toate acestea, rezultatele catehizării nu sânt îndestulătoare.

Abstrăgând dela felul de predare şi dela alte neajunsuri, trebue să căutăm cauza răului şi în altă parte, şi socotim că este *şi în persoana catehetului.*

„Cea mai bună organizare a învăţământului nu preţueşte mult, dacă învăţătorul nu e vrednic de chemarea sa, pentrucă el este sufletul şcoalei", zice Theodosiu [3]). Cu atât mai mult va depinde bunul mers al şcoalei de vrednicia catehetului, care este pentru elevi locţiitorul

---

[1]) Didaktik, pg. 502.
[2]) b o în Buc ovina.
[3]) Didactica, pg. 48.

părinților, crescătorul viitorilor cetățeni și cel ce formează sufletele tinere. „Persoana catehetului întrece toate metodele de învățământ, și tot învățul și învățătura depinde de învățător. Toate lecțiile și manualele citite în copilărie le uită omul, numai ceva îi rămâne pentru totdeauna, este amintirea vie a învățătorului, și în deosebi a celui mai iubit. Amintirea aceea îl conduce în viață; învățătorul este toată școala“ [1]) zice Mehedinți. Considerând cuvintele marelui nostru savant, vom spune că, pentru ca să fie catehetul în adevăr ceea ce ar trebui să fie, nu e suficient ca el să știe bine lecția și să o poată explica elevilor, ci el are o sarcină mai grea, căci el trebue să dea elevilor educație, în sensul cel mai larg al cuvântului. Chemarea catehetului este deci foarte grea și el are nevoie de o pregătire temeinică și îndelungată.

Dacă unui predicator bun i-se cer calități alese, atunci cu atât mai mult unui catehet, — care are o chemare mai grea — îi sânt trebuincioase o serie întreagă de calități: personale spirituale, și morale! Catehetul înainte de toate trebue să fie preot, pentrucă și istoria ne dovedește că învățământul religios a fost întotdeauna în mâna preoților, afară de timpurile de decadență. Dar nu orice preot bun poate fi și un bun catehet. Preotul-catehet care are să formeze caractere nobile, trebue însuși să fie bine educat, să aibă caracter moral [2]) în adevăratul înțeles al cuvântului, să aibă cultura inimii. Calitățile indispenzabile pe care trebue să le posedă catehetul, sânt: viață neprihănită, convingere religioasă, interes viu și dragoste pentru învățătura creștină și pentru oficiul său; mai presus de acestea, trebue să aibă dragoste pentru copii și răbdare nețărmurită [3]). Aceste calități vor produce și dragostea copiilor atât față de catehet cât și față de obiectul predat. Blândețea și iubirea de adevăr și de dreptate, să nu lipsească. Calitățile exterioare corporale, încă sânt

[1]) Către noua generație, pg 95.
[2]) v. Mayer, o. c. pg. 269 sq.
[3]) Cf. Ștefanelli, o. c. pg. 34—40, Teodorescu, o. c. pg. 14 sg.

vajnice, căci copiii bagă în seamă mai întâiu cele simțuale. Un exterior plăcut, simţuri sănătoase, ochi ageri şi auz fin, vor contribui la înrâurirea asupra elevilor. Deasemenea vocea plăcută şi o faţă amicală, va câştiga sufletul elevilor [1]). Vocea seacă şi trăgănată a unui catehet care de altfel poate fi prea zelos şi poate avea cele mai bune intenţiuni, de obiceiu stânjeneşte efectul instruirii. Nu de mai puţină importanță este exemplul bun, cu care merge catehetul înaintea elevilor. „Exempla trahunt“, este un adevăr recunoscut; or elevii observă şi cel mai mic prăfuşor pe haina învăţătorului. Exemplul dat în viaţă de educator, este de cea mai mare valoare, şi cu atât mai mult în învăţământul religios. Iată ce zice pedagogul Matthias: „Dar înainte de toate în acest învățământ (religios), pilda vie trebue să fie eficace [2]). Totaşa Schreiber zice că exemplul este o putere mondială [3]). Exemplul bun al educatorului este sufletul educaţiei. Pilda bună aduce rezultatele cele mai frumoase. Educatorul adevărat este un binefăcător al copiilor, al familiei, al statului şi al bisericii, iar opera lui aduce cele mai fericite fructe pentru timp şi veşnicie [4]). Totul depinde în cele din urmă de învăţător: „Wie der Lehrer, so der Schüler“, este un proverb german. Cu pildă bună catehetul trebue să vină în faţa elevilor, pentrucă „ceea ce este el, exprimă mai mult, decât ceea ce vorbeşte“. Pentru ca elevii cu plăcere să-şi aducă aminte de el în viaţă, trebue să aibă faţă de el respect şi stimă, şi nu fricã.

In consecință să nu se întâmple, ca una să învețe catehetul, și alta să facă; să nu predice apă și singur să bea vin. Convins de adevărul, pe care-l învață, plin de religiozitate și cu temere de Dumnezeu, să păşească în fața elevilor, dacă vrea să câştige inimile lor. Exemple morale vor influența inima elevilor. Deaceea este de datoria catehetului ca să dea elevilor

---

[1]) cf. Steinbeck, o. c. pg. 107.
[2]) Pedagogica gen. pg. 69.
[3]) o. c. pg. 102
[4]) V. Baumgartner, o. c. pg. 44.

în orice privință pildă bună, să evidențieze binele în orice formă, spre a-l face elevilor plăcut și scump! „Catehetul să fie un catehism viu“ zice Schöberl [1]). Pildă pentru aceasta ne-a dat Mântuitorul prin activitatea Sa în viață, și anume: rugăciunea, exemplul viu, și dragostea către copii.

Catehetului i-se cere conștiinciozitate și intenție curată. Să nu facă învățământul numai de mântuială, ci totdeauna să aibă în vedere ținta ultimă a învățământului catehetic, preamărirea lui Dumnezeu și mântuirea sufletului omenesc. El trebue să fie înarmat cu virtuțile cardinale ale educației, răbdarea și înțelepciunea. La explicarea adevărurilor religioase, să nu aibă altă intenție, decât numai și numai pregătirea temeinică a elevilor, pentru o viață religiosă-morală.

Ce privește disciplina, trebue să amintim catehetului că el este educator sufletesc, și nu polițist. Deaceea el să nu laude și nici să mustre prea mult la timp nepotrivit. Intru toate să fie prudent, să fie cu dragoste și cu măsură. Totuși nu se poate ierta, dacă un catehet nu este în măsură să țină disciplină în clasă!

Dar condiția — sine qua non — pentru ca cineva să fie un catehet adevărat, este ca el însuși în prima linie să știe, ce are să catehizeze. Persoana care vrea să învețe pe alții, trebue singură să fie învățată. Cunoștinți i-se pretind catehetului: cultură teologică, și în special cunoștința catheticei îi este de neapărată nevoie, precum și o cultură generală profană [2]). Teologia creștină să o cunoască perfect, pentrucă în această e cuprinsă materia de învățătură a învățământului religios. Cultura teologică temeinică este condiția principală, pentrucă el ar putea fi oratorul cel mai bun, sau ar putea fi artistul cel mai mare dar, fără cunoștințele teologice, ar fi ca și un soldat bun fără de armă. In scopul acesta catehetul trebue să fie absolvent al unei facultăți de teologie. Cel ce vrea să introducă pe elevi în cunoașterea T. V. și T.

---

[1]) o c. pg. 500; v mai pe larg Rev. Teol. Sibiu, 1926, No. 2—3, pg. 57—64.

[2]) Cf. Teodorescu, o. c. pg. 19 sq.

N. ar trebui să cunoască limba, în care au fost scrise acestea ; or, în seminariile teologice, numai în parte se învață limbile biblice !

Catehetul va trebui să poseadă cultură generală ; învățământul fiind concentric şi stând în corelație cu celelalte obiecte, va trebui să fie versat în toate disciplinile profane [1]), în special în psihologie, pedagogie şi filosofie.

El trebue să cunoască bine principiile psihologice, pe care să le experimenteze mai întâiu asupra persoanei sale şi apoi cu experiențele câştigate va putea înrâuri asupra sufletului elevului. Pe principii psihologice se bazează toată viața religioasă şi la îndoielile elevilor catehetul va trebui să fie gata a le arăta trebuința religiunii ca ceva cerut de sentimentul religios, produs din ideia de Dumnezeire, cea înăscută sufletului omenesc [2]).

Multe cunoştinți şi mari calități i-se cer catehetului, pentrucă ceea ce a greşit față de tineret un catehet nepregătit, aceea nu se poate îndrepta nicicând. Potrivite sânt în privința aceasta cuvintele Domnului : „Cine sminteşte pe vre'unul din aceştia mici, care cred în mine, mai bine i-ar fi lui, de şi ar lega o peatră de moară la gât, şi s'ar arunca în mare“ [3]).

Dacă, chiar catehetului din şcoala primară, i-se pretinde o cultură generală serioasă, cu atât mai mult sântem îndreptățiți, să pretindem aceasta unui catehet dintr'o şcoală secundară. Situația acestuia este mult mai grea, deoarece toți tovarăşii de muncă, au cel puțin aceeaşi cultură profană, dacă nu mai multă. Din cauza aceasta el va trebui să-şi dea silința ca să stea pe acelaş nivel cu colegii. La autoritatea catehetului va mai contribui şi faptul, dacă el va preda şi o disciplină profană, şi va fi dirigintele unei clase [4]).

Pe lângă cele induse, se mai cere catehetului, elocvență şi zel. Sub elocvență n'avem să înțelegem, că el trebue să fie orator iscusit în diferite figuri oratorice, sau

---

[1]) v. m. s. pg. 114 sq.
[2]) cf. Mihălcescu, Curs de teol. fund. pg. 33.
[3]) Mt, 18,6.
[4]) v. m. s. pg. 119.

să aibă voce răsunătoare [1]), ci elocvent este catehetul, care vorbind, despre adevărurile propuse, se folosește de cuvinte convingătoare și puternice ; astfel va convinge, va mișca, și va îndupleca pe elevii săi. Elocvența este o formă exterioară a expunerii, și depinde de zel. Zelul este acea virtute, care-l face pe catehet, ca să învețe pe elevi oricând și oriunde cu puterea convingerii sale interne, având mereu înaintea sa scopul învățământutui catehetic. Zelul abia desăvârșește vocațiunea sau chemarea catehetului.

Analizând cele arătate mai sus despre catehet, vom spune, că acela va avea rezultate frumoase în catehizare, la care știința va fi însoțită de evlavie, la care virtuțile intelectuale se vor îmbina cu cele morale. Catehetul adevărat să fie un caracter religios și deplin format științificește [2]) !

Mi-a rămas să mai spun un cuvânt despre numirea „catehet“. Deoarece numirea aceasta arareori produce supărare și confusiune, e bine să spunem câteva cuvinte și despre aceasta.

Toți învățătorii de religiune, după școala nouă educativă, ar trebui să fi numiți „educatori religioși“ [3]).

In Bucovina s'a încetățenit numirea de catehet, (numirea bisericească pentru învățător), atât pentru școalele primare, cât și pentru școalele secundare. Și numirea aceasta este justă. Invățământul religios, fie din școala primară sau din școalele mai înalte, se numește catehizare. Fiind obiectul religiunii ceva deosebit în planul de învățământ, se potrivește ca și titularul să aibă și o numire deosebită. Numirea de catehet nu poate decât să servească spre cinste oricui deoarece nu oricui [4]) îi este dat să fie catehet. Socotesc că acesta este titlul cel mai de onoare ce-i se poate da unui învățător de religiune, deoarece

---

[1]) Teodorescu, o. c. pg. 21.

[2]) Cf. Grimmich, o. c. pg. 275—293 ; comg. Popescu. Inv. rel. în Germania, pg. 57 – 62.

[3]) Moisescu, o. c pg. 93.

[4]) . . . So hat die Kirche das Katechetenamt von Anfang an als ein hochwichtiges angesehen und dasselbe nicht jedem Kleriker, sondern nur den würdigsten anvertraut“, la Wetzer o. c. pg. 259.

însuși Mântuitorul n'a primit să-l zică ucenicii altfel, decât „*Invățătorule*“. Numirea de „profesor de religie“ nu este tocmai îndreptățită întru cât învățământul religios este prin excelență educație și nu o profesie, ca și oricare alta. Dar numirea de catehet este și un titlu de glorie bisericească, deoarece catecheți s'au numit și învățătorii de religie din școalele înalte din Alexandria și din Antiochia.

Socotim deci că numirea de catehet să fie preferită oricărei alte numiri.

CAP. 8.

Mijloacele auxiliare ale învățământului religios

a) *Materialul didactic religios*

Afară de mijloacele induse care au să contribue la îndeplinirea scopului învățământului religios, mai dispunem de o serie întreagă de mijloace, numite mijloace auxiliare. Dintre acestea înainte de toate este materialul, didactic: cărțile didactice, cărțile auxiliare, tabla școlii, creta, diferite tablouri și hărți.

Cum trebue să fie alcătuite cărțile didactice? Manualul didactic să fie un fel de proces verbal al lecțiilor predate în clasă, astfel ca elevul să poată repeta cu ajutorul acestuia, învățăturile, pe care nu și le-a întipărit în destul în memorie. In scopul acesta, manualele să fie întocmite potrivit scopului învățământului catehetic. Să nu fie presărate prea mult, cu chestiuni care nu sunt necesare elevilor. La alcătuirea acestora să nu uităm, că pe elevi avem să-i facem creștini, și nu filosofi! Manualele să nu fie prea voluminoase, căci aceasta este groaza elevilor; ele să nu formeze o teologie în miniatură, dar să nu fie nici defectuase [1]). Ele să fie întocmite conform metodei uzitate, pentru ca elevul să se poată orienta. Ar fi potrivit ca ele să cuprindă și chestiuni instructive din disciplinele profane, deoarece ar trezi și mai mult interesul

[1]) V. Brunner, o. c. pg. 40 sq.

elevilor. Willmann e de părere că la finea manualului, ar fi nimerit să fie o colecție de sentințe antice și creștine [1]). In deosebi la noi se resimte nevoia de manuale, care să fie complectate cu tablouri intuitive, mai ales manualele de istorie și cele de liturgică.

Intre cărțile auxiliare pentru învățământ, sf. scriptură va juca rolul principal. In scopul acesta s'ar impune o ediție întocmită pentru școală, cu bucăți alese, frumos tradusă și ilustrată după pictori renumiți; sau în clasele superioare unde elevii cunosc deja limba elină, s'ar putea întrebuința sf. scriptură a T. N. chiar în original, ceea ce pe deoparte ar ridica autoritatea sf. scripturi în fața elevilor, iar pe de altă parte elevii cu mai mare placere ar învăța limba elină. Afară de aceasta se vor mai întrebuința pentru intuire și clarificare, unele dintre cărțile bisericești.

Despre folosirea tablei, am amintit mai sus, și mai vreau să menționez, că cine dintre cateheți nu este desemnător, să se ferească de a desemna pe tablă, căci insuccesul desemnurilor (caricaturile) ar putea provoca ilaritate între elevi, și astfel s'ar turbura învățământul. Pe tablă sânt a se scrie nume și numiri încurcate, expresiuni și definițiuni greoaie care să poată fi înțelese și reținute mai ușor de către elevi. Apoi se vor mai scrie pe tablă toate numirile pe care elevii nu le vor putea afla în carte; dealtfel pentru evidențiare este de recomandat a desemna pe tablă împărțeala materiei noui ce este de predat.

Insemnătatea tablourilor, hărților precum și a diferitelor tabele, nu se poate destul sublinia. Tablourile sunt de două feluri: sunt acele care servesc pentru intuire adecă la luminarea minții, și acele care servesc la ridicarea sentimentului religios. Cele dintâi trebue să fie în culori, de mărime suficientă, și de obiceiu se arată elevilor la lecția în care este vorba despre ele. Cele de felul al doilea nu trebue să fie în culori și de obiceiu rămân pe pereți spre vedere mai multă vreme. La amândouă felurile de tablouri nu se vor da explicații, ci elevii singuri să-și dea silință a le înțelege.

Hărțile geografice și tabelele vor face bune servicii

[1]) Cf. Rev. Inv. An. I. No. 3, pg. 188.

la formarea minții, în deosebi în învățământul istoric și liturgic.

Ne-a rămas să mai amintim că și cinematograful, escursiile instructive, și biblioteca școlară, sânt mijloace didactice, vrednice de întrebuințat. Cinematograful se va întrebuința însă, numai pentru ilustrarea unor momente însemnate din istoria bisericească, pentru arătarea de obiecte liturgice, opere de artă bisericească, chipurile unor bărbați însemnați pentru biserică, și pentru arătarea de monumente istorice.

Mai mare importanță însă au escursiile școlare. Dintre cele mai folositoare sânt escursiile pe care catehetul împreună cu elevii să le facă pe la locurile monumentale. Escursiile vor contribui în mare măsură, atât la convingerea elevilor asupra celor învățate în școală, cât și la îmbogățirea religioasă a sufletului. Escursiile pe la bisericile și mânăstirile noastre vechi, vor insufla elevilor sfințenie și pietate față de biserică; elevii se vor întări în mândria de a aparține unei biserici cu un trecut atât de glorios și vor ști să aprecieze acele monumente și în viitor. Catehetul însă este dator ca înainte de escursie să explice elevilor toate câte le vor vedea în escursie. Escursii de acestea ar trebui să se facă în vacanțele, pe care le au elevii, b. o. în vacanțele Paștilor, Rusaliilor, și mai cu seamă în vacanțele mari [1]).

S'a scris mult și s'a accentuat, că lectura are mare înrâurire în deosebi asupra sufletului tânăr. Dacă scopul învățământului religios este formarea acestui suflet, se cuvine ca să-i dăm lectură, și biblioteca școlară să grijească de aceasta. Catehetul însă să nu peardă din vedere, că bibliotecile sunt înzestrate de obiceiu cu cărți de cuprins diferit. Deaceea va fi de trebuință ca să cerceteze inventariul, și în înțelegere cu conducătorul școalei, să scoată din bibliotecă scrierile imorale și otrăvitoare, iar pe cele edificătoare să le recomande elevilor.

Inainte de toate va da în mâna elevilor, cărțile religioase. Dar în literatura tuturor popoarelor culte, aflăm

[1]) Cf. Savin, o. c. pg. 12; Antonescu, o. c. pg. 206 sq.; Willmann, Did. pg. 443—492

sentimentul religios destul de bine promovat. Deasemenea şi literatura noastră profană, nu este chiar sărmană în materie religioasă [1]). Insă totuşi la noi ar trebui creată o întreagă literatură religioasă, o literatură sănătoasă, bună şi frumoasă care să poată înlocui cu succes literatura pornografică ce otrăveşte astăzi atât de mult sufletele tinerei generaţii.

In deosebi mulţi dintre elevii şcoalelor secundare sânt de natură dăruiţi cu mult simţ poetic, care însă rămâne în şcoală de obiceiu necunoscut. Deaceea catehetul să releveze caracterul religios al literaturii noastre vechi şi să le atragă atenţia asupra materiilor religioase, care ar influenţa creaţiunile şi manifestările lor poetice, astfel că mai târziu, cunoscând ideile filosofice, foarte asămănătoare celor religioase, să nu fie expuşi la zdruncinarea credinţii. Dovadă, cuvintele lui Stoicescu, care vorbind despre poeţii noştrii din sec. XIX., zice: „Dar, chiar dacă ar fi încercat să se îndeletnicească mai bine cu acest fel de poezie (religioasă), ei n'ar fi putut face mai mult, decât au făcut, deoarece nu aveau cultura religioasă necesară pentru aceasta“ [2]). Catehetul să aibă deci în vedere acest fel de elevi şi să-i pregătească şi în direcţia aceasta, între multe cărţi, care ar trebui recomandate elevilor citäm: Sienkiewicz Enric, Quo vadis, Petrov Gr., Să-l urmăm, Tomas a Kempis, pe urmele lui Hristos, Wallace Lewis, Ben Hur sau zilele lui Mesia, apoi bibliotecile „Ia şi citeşte“, biblioteca educativă şi biblioteca bunului creştin, şi altele [3]).

Afară de materialul didactic şi afară de celelalte mijloace auxiliare pentru deşteptarea sentimentului religios, exemplul viu al educatorului va fi de mare efect. Viaţa religioasă este mai puternică decât orice învăţătură concretă. Exemplul bun al personalului didactic are mare putere asupra convingerii religioase a elevilor. Cu drept cuvânt zice Zange: „Un singur cuvânt spus din gura lor,

---

[1]) Cfr. Bis. ort. No. 10, 11 12 din a. 1924.
[2]) Bis ort. No. 12, 1924, pg. 726.
[3]) Cf. Savin, o. c. pg. 74—82; Pocitan, o. c. pg. 49 cq. Rev. teol. Sibiu. 1926, No, 2—2, pg. 64 65.

(a colegilor mireni) într'un moment potrivit, şi în favorul adevărului creştin, preţueşte câte ore întregi ale celui mai bun catehet“ [1]). Şi totaşa Găvănescul spune în privinţa aceasta, că toţi profesorii pentru studiile şcolare, care au o inimă sensibilă pentru ideal, pot găsi ocazia potrivită, când să deştepte religiozitatea elevilor [2]). Rămâne deci ca şi colegii catehetului să contribue cu pilda lor bună la realizarea scopului învăţământului religios.

b) *Practica vieţii creştine (exerciţiile religioase)*

Invăţământul religios fiind foarte restrâns, se cuvine, ca în faptă să arătăm mai multă viaţă religioasă. Intrucât sentimentul este baza vieţii religioase, mijlocul cel mai eficace pentru producerea vieţii religioase, va fi acela care mai mult va putea deştepta sentimentul. Catehetului îi stau la dispoziţie în scopul acesta exerciţiile religioase pe care are datoria să le facă în calitate de păstor sufletesc al elevilor.

Metoda în păstoria sufletească a elevilor din şcoala secundară, este diferită de aceea din şcoala primară. Elevii nu mai sunt nici copii, dar nici oameni formaţi. Din cauza aceasta problema păstoriei sufleteşti o să-i cadă catehetului destul de greu.

S'a spus că scopul educaţiei religioase, este de a face pe elevi religioşi. Inima lor să caute pretutindeni pe Dumnezeu, unde-L află, să-I urmeze, şi să se bucure de El. Mijlocul cel mai potrivit pentru aceasta, sunt exerciţiile religioase : rugăciunea, meditarea şi examinarea de sine. Manifestarea simţului religios şi participarea la viaţa cultului, sânt semnele caracteristice ale unei educaţii religioase temeinice. Totul însă se face prin exerciţiu. Deaceea elevii de timpuriu trebue să se deprindă cu acestea.

Catehetul este dator să grijească ca manifestările lor religioase în activitatea zilnică să nu fie mecanice şi silite, ci să se facă cu pietate, cu dragoste [3]) şi cu sinceritate, Negreşit, semnul sf. cruci este cea mai elementară mani-

---

[1]) o. c. pg. 52.
[2]) Pedagogia, pg. 526.
[1]) Cf. Pocitan, o. c. pg. 30 ; Steinbeck, o. c. pg. 130.

festare a sentimentului religios. Ca să se facă sf. cruce cu demnitate și pietate cuvenită, catehetul va trebui să inziste mai mult asupra explicării simbolice ce o are.

In ceea ce privește rugăciunea, ca manifestare exterioară a sufletului omenesc, înainte de toate prima cerință este, ca elevii să o înțeleagă. Astfel vor ști însemnătatea ei și vor păstra și ținuta care se cuvine. Catehetul să facă rugăciunea împreună cu elevii. Rugăciunea comună înrâurește în mod psihologic asupra elevilor. Prin exemplul arătat de către catehet, ei se vor întări în convingerile lor de credință, și se vor pătrunde de trebuința acesteia în toate împrejurările vieții. In scopul acesta, însă va trebui să se facă rugăciunea la începutul și la sfârșitul orei de religiune. Pe de o parte prin rugăciune se va pregăti dispoziția sufletească necesară învățământului religiei, și pe de altă parte, se vor deprinde a se ruga [1]). In sfârșit rugăciunea este și un mijloc de disciplină. Dar trebue accentuat, că rugăciunea să fie scurtă pentru ca să nu fie spusă grăbit și fără atențiune. Aceasta corespunde atât firii neliniștite a elevilor, cât și principiului, că efectul rugăciunii nu depinde de mulțimea vorbelor, ci de intenția și de inima curată, din care izvorește [2]).

Ținând seama de împrejurarea că tot învățământul trebue să fie educativ, și considerând și puterea grațială a rugăciunii, găsim de potrivit ca să se facă zilnic rugăciunea, înainte și după învățământul întreg [3]). Firește, că profesorul, care ține atunci lecția, să fie îndatorit, ca în timpul rugăciunii să păstreze o ținută demnă și edificătoare, pentru ca să nu scandalizeze pe elevi. Rugăciunile să fie spuse în picioare, și fața elevilor să fie îndreptată către catedră, deasupra căreia ar trebui să stea atârnată o icoană sfântă sau sf. cruce [4]), căci negreșit icoanele și tablourile sfinte contribue la sporirea pietății.

In legătură cu rugăciunea, stă participarea activă la viața cultului divin. Regulata umblare la biserică, are afară

---

[1]) Cf. Krebs, o. c. pg. 87.

[2]) Totuși la multe licee se găsește practica de a începe ora de religie cu mai multe rugăciuni, și rezultatul este îmbucurător.

[3]) V contrastul la Ziegler, o. c. pg. 76.

[4]) Cf. Pocitan, o. c. pg. 25.

de scopul mai înalt religios, şi folosul practic, că elevii se deprind la un obiceiu frumos, pe care-l vor ţinea până la bătrâneţe. De obiceiu cu plăcere îşi reaminteşte creştinul nostru de timpul, când umbla cu rândul la biserică. Elevii să fie conduşi la biserică de către un profesor, căci şi faptul acesta va înrâuri asupra sentimentelor tinere, şi va dovedi colaborarea armonică a profesorilor, la educaţia religioasă. Frecventarea bisericii să fie obligatorie, şi dispensaţi să fie numai cei bolnavi. Durata participării la sf. liturgie, ar trebui să fie de $^3/_4$ de oră, şi anume dela sf. evangelie până la ridicarea sf. Miel. Elevii însă să ia parte activă la sf. liturgie. In scopul acesta să fie înzestrat fiecare cu câte o cărticică de rugăciuni, şi să urmărească toate acţiunile sf. liturgii ; ca să fie atenţi la predică, îi vom sili în şcoală la recapitularea ei [1]). Deasemenea cântarea bisericească ar putea fi intensificată în aşa fel, ca fiecărei şcoale, să nu-i lipsească corul religios, la care să ia parte majoritatea elevilor.

Deoarece arareori elevii nu pot merge la biserică pentru caz de forţă majoră, ar fi bine ca fiecare şcoală mai mare să aibă în încăperile ei o capelă [2]). Catehetul săvârşind aici sf. liturgie, elevii ar câştiga mai mare respect şi mai multă încredere în el. O asemenea capelă ar fi şi foarte potrivită pentru ţinerea exortelor.

In sfârşit am ajuns ca să vorbim despre alt mijloc educativ-religios, despre exortă. Inainte de toate catehetul să nu uite, că exorta nu este predică, ci este un învăţământ divin în formă retorică [3]). Exorta are menirea să mişte mai mult inima şi voinţa elevilor spre meditare asupra vieţii religioase-morale. Pentru scopul acesta, exortele să fie potrivite cu capacitatea şi împrejurările de viaţă ale elevilor, să fie psihologic bine motivate, şi să stea într'o legătură logică între dânsele. Planul se va face la începutul anului, pentru ca toată materia să fie rânduită într'un ciclu de exorte. Subiectele exortelor să fie alese în

---

[1]) Cf. Candela, No. 7—8, 1924, pg. 341.

[2]) Instituţiunea aceasta frumoasă este introdusă de mult la şcoalele din Basarabia.

[3]) Krebs, o. c., pg. 93 sq.

legătură cu sf. evangelie din Duminicile și serbătorile în care elevii merg la biserică. Dar și evenimente de peste săptămână, și diferite scăderi de ale elevilor, pot fi folosite în exortă, având în vedere, că ea este în special o cercetare a conștiinței elevilor, iar în general ea este educație religioasă integrală. Pentru ca să corespundem scopului exortei, și totașa din cauze tehnice, va fi bine ca să se țină câte două: una pentru cursul inferior, și alta pentru cursul superior.

Tonul predării să fie astfel, ca să nu plictisească pe elevi. Din cauza aceasta se va vorbi liber, niciodată să nu se citească, afară de atunci, când se citește pericopa din evangelie. Deasemenea catehetul să nu facă probe, spre a se încredința, dacă elevii și-au însemnat cuprinsul exortei, pentrucă aceasta i-ar putea supăra.

Durata exortei, încă are mare înrâuire asupra elevilor. Ca să fie ascultată cu atenție și fără oboseală, ea poate să dureze cel mult 20 m. Ea să fie ținută de obiceiu înainte de a merge la biserică [1]).

Dar nici rugăciunea, nici umblarea la biserică și nici exorta nu este totul ce face viață religioasă. Abia împlinirea datorințelor creștinești, dovedește că umblăm pe calea Domnului. Deaceea de timpuriu trebue să îndemnăm și să deprindem pe elevi la acestea. Inainte de toate școala să îndatorească pe elevi la împărtășirea cu sf. taină a mărturisirei și cu cea a comunicaturii. In special sf. taină a mărturisirei este o cercetare a conștiinței, și deaceea de mare valoare educativă. Dar catehetul trebue să explice elevilor însemnătatea ei, pentru ca să se pregătească cu demnitate. La mărturisire să fie de obiceiu mai mulți preoți, pentru ca elevii să-și poată alege duhovnicul, căruia să-și mărturisească păcatele în mod sincer și demn. Tot în scopul acesta să se facă mărturisirea în biserică, și anume scurt înainte de sf. împărtășire; aceasta din două motive: 1. alta este dispoziția sufletească în biserică, și alta este într'un loc profan; 2. în felul acesta am evita, ca unul sau altul să se comunice în mod nedemn, de-

---

[1]) Cf. Anuarul liceului din Orăștie, an. III, pg. 40—42.

oarece între mărturisire și împărtășire ar trece numai scurtă vreme, și n'ar avea timp de a păcătui chiar în timpul dintre mărturisire și comunicătură. Drept canon la sf. mărturisire se recomandă, afară de cele prescrise de biserică, să îndemnăm la citirea sf. scripturi, și în deosebi la acte de pietate și milostenie.

Peste tot sf. mărturisire să nu se facă cu întrebări stereotipe, și numai de mântuială!

Ce privește sf. împărtășire, catehetul trebue să explice cu deamănuntul însemnătatea acestei taine mari, pentru ca astfel elevii să se apropie de ea cu frica lui Dumnezeu și cu dragoste cuvenită.

Totașa catehetul va deprinde pe elevi, ca să dea respectul cuvenit slujitorilor sf. altar, și să arate pietate curată față de locurile sfinte (biserici, capele, cruci, cimitire).

Am spus că sf. taină a mărturisirei oferă o bună ocazie pentru meditare. Dar meditarea, propriu zisă, constă în concentrarea gândirii asupra unui adevăr moral, cu reflexiuni asupra conștiinței. La asemenea meditații să îndemnăm elevii, pentrucă astfel își vor cerceta conștiința și se vor apropia mai mult de cunoașterea de sine. Conștiința împăcată și cunoașterea de sine, formează caracterul moral al omului. Cu aceasta învățământul catehetic și-ar fi ajuns scopul!

Firește, că pe catehet trebue să-l sprijinească în opera sa, părinții și locțiitorii lor, prin exemplul viu, pe care îl vor da copiilor [1]).

Totașa vizitațiile chiriarhului bisericesc pe la școale, vor lăsa o impresie adâncă în sufletul elevilor. Iar ca amintire scumpă pentru viață, să-i se dea fiecărui elev, la terminarea şcoalei, câte un exemplar din sf. scriptură.

Pentru renașterea poporului nostru avem nevoie de caractere creștine. Prin aplicarea metodică a programelor analitice, refăcute potrivit cerințelor timpului și prin intensificarea catehizării din școalele secundare, vom dobândi caracterele mari cari să reverse binefacerile lor sufletești,

---

[1]) Cf. Candela, No. 7—8 1924, pg. 311—316.

şi asupra poporului. Dacă însă în adevăr s'ar întâmpla să se realizeze cândva şi în ţara noastră proiectul miniştrilor dela instrucţiunea publică, de a scoate învăţământul religios din şcoalele secundare, este de datoria noastră a fi pregătiţi ca să putem înlocui învăţământul religios cu un alt învăţământ corespunzător. Nu ne îndoim că un curs de etică sănătoasă, un curs care să trateze temeinic toate problemele concrete de viaţă morală adevărată, va putea înlocui în câtva învăţământul religios. Un curs de etică adevărată va putea forma caractere morale, dar rămâne în sarcina bisericei şi a familiei ca ele să complecteze educaţia din şcoală, formând prin o întinsă catehizare, caractere creştine.

Literatura consultată şi utilizată

Antonescu G. G., Din problemele pedagogiei moderne, Bucureşti 1923.
— Reforma învăţământului, Bucureşti 1923.
Anuarele Institului pedagogic-teologic în Sibiu.
Anuarul liceului din Orăştie, anul III.
Aslan G., Pedagogia, ed. 6, Bucureşti 1921.
Athanasie, Episcop al R. N. Severin, Invăţământul religios şi şcoalele secundare, Bucureşti 1898.
Balan N., Problema religioasă din ziua de azi, Sibiu 1906.
Barbu P., Metodica religiunii, Caransebeş 1907.
Barth P., Elemente der Erziehungs- und Unterrichtslehre, 7. u 8. Aufl., Leipzig 1921.
Baumgartner H., Pedag. oder Erziehungslehre, Freiburg i. Br. 1902.
Biserica ortodoxă rom., revista sf. sinod, Bucureşti.
Brunner I. N., Kath. Rel.-Lehre i. Hdb. d. Erz. u. Unt. Lehre, ed. Baumeister III.
Candela, rev. teol. şi bis., Cernăuţi.
Comenius A., Didactica Magna, trad. d. Gârboviceanu P., ed. II, Bucureşti 1910.
Comoroşan Al., Dogmatica ort., pt. I, Cernăuţi 1887.
Congresul pedag.-religios al profesorilor de religie, Bucureşti 1925.

Cotlarciuc N., Trepte formale psihologice, Cernăuţi 1924.
Cristescu Gr., Fapte şi orientări creştine, Craiova 1924.
Foerster Fr. W., Jugendlehre, Berlin 1907.
— Schule und Charakter, Zürich 1908.
Funk, Lehrbuch der Kirchengeschichte, 7. Paderborn 1921.
Găina V., Curs de teologia fundamentală, Cernăuţi 1912 (netipărit).
— Teoria Revelaţiunii, Cernăuţi 1899.
— Universalitatea, fiinţa şi originea Religiunii, Cernăuţi 1899.
Găvănescul I., Istoria pedagogiei, Bucureşti 1919.
— Pedagogia generală, Bucureşti 1923.
Göbl P., Geschichte der Katechese im Abendlande, Kempten 1880.
Grimmich V., Der Religionsunterricht an unseren Gymnasien, Wien 1903.
Grundfragen der Katechetik, I. H. Wien 1911.
Grunwald G., Münchener katechetische Methode, Münster 1910.
Haberl G. J., Evangelischer Religionsunterricht, Wien 1914.
Hauk, Realenzyklopädie für protest. Theologie[3], Bd. X., Leipzig 1901.
Herbart Fr., Werke X, XI, Schriften zur Pädagogik, Leipzig 1850-52.
Iahn I., Sittlichkeit und Religion, Leipzig 1910.
Ionescu M., Indrumări privitoare la înv. religios, Bucureşti 1922.
Katechetische Blätter, München,
Katechetische Kurse, Luzern und München.
Krebs L., Methodik des Unterrichts i. d. Religion, Wien 1914.
— Religionsunterricht und Laienmoral, Wien 1923.
Luminătorul, Revista bisericească din Basarabia, Chişinău.
Mathias Ad., Pedagogia practică, trad. de Bogdan-Duică, Bucureşti 1914.
Mayer I., Geschichte des Katechumenats und der Katechese, Kempten 1868.
Mehedinţi S., Altă creştere, Bucureşti 1919.
— Către noua generaţie, Bucureşti 1923.
Mihălcescu I., Raportul între religiune şi moralitate, Bucureşti 1904
— Curs de Teologia fundamentală, p. I., Bucureşti 1925.
Mitrofanovici V., Omiletica, Cernăuţi 1875.
Moisescu N., Şcoala educativă, Bucureşti 1923.
Monatschrift für die kirchliche Praxis, Tübingen.
Monatschrift „Prediger und Katechet“, Regensburg.

Nazarie C., Lucrările primului congres al profesorilor de religie, Bucureşti 1912.
Nisipeanu I., Didactica, Râmnicul-Vâlcea 1923.
— Religia pentru copii, Bucureşti 1922.
— Şcoala activă, vol. I, R.-Vâlcea 1924.
Noua revistă bisericească, Bucureşti.
Pfleiderer O., Religion und Religionen, München 1906.
Picard E., Şcoala nouă, trad. de Buţureanu C. V., Bucureşti 1920.
Pocitan V., Metoda de predare a religiunii în şcoalele secundare, Bucureşti 1913.
Popescu-Breasta Gr., Invăţământul religios în şcoalele din Germania, Craiova 1912.
— Invăţământul religios, Craiova 1921 [1]).
Popescu O., Dr., Educaţia religioasă-morală a catehumenilor, Cernăuţi 1889.
Popovici G., Educaţia oamenilor, Bucureşti 1906.
Praktisch-theologische Handbibliothek, Band 5, Heidelberg.
Revista teologică, Sibiu.
Revista generală a învăţământului, Bucureşti.
Roşca P., Dr., Mărturisirea ortodoxă. Sibiu 1914.
Savin P., Invăţământul religios în şcoalele secundare, Bucureşti 1923.
Sailer I. M., Erziehung für Erzieher[2], Freiburg i. Br. 1910.
Solidaritatea, revistă teologică, Bucureşti.
Spânu D., Suferinţele sociale şi Hristos, Cernăuţi 1925.
Stefanelli J., Catehetica[2], Cernăuţi 1904.
Steinbeck I., Lehrbuch der kirchlichen Jugenderziehung, Leipzig 1914.
Schill A., Teologische Prinsipienlehre, Paderborn 1914.
Schöberl F. X., Katechetik, Kempten 1890.
Schreiber H., Die religiöse Erziehung des Menschen, Leipzig 1908.
Schroeder L., Arische Religion, 1. Bd., Leipzig 1923.
Tarangul O., Dr., Plan de învăţământ pentru predarea rèligiei Suceava 1911.
Teodorescu I., Indrumări omiletice, Bucureşti 1923.
Theodosiu D., Didactica, Bucureşti 1924.

---

[1]) Este mai mult o prelucrare a opului indus mai sus: Grimmich, Der Rel. Unt. an unseren Gymnasien, Wien 1903.

Voiuţchi E., Prelegeri academice din morală ortodoxă, p. I. Cernăuţi 1906.
Wetzer u. *Welte*, Kirchenlexikon, 2. Aufl., 7. Bd., Freiburg i. Br. 1891.
Willmann O., Didaktik[4], Braunschweig 1909.
— Aus Hörsaal und Schulstube
Ziegler Th., Allgemeine Pedagogik, Leipzig 1914.
Zange F., Evgl. Rel. Unt. i. Hdb. d. Erzl. u. Unt., ed. Baumeister III.

P. Procopovici

Recensii

Arhimandritul I. Scriban, *Sfânta Evaghelie, Cele 4 Evanghelii în una singură* cu scurte însemnări lămuritoare şi tălcuiri, Editura „Ancora“ Bucureşti, Lei 80.

Intr'o frumoasă ediţiune, care este înzestrată cu multe ilustraţiuni în text, binecunoscutul şi neobositul scriitor bisericesc Arhimandritul Iuliu Scriban publică cele patru evangelii contopind textul lor în una singură. Este cunoscut, că evangeliştii Mateiu, Marcu, Luca şi Ioan se completează reciproc. Deaceea pentru a putea şti ce ne spun sfintele evangelii despre un epizod oarecare din viaţa şi activitatea Domnului Iisus Hristos avem nevoie de a consulta toate locurile paralele din evangelii privitoare la acel epizod. Abia în baza rapoartelor lor armonizate cu olaltă ne putem face o icoană fidelă şi completă despre cele ce s'au petrecut. Căutarea locurilor paralele din evangelii nu este însă tocmai uşoară. Nu fiecare poate nimeri, cum trebuie să o facă. Autorul acestei lucrări ne vine într'ajutor. Pentru a prezinta cetitorului o icoană cât mai fidelă şi completă despre cele ce s'au întâmplat în cursul vieţii şi activităţii publice a Domnului Iisus Hristos, autorul alege în acele cazuri, unde evangeliile ne prezintă două sau mai multe rapoarte paralele, raportul acelui evangelist, care i-se pare că scrie mai detailat şi-l completează eventual cu amănuntele, pe cari le află în rapoartele paralele ale celorlalţi evangelişti. La începutul fiecărui capitol autorul ne arată, cari locuri din evangelii vin în privire.

Textul unei evangelii este adeseori contopit cu textul celeilalte evangelii într'un întreg în sine cât mai bine încheiat, într'un singur raport, amplificat. Se înţelege dela sine, că lucrând în acest fel autorul n'a putut reproduce textul evangeliilor în aşa fel, ca să se evidenţieze totdeodată, ce spune un evangelist şi ce spune celalalt. El face din cele 4 evangelii o mică evangelie armonizată. Dară cum identificarea rapoartelor paralele din evangelii nu este totdeauna uşoară, autorul consideră uneori rapoarte, cari sunt identice, ca diferite şi le redă separat. Am în vedere, spre a da un exemplu, raportul despre „chiemarea celor dintâi apostoli din Galilea (Mat. 4, 17—22; Marcu 1, 14—20)". Acest raport trebuie identificat cu raportul evangelistului Luca (5, 1—16) despre pescuirea minunată. Autorul vorbeşte însă despre una la § 26, iară despre cealaltă abia la § 28 ca şi când am avea de a face cu epizoade diferite, ce s'au întâmplat în diferite timpuri. Şi felul cum, se înşiră singuritele evenimente din viaţa şi activitatea publică a Domnului, nu este întotdeauna strict cronologic. Relevez numai unele. Aşa trebuia să preceadă cele ce ni se comunică în § 25 (p. 57 ss.) celor ce ni se spun în paragraful anterior (§ 24, p. 55 s.) Totaşa se transpune alungarea schimbătorilor din templu (p. 212 s.) pe ziua de Duminica Floriilor. De fapt însă acest epizod s'a petrecut abia a doua zi, Luni în săptămâna Patimilor, după cum rezultă aceasta clar din evangelia lui Marcu (11, 12 şi 15 ss.). Sunt sigur, că toate aceste chestiuni de amănunt vor fi revizuite şi puse la locul cuvenit într'o a doua ediţie a acestei lucrări.

Foarte binevenite şi instructive sunt notele subliniare, cari însoţesc textul.

Textul însuşi se pare că este luat, cu prea puţine modificări, din Biblia sf. Sinod din anul 1914.

Preste tot putem zice, că cartea corespunde unei trebuinţi adânc simţite de a ajunge în posesia unei istorisiri cât mai scurte şi fidele, dară în acelaşi timp şi complete a vieţii şi activităţii Domnului Iisus Hristos în baza rapoartelor evangeliilor noastre canonice. De aceea socotesc lucrarea de mare folos pentru edificarea credincioşilor noştri şi o recomand cu toată căldura.

* * *

Prof. Dr. Gh. I. Ghia, *Sfântul Ioan Botezătorul după evangeliile canonice, 1926, Craiova, editura inst. de arte grafice „Ramuri“, P. 224.* Preţul 35 Lei.

Harnicul profesor Gh. Ghia publică de curând aceasta interesantă monografie, rezultatul studiilor sale pe terenul istoriei biblice a Testamentului Nou. Motivele, care l-au determinat ca să se ocupe de viaţa şi activitatea sf. Ioan Botezătorul, sunt a se căuta în rolul mare, pe care această personalitate l-a avut pentru a pregăti sufleteşte pre poporul Iudeu pentru primirea Mântuitorului nostru, Domnul Iisus Hristos. Pentru a putea aprecia cât mai bine activitatea lui Ioan Botezătorul, autorul, utilizând literatura cea mai nouă teologică, atât cea ortodoxă, cât şi cea romană-occidentală şi cea protestantă, ţine să ne dea mai întâiu o privire generală asupra împrejurărilor politice şi religioase, în cari a trăit sf. Ioan Botezătorul (p. 7—37). Irod Idumenul dreptcă din punct de vedere istoric şi profan poartă conumele de „cel Mare“, din punct de vedere al religiunii creştine însă cred că nu învredniceşte acest epitet: Urmează apoi istoria vieţii şi activităţii lui Ioan Botezătorul, dela leagăn şi până la mormânt, în baza rapoartelor sf. evangelii (p. 38—223). Partea a doua a lucrării tratează deci despre naşterea şi viaţa sf. Ioan Botezătorul până la începutul activităţii sale publice (p. 38—101). Ca loc al naşterii autorul ne spune, că este foarte probabil că are să fie considerat orăşelul Ain-Karim din Iudea (p. 49 ss.). Timpul apariţiei îngerului Domnului, care îi anunţă lui Zaharie naşterea fiiului său Ioan, se fixează către sfârşitul anului 747 a. u. c. (p. 62) sau 7 î. d. H.

La p. 58 autorul ne spune, că „Iudeii cei din provincie se strângeau la ora rugăciunii în sinagogă şi citeau din cartea Facerii“. Mai bine ar fi fost, dacă se scriea „din Lege“, pentrucă astăzi nu se mai poate şti, dacă chiar pe atunci ajunsese la rând ca să se citească o pericopă din cartea facerii. La p. 78 autorul pare că este de socotinţa că Fecioara Maria şi-a făcut călătoria sa până la ruda sa Elisabeta, care locuia în munţii Iudeei, trecând preste Samaria, pentrucă dânsul vorbind despre această călătorie ne spune „călătoria pe calea cea mai dreaptă, care trecea *prin Sumaria,* a durat cam 4 zile“. Cum însă este ştiut, că între Iudeii din Iudea şi cei din Galilea şi între Samaritani pe de altă parte exista de veacuri o ură ne-

împăcată, nu este probabil, că Fecioara Maria şi-ar fi făcut calea preste Samaria, ci mult mai probabil este, că şi ea a plecat la Iudea preste Perea ca şi peregrinii din Galilea, cari plecau de sărbători la Ierusalim. Nehotărît a rămas autorul cu privire la timpul, când cele două mame binecuvântate, Maria şi Elisabeta, s'au despărţit de olaltă, adecă dacă Maria a plecat din casa Elisabetei înainte sau după naşterea lui Ioan Botezătorul. In ce priveşte această chestiune autorul ne spune la p. 85 numai atât: „nu este uşor de ales, fiindcă sunt argumente cam de aceeaşi tărie de ambele părţi". Dacă ar fi analizat însă mai cu dinadinsul argumentele pro şi contra, cred că ar fi ajuns la rezultatul, că Fecioara Maria trebue să fi părăsit pre Elisabeta înainte de naşterea lui Ioan Botezătorul întorcându-se deodată cu peregrinii Galileeni după sărbătoarea Rusaliilor din Iudea la Galilea.

In partea a III-a a lucrării sale autorul se ocupă de activitatea publică a sf. Ioan Botezătorul (p. 102—164). Inceputul activităţii lui se fixează în conformitate cu Luca 3, 1 ss. pe anul 779—780 a. u. c. = 26—27 d. H. (p. 104).

In partea a IV-a se vorbeşte despre închisoarea şi moartea Înaintemergătorului (p. 165—216). Acesta este internat în cetatea Macherus dincolo de Iordan. Zace în închisoare cam 1 an întreg şi este decapitat cam către sfârşitul anului 781 a. u. c. = 28 d. H. sau la începutul anului următor 782 a. u. c. = 29 d. H. (p. 216).

In capitolul de încheiere (p. 217—223) autorul sintetizează întreaga viaţă şi activitate a acestei mari personalităţi, arătându-i adâncul său devotament faţă de Domnul, în serviciul căruia a fost pus, precum şi hotărîrea, cu care a ştiut să-şi împlinească înalta sa misiune, riscând bucuros chiar şi viaţa sa fără a pretinde altceva pentru sine, decât bucuria de a vedea „Soarele (Hristos) strălucind în toată splendoarea Sa" (cf. Ioan 3, 30).De fapt Ioan Botezătorul a fost „cel mai mare dintre oameni" (Mat. 11, 11).

La tipărirea acestei scrieri s'au strecurat unele erori tipografice, cari stingheresc pre cetitor la cetire, dară dealtcum ea se distinge printr'un stil clar şi o dicţiune frumoasă. Deaceea o recomand publicului cetitor cu toată căldura.

Prof. univ. Dr. Vasile Gheorghiu

Episcopia Hotinului. *Chişinău 1925. Tipoprafia Eparhială „Cartea Românească“ 200 pag. format* 4.

Nu putem să fim destul de recunoscători Preasfinţitului Episcop Visarion pentru această frumoasă publicaţie. Monografia episcopiei Hotinului este o carte de format 4⁰, cuprinzând 200 pagini şi 44 ilustraţii, foarte bine tipărită pe hârtie bună. Tânăra episcopie a Hotinului nu poate avea o istorie atât de lungă, iar istoricul vechii episcopii a Hotinului este încă prea puţin cunoscut. Dar indicaţiile istorice, datele statistice şi tablourile de funcţionari, biserici etc. precum şi lista tuturor parohiilor din eparhia, care după legea de organizare a bisericii aparţine Mitropoliei Bucovinei, sunt de un mare preţ. Cartea este întrodusă printr'un mic studiu istoric al d-lui *Ştefan Berechet* despre „*Episcopia Hotinului* (pag. 3—10). Făcând istoricul vechii episcopii hotinene, autorul discută diferitele păreri asupra originii acestei episcopii şi stăruie mai mult asupra lui Amfilochie, despre care cunoaştem mai multe date. Episcopia există de pe la mijlocul secolului al XVIII-lea ; anul înfiinţării nu-l cunoaștem, cum cunoaştem de altfel prea puţin soarta episcopiei Hotinului. Sfârşitul ei a fost înglobarea acestei episcopii în „arhiepiscopia Chişinăului şi Hotinului“, înfiinţată după răpirea Basarabiei prin Ruşi.

D-l Berechet inclină spre părerea d-lui I. Frăţiman că în Hotin ar fi rezidat un episcop vicar al mitropoliei Proilaviei. Poate episcop sufragan ? In ori şi ce caz faptul că unii „mitropoliţi ai Proilaviei“ se numesc şi ai Hotinului — deşi o episcopie sufragană nu trece cu titlul ei în titulatura mitropolitului şi episcopi vicari „cu o parte din jurisdicţia unei mitropolii“ nu sunt ceva canonic —, merită toată atenţia. Istoria acestei episcopii vechi a Hotinului nu este încă deplin lămurită. Descoperirea de documente noi ar putea să ne mai aducă lumină. Tot d-l *Berechet* mai publică un mic studiu despre *Activitatea literară a episcopului de Hotin, Amfilochie* (pag. 29—33), stăruind asupra importanţei acestui harnic călugăr şi chiriarh.

Părintele Ierodiacon *Laurenţiu Busuioc*, fost elev al Facultăţii noastre, ne dă un colorat studiu conţinând *istoricul Hotinului.* (pag. 11—27). In partea dintâi ne descrie foarte vioiu (după I. Nistor, Istoria Basarabiei) trecutul cetăţii Hotinului, apoi reproduce unele descrieri de călători streini, privitoare la oraşul şi

cetatea Hotinului. Urmează un scurt istoric al vechii episcopii a Hotinului, apoi istoricul reînfiinţării, în 1923, a acestei episcopii. Studiul se termină cu elogii şi nădejdi de mai bine la adresa distinsului chiriarh de astăzi, episcopul Visarion Puiu.

Dela pag. 34—47 urmează *documentele oficiale* despre înfiinţarea, la 1923, a episcopiei Hotinului, legea de înfiinţare precum şi toate celelalte acte în legătură cu această înfiinţare, deasemenea şi câteva note biografice asupra întâiului episcop. In pag. 48—52 ni se relatează activitatea bogată şi intensivă de bun gospodar la Bălţi a episcopului Visarion, care a întâmpinat şi întâmpină încă destule greutăţi. După câteva note informative despre seminarul teologic din Iedineţ, păr. Arhim. *Melhisedec Dimitriu*, exarhul mănăstirilor, face — în baza scrierilor păr. Episcop Visarion—*istoricul mănăstirilor* aparţinătoare episcopiei Hotinului (pag. 55—73; mănăstirile de călugări: Dobruşa cu şcoala ei de cântăreţi condusă de păr. arhim. Laiu, alt elev al Facultăţii noastre, Schitul Bocancea, al Rugilor, Corneşti şi Şerbeşti; mănăstirile de maici Călărăşauca, Coşelauca şi Jabca). In aceste mănăstiri, mai nouă, se desvoltă o apreciabilă activitate. Dela pag. 79 până la finea volumului se publică *tabloul tuturor parohiilor* din cele trei judeţe (Bălţi, Hotin şi Soroca). Indicele dela fine foarte practice. Publicaţia aceasta poate fi privită de model, şi am dori ca fiecare eparhie să ne dea astfel de monografii.

R. Cândea

* * *

Preotul A. Scvoznicov, *Cuvântul iubitor de adevăr despre Calendar. Chişinău, Tipografia eparhială — „Cartea Românească". 1926. 46 pag.*

Părintele A. Scvoznicov, elev al Facultăţii noastre, publică o foarte folositoare broşură despre îndreptarea calendarului, făcută de sf. Sinod. Nicăieri această reformă a calendarului n'a întâmpinat atâtea împotriviri ca în Basarabia, nicăiri elemente turbulente nu au agitat aşa de mult ca aici pe această chestiune, surprinzând credulitatea oamenilor naivi. Situaţia cea mai grea o avea clerul care trebuia să asculte de dispoziţiile autorităţii bisericeşti. Unii preoţi au trecut chiar prin ceasuri dintre cele mai grele, ameninţaţi fiind de poporenii rătăciţi. Este deosebit de îmbucurător faptul că clerul a fost la înălţime. Din preocupările aceştia a isvorît şi broşura de faţă. Autorul arătând

dintâiu ce este calendarul şi cum calendarul păgân a fost adoptat de biserica creştină, stăruie asupra deosebirii credinţei şi măsurilor acestora de timp. Exemplele din istorie şi din Sf. Scriptură (cu bogate citate) sunt potrivit alese. Deosebit de interesant este capitolul în care păr. Scvoznicov arată cum amintirea şi sărbătorirea sfinţilor s'a făcut cu vremea şi nu deodată, cum sfinţii bisericii noastre au trăit în veacuri deosebite. Şi expunerile istorice privitoare la încercările de îndreptare a calendarului sunt interesante. Se stăruie asupra încercărilor de reformă calendaristică făcute în Rusia. Cu drept cuvânt, căci ortodoxismul rusesc stăruie cu încăpăţinare în Basarabia; trebuia deci arătat că nu este vorba de nici o răsturnare a credinţei celei adevărate. In Basarabia doar se făcea propagandă contra calendarului pe chestiunea că ne-am fi dat cu „polecii", reminiscenţă a duşmăniei ruse contra catolicismului polon. Ar fi trebuit doar să se arate şi încercările de reformă a calendarului la Români. De altfel broşura este bine scrisă, într'o limbă populară şi căldura cu care este scrisă face din ea o lectură plăcută.

R. Cândea

Bibliografie

Cărţi

H. Brockhaus, Die Kunst in den Athosklöstern. 2. Aufl., Leipzig 1924, Brockhaus. 42 mc.

G. Brunhes, Christianisme et catholicisme. Paris 1924. Beauchesne. 8—460 pag.

Bubnoff Nicolai und Ehrenberg Hans, Oestliches Christentum. Dokumente 2: Philosophie. München 1925, Beck. 8—412 pag. 6 mc.

A. Cause, Israël et l'humanité. Strasbourg et Paris, Istra, 1924. 8—152 pag.

F. Chalandon, Histoire dela première croisade. Paris 1925, A. Picard. 25 fr.

Codex Theodosianus, recognovit G. Krueger. Fasc. I. Liber I—VI. Berlin 1923. Weidmann, 8—235 pag.

Frederic C. Conybeare, Russian Dissenters. Cambridge 1921, Havard University. 8—370 pag.

Adolf Deissmann, Paulus. Eine kultur- und religionsgeschichtliche Skizze. Tübingen 1925, Mohr. 8—292 pag. 9·50 mc.

H. Delehaye, Les passions des martyrs et les genres littéraires. Paris 1921.

A. Diamantopulos, Ἀπόπειραι πρὸς ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν κατὰ τὸν Γ Ε' αἰῶνα. Atena 1924. 75 pag.

A. Doeberl, Die bayerischen Konkordatsverhandlungen in den Jahren 1806 und 1807. Freising. Datterer, 8—211 pag. 14 mc.

L. Duchesne, Origines du Culte Chrétien. Etude sur la liturgie latine avant Charlemagne. éd. 5e. Paris 1925, E. de Boccard. 8—674 pag. 20 fr.

L. Duchesne, L'Eglise au VIe siècle. Paris 1925, E. de Boccard. 8—663 pag. 20 fr.

A. Dufourcq, Histoire ancienne de l'église, tomme II, III, IV, V. Paris 1926, Plon-Nourrit.

G. Duthuit, Byzance et l'Art du XIIe siècle. Paris, Stock. 1926. 17—123 pag. 5 fr.

Sophronius Eustratiades and Arcadios, Catalogue of the Greek Manuskripts in the library of the Monastery of Vatopedi on Mt. Athos. Cambridge 1924, Havard University Press. III—276 pag. 15 sh.

E. de Faye, Gnostiques et gnosticisme. Etude critique du gnosticisme chrétien aux IIe et IIIe siècle. Paris, Leroux. 60 fr.

Ios. Felten, Neutestamentalische Zeitgeschichte. Regensburg 1925. Manz. I. u. II. 641 pag.; 646 pag. 24 mc.

L. I. Philippides, Ἡ χριστιανικὴ ἡλικία τῶν Κυκλάδων νήσων. Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος. 1924. 78—105. Alexandria.

Tie Flaviu, Carnetul unui preot dela sate. „Biblioteca Sămănătorul" No. 141 Arad. Preţul 5 Lei. 1926.

A. Fortescue, The Uniates Eastern Churches. The Byzantine rite in Italy, Sicily, Syria and Egypt. London, Burns, Oates and Washbourne 1923. 244 pag.

Vasile Gan, Uşile Pocăinţei. Predici din perioada triodului. Arad 1926. Tipografia Diecezană. 35 Lei.

I. Georgevici, Ἡ τῶν Δουθηρανῶν ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ μεταρρυθμέσεως. Atena 1924.

Zaccaria Giacometti, Quellen zur Geschichte der Trennung von Staat und Kirche. Tübingen 1926, Mohr 8—XXIV—736 pag. 21 mc.

E. Gilson, Saint Thomas d'Aquino. Paris 1925. Gabalda. 8—360 pag. 12 fr.

I. Goldziher, Vorlesungen über den Islam. 2. Aufl. von F. Balinger. Heidelberg, C. Winter 1925. 406 pag. 12 mc.

E. Göller, Kirchengeschichtliche Probleme des Renaissance-Zeitalters. Freiburg i. Br. Herder. 8—30 pag. 1924.

H. Grégoire, Recueil des inscriptions grecques chrétiennes d'Asie Mineure. Fasc. I. Paris 1922, E. Leroux. fol. 128 pag.

Episcopul Grigorie al Aradului, Combaterea catehismului baptiştilor. Arad 1926, Tipografia diecezană. Biblioteca „Sămănătorul" No. 172. 5 Lei.

Episcopul Grigorie al Aradului, Predici. Arad 1926. Tipografia diecezană. 100 Lei.

P. Guidoulianov, La législation sovietique contre la religion. Orientalia Christiana. Vol. V, fasc. 1. Roma, Instituto Orientale 1925. 135 pag.

Ad. v. Harnack, Marcion: Das Evangelium vom fremden Gott. Eine Monographie zur Geschichte der Grundlegung der kath. Kirche. 2 verb. u. verm. Aufl. Leipzig 1924, Hinrichs. 30 mc.

S. W. Hasluck, Athos and its monasteries. London, K. Paul 1924. 226 pag. 12 sh. 6 d.

Fr. Heiler, Evangelische Katholizität. Reichardt, München 1926. 351 pag. 5·50 mc.

A. Heisenberg, Neue Quellen zur Geschichte des lateinischen Kaisertums und der Kirchenunion. Vol. III. München, J. Roth 1923. 96 pag.

J. Hering, Etude sur la doctrine de la chute et de la préexistence des âmes chez Clément d'Alexandrie. Paris 1924, E. Leroux. 47 pag.

G. Hoffmann, Die griechisch-katolische Gemeinde in Breslau unter Friedrich d. Gr. Breslau 1925, Korn. 107 pag. 3·50 mc.

Episcopia Hotinului, Chişinău 1926. Tipografia Eparhială „Cartea Românească". 200 pag. 4^0.

A. Hutin, Courte histoire du christianisme. Paris 1924. Rieder et Cie. 128 pag.

Fr. Kattenbusch, Die deutsche evang. Theologie seit Schleiermacher. Ediţie nouă a scrierii „Von Schleiermacher zu Ritschl". Giessen 1925. Töpelmann. 124 pag. 3·50 mc.

C. M. Kaufmann, Handbuch der christlichen Epigraphik. Freiburg i. Br. Herder 1917. 8⁰. 514 pag.

D. G. Kiriac, Cântările Liturgiei pentru copii şi popor. Târgu-Jiu, Institutul de Arte Grafice N. D. Miloşescu. 25 Lei.

K. Kurt Klein, Geschichte der Jassyer deutsch-evangelischen Gemeinde. Hermannstadt 1924, Krafft. 169 pag.

W. de Kowalewsky, La Russie à la fin du XIXe siècle. Paris 1924. F. Alcan. 8—1000 pag.

Ed. König, Die messianischen Weissagungen des Alten Testaments, vergleichend, geschichtlich und exegetisch behandelt. 2. u. 3. Aufl. Stuttgart 1925. Belser. 379 pag. 10 mc.

R. Krellinger, La religion d'Israël. Paris 1926. ed. 2-a. Nourry 376 pag.

K. Künstle, Ikonographie der Heiligen. Freiburg i. Br. Herder, 1926. 607 pag. 37 mc.

Louis de Launay, Le christianisme. Paris 1925, Payot. 12 fr.

B. Leib, Rome, Kiev et Byzance à la fin du XIe siècle. Rapports religieuse des Latins et de Greco-Russes sous le Pontificat d'Urbain (1088—99). Paris 1924, A. Picard. XXXII 356 pag. 8⁰.

L. Leisegang, Die Gnosis. Leipzig, Körner 1924. 404 pag.

G. Letonnelier, L'abbaye exempte de Cluny et le Saint-Siège. Paris 1923, A. Picard.

I. Loserth, Huss und Wiclif. 2. Aufl. München 1925, Oldenburg. 244 pag. 9·50 mc.

W. Lowrie, Problems of Church Unity. London, Longmans 1924. 344 pag. 9 sh.

N. Makeev and V. O'Hara, Russia. London, E. Benn. New-York, Ch. Scribner. 1925. 346 pag. 15 sh.

J. Maurice, Constantin le Grand. Editions Spes. Paris 1925. 305 pag. 20 fr.

Ed. Meyer, Ursprung und Anfänge des Christentums. II. ed. 4-a şi 5-a. Stuttgart, Cotta 1925. 462 pag.

Gabriel Millet, Monuments de l'Athos : I Les peintures. fol. Paris 1926. E. Leroux. 250 fr.

C. Mirbt, Quellen zur Geschichte des Papsttums und des römischen Katholizismus. 4. Aufl. Tübingen 1924, Mohr. 17 mc.

P. Monceaux, Histoire littéraire de l'Afrique chrétienne. Tome VII : Saint Augustin et le donatisme. Paris 1923, E. Leroux. 30 fr.

K. Müller, Kirchengeschichte. I, 1. 2. Aufl. Tübingen 1924, Mohr. 7 mc.

P. Muratov, La pittura Russa antica. Traduzione di E. Lo Gatto, Roma 1925. Stock. 4°. 167 pag. il.

A. Neumann, O. S. A. Francouska Hussitica. Rjada proni. Aka a listy z let 1383—1435, s nowdnimi staliemi a dviema mapkami. Tom. III, f. 2—4. Olomouc, Nakladem Matice cyrilomstvo-diejske. 1923. 160 pag.

J. H. Oldham, Christianity and the race problem. London, Student Christian Movement. 1924. 300 pag.

A. K. Orlandu, Παλαιοχριστιανικοὶ καὶ βυζαντινοὶ ναοὶ τῶν Καλυβίων Κουβαρᾶ. Atena 1923. 26 pag.

Spirid. Paganeli, Ὁ ἀπόστολος Παῦλος. Atena 1924. 560 pag.

C. G. Papadopoulos, Les privilèges du patriarcat oecumenique dans l'empire ottoman. Paris 1924, Guillon. 287 pag.

J. Pargoire, L'église byzantine de 527—847. 3-e éd. Paris 1923, Gabalda. 413 pag.

H. Peirce and R. Tyler, Byzantine Art. London 1926, A. Waley. 56 pag. 21 sh.

Demetrios Petrakakos, Τὸ μοναχικὸν πολίτευμα τοῦ ἁγίου Ὄρους Ἄθω. Atena 1925. XVI. 216 pag.

J. L. Philippides, Ἐπισκοπὴ καὶ ἐπίσκοποι Τήνου κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος. Alexandria.

J. B. Pineau, Erasme, sa pensée religieuse. Paris 1924, Les Presses Universitaires 275 pag. 20 fr.

Gr. Popescu, De ce serbăm Duminica ? Studiu apologetic. Roman 1926, Tipografia Beram-Tatăl. 36 pag. 10 Lei.

Nic. Popovici, Manual de drept bisericesc ortodox oriental. Vol. I. Arad 1926. Tipografia diecezană. 90 Lei.

A. Protitch, L'architecture religieuse bulgare. Sofia 1924. Imprimerie de la Cour. 72 pag. 65 pl.

H. J. Seybeson, The story of the Russian Church. London 1924. Melrose. 331 pag. 14 sh.

Jacob Schmidt, Grundzüge de Kirchengeschichte. Mainz 1925, Kirchheim. 468 pag. 12 mc.

Josef Schnitzer, Savonarola. Ein Kulturbild aus der Zeit der Renaissance. I—II. München 1924, E. Reichardt. 1167 pag. 26 mc.

G. Schnürer, Kirche und Kultur im Mittelalter. Poderborn 1926 Ferd. Schöningh. vol. I 442 pag. 8 mc; vol. II 561 pag. 11 mc.

Victor Schultze, Altchristliche Städte und Landschuften. II. Klein-Asien. Erste Hälfte. Gütersloh 1922. C. Bertelsmann. 477 pag. 12 mc.

E. Schwartz Acta Conciliorum Oecumenicorum. Tom. I, vol. V: Concilium Universale Ephesenum. Berlin et Leipzig 1924—1926, De Gruyter et Cie. 4⁰ XVII—XVIII—416 pag. 60 mc.

E. Seeberg, Über Bewegungsgesetze der Welt und Kirchengeschichte. 25 pag. 4. (Schriften der Königsberger Gelehrten Gesellschaft. Geisteswissenschaftliche Kl. I Jg. Heft. 4.)

Archim. Titu Simedrea, Patriarhia Românească. Acte şi Documente. Tipărită cu cheltuiala Ministerului Cultelor. Ediţie complectă. Bucureşti. Tipografia Cărţilor bisericeşti, 1926. 226 pag.

Nathan Söderblom, Manuel d'histoire des religions. Edition française par W. Corsevant. Paris 1925. E. Leroux. 683 pag. 30 fr.

H. B. Swete, Essays on the early history of the Church and the ministry. ed. 2-a. London, Macmillan 1921. 446 pag.

O. Tafrali, Le trésor byzantin et roumain du monastère Putna. Paris 1925, P. Geuthner. Fol. X—78 pag. texte; album de 116 fig. sur LX pl. 200 fr.

N. Timaschew, Grundzüge des sowietrussischen Staatsrechts. Quellen und Studien des Osteuropa-Instituts, Breslau.

R. A. Torvey, The Crist of the Bible. New-Jork, Doran. 285 pag. 150 sh.

G. Truc, La pensée des Saint Thomas d'Aquin. Paris, Payot 1924. 324 pag. 12 fr.

H. Übersberger, Bulgarien und Russland. Leipzig. Dresden, Teubner 1925. 24 pag. 0·80 mc.

J. P. Waltzing, Le crime rituel reproché ause chrétiens du II-e siècle. Bruxelles, M. Hayez, 1925. 37 pag.

E. Weigel, Christologie vom Tode des Athanasius bis zum Ausbruch des nestoriauischen Streites. München, Kösel und Pustet 1925. VIII 216 pag.

R. Cândea

Anul XXXVIII, No. 3—5 Martie—Maiu 1927

CANDELA

Revistă teologică şi bisericească

publicată de

I. P. Sf. Sa Mitropolitul Nectarie şi profesorii dela Facultatea de Teologie din Cernăuţi Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis Ieremiiv, Dr. Valerian Şesan, Dr. Romul Cândea, Dr. Nicolae Cotos, Dr. V. Loicihiţă şi Dr. Domiţian Spânu

---

SUMARUL:

	Pag.
V. Loichiţă, Numirile biblice ale lui Dumnezeu şi valoarea lor dogmatică	73
R. Cândea, Liste de patriarhi alexandrini	139
Dascălul Veniamin, Pacea Domnului ne trebueşte	148
R. Cândea, Antichitate, creştinism şi germanism	150
V. Gheorghiu, Arhipresviterul-Mitrofor şi Rectorul seminarial Mihail Dracinschi	156
Dascălul Veniamin, Invăţăminte ce putem desprinde din pericopa Duminicii Mironosiţelor	170
D. Spânu, Pareneză pentru Ziua Invierii Domnului	171
R. Cândea, Bibliografie	174

CERNĂUŢI, 1927
Editura Facultăţii de Teologie

9085

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Sesan**

Redacţia şi Administraţia : Cernăuţi, Facultatea de Teologie.

Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.

Preţul pentru România este 100 lei anual.

Pentru studenţi 50 Lei anual.

Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei

Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei"
Cernăuţi, strada I. Flondor 33.

ANUL XXXVIII MARTIE—MAIU 1927 No. 3—5

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ŞI BISERICEASCĂ

Numirile biblice ale lui Dumnezeu şi valoarea lor dogmatică

§ 1. Numirile lui Dumnezeu în Testamentul Vechiu.

În s. Scriptură a Testamentului Vechiu se cuprind o serie întreagă de numiri pentru însemnarea fiinţei lui Dumnezeu, pe cari dogmatiştii le-au încercat a le şi *clasificà*. *Şapte* sunt aceste „nume sfinte“ (numite aşa, fiindcă la început s'au folosit în limba sacră) în *Testamentul Vechiu*, cu împărţirea lor în *trei clase* sau *grupe*, potrivit înţelesului lor formal şi modului lor de însemnare [1]). Clasa întâia şi a treia cuprinde *câte trei* nume, iar a doua, cea din mijloc, numai *unul*, numele prin excelenţă al lui Dumnezeu. La cea dintâiu clasă se înşiră cele trei nume, cari îl arată pe Dumnezeu nu în fiinţa sa interioară, ci în situaţia sa din *afară*, în raportul său către *om* şi cari din punct de vedere gramatical sunt nume substantivale, dar în sine luate sunt totuşi numai nume apelative (comune) şi abia prin folosirea lor statornică cu adnexe de apoziţiuni devin nume proprii ale lui Dumnezeu. La clasa a treia sunt alte trei nume, cari arată cele trei laturi ale perfecţiunii interioare, transcendente, a lui Dumnezeu şi cari din punct de vedere gramatical şi logic sunt nume adiectivale, dar de multe ori folosite şi ca nume substantivale; după înţeles, ele sunt înrudite cu numirile din clasa întâia, ci, în chip mai pregnant decât acelea, zugrăvesc sublimitatea Dumnezeului celui adevărat, şi pentru aceasta, şi în parte mai mult decât acelea, se folosesc ca nume proprii ale Dumnezeului celui adevărat şi nici odată în formă substantivală nu se dau zeilor păgâni sau altor fiinţe asămănătoare lui Dumnezeu. Cu o aşezare centrală între ambele clase stă în

---

[1]) Cf. Dr. Matth. Jos. *Scheeben*, Handb. d. kath. Dogm., I, 1874, p. 493 — şi după dânsul şi maioritatea dogmatiştilor romano-apuseni, cu aceeaş împărţire.

clasa a doua în fine, numele prin excelență ființial al lui Dumnezeu, carele se rapoartă la celelalte două, ca și baza la urmare și ca și cauza la efect [1]).

Din cele trei clase considerăm mai întâiu pe cea a doua din motive lesne de înțeles, cuprinzând numele ființial al lui Dumnezeu: *Iahve* — יְהוָה = *Cela ce este.* Pentru însemnarea perfecțiunilor interioare servesc cele trei nume din clasa a treia: *Şaddai* — שַׁדַּי = *Cel puternic; Elion* — עֶלְיוֹן = *Cel preaînalt; Cadoș* — קָדוֹשׁ = *Cel sfânt.* — In fine raportul lui Dumnezeu în afară se caracterizează prin celelalte trei nume din clasa întâia: *El* — אֵל = *Cel tare; Elohim* — אֱלֹהִים = *Cel vrednic de adorare și de închinare; Adonai* — אֲדֹנָי = *Domnul — Stăpânul.*

Considerând aceste *șapte* nume sfinte ale Vechiului Testament în special, iată originea, folosirea și valoarea dogmatică a fiecărui nume în parte:

1. **Iahve** — יְהוָה = LXX Ὁ Ὤν = Vulg. *Qui est.* **Cela ce este** *(ființează).* Acesta este *tetragramul* (ihvh יהוה) pe care și-l dă sieși Dumnezeu ca nume, grăind catră Moise: **„Eu sunt Cela ce sunt.** *Și a zis: așa vei zice fiilor lui Israil: Cela ce se chiamă* **Eu sunt,** *acela m'a trimis la voi"* [2]). El se confirmă și de autorul Apocalipsei [3]): *„Eu sunt alfa și omega* (Vulg.: începutul și sfârșitul) *zice Domnul* (traducerea constantă a lui Iahve) *Dumnezeu, cel ce este, cel erà, și cel ce va să vină atotputernicul".* — Ebreii cei de după exil, neînțelegând adevăratul rost al cuvintelor: *„Iar carele va numì numele Domnului cu moarte să se omoare"* [4]), niciodată n'au îndrăznit să pronunțe cele patru litere *(Ihvh)*; și așa până în vremurile mai noui nu s'a știut sigur cum să se citească cuvântul în chestiune, cu *„Iehova"*, sau *„Iihve"*, sau

---

[1]) Cf. I. *Pohle*, Lehrb. d. Dogm., I, 1902, p. 65.

[2]) Exod. 3, 14: אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה ..... אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם. LXX Ἐγώ εἰμι ὁ Ὤν .... Ὁ Ὤν ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς. *Vulg.* Ego sum qui sum .... qui est, misit me ad vos.

[3]) 1, 8.

[4]) Lev. 24, 16.

„*Iahveh*“, sau „*Iahve*“, sau „*Iahaveh*“ (de la יַהְוֶה), sau „*Iahave*“, sau după alții și „*Iahu*“. În sinagogile ebreeşti, după prescripțiunile rabinice [1]) tetragramul יהוה *(Ihvh)* se exprimà totdeauna cu cuvântul „*Adonai*“. Din nesiguranța exprimării se explică și fenomenul interesant, că tetragramul și-a făcut intrare chiar și în codicii bibliei grecești, dar, de copiști neștiutori și ignoranți s'a prefăcut aici în IIIIII (= πιπι). Spre a arătà, că יהוה *(Ihvh)* are să se pronunțe totdeauna în *Adonai* — אֲדֹנָי, i-s'a dat vocalele lui „*Adonai*“ și s'a scris יְהֹוָה — *Iehova* (prefăcându-se *catef-patah*-ul în *șva mobil)*. De aici se derivă pronunțarea încorectă și falșă, probabil din veacul al 16-lea (alții o pun în v. al 13-lea), a lui „*Iehova*“. Azi există (aproape) compromisul, că „Iahve“ să se exprime și יַהְוֶה să se puncteze [2]).

Într'acestea, forma gramaticală interesează mai puțin. Perspectiva dogmatică caută *înțelesul* cuvântului. Rădăcina lui este fără îndoială הָוָה *(havah)*, forma mai veche pentru היה *(hih)* = a fi. Prin urmare יַהְוֶה *(Iahve)* însemnează: *Cela ce este* (ființează), înțeles atribuit de însuși Dumnezeu cuvintelor sale adresate mai sus lui Moisi.

Din cuvintele de la *Geneză* [3]), că „*Atunci, pe timpul lui* Enos, *s'a început a se chemà numele lui Iehova*“, apoi „*Eu sunt Iehova, care te-a condus pe tine din Ur în Chaldea*“ [4]) și „*Eu sunt Iehova, Dumnezeul lui* Avram“[5]) precum și din alte multe locuri asămănătoare, — s'a născut întrebarea litigioasă cu origini deja din timpul sf. părinți şi cu dăinuiri și până în zilele noastre în rândurile exegeților, dacă numele יְהֹוָה (Iehova) n'a fost cumva cunoscut lui Avram, ba chiar și patriarhilor de dinainte de potop, sau poate că el abia lui Moise i-s'a descoperit pentru întâia dată. Incontestabil, părerea din urmă se poate cu siguritate sprijini și întări pe următoarea descoperire:

---

[1]) „Dixit Deus: non legor, sed scribor. Scribor יהוה et legor *Adonai.*

[2]) Cf. *Broglie*, Elohim et Iahweh (Annales de philos. chrétienne 537 suiv., 1891) la *Pohle*, o. c., p. 66.

[3]) 4, 26.

[4]) 15, 7.

[5]) 28, 13.

„*Şi Dumnezeu* (Elohim) *vorbì cătră Moise, şi-i zise: Eu sunt Domnul* (adecă Iahve). *Şi Eu mă arătai lui Avram, Isac şi Iacob ca Dumnezu atotputernic* (adecă *El Şaddai*), *dară cu numele meu de Domnul* (adecă Iahve) *nu li fui lor cunoscut*“ [1]). Iahve prin aceste cuvinte anunţă lui Moise şi printrânsul poporului întreg, că el li se va manifestà într'un mod cu mult mai glorios decât patriarhilor, anume ca Iahve, pe când acestora s'a manifestat ca El Şaddai [2]).

Aceasta nu vrea să zică însă, că patriarhii n'ar fi cunoscut numele Iahve (Iehova). Această cunoaştere rezultă din locurile citate mai sus şi din folosirea de 150 de ori a acestui nume în Geneză, care nu este numai un simplu sunet, ci este expresiunea reală, pozitivă a fiinţei dumnezeeşti. Mai clar încă iese aceasta la expresie din raportul evident în care explicarea aceasta stă cu Gen. 17, 1. Când stabilirea legământului încheiat în Gen. 15 avea să înceapă cu instituirea semnului legământului, a tăierii împrejur, şi cu promisiunea naşterii lui Isac, Iahve zise cătră Avram: *Eu sunt El Şaddai*, şi se manifestă ca Dumnezeu atotputernic atât prin naşterea lui Isac efectuită în contra puterilor naturii, cât şi prin conservarea, conducerea semînţiei sale. In calitatea sa ca El Şaddai Dumnezeu a manifestat patriarhilor *fiinţa sa;* acuma însă el voeşte să i-se manifesteze lui Israil ca Iahve, adecă ca cel *absolut existent* şi ca guvernatorul care cu libertate necondiţionată împlineşte promisiunile sale [3]). Că cuvântul material Iahve (Iehova) este de origine antemozaică, rezultă cu toată probabilitatea 1. din forma verbală arhaică *hava(h)* הָוָה = a fi, din care s'a format *Ihva(h)* — יְהוָה (în locul lui *haia(h)* — הָיָה = a fi, care a fost în uzanţă pe timpul lui Moise) şi 2. din compunerea antemozaică a cuvintelor cu *Iahve(h)* — יְהוָה (prescurtat *ia(h)* — יָהּ), ca: Abia, Achia, Iochabed, Moria ş. a.[4]). De o simplă anticipaţie (prolepsis) a numelui de cătră Moise în Geneză nu poate fi vorba,

---

[1]) Exod. 6, 2–3.
[2]) Cf. Dr. Vasile *Tarnavschi*, Exodul, trad. şi comentar, 1913, p. 25
[3]) Cf. Dr. V. *Tarnavschi*, o. c., p. 25.
[4]) Cf. *Himpel*, Kirchenlexikon, ed. 2-a, v. VI, 1889, p. 1281 s.

din motivele de mai sus, şi şì din faptul că Moise la început, *îndată*, s'a prezentat lui Israil ca trimis al lui „Iahve". Explicarea cea mai satisfăcătoare a *întrebuinţării* numelui lui Iahve poate să fie aceasta: că tetragramul *Ihvh* — יהוה, cu rădăcini antemozaice, după importanța sa mai *adâncă* și după înțelesul său *integral* (ca nume propriu) abia lui Moise i-s'a descoperit în toată plenitudinea [1]).

Originea numelui lui Iahve (Iehova) s'a mai căutat şì la popoare străine şi s'a afirmat, că Israiltenii l-au împrumutat de la Egipteni sau Fenicieni. Afirmațiuni de felul acesta au în cea mai mare parte tendinți potrivnice credinței celei adevărate. Inrudire cu numele cel sfânt al lui Dumnezeu s'a mai căutat de critica religioasă istorică şì în Iupiter, *Iovis*, şi chiar şì la Chinezi, şi s'a zis, că numele Iahve (Iehova) în forma *Iau* este un nume străvechiu pe care Moise l-a ales pentru nominarea Dumnezeului ebreu. Scena autorevelației lui Dumnezeu către Moise din Exod. (3, 13 s.) este a se înțelege după această critica tocmai ca o împrumutare a unui străvechiu nume păgân de Dumnezeu în religia iudaică primordială pentru întemeierea şi însemnarea ideei legământului. Cum am mai spus, originea lingvistică a cuvântului ebraic pentru numele lui Dumnezeu interesează în dogmatică mai puțin; chestiunea se învârteşte în jurul înțelesului inițial al numelui „Dumnezeu" şi a ideei religioase ce se leagă de acest nume. Şi aceasta a fost la Moise absolut sublimă, unică, monoteistă. Iahve (Iehova) cela ce a întemeiat ceriul şi pământul, este Dumnezeul lui Israil.— Dar netemeinicia ipotezelor de împrumut din temeiuri lingvistice, şì din alte consideraţiuni este azi dovedită. Dacă, într'adevăr, s'ar şi găsi în limbi vechi nume divine înrudite cu numele Iahve (Iehova), aceasta n'ar fi decât un argument în plus pentru adevărul, că acest nume, cu origini din revelațiunea primordială, dar desigur de la Noe, a existat deja în acel timp, când pe pământ domină şi se vorbeà o singură limbă [2]).

Deşì din punct de vedere gramatical este un nume

---

[1]) Cf. *Pohle*, o. c., p. 66.

[2]) Cf. I. *B. Heinrich*, Dogmatische Theologie, III, 1879, pag. 328.

verbal, totuşi, după esenţă, acest nume este nume *propriu*, şi anume: *nume propriu* prin excelenţă şi în cel mai strict înţeles, pentrucă este *numele cel fiinţial* al lui Dumnezeu. Cu alte cuvinte „*Iahve*“, numele cel *fiinţial* (1) este în acelaş timp şi numele *propriu* (2) excluziv al lui Dumnezeu, care nicicând nu se transmite, nici nu se foloseşte nici măcar în chip abuziv (catacrestic) de alte fiinţe (d. p. pe zeii cei falşi ai păgânilor sau de creaturi), conform cuvintelor de la *Isaia* (42, 8): „*Eu sunt Domnul* (scil. Iahve) *Dumnezeu, acesta-mi este numele, mărirea mea* altuia nu voiu da-o, *nici bunătăţile mele celor ciopliţi*“.

El este numele cel sfânt pe care Dumnezeu şi-l dă imediat în cel mai solemn şi sărbătoresc chip posibil. Cu acest nume vreà să fie numit *de* şi *pentru* poporul *legământului* său, pentrucă: „ . . . . *acesta este numele meu în* etern, *şi aceasta este amintirea mea din neam în neam* [1]). In această lumină, el ne apare ca un nume de *legământ* (3), ca numele Dumnezeului *legământului* şi prin aceasta a Dumnezeului descoperirii supranaturale. Dar el este nume de legământ nu în înţelesul redus şi mărginit de Dumnezeu-*naţional*: că adecă el exprimă în primul rând şi mai ales fidelitatea neschimbăcioasă a lui Dumnezeu faţă de poporul său ales, — deşi şi această fidelitate se indică şi se cuprinde întrânsul —, ci în acel înţeles, că acest nume, pentru proprietatea sau particularitatea sa proeminentă şi distinsă, drept chezăşie, mijloc şi argument pentru cunoaşterea adevărată a adevăratului Dumnezeu, — s'a întreţesut şi s'a contopit în chipul cel mai intim cu legătura cea încheiată între Dumnezeu şi Israil [2]). — In teocraţia mozaică deci, Iahve este Dumnezeul legământului, şi în oarecare sens apare ca Dumnezeu *naţional* întocmai ca şi zeii păgânilor, dar nu că el n'ar fi Dumnezeu absolut în înţelesul teismului, că adecă Iahve este Domnul şi Dumnezeul *tuturor* popoarelor, — ci, întrucât Israil este proprietatea lui în urma legăturii încheiate pe baza particularismului din Testamentul Vechiu [3]). Concepţia unui Dum-

---

[1]) Exod. 3, 15.

[2]) Cf. *Scheeben*, o. c., p. 494.

[3]) Cf. Dr. Iosif *Olariu*, Man. de teol. dogm. ort., 1907, n. subl., p. 56.

nezeu național sau a unei religii naționale în înțeles păgân contrazice întregului duh al Testamentului Vechiu. Doctrina despre *unitatea* genului uman, ca și hotărîrea cea eternă a mântuirii întregului neam omenesc, chiar și a universului întreg, este o dogmă tot așa de fundamentală a Vechiului Testament, ca și dogma despre unitatea lui Dumnezeu. Abia pe la mijlocul vremurilor antecreștine, când căderea de la unul și adevăratul Dumnezeu a luat dimensiuni covârșitoare, s'a întâmplat alegerea lui Avram și constituirea lui Israil ca poporul cel purtător de preoție și profeție al lui Dumnezeu. Nu numai pentru mântuirea s'a excluzivă s'a făcut această alegere şi constituire, ci pentru mântuirea întregii omeniri, care mântuire universală se va realiză prin Mesia și împărăția sa: biserica apostolică-ecumenică [1]).

Explicarea *teologică* a numelui se poate face pe două căi: pe cea filosofică-dogmatică și pe cea istorică-revelațională. Pe calea cea dintâiu așa, că însemnăm pe Dumnezeu ca pe ființa care posede în sine însăș cauza și toate condițiile ființării sale. Numele *Cela ce este* (ființează, există), dar, îl arată pe Dumnezeu ca pe ființa personală-spirituală absolută care-și are ființarea, existența *de la* sine, *de* sine și *prin* sine [2]). Necauzată, necondiționată, nemărginită și neschimbată de *nimeni* și de *nimic* din afară de sine, această ființare, această *existență absolută de la și de sine* (aseitate) căreia nimic nu-i lipsește, ferită fiind nu numai de orice imperfecțiune ci, mai mult, ea însăși fiind izvorul perfecțiunilor, — prin acest fel de a fi al său se deosebește de toate celelalte ființe reale sau imaginate, și cu deosebire șl de toate celelalte ființe cu oarecari nuanțe divine, deci suprapământene, puternice, sublime și stăpânitoare, cari încă se mai pot subînțelege oarecumva sub cele trei numiri ale clasei dintâiu *(El, Elohim* și *Adonai)* aplicate și zeilor falși păgâni, înge-

---

[1]) Cf. *Heinrich*, Dogm. Theol., I, p. 291.

[2]) Filozofii greci vechi încă au definit ființa lui Dumnezeu ca ființare, existență. Plato deosebește τὸ ὄν în τὸ ὄντως ὄν, τὸ μὴ ὄν și τὸ οὐκ ὄν. Ceeace ființează, există, este Dumnezeu, iar οὐκ ὄν este deșertul gol și între ele este μὴ ὄν și însemnează existența mărginită (Cf. *Olariu*, o. c., n. subl. p. 78).

rilor şi chiar şì oamenilor. De sigur, un conceput şi înţeles mult prea înalt pentru acele vremuri primordiale. Pe cea de a doua iarăşi, aşa, că concepem numele în chip istoric-revelaţional, ce pare să fie indicat şì prin *connex*. Versurile cari încadrează descoperirea numelui lui Iahve, conţin adecă explicarea numelui: *„Eu voiu fi cu tine“* a grăit Dumnezeu cătră Moise; precum am fost *„Dumnezeul părinţilor voştri, Dumnezeul lui Avram, Dumnezeul lui Isac şi Dumnezeul lui Iacob“*; pentrucă *„Eu sunt Cela ce sunt“*. Eu sunt acelaş Dumnezeu de totdeauna care am fost ocrotitorul credincios al părinţilor voştri, şi carele vă voiu ocrotì şì pe voi cu aceeaş credincioşie neschimbată, dacă-mi veţi păstrà şì voi credinţă şi-mi păziţi poruncile mele. Astfel trece explicarea istorică în cea religioasă şi obţine cu uşurinţă o prioritate de ordin practic faţă de explicarea metafizică [1]).

2. **El** — אֵל = LXX ὁ ἰσχυρός = Vulg. *Potens* = **Cel tare,** este numele cel mai vechiu şi propriu tuturor semiţiilor semitice (de la *ul* — אוּל = a fi tare), care se întrebuinţează atât pentru arătarea puterii şi măririi Dumnezeului celui adevărat, cât şì — în chip abuziv — pentru zeii păgâni [2]). Spre a evidenţia personalitatea Dumnezeului celui adevărat, i-se dau de multe ori forme întăritoare, prin adnexare de felurite apoziţiuni, ca: *Hael* — הָאֵל = LXX ὁ Θεός = Vulg. *Deus* = *Dumnezeu* (determinarea prin articol în ebr. şi grec.); *El hai* — אֵל חַי = Vulg. *Deus vivus* = *Dumnezeul cel viu* (în opoziţie cu zeii cei morţi ai păgânilor); *El Şaddai* — אֵל שַׁדַּי = LXX ὁ Παντοκράτωρ = Vulg. *Omnipotens* = *Dumnezeul cel puternic*; *El haşşamaim* — אֵל הַשָּׁמַיִם = LXX ὁ Θεός τῶν οὐρανῶν = Vulg. *Deus coelorum* = *Dumnezeul cerurilor*; *El elion* — אֵל עֶלְיוֹן = LXX ὁ Ὕψιστος = Vulg. *Deus altissimus* = *Dumnezeul cel preaînalt,* sau chiar *El (Elim) Elohim* — אֵל (אֵלִים) אֱלֹהִים = LXX ὁ Θεός τῶν θεῶν = Vulg. *Deus deorum* = *Dumnezeul dumne-*

---

[1]) Cf. Dr. Bernh. *Bartmann,* Lehrb. d. Dogmat., 1911, p. 108.

[2]) Vezi la Dan. 11, 36 ss. Ier. 48, 13 şi Ezeh. 28, 2. 9.

zeilor; apoi și alte asemenea întăriri la diferiți profeți [1]), și în fine în legătură cu *Immanuel* — עִמָּנוּאֵל = *Cu noi* (este) *Dumnezeu* [2]). Acest nume, precum vedem, se întrebuințează cu predilecție acolo, unde se descopere *puterea* lui Dumnezeu, fie în natură, fie în îndeplinirea promisiunilor sale [3]).

3. **Elohim** — אֱלֹהִים = LXX ὁ Θεός = Vulg. *Deus* = **Dumnezeu.** Această formă plurală a numelui lui Dumnezeu, folosită de 2500 ori, este probabil desvoltarea continuată a lui *El* — אֵל. In formă singulară este: *Eloah* [4]) — אֱלוֹהַּ, și se folosește de 57 ori, mai mult poetic, și cu osebire în cartea Iob. Înțelesul fundamental, ca și în numele „*El*“, este *puterea* și *tăria* cu înțelesul secundar: *înfricoșătorul* (înspirătorul de frică) și *cel vrednic de adorare și închinare*. Elohim îl însemnează pe Dum-

---

[1]) Is. 9, 5; 10, 21; 12, 2; 44, 10; 45, 14. 21, 22; 46, 6. 9; Dan. 9, 4; Ion. 4, 2; Nm. 1, 2; Zah. 7, 2.

[2]) Is. 7, 14; 8, 8. 10.

[3]) Cf. Dr. Herm. *Zschokke*, Theologie der Propheten des Alten Testaments, 1877, p. 13.

[4]) In T. V. se folosește rar acest nume poetic pentru însemnarea Dumnezeului adevărat, ci mai mult pentru *zeii păgâni* (Dan. 11, 37, 39; Avac. 1, 11). Paralel cu el stă aramaicul *elah* — אֱלָהּ, carele la fel se folosește pentru orice divinitate, ci în referință către Iahve se hotărește mai de aproape prin articol, ca *elaha* — אֱלָהָא (Dan. 2, 20; 5, 26; 6, 21. 27), sau prin diferite apozițiuni: „*Dumnezeul ceriului*“ (Dan. 2, 18. 37. 44) sau „*Dumnezeu în ceriu*“ (Dan. 2, 28). Această însemnare a lui Iahve se găsește deja în Gen. 24, 7, dar se folosește cu predilecție în exil pentru Dumnezeul cel atotputernic sub a cărui stăpânire stă ceriul întreg cu toate stelele cărora păgânii se închinau. Daniil mai ales avea menirea să arate superioritatea lui Iahve față de zeii lui Babel și față de toți ceilalți zei, de aici și următoarele atribute: „*Dumnezeule mare*“ (Dan. 2, 45), „*Dumnezeule preaînalt*“ (Dan. 3, 26. 32; 5, 18. 21), precum îl numește Daniil în raporturile sale cu Baltazar; „*Dumnezeule viu*“ (Dan. 4, 31; 6, 21), adecă Dumnezeu, de la care atârnă viața tuturor oamenilor, deci și viața regelui; „*Dumnezeul Dumnezeilor*“ (Dan. 2, 47), adecă cel mai înalt și cel mai sublim dintre toți Dumnezeii, care întrece în putere și înțelepciune pe toți ceilalți Dumnezei; este Domn al regilor și descoperitor al lucrurilor ascunse pe cari zeii lui Babel nu le pot descoperi. Aceste însemnări ale lui Dumnezeu sunt a se judecà după punctul de vedere religios al Babilonienilor, de către cari și împotriva cărora se întrebuințează (Cf. *Zschokke*, o. c., p. 13 s.).

nezeu ca pe cel atotputernic, maiestatic, — în genere ființa (esența) divină. Forma plurală în limba ebraică este des obicinuită, spre a exprimà intensiunea noțiunii din numărul singular. Și pluralul Elohim pe care-l găsim dejà în versul 1 al Genezei („La început a făcut *Elohim* (Dumnezeu) . . .“ se întrebuințează la fel spre a exprimà cu el plenitudinea puterii și bogăția infinită ce rezidă în ființa divină [1]). Conform acestui înțeles Elohim se poate întrebuința în chip abuziv nu numai pentru zeii falși [2]) *(elilim* — אֱלִילִים = *nimicuri)* în opoziție cu Dumnezeul cel adevărat, ci și într'un sens adevărat, dar mai redus, și pentru alte ființe afară de Dumnezeu, în cari se reflectează strălucirea puterii și maiestății sale, cum sunt ființele raționale [3]) (îngeri, regi etc.), și atunci Elohim este de fapt un plural real. Aplicat la Dumnezeul cel unul și adevărat, pluralul Elohim se concepe ca *plural maiestatic* [4]). Mulți dintre părinții și scriitorii bisericești considerându-l ca pe un plural numeric, vedeau în el oarecumva indicația învălită a dogmei despre sfânta Treime, deci pluralitatea persoanelor în una ființă divină. Interpretare cam greoaie, dacă nu silită [5]). Dar oricum, forma plurală servește foarte bine pentru combaterea monoteismului abstract: contrarul cel mai periculos al dogmei trinitare [6]). Dimpotrivă, părerea unora, cari văd în Elohim un monument al politeismului inițial, afirmând că acest nume a avut dintru început un înțeles de conceput politeistic, este arbitrară, tendențioasă și absurdă, pentrucă, după cum se evidențiază aceasta din Geneză și istorie, monoteismul Testamentului Vechiu nu s'a desvoltat *din* și *pe* baze politeiste, ci, mai mult, politeismul este o degenerare și decădere a ideei monoteiste despre Dumnezeu [7]). Ade-

---

[1]) Cf. E. W. *Hengstenberg*, Beitrag. z. Einl. in's Alt. Test., II, 1836, p. 251 și *Oehler*, în a lui Herzog Real-Encycl., XIX, p. 476.

[2]) Ex. 12, 12.

[3]) Ps. 81, 6.

[4]) Cf. *Scheeben*, o. c., p. 493.

[5]) Cf. Dr. Joh. *Göttsberger*, Adam u. Eva, 1912, p. 31 s.

[6]) Cf. *Hengstenberg*, l, c., p. 255.

[7]) Cf. *Zschokke*, o. c., p. 14.

vărat este, că politeismul amenință să între și în familia lui Avram, dar pe Avram nu l-a atins și tocmai pentru aceasta Dumnezeu îl scoate și-l duce din țara sa. Dacă cuvântul Elohim ar fi de origine politeistă, atunci T. V. care încunjură cu atâta grijă orice atingere cu păgânismul, nici când nu l-ar fi întrebuințat pentru însemnarea Dumnezeului celui adevărat [1]). Deoarece numele Elohim exprimă, precum s'a zis mai sus, în genere plenitudinea puterii divine, cuprinzând prin aceasta, în această caracteristică a sa ceva nehotărît [2]) — urmează că se poate întrebuința și pentru zeii păgâni, și înseamnă atunci: mulțimea, pluralitatea, care este proprie ideei de Dumnezeu păgâne. — Pentru distingerea și deosebirea sa precizâ de zeii păgâni, la profeți, Elohim, ca noțiune a Dumnezeului celui adevărat, se leagă regulat cu singularul, sau se determină mai aproape prin articol [3]), sau printr'un sufix, ca „Dumnezeul *meu*“ [4]), „Dumnezeul *nostru*“ [5]), „Dumnezeul *tău* sau Dumnezeul *vostru*“ sau printr'un adiectiv: „Dumnezeul cel *viu*“ [6]), sau printr'un genitiv: „Dumnezeul *lui Iacob*“ [7]), „Dumnezeul *lui Israil*“, „Dumnezeul *lui David*“ [8]), „Dumnezeul *părinților noștri*“ [9]), „Dumnezeul *ceriului*“ [10]), „Dumnezeu *mântuirea mea*“ [11]), Elohim *Țebaot* — אֱלֹהִים צְבָאוֹת = LXX σαβαώθ = Ieronim în Vulg. totdeauna — și numai de câteva ori ca nume propriu — Dominus *exercitum* = Dumnezeul *legiunilor, oștilor (savaot)* [12]).

---

[1]) Cf. *Heinrich*, o. c., I, not. a 3-a sublin., p. 333.

[2]) Cf. *Oehler*, Theol. d. Alt. Test., I, p. 135.

[3]) Is. 37, 16; 45, 18. Ier. 11, 12; 35, 4. Ez. 31, 9. Dan. 1, 2. 9. 17; 9, 3. 11. Ion. 1, 6; 3, 9. 10.

[4]) Is. 40, 27.

[5]) De 44 ori la profeți.

[6]) Is. 37, 4. 17. Ier. 10, 10.

[7]) Is. 2, 3. Mih. 4, 2.

[8]) Is. 38, 5.

[9]) Dan. 11, 37.

[10]) Ion. 1, 9.

[11]) Avac. 3, 18. Mih. 7, 7.

[12]) Sub această numire n'are să se înțeleagă oștirile lui Israil, ci legiunile îngerilor, stelelor, iar altă dată, toate creaturile. In ultima analiză,

Cei şaptezeci (LXX) l-au tălmăcit în grecește, în diferite locuri, în chip felurit: la Isaia îl tratează ca pe un nume propriu σαβαώθ (deşi pentru sine singur cuvântul „*Ţebaot*“ ca nume al lui Dumnezeu nu-l găsim nicăiri în textul ebraic), iar în alte locuri, la Isaia şi la profeții mici îl tălmăcesc, ca pe „*Şaddai*“, cu ὁ κύριος παντόκρατωρ = *Domnul cel atotputernic*, sau simplu cu ὁ κύριος = *Domnul*; la Ieremia şi în alte câteva locuri (Is. 8, 13; 9, 12; 10, 26. Am. 6, 8. 14. Zef. 2, 9. Zah. 7, 4) cu ὁ κύριος τῶν δυναμέων = *Domnul puterilor* (pentru care trad. Simmachus, Teodoțion şi Aquila ὁ κύριος στρατιῶν = *Domnul oştirilor)*, sau cu ὁ θεὸς ὁ ἅγιος = *Dumnezeul cel sfânt* (Is. 14, 27). In limba arabă asemenea se traduce în chip felurit, dar de multe ori în deplină consonanță cu LXX, iar în cea siriacă se traduce de cele mai multe ori cu „Domnul cel preaputernic, cel preatare“.

Din aceasta rezultă şi raporturile de deosebire dintre Elohim şi Iahve. Pe când adecă Iahve este Dumnezeul descoperirii pozitive, Dumnezeul cel supranatural în ordinea mântuirii, şi lui îi revin toate lucrările privitoare la teocrație şi la realizarea mântuirii, — Elohim este Dumnezeul descoperirii sau ordinei naturale, Dumnezeul lumii, Dumnezeul universului, la care se referă toată lucrarea cosmică fie înlăuntrul, fie din afara teocrației, crearea şi

---

acest genitiv: *Dumnezeu Savaot* (Elohim Ţebaot), îl arată pe Dumnezeu ca *atoatestăpânitorul* cel tare şi puternic în ceriu şi pe pământ. După unii acest nume (Ţebaot) aveà să-l însemneze pe Iahve ca pe *Dumnezeul în războaie* al lui Israil cu referire la Ex. 7, 4; 12, 41, unde Israiltenii migrători din Egipet, se numesc „*oştirile lui Iahve*“; la 1 Sam. 17, 45 şi la Ps. 24, 8, unde Iahve se cheamă „*Dumnezeul ordinelor de luptă ale lui Isriil*“ şi „*erou al războiului*“. Este adevărat, de sigur, că Iahve ca regele teocratic al lui Israil a intervenit în chip nemijlocit în luptele poporului său împotriva duşmanilor, încât luptele lui Israil se numesc deadreptul „războaiele Domnului“ (Num. 21, 14). Ci, totuşi este foarte problematic de a considerà ideea „*Dumnezeului războinic*“ cuprinsă originar în expresiunea „*Dumnezeu al oştirilor*“, pe care, chiar pe timpul marilor lupte teocratice ale lui Israil n'o găsim încă. Această numire a lui Dumnezeu o întâlnim întâiaşdată la 1 Sam. 1, 3. 11 pe timpul lui Eli, când Elcana se duce la Silo spre a jertfi acolo „*Domnului oştilor*“, şi soția sa Ana să facă o juruință solemnă acestui Domn, ca prin aceasta să-şi imploare de la Dumnezeu, un fiu. (Cf. *Zschokke*, o. c., p. 17 s).

susținerea lumii [1]). Iahve (Cela ce este = în T. N. cu: Κύριος — *Domnul)* și Elohim (= în T. N. cu: Θεός — *Dumnezeu)* stau deci în raport de nume propriu și nume apelativ sau comun. *Iahve* este de origine dumnezeiască imediată (Ex. 3, 14), iar *Elohim* mediată. *Iahve* este numele cel special al lui Dumnezeu, iar *Elohim* cel general. Spre a luà reprezentărilor partilariste orișice temeiu, ca și când adecă Iahve ar fi numai Dumnezeul special al Israiltenilor sau că ar fi deosebit de Elohim, amândouă numele s'au legat de multe ori la olaltă, așa că numele deplin al lui Dumnezeu este unitatea vie dintre Iahve și Elohim: *Iahve — Elohim*. Că Iahve este Elohimul cel adevărat și afară de el nu există vreun alt Elohim, ne-o spune profetul *Isaia*, când în cartea sa [2]) îl întroduce pe Iahve zicând: „*Afară de mine nu este Elohim* (Dumnezeu)". Așa se face că numele apelativ Elohim în opoziție cu numele propriu Iahve se întrebuințează în T. V. (Geneză), și în formă predicativă: „*Iahve este Elohim*" (ca d. p. „David este regele"), și în formă atributivă: „*Iahve Elohim*" (ca d. p. „David regele"). Dar prin aceasta nu se înțelege, că Elohim personalitatea individuală este excluză, ci numai că ea nu se accentuează așa de pronunțat ca în Iahve; nici că Iahve ar fi numai un Eloah între mai mulți Elohimi, ca în politeism, — ci este un Eloah, și acela este Iahve, Eloah al Elohimilor. Cu aceasta stă în strânsă legătură adevărul amintit mai sus, că Iahve se folosește numai pentru Dumnezeul cel adevărat, iar Elohim pe lângă Dumnezeul cel adevărat și pentru zeitățile păgânilor, ci chiar — după cum am văzut — și pentru creaturile raționale [3]).

4. **Adonai** — אֲדֹנָי (formă plur. cu suf. pers. 1 a lui *adon* — אָדוֹן de la *adan* — אָדַן = a hotărî, a judecà, a cârmuì, a domnì) = LXX ὁ Κύριος = Vulg. *Dominus* = **Domnul, Stăpânul,** îl însemnează pe Dumnezeu ca pe domnul și stăpânul tuturor lucrurilor. Aplicat la Dumnezeu

---

[1]) Cf. *Zschokke*, o. c., p. 15 și *Oswald*, Gotteslehre, p. 79.

[2]) 44, 6.

[3]) Cf. *Hengstenberg*, o. c., p. 311 și *Olariu*, o. c., not. subl. de la p. 56.

are totdeauna articolul [1]) şi se leagă şi cu Iehova [2]), sau se hotăreşte mai deaproape printr'un genitiv: „Domn *al întregului pământ*“ [3]), sau prtintr'un sufix, la agrăire [4]). Mai des decât singularul se foloseşte pluralul care, ca şi Elohim, este a se concepe ca plural maiestatic şi exprimă domnia absolută a lui Dumnezeu. Ca atare se foloseşte de regulă în alocuţiune, prin care vorbitorul îşi mărturiseşte deplina sa dependenţă de Dumnezeu, dar şi aparţinerea sa lui Dumnezeu, şi este deci expresia unei stări sufleteşti pline de evlavie şi de încredere, şi nu de frică faţă de Dumnezeu. Are şi formă de plural absolut: *Adonim* [5]) — אֲדֹנִים, şi forma: *Adon* [6]) — אָדוֹן, totdeauna numai cu articol sau cu o apoziţiune sau cu sufix; dimpotrivă este cu atât mai deasă întrebuinţarea formei plurale sufixate: *Adonai* — אֲדֹנָי = *Domnul meu*, *Domnii mei* (cf. Monsieur, Monsignore) sau şi *Dumnezeul nostru*, contras din *Adonaim* [7]). Deşi se folosea la început numai pentru agrăire, cu timpul sufixul tocindu-se, s'a folosit acest cuvânt şi în povestire, şi este a se traduce, simplu, cu cuvântul „*Domnul*“. De el se foloseşte cu osebire Ieremia şi Daniil. Adese ori [8]) apare legat cu Iehova, pe care masoreţii transcriindu-l îl punctau *Iehovi* — יְהוִה, deci: *Adonai Iehovi* — אֲדֹנָי יְהוִה (la Avac. 3, 19 invers = *Iehovi Adonai)*, sau cu Elohim (Dan. 9, 15), sau cu El (Dan. 9, 4) [9]). Cu toată forma sa pluralală numele *Adonai* are totuşi numai înţeles excluziv singular şi se aplică numai unuia singur Dumnezeu adevărat şi stă în cea mai apropiată relaţiune cu Iahve nu numai pentru aceea,

---

[1]) Mal. 3, 1.

[2]) Is. 1, 24; 3, 1; 10, 16. 33; 19, 4.

[3]) Zah. 4, 14; 6, 5. Mih. 4, 13.

[4]) Dan. 10, 17. 19. Zah. 4, 4. 5. 13.

[5]) Numai la Mal. 1, 6.

[6]) Is. 51, 22. Zef. 1, 9.

[7]) Cf. *Ewald*, Die Lehre d. Bibel v. Gott, II, 1873, p. 344 în prima notă subl. de la *Zschokke*, o. c., p. 16.

[8]) La Isaia (de 23), Ieremia (de 125), Ezeh. (de 95) şi la prof. mici (de 24 ori).

[9]) Cf. *Zschokke*, o. c., p. 15 s.

că-i *cedează vocalele*, ci şi prin aceea, că este a se considerà aşa zicând ca un *nume propriu* al lui Dumnezeu [1]).

5. **Şaddai** — שַׁדַּי (de la şadad — שָׁדַד = a fi puternic) = LXX παντοκράτωρ şi ἐπουράνιος = Vulg. *Dominus, Omnipotens, Dominus omnipotens,* odată şi *coelestis* = **Cel puternic,** nume folosit deja în epoca patriarhilor şi de multe ori în cartea Iob, întărit cu articolul = *Haşaddai* הַשַּׁדַּי, sau legat cu *El* — אֵל = *El Şaddai* — אֵל שַׁדַּי, se folosea ca şi *El*, cu care este după înţeles înrudit, ca nume al lui Dumnezeu spre a arătà puterea neînvingibilă şi tăria interioară, a *voiei*, în opoziţie cu zeii cei păgâni. In vremuri mai târzii, apare şi ca nume de sine stătător, fără de legătura de mai nainte cu „El".

6 **Elion** — עֶלְיוֹן (de la עָלָה = a se înălţà) = LXX ὁ Ὕψιστος = Vulg. *Altissimus, Excelsus* = **Cel preaînalt,** exprimă înălţimea, proeminenţa, sublimitatea fiinţei Dumnezeului celui adevărat împotriva altor dumnezei. Dumnezeu este *El-Elion*, pentrucă este Dumnezeul cel mai înalt, mai pre sus decât toţi aşa numiţii dumnezei. Numele se găseşte deja în epoca patriarhală, dar se foloseşte mai des după aceea în psalmi şi se pare că în timpul de după exil, când se simţeà extraordinar de tare necesitatea de a se accentuà sublimitatea filozofică şi transcedenţa lui Iahve, a devenit o denumire predilectă a lui Dumnezeu, pentrucă el însemnà pe lângă înălţimea, la început, de sigur, cugetată religios — şi transcendenţa înţeleasă în chip metafizic [2]).

7. **Cadoş** — קָדוֹשׁ = LXX ἅγιος = Vulg. *sanctus* = **Cel sfânt,** este numele etic dat lui Dumnezeu spre a se însemnà sfinţenia, curăţenia fiinţei dumnezeeşti. Profeţia accentuà cu osebire partea etică în noţiunea divină, ca şi în religiune în genere, şi pentru aceasta îl găsim acest nume aşa de mult folosit de Isaia ca nume de sine stătător al lui Dumnezeu şi al lui Mesia sub denumirea de *Cadoş Israel* — קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל = *Sfântul lui Israil.*

---

[1]) Cf. *Pohle*, o. c., p. 68.
[2]) Cf. *Bartmann*, o. c., p. 108.

Acest nume ni-l prezintă pe Dumnezeu ca pe izvorul atoată sfințenia în opoziție cu idolii falși și necurați ai păgânilor, ca pe acela, care și-a descoperit mărirea și sfințenia sa în felurite chipuri, iar prin alegerea și scăparea poporului său și prin întemeierea teocrației s'a arătat ca sfântul lui Israil, căruia Israil trebuie să-i aparțină, și această aparținere să și-o manifesteze în toată ordinea sa de viețuire, prezentându-se ca poporul cel sfânt al Dumnezeului celui sfânt potrivit cuvintelor lui Iahve [1]): „*Fiți* sfinți *pentrucă* sfânt *sunt eu, Iehova, Dumnezeul vostru*“ [2]). Dar pentru aceasta este necesară întoarcerea spre cele morale, căci aparținerea la Iahve este posibilă numai prin împlinirea cu credincioșie a obligamentelor legământului, normate în decalog [3]). Ci Iahve este sfântul lui Israil nu numai ca făuritor, ci și ca mântuitor al lui. Mântuirea deplină a lui Israil avea să se realizeze însă *în* și *prin* Mesia, în care sfințenia lui Dumnezeu *(dreptatea* și *dragostea*) a primit descoperirea sa cea mai înaltă și cea mai sublimă. De aceea îi și atribue profetul Isaia acest nume, ca pe o însușire eminentă, lui Mesia [4]). Temeiul scripturistic pentru acest nume al lui Iahve este trisagionul cântării serafice: „Sfânt, sfânt, sfânt *este Iahve* (Domnul) *Savaot, plin este ceriul și pământul de mărirea lui*“ [5]), pe care Isaia, în stare de extaziată inspirație o aude cântând de către îngeri în jurul tronului măririi Celui preaînalt.

* * *

8. Afară de aceste șapte „nume sfinte“ cuprinse în clasificarea de mai sus, se găsește în T. V. și numele de **Părinte,** folosit pentru însemnarea raportului de dragoste dintre Iahve și poporul său. El exprimă legătura de dragoste pe care Iahve a încheiat-o cu poporul său cel ales din rândurile tuturor neamurilor pământului. În acest raport, Dumnezeu este în ipostazul său de Iahve numai

---

[1]) Cf. *Zschokke*, o. c., p. 19.
[2]) Num. 19, 2.
[3]) Cf. *Bartmann*, o. c., p. 109.
[4]) Cf. *Zschokke*, o. c., p. 20.
[5]) Is. 6, 3.

părintele lui Israil, nu și al păgânilor. In cauză, mai trage în cumpănă și paternitatea *fizică* a lui Dumnezeu. Ce-i drept, Dumnezeu este creatorul păgânilor întocmai așa, precum este și creatorul lui Israil, dar crearea lui Israil se deosebește de cea a neamurilor păgâne prin aceea, că Israil s'a creat dintr'un bărbat *anume* ales pentru aceasta și încă și dintr'o căsătorie *neroditoare* până atunci; prin această zămislire *extraordinară* (a lui Israil) din Avram și Sara, din Isac și Reveca, a întrat Dumnezeu într'o relațiune părintească specială către Israil. Infierea (υἱοθεσία = adoptarea de fiu) a lui Israil are caracter creator și adoptiv în acelaș timp. Intrebuințarea acestui nume de familie se razimă pe locul scripturistic [1]) în care Iahve îi anunță prin Moise lui Faraon: „*Israil este* fiul *meu cel* întâiu născut... *lasă să meargă* fiul *meu ca să-mi servească mie*“. La acest nume se refere și al doilea loc din Pentateuh [2]): „*Oare aceasta răsplătești tu Domnului, popor nebun și neînțelept? Nu este el oare* părintele tău, carele te-a făcut, te-a zidit și te-a agonisit pe tine?“ In acelaș sens se numește Dumnezeu *părintele cel unul* [3]), creatorul lui Israil în opera istorică a mântuirii, și „*creatorul, plăsmuitorul lui Israil* care l-a ales pe Israil“ [4]). In numele comunității celei pregătite pentru pocăință, profetul Isaia [5]) se roagă: „*Și acum Iahve,* tu (ești) părintele nostru; *noi suntem lutul, și tu (ești)* plăsmuitorul nostru; *toți suntem* lucrul *mânilor tale*“. Această paternitate a manifestat-o Iahve prin desrobirea poporului său din Egipet: „*Din Egipet am chemat pe* fiul meu“ [6]); ea a fost ancora speranței pentru poporul cel împilat și fără de zarea perspectivei vreunui ajutor de undeva: „*Căci tu (ești)* părintele nostru . . . *tu, Iahve, ești părintele nostru, răscumpărătorul nostru, din* eternitate *(este) numele tău*“ [7]). Dar Iahve

---

[1]) Ex. 4, 22 ss.
[2]) Deut. 32, 6.
[3]) Mal. 2, 10.
[4]) Is. 43, 1. 15; 44, 1. 2; 45, 15.
[5]) 64, 8.
[6]) Os. 11, 1.
[7]) Is. 63, 16.

se'ngrijește și de bunăstarea poporului său, pe care-l „*va conduce pe lângă isvoarele apelor, pe cale netedă ca să nu se poticnească, căci el este* părintele lui Israil, *Efraim este* întâiu născutul fiu *al său*“ [1]).

Acestei iubiri părintești trebuia să-i corăspundă și purtarea și ascultarea fiiască a lui Israil: „*Eu credeam, zice Dumnezeu, că mă veți chemà*, părinte al meu, *și nu vă veți întoarce de la mine . . . dar v'ați făcut necredincioși mie*“ [2]). Totuși în lipsă și năcazuri ei strigă: „Părinte al meu, *tu (ești) conducător tinereței mele*“ [3]); dar această chemare se face numai cu buzele, fără aplecare spre îndreptare. Și totuși, Dumnezeu poate reflectà în cel mai înalt grad posibil la temere și dragoste fiiască: „*Pentrucă* fiul *cinstește pe* părintele *(său), și servul pe stăpânul său. Ci, dacă sunt părinte, unde (este) onoarea mea și, dacă sunt stăpân, unde (este) frica de mine? zice Iahve*“ [4]). Compoziția aceasta de părinte și stăpân, fiu și serv, evidențiază cu toată claritatea, că paternitatea lui Iahve față de Israil n'o putem concepe în înțelesul paternității lui Dumnezeu din Testamentul Nou în raport cu fiii săi cei răscumpărați prin Domnul Christos; mai trebuie de reținut și faptul, că *înfierea* divină a V. T. nu reveneà fiecărui cetățean al teocrației, ci numai *totalității poporului legământului* [5]); adevărata înfiere a lui Dumnezeu se săvârșește abia in T. N., când Domnul Christos, Fiul lui Dumnezeu, Logosul cel incarnat a coborît în noi, și prin revărsarea spiritului ne-a creat din nou ca pe niște frați ai săi, și prin aceasta ca adevărați fii ai lui Dumnezeu: „*Căci nu ați primit iarăși duhul sclăviei* (când ați primit duhul sf.) *spre temere, ci ați primit* duhul înfierii (adoptării de fii) *în care strigăm:* Abba, Părinte! (adeca, de carele însufleții putem în adevar numì pe Dumnezeu părinte al nosru). *Insuș spiritul* (acesta) *mărturisește împreună cu*

---

[1]) Ier. 31, 9. Cf. *Zschokke*, o. c., p. 20 s.
[2]) Ier. 3, 19. 20.
[3]) Ier. 3. 4.
[4]) Mal. 1, 6.
[5]) Deut. 32, 6.

spiritul nostru că suntem fii ai lui Dumnezeu“ [1]). Și: *„Dacă a venit plinirea vremii* (adecă hotărîrea liberă de a mântuì toată creatura în Christos, a avut-o Dumnezeu din eternitate în sine, dar ascunsă până acum; abia acum, când, după orânduirea divină, a întrat plinirea vremii, a descoperit el această mare taină „cea din veac ascunsă și (chiar) de îngeri neștiută“), *a trimis Dumnezeu pe fiul său cel născut din muiere,* (carele s'a) *făcut sub lege, ca pe cei de sub lege să-i răscumpere, ca să primim* înfierea (adoptarea de fii). *Iar pentrucă sunteţi fii, a trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului său în inimile voastre, strigând (sau carele strigă):* Abba, Părinte. *Pentru aceea iată nu mai este serv,* ci fiu; *iar de ești fiu, (ești) și moștenitor prin Dumnezeu* (după alte cetiri: κληρονόμος θεοῦ διὰ Χριστοῦ = moștenitor al lui Dumnezeu prin Christos)“ [2]). Deci putem zice cu drept cuvânt, că în noțiunea V. T. a lui Iahve de părinte al fiului său Israil, se cuprinde sămânța pentru noțiunea părinției lui Dumnezeu în lumina în care se desvoltă ea în N. T. [3])

9. **Alte numiri** sau bine zis *expresiuni* cari nu sunt nume proprii ale lui Dumnezeu, ci mai mult însemnări ale lui în referința sa grațială către Israil, sau aplicarea ori întebuințarea unor însușiri pentru însemnarea ființei lui Dumezeu, uzitate în T. V. la profeți și în timpurile de după exil, vrednice de amintit, sunt pe scurt acestea: *regele lui Iacob* [4]), adecă Dumnezeul cel păzitor al lui Israil, *viteazul* sau *cel tare al lui Iacob* [5]), adecă Dumnezeul cel atotputernic, cel apărător al poporului său; *stânca lui Israil* [6]), *speranța lui Israil* [7]), pe care singur își zidește Israil sperantele sale în vreme de nevoi; *Dumnezeu cel tare și cel viu (El hai* — אֵל חַי = LXX θεός ζῶν = Vulg.

---

[1]) Rom. 8, 15. 16. Cf. A. *Bisping*, Erkl. d. Brief. an d. Röm., 1870, p. 246 s. şi Dr. V. *Gheorghiu*, Ep. c. Rom. cu introd. şi com. scurt, 1923, p. 63.

[2]) Gal. 4, 4—7.

[3]) Cf. *Zschokke*, o. c., p. 22; *Schultz*, Alttest. Theol., II, p. 98. şi *Delitzsch*, Bibl. proph. Theol., p. 244.

[4]) Is. 41, 21.

[5]) Gen. 49, 24 şi Is. 1, 24; 49, 26.

[6]) Is. 30, 29.

[7]) Ier. 14, 8; 17, 13.

Deus vivus), în opoziție cu zeii neputincioși și morți, numiți în s. Scriptură: „*nimicuri*“ [1]) (= *elilim* — אֱלִילִים) [2]); *Domn al regilor* [3]) este o gradație a cuvântului rege, unde (Daniil) se mai găsește și expresiunea „*Dumnezeu al Dumnezeilor*“ [4]), pusă în gura lui Nabuchodonosor; *regele popoarelor* [5]), care are drept peste toate neamurile pământului; echivalentul lui *Dumnezeul ceriului* [6]) este Domnul ceriului, regele ceriului; Dumnezeu este și *judecător* [7]), fiindcă domnește în legiferare și în judecată; la profeți de multe ori este Mesia judecătorul și răzbunătorul Iahve [8]). Numirile: *câmpia dreptății* și *speranța părinților* [9]), vreau să arate dreptatea lui Dumnezeu ca izvor al mântuirii lui Israil pe care părinții și-au așezat toată încrederea lor. — În agrăiri se numește Dumnezeu: *Dumnezeul nostru, mântuitorul și răscumpărătorul lui Israil* [10]), *lumina lui Israil* [11]), adecă Dumnezeu, care în sfânta lumina a dragostei sale și-a ales sieși pe Israil, alungă intunericul tristeții de

---

[1]) Cf. Studiul nostru de față, p. 82.

[2]) Cf. *Zschokke*, o. c., p. 22.

[3]) Dan. 2, 47.

[4]) Raționaliștii contrari vreau să vadă în această expresiune existența credinței politeiste la Evrei, și afirmă că ea presupune existența și a altor Dumnezei mai inferiori lui Iahve. Dar această expresie, ca și altele la fel (d. p. Domnul Domnilor etc.) sunt numai *acomodațiuni lingvistice*. Numindu-se adecă Iahve așa, apoi se face aceasta cu privire la zeii păgâni, nu ca și când s'ar recunoaște aceștia de Dumnezei proprii lângă Dumnezeul Evreilor, ci întru cât păgânii îi țin pe ei cu rătăcire de Dumnezeii lor și în chip abuziv îi numesc cu numele Dumnezeu. Că aceasta este așa, se vede lămurit din s. Scriptură, care zice apriat, că zeii păgâni sunt „deserți“, „falși“, „idoli“. S. Scriptură, în înțeles impropriu, dă câteodată numele de „Dumnezeu“, sinonim cu „Domn“, și împăraților, diregătorilor și preoților (Ex. 22, 28. Ps. 81 (82), 1. 6; 135 (136), 2 ș. a.); deci nun umai în referință către zeii cei mincinoși ai păgânilor, ci și în referință către acești așa ziși Dumnezei se numește Dumnezeu în s. Scriptură „Dumnezeul Dumnezeilor“ și „Domnul Domnilor“ (Cf. Al. *Comoroșan*, Prel. acad. din dogm. ort. p. spec., 1889, p. 101 s.).

[5]) Ier, 10, 7; cf. Ps. 22, 29 ss.

[6]) Neem. 1, 4; 2, 4. 20.

[7]) 1 Reg. (1 Sam.) 24, 15.

[8]) Cf. *Bartmann*, o. c., p. 109.

[9]) Ier. 50, 7.

[10]) Is. 43, 3; 49, 26.

[11]) Is. 10, 17.

la poporul său, nimicind însă în acelaş timp ca un foc mistuitor al păcatului pe inamicii poporului său; *partea lui Iacob* [1]), adecă Dumnezeu, care a devenit partea de moştenire a lui Israil, pentru ce Israil se şi numeşte partea lui Iahve [2]), adecă poporul a devenit proprietatea lui Iahve; *cel ce locueşte* (tronează) *în eternitate* [3]), adecă a cărui viaţă durează în etern, sau *cel vechiu de zile* = *cel bătrân*, care s'a arătat în viziunea profetului Daniil [4]) ca un moşneag venerabil. Dumnezeu se mai numeşte şi mărirea (= gloria) profetului, adecă obiectul măririi = gloriei, şi *adăpost* în ziua nenorocirii şi urgiei [5]), *fântâna* (izvorul) *apei celei vii* [6]), Dumnezeu din spiritul căruia izvoreşte toată viaţa [7]).

§ 2. **Numirile lui Dumnezeu în Testamentul Nou.**

Autorii sfinţi ai Testamentului Nou, ca şi limba bisericească, au adoptat „*nomenclatura*“ Vechiului Testament, traducând numirile ebraice ale lui Dumnezeu în limba grecească, dar fără a puteà aduce la expresie în chip adecvat adâncimea de gândire şi bogăţia de nuanţă a celei dintâiu, şi cu dependenţă aproape deplină de traducerea grecească a Vechiului Testament, cunoscută sub numirea de Septuaginta [8]). Numirile T. N. deci, au deplinul şi acelaş înţeles cu cele ale T. V.

Pentrucă Evreii cei de după exil, precum s'a amintit aceasta mai sus [9]), credeau că întrebuinţarea numelui lui Iahve este oprită, bazându-se pentru aceasta, greşit, pe un loc din Leviticul [10]), — ei nu numai că încunjurau cu per-

---

[1]) Ier. 10, 16.
[2]) Deut. 32, 9.
[3]) Is. 57, 15.
[4]) Dan. 7, 9. 13.
[5]) Ier. 17, 14. 17.
[6]) Ier. 2, 13; 17, 13.
[7]) Prov. 10, 11; 13, 14. Înţel. lui Sir. 21, 13. Cf. *Zschokke*, o. c., p. 22 s.
[8]) Cf *Pohle*, o. c., p. 68.
[9]) Cf. Stud. nostru de faţă, p. 74.
[10]) 24, 16.

sistență acest nume, alegând pentru acesta simple *nume înlocuitoare*, ci vorbeau despre el într'un chip cu totul întunecat și misterios.— Literatura apocrifă posedă o serie de asemenea nume suplinitoare ale numelui lui Iahve. Cunoașterea lor ne este prețioasă, fiindcă ele se primesc și se folosesc și în T. N., cu osebire în predicile Domnului. Mântuitorul folosea de altfel cu predilecție numele de *Părinte* (*Tată*), dar a avut considerații și pentru aceste feluri de numiri curente și cunoscute pe timpul său [1]). Aceste numiri, dintre cari unele exprimă însușiri dumnezeești fără de a fi legate de numele θεός, ci substiindu-l, sunt cu osebire acestea: *Cel ce este și cel ce erà și cel ce vine* [2]) (= ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος = qui est et qui erat et qui venturus est); *Cel preaînalt* [3]) (= ὁ ὕψιστος și ὕψιστος fără articol = excelsus); *Cel binecuvântat* [4]) (= ὁ εὐλογητός = benedictus); *Domnul atotputernic* [5]) (= κύριος παντοκράτωρ = Dominus omnipotens); *singur puternic*[6]) (= μόνος δυνάστης = solus potens); *Dumnezeul ceriului* [7]) (= ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ = Deus coeli); *Dumnezeul dragostei* [8]) (= ὁ θεὸς τῆς ἀγάπης = Deus dilectionis); *Dumnezeu a tot harul* [9]) (= ὁ θεὸς πάσης χάριτος = Deus omnis gratiae); *Dumnezeu a toată mângăierea* [10]) (= ὁ θεὸς πάσης παρακλήσεως = Deus totius consolationis); *Dumnezeul speranței* [11]) (= ὁ θεὸς τῆς ἐλπίδος = Deus spei); *Dumezeul răbdării* [12]) (= ὁ θεὸς τῆς ὑπομονῆς = Deus patientiae); *Dumnezeul păcii* [13]) (= ὁ θεὸς τῆς εἰρήνης = Deus pacis); *putere* [14]) (= ἡ δύναμις = virtus);

---

1) Cf. *Bartmann*, o. c., p. 109.
2) Apoc. 1, 4.
3) Luc. 1, 32. 35. 76; 6. 35, Fapt. Ap. 7, 48.
4) Marc. 14, 61.
5) 2 Cor. 6, 18.
6) 1 Tim. 6, 15.
7) Apoc. 11, 13; 16, 11.
8) 2 Cor. 13, 11.
9) 1 Petr. 5, 10.
10) 2 Cor. 1, 3.
11) Rom. 15, 13.
12) Rom. 15, 5.
13) Rom. 16, 20, Fil. 4, 9. Evr. 13, 20. 1 Cor. 14, 33.
14) Mat. 26, 64. Marc. 14, 62.

dragoste (= ἀγάπη = caritas); *amicabilitate şi iubire de oameni* [1]) (= χρηστότης καί φιλανθρωπία = benignitas et humanitas); *graţie* [2]) (= χάρις = gratia); *milă* [3]) (= ἔλεος = misericordia); *îndelungărabdare* [4]) (= μακροθυμία = longanimitas); *blândeţă* [5]) (= χρηστότης = longanimitas); *glasul cel din ceriuri* [6]) (= ἡ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν = vox de coelis); *a jurà pe ceriu* (în loc de a jurà pe Dumnezeu); *a aveà comori în ceriu* (în loc de a aveà comori la Dumnezeu); *a fi legat, deslegat şi însemnat în ceriu; ceriu* (în loc de Dumnezeu); *din ceriu* (în loc de, de la Dumnezeu); *osanna dintru înălţime* [7]).

Dar, dintre numirile T. N. sunt, de sigur, cele mai caracteristice cele două nume ce se dau şi se folosesc prin excelenţă pentru exprimarea fiinţei divine celei personale şi absolute: Θεός şi Κύριος = Vulg. *Deus* şi *Dominus* = **Dumnezeu** şi **Domnul.**

În genere, după Septuaginta, corespondenţii lui Θεός = Deus = **Dumnezeu,** numele caracteristic şi împrumutat din limbile clasice, în limba ebraică sunt:

El şi *Elohim* — אֵל şi אֱלֹהִים, iar cei ai lui Κύριος = Dominus = **Domnul**, sunt: *Iahve* — יְהוָה, *Adonai* şi *Şaddai* — אֲדֹנָי şi שַׁדַּי. — Nu poate să fie nici o îndoială că şi s. evangelişti şi s. apostoli au urmat acestui fel de exprimare al traducătorilor Septuagintei. Pentru înţelesul cuvântului Θεός sf. părinţi [8]) dau explicări felurite. Întrebarea, dacă aceste explicări cu rezultate mult sau mai puţin sigure sunt justificate din punct de vedere etimologic sau nu, n'are importanţă; dimpotrivă este important a se cunoaşte temeiul *teologic*, care a provocat aceste explicări. Ei urmăreau de cele mai multe ori scopul, ca să arate împotriva Eunomianilor, că nici cuvântul Θεός (întocmai

---

[1]) Tit. 3, 4.
[2]) Rom. 3, 24. Io. 1, 14.
[3]) Luc. 1, 72. Tit 3, 5.
[4]) Rom. 2, 4; 9, 22. 2 Petr. 3, 9.
[5]) Rom. 11, 22.
[6]) Mat. 3, 17. Io. 12, 28.
[7]) Cf. G. H. *Dalman*, Die Worte Jesu, 1898, p. 159 s.
[8]) Cf. Studiul nostru de faţă, p. 99.

ca şi ἀγεννησία eunomiană, despre care se va vorbi mai jos) nu este o însemnare adecvată a fiinţei lui Dumnezeu, ci mai mult un nume pentru o însuşire şi acţiune divină descoperită în lucrările dumnezeeşti [1]). Potrivit corespondenţilor săi ebraici: El şi Elohim, — cuvântul Θεός (de la θεᾶσθαι, după alţii de la θέειν ori θές), după etimologia cea mai probabilă, îl însemnează pe Dumnezeu nu atât ca putere tare şi însuflătoare de temere, ci, mai mult, ca *înţelepciune pronietoare şi conducătoare* [2]), şi tocmai pentru aceasta este cu osebire potrivit ca să servească nu ca nume fiinţial al lui Dumnezeu, cum este acesta cazul la numele Iahve, ci ca nume al *naturii* lui Dumnezeu şi participare nu ca şi în T.V. la *stăpânirea* lui Dumnezeu, ci, potrivit înţelesului său specific, la *măreţia şi splendoarea interioară* a naturii dumnezeeşti şi a vieţii acesteia (2 Petr. 1, 4) [3]). — Numele şi poziţia de Κύριος *(Domn)* a Mântuitorului Christos sunt de neînmaginat fără mişcarea de la יהוה la אדני, în care se scurge istoria numelor de Dumnezeu celor mai importante din T.V. Demnitatea lui Κύριος în care Dumnezeu la sfârşitul T.V. păşeşte în chip perceptibil omenesc înaintea neamurilor, a trecut pe acela, în care *plenitudinea* Dumnezeirii a luat formă corporală. Numele divin *Adonai* cuprinde prin aceasta în chip germinal ultimul scop a toată istoria: unirea, contopirea omenirei întregi sub un singur cap, *Christos* [4]).

Cu privire la distribuirea acestor doue nume, Test. Nou îl dă pe Θεός cu preferinţă: *Tatălui*, iar pe Κύριος: *Fiului*. Numirea constantă de altfel a Mântuitorului nostru Isus Christos de Κύριος *(Domn)*, formează şi din consideraţii pur filologice o dovadă de presumţie pentru Dumnezeirea sa.

Alături de aceste două nume apare un nume *nou* pe întâiul plan pe paginile s. Scripturi a Noului Testament,

---

[1]) Cf. *Heinrich*, o. c., p. 385 s.

[2]) Pentru aceea la Rom. 1, 20 θειότης = Dumnezeirea se aşează alături de δύναμις = puterea.

[3]) Cf. *Scheeben* o. c., p. 495.

[4]) Cf. Gust. H. *Dalman*, Der Gottesname Adonaj u. seine Geschichte, Berlin, 1889, p. 84.

care corespunde aşa de minunat spiritului dragostei şi celui al îndurării Dumnezeului incarnat: Πατήρ = *Pater* = **Părinte** = **Tată,** numele quasi oficial al persoanei întâia din misterul sf. Treimi. Sporadic această numire, după cum am văzut [1]), apare şi în T.V., aşa că contradicţie în sensul susţinut de gnostici între Dumnezeul Vechiului şi Noului Testament, nu există [2]). Dar ce mare este deosebirea între acest *nou* raport de tată şi de fiu, şi, între cel de mai nainte, al Testamentului Vechiu! Acela era raport de *frică*, acesta cel nou, de *dragoste*. Acela, de *totalitate* — acesta, de *individualitate*. Şi acolo, în înţeles impropriu, pentru însemnarea dignităţii exterioare a teocraţiei, se numeà poporul cel ales în întregimea sa „fiu al lui Iahve"; dar în partea sa interioară omenirea Testamentului Vechiu stătea către Iahve în raport de serv către stăpân. Abia aici, în Testamentul Nou, a întrat *adevărata* înfiere (filiaţiune); abia aici, adevăratul raport dintre fiu şi părinte, aşezat prin firile *dragostei*, cari îl leagă pe om de Dumnezeu, Părintele său. Fiul cel adevărat şi *fiinţial* al lui Dumnezeu, Domnul nostru Isus Christos, coborându-se la noi prin incarnare, şi-a făcut sieşi *fraţi* pe toţi cei ce prin credinţă şi dragoste au întrat în unitate de viaţă cu el. Această unitate de viaţă interioară cu Christos: renaşterea omului din lăuntrul sufletului său, se efectueşte prin lucrarea Duhului sfânt: sămânţa (σπέρμα) divină sălăşluită în noi în taina sf. botez. Numai prin spiritul şi conştiinţa cea *nouă* primită în sf. botez şi lucrătoare în dragostea inimii noastre, putem devenì în realitate fraţi ai Domnului Christos şi fii ai lui Dumnezeu. Această a noastră înfiere (filiaţiune) însă, câştigată prin lucrarea Duhului sfânt, erà numai *adoptivă*, devremece numai singur Mântuitorul Christos cel născut pe cale suprafirească se puteà numì Fiul lui Dumnezeu în sensul cel mai propriu al cuvântului. Ne mai având „duhul sclăviei iarăşi spre frică" [3]), iluminaţi de Duhul sfânt cel făcător de fii, putem numì cu căldură fiiască pe Dumnezeu, părinte al nostru,

---

[1]) Cf. Stud. de faţă, p. 88.
[2]) Cf. *Pohle*, o. c., p. 68.
[3]) Rom. 8, 15.

și să reflectăm la toate binecuvântările mari (împărăția cerească, viața eternă, privirea lui Dumnezeu ș. a.) ale moștenirii, cari ne revin prin adopțiunea noastră, dar — numai prin *sacrificiu personal*, după pilda Domnului ![1]) Duhul Mântuitorului nostru Isus Christos trebuie să fie puterea motrice și principiul cel unic și general al unei noui vieți de interiorizare și adâncire pe calea cunoașterii și a simțirii, și a tuturor marilor noastre năzuințî cari ne frământă, pentru ca să meritâm *această înfiere* realizată din dragoste și îndurare !

Pentru înfățișarea persoanei a doua din misterul sf. Treimi, arătând originea sa eternă, Noul Testament folosește numele Υἱός = *Filius* = **Fiul,** iar pentru însemnarea Logosului incarnat, denumirea Ἰησοῦς Χριστός = *Iesus Christus* = **Isus** (*Mântuitor*) **Christos** *(Unsul* [2]), identic cu ebreescul *Messia).* Alte transcrieri : *Iisus Hristos, Isus Cristos.* Cel mai înalt nume acesta, căruia trebuie să i-se aplece tot genunchele (Fil. 2, 9 s.), pentrucă cuprinde în sine toată vestirea despre Christos și opera sa de mântuire.

Παράκλητος = *Paracletus* = **Mângăitor** se numește persoana a treia a sf. Treimi : τὸ Πνεῦμα ἅγιον = *Spiritus sanctus* = **Duhul sfânt.** Dar despre adâncul înțeles al acestor numiri dumnezeești tratează dogmatica sfintei Treimi.

§ 3. Numirile lui Dumnezeu în uzul comun al vorbirii.

Tulpina lingvistică indogermană, exceptând cel mult cuvântul elin vechiu Ἰάω (= *ia*(*h*) — יָהּ prescurtare pentru *Iahve*(*h*) — יְהוָה), a făurit cu totul alte numiri ale lui Dumnezeu, decât tulpina semită [3]).

Deja pe timpul lui Plato erau nedumeriri și nesiguranțe cu privire la originea numelui Θεός.

Plato voia să-l derive de la θεῖν = *a fugi*, cu ex-

---

[1]) Cf. Dr. Aug. *Bisping*, Erk. d. Br. an d. Röm., 1870, p. 245 ss. și Dr. V. *Gheorghiu*, o. c, p. 63 ss.

[2]) *Mărt. ort.*, I, răsp. la întreb. 34.

[3]) Cf. *Pohle*, o. c., p. 68.

plicarea, că în timpurile strâvechi stelele cele continuu mișcătoare au fost considerate ca zei, pe când *scriitorii creștini* explicau cuvântul θεὸν de la însușirea *atotprezenței* lui Dumnezeu.

Aceiași pași dibuitori și în epoca sfinților *părinți*. Așa *s. Grigorie Niseanul* (fratele sf. Vasile cel Mare) a explicat numele Θεός cu origine de la θεᾶσθαι, de la activitatea *atoatevăzătoare* și *îngrijitoare* a lui Dumnezeu. *Sf. Vasile cel Mare* adauge o altă deducție, de la activitatea *creatoare* și *orânduitoare* a lui Dumnezeu, zicând „se numește așa, fiindcă a așezat toate, sau fiindcă privește toate“ [1]). *Sf. Grigorie Nazianzeanul* (= *Teologul*, și nu Dialogul, cum adese se confundă, și care din urmă a fost apocrisiar la Constantinopol și este autorul sf. liturgii a darurilor înainte sfințite, iar dela 590—604 papă al Romei) ține de rădăcină a lui Θεός cuvântul θέειν, și-l explică de la *activitatea eternă* a lui Dumnezeu. *Sf. Ioan Damasceanul* apoi, înmănunchind diferitele păreri, zice: „Un al doilea (scil. pe lângă cel dintâiu: „Cela ce este = Ὁ Ὤν) nume este Θεός (Dumnezeu), care derivă de la θέειν = a fugi și a încercui toate, sau de la αἴθειν = a fi aprins, ceea ce este ardere. Că Dumnezeu este un foc consumător a toată răutatea; sau de la θεᾶσθαι = a vedea, pentrucă el vede toate“ [2]).

Etimologiștii *moderni* [3]), cari singuri nu știu încă ceva sigur despre originea cuvântului Θεός, le socot aceste etimologii patristice pe cari le-au admis în evul mediu și scolasticii [4]), ca neprobabile și neverosimile, de când s'a

---

[1]) „Παρὰ γὰρ τὸ τεθεικέναι τὰ πάντα ἢ θεᾶσθαι τὰ πάντα, λέγεται“.

[2]) De fid. orth. l. I. c. IX la *Migne*, Patrol graec., XCIV, p. 836 s.: „Δεύτερον δὲ ὁ Θεὸς ὄνομα, ὃ λέγεται ἐκ τοῦ θέειν καὶ περιέπειν τὰ σύμπαντα· ἢ ἐκ τοῦ αἴθειν, ὅ ἐστι καίειν. Ὁ γὰρ Θεὸς πῦρ κατανάλισκον πᾶσαν κακίαν ἐστίν· ἢ ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι τὰ πάντα“.

[3]) Unii (Cf. *Curtius*, Grundz. d. Griech. Etymologie, 3 Aufl, p. 79. 222. 466—473) deduc numele Θεός, ca mai probabil, de la θες = a se rugà, a dori — și este (θεός) un adiectiv cu înțeles pozitiv ca d. p. λοιπὸς, sau de la θέω = a alergà, sau de la τίθημι = a pune, a așezà, a rânduì (νόμοθέτης), pentrucă toate le-a întemeiat pe baze sigure. (*Heinrich*, o. c., nota subl., p. 336 și *Olariu*, o. c., nota 2 p. 65).

[4]) *Toma Achinatul*, Sum. theol. I. p. qu. 13. art. 8.

găsit o rădăcină comună pentru toate numirile arice ale lui Dumnezeu în rădăcina sanscrită *dyu* (div) = a lucì, a strălucì (despre firmament) [1]). Căci sanscritul *Dyas* (persescul *devs*) format din această rădăcină comună, reînvie nu numai în latinescul *Deus* şi grecescul Θεός ca şì Ζεύς, ci se găseşte şì în limba lituană ca *dëvas*, şi în Edda nordică-veche, ca Dumnezeu *Tŷ-r*, pe care vechii Germani îl cinsteau ca pe Dumnezeul suprem. In vechea germană de sus se numeà acest Dumnezeu *Zio*, la Anglosaxoni *Tiw* (de aicea *Tuesday* = Marți, la Alemani încă şi azi „*Ziestag*“). Dumnezeul suprem al Romanilor, Iupiter (din *Dispiter*) este identic cu grecescul vechiu Ζεὺς — πατήρ. După Max *Müller* [2]), găsirea ecvației etimologice : sanscr. *Dyaus-Pitar* = grec. Ζεὺς-πατήρ. = lat. *Iupiter* = nord.-veche *Tŷr*, este a se socotì „drept cea mai importantă descoperire a veacului al 19-lea ; pentrucă ea dovedeşte că strămoşii Anglosaxonilor ca şi cei ai Grecilor şi Romanilor vorbeau nu numai aceeaş limbă, ca şì popoarele Indiei, ci şì aceea, că ei toți aveau cândva aceeaş credință, şi într'un timp se închinau aceluiaş Dumnezeu, cu numele de „Părinte ceresc“ [3]).

Mult mai nesigură şi în fond necunoscută este originea germanului *Gott*. Legătura i-s'a făcut când cu sanscr. *jut* = *dyut* (strălucind), când cu *ghu* = a chemà, când cu *gut* ’ἀραθός = bun), ba chiar şì cu pers. *Khoda*, pers-vechiu *godata* = *ens a se* existența de la sine, dar fără rezultat sigur [4]).

Sigură este originea *românească* a numelui *Dumnezeu* din latinescul *Domine* (caz. voc.) *deus*. Invocația (cu voc.) *Domine deus* (în forma veche, populară: *Domne deus)*, e în Dacia şi Moesia o invocație păgână. La noi, în sensul că poporul zise mai departe *Domine deus*, zeului suprem (Dumnezeului) creştin ; în Apus, ca influență

---

[1]) Cf. M. *Müller*, Essays IV, p. 444.

[2]) Anthropological Religion, London, 1892, p. 82 şi a aceluiaş: Lectur on the Science of language, Vol. I., London, 1880, p. 421 ss.

[3]) Ibid. şi *Pohle*, o. c., p. 69.

[4]) Cf. *Pohle*, o. şi l. c. şi cuv. „Gott“ la *Kluge*, Etymol. Wörterb. d. deutsch. Sprache.

orientală cărturărească, în forma literară *Domine deus*, introdusă deabia, ori din nou, de preoții creștini [1]). Numele *Dumnezeu* se găsește în forma aceasta *veche,* latină vulgură, fără *i*, *(Dom*(i)*ne*, numai la Români ; dimpotrivă la celelalte popoare *romanice* i *(Domine)* este păstrat. *S. Pușcariu* obsearvă în această privință, „că formele romanice par, și pentru păstrarea lui *i* în *Dominus*, să fie împrumutate din limba bisericii, pe când *Deus* era expresie populară“ [2]). Uzitată este și numirea *Doamne* pentru Dumnezeu, singură, sau în invocația rugătoare : *Doamne* (voc.) *ajută!* ; apoi invocația „Celui de sus“ și a „Domnului“ în implorarea : *Cei de sus s'ajute!*, *Domnul* (nom.) *să ne-ajute!*, invocații variante ale lui *Doamne-ajută.*

Limbile *slave* toate și-au făurit numele *Bogu, Bog* (pol.) pentru Dumnezeu, din rădăcina sanscrită *bhag* = a împărți, a rândui, a venerà [3])

§ 4. **Numirile simbolice ale lui Dumnezeu şi necesitatea lor.**

Urmând felul de gândire și de imaginare omenească, sf. Scriptură întrebuințează de nenumărate ori atari numiri simbolice despre ființa, însușirile și lucrările lui Dumnezeu, cari îl înfățișează în chip cu totul omenesc (μορφή, ἀνθρωπόμορφος) : cu membre, însușiri și lucrări (ochiu, ureche, braț, inimă, picior ș. a.), sau chiar cu afecte, simțiri și pasiuni (bucurie, dorință, mânie, răzbunare ș. a.) omenești (πάθη, ἀνθρωποπαθής). Aceste expresiuni de antropomorfizare (sau de „înomenire“, dacă este permis să ne folosim de această noțiune neobicinuită și potrivnică firii limbii noastre) a lui Dumnezeu, sunt cunoscute sub numirea de *antropomorfisme* și *antropopatisme*, pentrucă ele de cele mai multe ori, dar nu excluziv, sunt luate din sfera vieții omenești.

---

[1]) Cf. V. *Pârvan*, Contrib. epigraf. la istoria creșt. dac.-rom., București, 1911, p. 106.

[2]) Ibid., p. 101.

[3]) Cf. *Pohle*, o. c. p. 69 și O. *Schrader*, Sprachvergl. u. Urgesch., c. VIII, Jena, 1883.

Că aici avem de aface numai cu pure numiri *metaforice* se evidențiază cu deplină claritate nu numai din locurile scripturistice grăitoare despre absoluta *spiritualitate* și *invizibilitate* a lui Dumnezeu, ci și cu osebire din faptul, că numiri simbolice de ale lui Dumnezeu, precum vom vedea mai jos, sunt luate chiar și din natura fără rațiune și neînsuflețită, pe cari nici straturile cele mai necivilizate ale omenirii nu le puteau concepe în sens literal, și să creadă pur și simplu despre Dumnezeu, fiindcă sf. Scriptură îl numește, când „leu“, când „foc“, când „soare“, când „lumină“ ș. a., că el într'adevăr este leu, foc, soare sau lumină [1]).

Se naște acum întrebarea, dacă din punct de vedere dogmatic este posibilă o antropomorfizare a lui Dumnezeu (un concept despre Dumnezeu după analogia omului; cu alte cuvinte, mai explicit, un concept despre Dumnezeu, care conține elemente din firea omenească), sau nu [2]).

Temeiul pe care se razimă, folosirea antropomorfismelor este adevărul dogmatic, că omul este creat după chipul lui Dumnezeu. Acest chip de asămănare al lui Dumnezeu în om se rapoartă, firește, în primul rând la spiritul său, la funcțiunile sufletului; dar nu numai la acesta excluziv, ci se întinde și asupra purtătorului și organului său, asupra corpului, care este iarăș chipul sufletului și prin aceasta, chipul chipului lui Dumnezeu în om. Aceste două erau părerile sf. părinți cu privire la chipul

---

1) Cf. *Pohle*, o. c., p. 69.

2) Au fost vremuri, când s'a accentuat prea mult şi excluziv aceste elemente antromorfice a le T. V., şi s'a făcut concluziunea pentru insuficienţa noţiunii V. T. despre Dumnezeu şi prin aceasta, tragerea la îndoială a originei divine a sf. Scripturi (Deiştii engl., de Bohlen şi a). Dară cu mult înainte această antropromorfizare a lui Dumnezeu a dat anză la greutăţi. Acum traducătorii Septuagintei, apoi Targumiştii încunjurau cu o anume frică antropomorfismele, şi în traducerile şi parafrazările lor le înlocuiau cu expresiuni mai potrivite (eufemiste) cu Dumnezeu, şi însuşi *Filo* îndepărtează toate antropomorfizmele, şi a justificat întrebuinţarea lor din coborîrea la gradul de pricepere al masselor populare. Acest punct de vedere este însă de mult învins, încât s'a recunoscut deja în epoca sf. părinţi nu numai admisibilitatea, ci şi direct necesitatea acestor fel de expresiuni (Cf. *Zschokke*, o. c., p. 430).

lui Dumnezeu în om, pe lângă o a treia, care vede acest chip de asămănare: în aşezarea omului de stăpân al lumii vizibile. Dar această stăpânire nu este fiinţa şi temeiul, ci *urmarea* firească a asămănării omului cu Dumnezeu, precum rezultă aceasta clar din textul Genezei. — Precum dar se reflectează în el (în om) chipul cel primordial, aşa este el (omul) şi potrivit de a-i servi acestuia ca mijloc de înfăţişare.

Omul este cel mai desăvârşit chip sau reoglindire a lui Dumnezeu, şi ceea ce este omenesc este totdeauna mai accesibil omului. De câte ori numai vorbeşte despre Dumnezeu, el nu o poate face aceasta decât numai în chip şi limbă omenească. Legaţi prea tare de cele vizuale, Dumnezeu ca fiinţă personală şi liberă este perceptibil pentru imaginarea omenească, numai ca fiinţă omenească, aşa că printr'un graiu curat spiritual Dumnezeu ne-ar dispăreà complect şi s'ar descompune într'un Dumnezeu numai gândit şi pur abstract. Incunjurarea plină de temere a tot sau a oricărui antropomorfism conduce la destrămarea şi anihilarea fiinţei divine. Pentru aceea nici o religiune, îndată ce întră în sfera imaginărilor, nu, sau cu greu se poate lipsì de asemenea expresiuni de antropomorfizare a lui Dumnezeu; ba, cu cât este mai vie conştiinţa de Dumnezeu, cu atât şì antropomorfismele mai multe, şi viceversa, cu cât noţiunea despre Dumnezeu este mai slabă şi mai goală, cu atât mai puţine. Un fenomen acesta, ce se poate constată cu uşurinţă şì în literatura ebraică de mai târziu, în cea din epoca profeţilor, în care spiritualitatea lui Dumnezeu se accenteuază mai mult ca mai nainte, şi cu toate acestea folosirea antropomorfismelor *inevitabile graiului omenesc redus şi mărginit*, nu este mai rară, ci mult mai deasă. Aşa căută Israil să substitue lipsa noţiunii sale filosofice şi teologice pentru spiritualitatea şi simplitatea lui Dumnezeu prin imaginări (reprezentări) practice-religioase [1]). — Chiar Testamentul Nou [2]) însuşi, — în care Mântuitorul Christos în chip solemn ne descopere ca pe cel mai sublim adevăr spiri-

---

[1]) *Bartmann*, o. c., p. 124.

[2]) Io. 4, 24.

tualitatea ființei divine prin celebrele cuvinte adresate femeii samarinence: „**Duh** *este Dumnezeu, și cei ce se închină lui trebue să se închine în duh și (în) adevăr*“ [1]) —, nu se lapădă cu desăvârșire de asemenea graiuri simbolice despre Dumnezeu [2]). Este deci cu totul firesc, dacă cuvântul lui Dumnezeu către oameni se folosește cu osebire de imaginea omului, spre a aduce pe Dumnezeu mai aproape de cunoașterea omenească. Suprema revelațiune este doar incarnarea lui Dumnezeu în Dumnezeu-omul = Domnul Christos [3]).

Mai trage în cumpănă și o altă împrejurare. Cunoașterea noastră de Dumnezeu aici pe pământ, poate fi numai *mediată*, mijlocită numai prin ceea ce este mărginit. De aceea, după cuvântul apostolului: „*Nu cunoaștem* (aici, în această viață) *decât* în parte *și profețim* în parte. *Iar când va veni desăvârșirea, atunci nedesăvârșirea va dispăreà . . . Căci vedem acuma* ca prin oglindă (δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι) în ghicitură, *dar atunci față către față . . .*“ [4]) Dacă nemărginirea sau ceea ce este dumnezeesc nu s'ar reoglindì în ceea ce este mărginit și omenesc, atunci peste tot o cunoaștere a lui Dumnezeu, aici, ar fi neposibilă. Descoperirea supremă a lui Dumnezeu prin Domnul Christos — „*Care, în chipul lui Dumnezeu* (ἐν μορφῇ θεοῦ) *fiind, nu a socotit ca o răpire a fi întocmai cu Dumnezeu; ci s'a deșertat pe sine* (adecă de μορφή cea divină, pe care în incarnarea sa a înlocuit-o cu μορφὴν δούλου), *luând chip de rob* (μορφὴν δούλου), făcându-se în asămănarea oamenilor (dar nu ca toți oamenii: născut în păcat și supus păcatului, — ci el a fost *Fiul lui Dumnezeu* cel *incarnat)* și aflându se la chip ca omul (cu toate că a fost Dumnezeu adevărat, s'a arătat în afară în formă, purtare, vorbă și lucrare întocmai ca un om, și ca atare a și fost recunoscut = εὑρεθείς [5]), *s'a umilit pe sine, făcându-se ascultător până la moarte, și adecă* (δὲ)

---

[1]) Luc. 11, 20. Io. 1, 18. Ef. 5, 2 ș. a.
[2]) Cf. *Zschokke*, o. c., p. 44.
[3]) Cf. *Heinrich*, o. c., p. 378.
[4]) 1 Cor. 13, 9. 10. 12.
[5]) Cf. *Bispinig*, Erkl. d. Br. an d. Eph., Phil. u. Kol., 1866, p. 185.

până la moarte de cruce“ [1]) — s'a realizat în acest chip. Incarnațiunea lui Dumnezeu în Domnul Christos este deslegarea enigmei tuturor expresiunilor de antropomorfizare („înomenire“) ale lui Dumnezeu în T. V., și T. V. a devenit prin faptul, că ideea sa de Dumnezeu este antropomorfistă, o pregătire a supremului mister din T. N. [2]).

Pe lângă toate acestea, trebuie să mai luăm în considerare și faptul, că sf. Scriptură nu vorbește limba academică și științifică, ci pe cea a *intuiției* și a *sensurilor:* limba *vieții* de toate ziile, dar așa, că ea își are hotarele peste cari nu poate trece, în cadrele concepției unice a ideei despre Dumnezeu. Antropomorfismul biblic trebuie să se ieie în sens *divin,* și, deci, la contemplarea însușirilor dumnezeești să se considere amândouă laturile *în mod egal:* ideea dumnezeiască 1. *în sine* după partea ei divină și 2. *în raportul ei cu omul;* orice accentuare unilaterală ar distruge, spulberând ideea cea *adevărată* de Dumnezeu. Autorii sfinți puteau deci folosi fără de grijă aceste expresiuni,— cari de multe ori erau și numai însușiri caracteristice ale felului de a scrie avântat și poetic al profeților —, și fără de teama de a întunecă în vreun chip oarecare noțiunea cea mai perfectă de Dumnezeu ; căci antropomorfismele lui Dumnezeu, *cari trebuie și pot fi înțelese* numai *în chip* **spiritual,** își au corectivul lor în *spiritualitatea,* și antropopatismele, în *sfințenia* lui Dumnezeu.

Imaginile simbolice pentru intuirea lui Dumnezeu, precum s'a spus aceasta mai sus, nu sunt luate numai din sfera vieții omenești, ci și din cea a întregei *creațiuni văzute.* In acest caz s'ar părea, de sigur, că *natura îngerului,* ca cea mai adecvată (corăspunzătoare) imagine naturală a naturii dumnezeești, ar puteă servì ca cel mai perfect chip posibil pentru intuirea naturii dumnezeești. Deoarece însă, natura spiritelor pure, pentru

[1]) Fil. 2, 6. 7.

[2]) Cf. *Zschokke,* o. c., p. 45.—H. *Hävernik,* Theol. d. A. T., 1863, p. 60, observă: Tocmai ideea imperfectă de Dumnezeu a T. V. ne face să judecăm, nu că ea are prea multe antropomorfisme, ci, că ea nu are și nu poate avea încă antropomorfia cea mai deplină : incarnațiunea.

puterea cunoaşterii noastre este atât de îndepărtată şi de grea, se potriveşte îngerul pentru noi oamenii prea puţin, pentru ca să ne poată servì drept imaginea lui Dumnezeu. Şi, într'adevăr, abstrăgând poate de la numirile: *îngerul legământului* sau *îngerul feţii* [1]) (Mesia), nici nu se întrebuinţează numele de înger pentru aceasta. In natura văzută însă, abia de mai există ceva, ce nu s'ar fi întrebuinţat în vreo măsură oarecare de cuvântul lui Dumnezeu pentru intuirea lucrurilor spirituale şi divine şi a însăşi fiinţei dumnezeeşti. Revelaţiunea divină prin aceasta nu numai că s'a coborît la latura sensitivă din firea omului şi a poporului în genere, şi în deosebi a celui ebreu, ci, prin aceasta, ne-a ridicat şì pe noi la cunoaşterea adevărului: *că tot ce este creat, nu este decât o revelaţiune a Dumnezeului celui nevăzut*, după cuvintele sf. apostol Pavel: „*Că cele* nevăzute *ale lui*, (adecă) *eterna lui* putere *şi* Dumnezeire, *se văd lămurit de la* crearea *lumii, înţelegându-se din* făpturi“ [2]); că nu există fiinţă care să nu poarte *imaginea* sau măcar o *urmă* a Creatorului său; că, peste tot, lucrurile văzute, precum sunt ele realizarea ideiior divine, aşa sunt ele şì *imagini simbolice ale celor spirituale şi divine*. Aceasta este temelia întregii *simbolici* şi *poeziì* religioase, din care se vede limpede, cât de mult servesc acestea la înviorarea şi adâncirea cunoaşterii noastre religioase. Pe lângă simbolica şi poezia sf. Scripturi mai este şì *liturgia* Bisericii, în care se deschide spiritului şi inimii omului tot adâncul, frumuseţea şi sublimitatea adevărului divin. Şì această simbolizare deci nu stă în contrazicere, ci în cea mai deplină armonie cu cea mai înaltă şi cea mai pură cunoaştere de Dumnezeu şi cea a cunoaşterii teologice în genere. Nu depărtarea imaginilor simbolice, ci înţelegerea lor adevărată şi pătrunderea lor adâncă şi servirea noastră de ele, ca prin negarea celor nepotrivite din ele, să ne lămurim cunoaşterea noastră de Dumnezeu — aceasta

---

[1]) Is. 63, 9. Ex. 33, 14.
[2]) Rom. 1, 20.

poate şi trebuie să fie problema unei teologii viguroase [1]).

Conform naturii cunoaşterii şi limbii omeneşti, şi noţiunile noastre cele mai spirituale au aşa zicând o formă concretă, şi toate cuvintele prin cari însemnăm lucruri transcendente şi suprapamântene sunt expresiuni imaginative. Chiar numirea „*spirit*“ derivă în toate limbile dintr'o imagine intuitivă, adecă din *suflul aerului* [2]).

Dar nu numai sf. Scriptură face uz potrivit naturii omeneşti de felul de expresii imaginative pentru însemnarea fiinţii şi însuşirilor dumnezeeşti. Insuşi Dumnezeu s'a descoperit adeseori simţurilor omeneşti în formă sensibilă în *teofanii*, — indiferent că în ele a apărut Dumnezeu deadreptul şi nemijlocit, sau prin mijlocirea îngerilor —, şi a realizat arătările sale cu întruchipări din toate domeniile creaţiunii. Aşa şi-a vestit el apropierea, Dumnezeirea şi graţia nevăzută în *adierea vântului*, lui Ilie [3]); în *strălucirea luminii* şi *jărateculuí de foc*, lui Moise, pe muntele Horeb [4]) (aici se ţine şi deschiderea ceriului la *botezul* Domnului, *pogorîrea* Duhului sf. în chip de *limbi de foc*, strălucirea luminii la *schimbarea la faţă* a Domnului pe muntele Taborului şi în viziunile lui *Isaia, Ezehil, Daniil* şi ale *Apocalipsei*); în *întunecimea unui nor* (stâlpul de nor, care a condus pe Israilteni din Egipet prin pustie; care odihneşte pe muntele Sinai; umple cortul mărturiei şi templul la sfinţire; se arată peste sicriul legii; împreunează întunericul norului cu lumină şi foc, şi este în mod deosebit simbolul prezenţei lui Dumnezeu la poporul său). Dar şi apariţii din lumea *plantelor* (aşa se arată prof. *Ieremia* [5]) ramura de *migdal* (virga vigilans): *makkel şaked* — מַקֵּל שָׁקֵד = ca simbol al *vegherei* dumnezeeşti) şi *animalelor* (tronul lui Dumnezeu pe cele *patru vietăţi* în

---

[1]) Cf. *Heinrich*, o. c., p. 379 şi a 3-a notă subl. de pe aceeaş pag.
[2]) Ibid.
[3]) 1 (3) Reg. 19, 11—13.
[4]) Exod. 3, 2.
[5]) Ier. 1, 11.

viziunea lui *Ezehil*[1]), Duhul sf.[2]) în chip de *porumb*) *şi din alte domenii ale naturii* (asămănarea cu o peatră de preţ a Celui ce şedeà pe tron[3]) în ceriu servesc pentru a simboliză ochiului privitor însuşiri şi lucrări dumnezeeşti. Inainte de toate este însă *figura omului* (teofania[4]) de lângă stejarul Mambre şi cea din viziunea[5]) lui Daniil) şi *sunetul vocii* omeneşti („acesta este Fiul meu cel iubit...“), pe cari Dumnezeu le-a ales drept descoperirile sale cele mai înalte, până când a binevoit a face din *natura omnească* a Domnului Christos realitatea, arătarea văzută a dumnezeirii sale celei nevăzute. De sigur, Mântuitorul-omul Christos nu este numai o revelare a lui Dumnezeu, ci, în virtutea unirii ipostatice, Dumnezeu însuşi în persoană, şi imaginea intuitivă şi supremă, vizibilă a lui Dumnezeu, chiar şi pentru ochii trupeşti ai drepţilor, după înviere[6]).

§ 5. Numirile simbolice ale lui Dumnezeu în lumina sfintei Scripturi.

După aceste consideraţiuni generale asupra numirilor simbolice ale lui Dumnezeu, trecem acum la însăşi expunerea acestora aşa cum ne apar ele ca 1. *antropomorfisme*, 2. *antropopatisme* şi 3. *comparaţii din domeniul natural şi fizic*, în lumina sf. Scripturi.

1. **Antropomorfisme**[7]). In sens *metaforic* i-se atribuesc lui Dumnezeu *a*) *părţile* cele mai alese ale *corpului omenesc:*

Ochi şi faţă, spre a însemnà omniprezenţa, purtarea de grijă şi atotştiinţa lui Dumnezeu[8]); de aici şi

[1]) Ez. 1, cf. 10.
[2]) Mat. 3, 16. Mc. 1, 10. Lc. 3, 20.
[3]) Apoc. 4, 3.
[4]) Gen. 18, 1 ss.
[5]) Dan. 7, 9 ss.
[6]) Cf. *Heinrich*, o. c., p. 379 ss. şi notele subl. 3—8 de pe p. 380 şi not. 1-a subl. de pe p. 381.
[7]) Cf. pe larg la *Zschokke*, o. c., pp. 46—53 şi Ed. *König*, Theol. d. Psalmen, § 26, pe cari şi noi îi folosim aici în mod sumar.
[8]) Ps. 9, 14; 10, 14; 11, 4; 31, 23; 34, 16 ş. a. Is. 37, 17; 49, 5; 65, 12. Ier. 16, 17. Zah. 9, 1 ş. a.

ruga noastră ca să-şi întoarcă ochii săi spre noi şi să nu-i întoarcă de la noi.

Urechi, spre a arătà că Dumnezeu este atoateauzitor, omniprezent, atoateştiutor şi ascultător al rugilor noastre, care-şi deschide şi nu-şi închide urechile sale [1]).

Gură, care vorbeşte cătră noi [2]).

Buze şi *limbă*, „omorînd cu suflarea buzelor sale“ [3]), iar „buza sa este ca focul arzător“ [4]), când se va înfăţişà la judecată.

Cap [5]) cu plete albe ca argintul [6]), şi *nas* [7]).

Spate pe care îl întoarce păcătoşilor pe cari îi părăseşte [8]).

Mâni (dreapta), cari toate le pot şi le împlinesc. *Mâna,* instrumentul tuturor lucrărilor omeneşti, este simbolul nimerit al activităţilor dumnezeeşti, cari în chip felurit se manifestă atât în domeniul naturii, cât şi în cel al graţiei, şi se întrebuinţează de multe ori pentru Dumnezeu (Iahve) însuşi, sau pentru puterea şi atotputernicia sa [9]), căci noi toţi „*lucrul* mânilor sale“ suntem [10]); lucrul mânilor sale este creaţiunea întreagă [11]); sunt păgânii [12]), este mântuirea [13]) şi sunt darurile graţiei [14]). „Mâna *lui Iahve este prea scurtă*“ [15]). Mânile *sale au în-*

---

[1]) Is. 30, 19; 37, 4; 38, 5; 59, 2. Ier. 18, 19; 23, 25. Plâng. 3, 56. 61. Mih. 7, 7. Dan. 5, 23. Ps. 4, 4; 5, 2 ss; 10, 17; 55, 2; 66, 19.

[2]) Is. 1, 20; 11, 4; 30, 2; 34, 16; 40, 5; 45, 23; 48, 3; 58, 14; 62, 2. Ier. 9. 11. 19; 15, 19; 23, 16; Ez. 3, 17; 33, 7. Plâng. 1, 18; 3, 38. Os. 6, 5.

[3]) Is. 11, 4.

[4]) Is. 30, 27.

[5]) Is. 59, 17.

[6]) Dan. 7, 9. 50.

[7]) Vezi mai jos p. 50.

[8]) Ier. 18, 17. Is. 38, 17. Zef. 1, 6.

[9]) Is. 10, 10. 14; 19, 16; 21, 11; 36, 20; 40, 2; 49, 2; 50, 11; 51, 16 17; 62, 3. Ier. 1, 9; 18, 6; 25, 15. Dan. 3, 15; 4, 32. Am. 9, 2.

[10]) Is. 64, 8.

[11]) Is. 45, 11.

[12]) Is. 19, 25.

[13]) Is. 29, 23.

[14]) Is. 60, 21.

[15]) Is. 50, 2; 59, 1.

tins ceriul“ [1]), au întemeiat pământul [2]); în „mâna *lui Dumnezeu este suflarea noastră*“ [3]). „*Planul* mânilor *sale* (adecă sfatul lui Dumnezeu) *ei nu-l văd*“ [4]). „*In umbra* mânilor *sale ascunde pe Mesia*“ [5]). „*Domnul întinde* mâna *sa*“, sau spre a pedepsì [6]), sau spre a mântuì [7]). „*Iahve își ridică* mâna *sa spre a face semn popoarelor*“ [8]), la jurământ [9]), el „*întinde* mânile *sale*“ spre a trage poporul la sine [10]); el „*își arată* mâna *sa*“ (puterea) [11]); cu mână tare a condus el pe Israil în Egipet [12]); mâna lui Dumnezeu (atotputernicia divină) a apucat pe profeți, a așezat duhul lor în extaz și i-a mânat să proorocească [13]); de aici și felul de vorbire al lui Ezehil: „Mâna *Domnului a venit peste mine*“ [14]). *Dreapta* (mâna) lui Dumnezeu a întins ceriul [15]); Iahve joară pe dreapta sa [16]); mâna dreaptă este cu osebire instrument de ajutor; pentru aceea Iahve și-a retras dreapta sa de la dușmanii lui Israil [17]). Profeții mai vorbesc și de *încheieturile mânilor* lui Dumnezeu [18]), de *golul mânilor* sale [19]); „*Dumnezeu a însemnat Sionul pe palma mânilor sale*“ [20]).

---

[1]) Is. 45, 12.
[2]) Is. 48, 13.
[3]) Dan. 5, 23.
[4]) Is. 5, 12.
[5]) Is. 49, 2.
[6]) Is. 5, 25; 9, 11; 16, 21; 10, 4; 14, 27; 31, 3. Ier. 6, 12; 15, 6: 51, 25 Plâng. 3, 3. Ez. 6, 14; 14, 9; 16, 27; 25, 7. 13. 16; 33, 5; 35, 3. Zef. 1, 4; 2, 13.
[7]) Is. 11, 11.
[8]) Is 49, 22.
[9]) Ez. 20, 5. 6. 15. 23; 28, 42; 36, 7; 44, 12; 47, 14.
[10]) Is. 65, 2.
[11]) Ier. 16, 21.
[12]) Ier. 32, 21. Ez. 20, 33. 34. Dan. 9, 15.
[13]) Is. 8, 11. Ier. 15, 17; 20, 7.
[14]) Ez. 1, 3; 3, 22; 8, 1; 33, 22; 37, 1; 40, 1.
[15]) Is. 48, 13.
[16]) Ier. 22, 24.
[17]) Plâng. 2, 3.
[18]) Ez. 13, 18.
[19]) Is. 40, 12.
[20]) Is 49, 15.

Braţele, cu atribuţie de putere mai mare decât a mânilor, pun în evidenţă mai ales *atotputerea* divină şi puterea *facerii de minuni*, cărora nimic nu le poate rezistà. „*Cu* braţe întinse *a condus el pe Israil din Egipet*“ [1]), şi „*a creat pământul*“ [2]). „Braţele *sale* vor judecà *popoarele*“ [3]). Dar Dumnezeu are braţe nu numai spre a arătà puterea sa, ci şi *dragostea* sa: „*ca păs-torul cel bun* strânge (adună) *el* în braţele sale *mieii cei trudiţi*“ [4]).

Picioare. Templul ca şi pământul sunt *scaunul* pi-cioarelor lui Iahve.

Organe interioare ca: *inimă* [5]), *măruntaie, sân de mamă* [6]), cari toate sunt mişcate de milă şi de dragoste pentru poporul său.

Şi mai mult i-se atribuesc lui Dumnezeu în acelaş sens metaforic *b) acţiuni* şi *lucrări omeneşti:*

Iahve *vorbeşte* [7]), strigă [8]), răcneşte [9]), ameninţă şi înfruntă [10]), răspunde [11]), porunceşte sau opreşte [12]), tace [13]), fluieră [14]), are glas [15]), cheamă [16]).

---

[1]) Ier. 32, 21. Ez. 20, 33. 34.
[2]) Ier. 27, 5; 32, 17.
[3]) Is. 51, 5.
[4]) Is. 40, 11.
[5]) Is. 63, 15. Ier. 31, 20.
[6]) Is 46, 3; Ps. 110, 3.
[7]) In nenumărate locuri.
[8]) Is. 42, 13.
[9]) Ier. 25, 30. Os. 11, 10. Ioel 3, 36 Am. 1, 2.
[10]) Is. 17, 13; 54, 9; 66, 15. Zah. 3, 2. Mal. 3, 11.
[11]) Is. 30, 19; 38, 14. Ier. 23, 35. 37. Ez. 14, 3; 20, 3. 31. Ioel 2, 19. Avac. 2, 2.
[12]) Is. 5, 6; 10, 6; 13, 3; 23, 11; 45, 12. Ier. 1, 7; 7, 23; 26, 2; 32, 35 Plâng. 1, 17; 2, 9. Am. 6, 12; 9, 3. Zah. 1, 6. Mal. 3, 22.
[13]) Is. 42, 14; 64, 11. Zef 3, 17.
[14]) Is. 5, 26; 7, 18. Zah. 10, 8.
[15]) Is. 6, 8; 22, 14; 28, 23; 30, 30; 66, 6. Ier. 3, 13. 25; 7, 23. 28; 9, 13; 11, 4. 7; 18, 10; 22, 21; 26, 13; 32, 23; 38, 20; 42, 6. 13. 21; 43, 4. 7; 44, 23. Ez. 10, 5. Dan. 9, 10. 11. 14. Ioel 2, 11. Mih. 6, 8. Ageu 1, 12. Zah. 6, 15
[16]) Ez. 9, 1. Mih. 6, 9.

Dumnezeu *vede* [1]), se uită [2]), priveşte sau supraveghează [3]).

Dumnezeu *aude* [4]), ascultă [5]) sau nu ascultă [6]).

Dumnezeu *miroase*. Mirosul plăcut este expresiunea tehnică pentru buna primire a sacrificiului de către Dumnezeu, sau însemnează şi starea sufletească a sacrificatorului [7]) care ca un miros bine plăcut se înalță la Dumnezeu. De aceea zice Isaia [8]) despre Mesia: „Miros bineplăcut *îi este lui temerea de Domnul*“, adecă el miroase temerea de Dumnezeu ca pe un miros bineplăcut, pentrucă ea este un sacrificiu de adorare care se înalţă la Dumnezeu.

Dumnezeu *locueşte* în Sion [9]), în înălţime [10]), în loc sfânt [11]), în mijlocul lui Israil şi al Ierusalimului [12]). El *şade* sau tronează în eternitate pe tron înalt [13]), peste Cheruvimi [14]) şi peste rotogolul pământului [15]).

Se *scoală* Dumnezeu asupra făcătorilor de rele [16]), porneşte la luptă [17]), se *coboară* [18]), *trece* peste munți, pământ şi mări [19]), *îmblă* pe nor uşor [20]).

---

[1]) Is. 37, 17; 38, 5; 57, 18; 59, 15. 16; 63, 15. Ier. 7, 11; 13, 27; 23, 24; 46, 5. Plâng. 1, 9. 11; 3, 50. Ez. 16, 6. 8. Iona 3, 10.

[2]) Is. 18, 4. Plâng. 1, 11; 2, 20.

[3]) Is. 66, 2. Ier. 5, 3. Plâng. 4, 16; 5, 1. Am. 5, 22. Avac. 1, 13.

[4]) Is. 37, 4. 17; 38, 5. Ier. 23, 25. Ez. 35, 12. 13. Dan. 9, 18. Mih. 7, 7. Mal. 3, 16.

[5]) Is. 41, 17; 49, 8; 58, 9; 65, 24. Ier. 29, 12; 33, 3. Dan. 9, 17. 19; 13, 44. Os. 2, 23. 24; 14, 9. Iona 2, 3. Zah. 10, 6; 13, 9.

[6]) Is. 1, 15; 59, 1. 2. Ier. 7, 16; 11, 11. 14; 14, 2. Ez. 8, 18 Mih. 3, 4. Avac. 1, 2.

[7]) Ez. 16, 19; 20, 28. 41.

[8]) 11, 3.

[9]) Is. 8, 18; Ioel 3, 22.

[10]) Is. 33, 5.

[11]) Is. 57, 15.

[12]) Ez. 43, 7. 9; Zah. 8, 3.

[13]) Is. 6, 1; 16, 5.

[14]) Is. 37, 16. Dan. 3, 55.

[15]) Is. 40, 22.

[16]) Is. 31, 2; 33, 10.

[17]) Zah. 14, 3.

[18]) Gen. 11, 7.

[19]) Am. 4, 13. Mih. 1, 3. Avac. 3, 12. 15.

[20]) Is. 19, 1.

Desgolește braţul său Domnul [1]), *întinde arcul*, trimite *săgeţile sale*, saltă şi învârte *lancea* şi *sabia* [2]), *sfarmă* şi *calcă în picioare* neamurile duşmane [3]).

Bate şi *vindecă* [4]), *doboare* şi iarăşi *înalţă, dărîmă* şi *zideşte* [5]).

2. **Antropopatisme** [6]). Autorii sfintelor cărţi au referit la Dumnezeu şi atari expresiuni cari sunt luate din viaţa interioară a omului, şi cari expun raportul lui Dumnezeu cu lumea în analogie cu stările omeneşti, ca astfel ideea şi activitatea Dumnezeului celui viu să se ţină deapururi trează faţă de abstracţiuni prin cari pentru omul simţurilor se evaporează aşa de uşor noţiunea lui Dumnezeu, cu scopul, cum zice fericitul *Augustin* [7]), de a ne ridică „*de la simțul pământesc și omenesc la cel dumnezeiesc și ceresc*“. Toate elementele imperfecte şi afective de cari sunt impregnate aceste expresiuni omeneşti trebuiesc dar, în raportarea lor la Dumnezeu, îndepărtate şi înţelese în cel mai perfect sens posibil despre Dumnezeu. Şi, dacă este vorba de desfăşurarea (schimbarea) unor afecte, apoi aceasta *nu* se întâmplă în Dumnezeu, ci este vorba *numai de schimbarea unui raport* în care întră sfinţenia dumnezeiască neschimbată faţă de omul schimbăcios, căci zice Iahve: „(Ca) *Dumnezeu, sunt eu, şi nu* (ca) *om, sfânt în mijlocul tău*“ [8]). Se ascriu deci lui Dumnezeu următoarele:

Spirit şi *suflet* [9]).

Toate *afectele* omeneşti: *dragoste* [10]) și *ură* [11]), cari

---

[1]) Is. 52, 10.

[2]) Plâng. 2, 4; 3, 12. Avac 3, 11. Is 27, 1. Ier. 12, 12; 25, 29; 27, 1. Ez. 5, 2; 12, 14; 21, 9.

[3]) Is. 14, 25; 26, 6 ș. a.

[4]) Is. 6, 10; 30, 26. Ier. 30, 17.

[5]) Is. 5, 2; 51, 16; 9, 14 ș. a.

[6]) Cf. *Zschokke*, o c., p. 53 ss., paragr. 19 și 20.

[7]) De diver. quaest. 52 la *Migne*, Patrol. Lat., XL, p. 34: „a terreno et humanum sensu ad divinum et coelestem“.

[8]) Os. 11. 9

[9]) Evr. 10, 38.

[10]) Is. 42. 1; 43. 4; 48, 14; 61, 8. Ier. 31, 3. Os 3, 1; 9, 15; 11, 1; 14. 5. Zef. 3, 17. Mal. 1, 2; 2, 11.

[11]) Is. 1, 14; 61, 8. Ier. 12, 8; 44, 4. Am. 5, 21; 6, 8. Zah. 8, 17. Mal. 1, 3.

îşi au corectivul în sfinţenia şi sfatul lui Dumnezeu; dacă deci profetul Malahia [1]) zice, că Dumnezeu a *iubit* pe Iacob şi a *urît* pe Esau, atunci ura este contrastul dragostei, adecă nelucrarea lui Dumnezeu pentru binele şi onoarea lui Esau şi a urmaşilor săi; pentrucă Dumnezeu urăşte păcatul, apoi în mod condiţionat urăşte persoanele în conlucrarea lor cu păcatul; *plăcere* [2]), *bucurie* şi *desfătare* [3]), *veselie mare* [4]), *durere* [5]), fără ca prin aceasta să se stingă fericirea lui Dumnezeu; *nerăbdare* [6]), *dorinţă* (*poftă*) [7]). El se *intărîtă* [8]), *se stăpâneşte* [9]), *se ceartă* [10]).

De multe ori s. Scriptură vorbeşte despre *mânia* [11]) lui Dumnezeu. Iată înţelesurile acestui afect:

Numirea ebraică obicinuită a mâniei este cuvântul *af* — אַף [12]) dela rădăcina *anaf* — אָנַף = a gâfăi, deci gâfăire; căci mânia se cunoaşte cu osebire prin gâfăirea *nasului* (af — (אַף), care este organul iritaţiei corporale produse de mânie. De multe ori acest substantiv este legat cu *harah* — חָרָה, deci „*nasul* [13]) (mânia) *este a-*

---

[1]) 1, 2. 3.

[2]) Is. 42, 1; 62, 4.

[3]) Is 9, 16; 62, 5; 65, 19. Ier. 32, 41; 33, 9. Zef. 3, 17.

[4]) Is 65, 19. Zef. 3, 17.

[5]) Is. 63, 9.

[6]) Zah. 11, 8.

[7]) Os. 10, 10.

[8]) Is 65, 3. Ier. 7, 18 19; 8, 19; 25, 6. 7; 32, 32; 44, 3 Ez. 20, 21. Os. 14, 1. Zah. 8, 14.

[9]) Is. 42, 14; 64, 11.

[10]) Is. 57, 16.

[11]) Cf. pentru tot tratatul despre *mânia* lui D-zeu afară de *Zschokke*, o. c., p. 55 ss., folosit de noi în amănunte, *Lactantius*, De ira Dei (ad Donatum) l. 1. la *Migne*, Patrol Lat., VII, p. 79—138; *Bartholomai*, Vom Zorne Gottes, in Jahrb. f. deutsche Theol, 1861, p. 256; *Weber*, Vom Zorne Gottes, Erlangen 1862 şi *Lange*, in Herz. Real. — Encykl., v. XVIII, p. 657.

[12]) Is. 5, 25; 9, 12. 16 20; 10, 5. 25; 12, 1; 13, 3. 13; 14, 6; 30, 27. 30; 42, 25; 65, 3. 5; 66, 15. Ier. 2, 35; 4, 26; 7, 20; 15, 14; 17, 4; 18, 23; 23, 20; 25, 38; 32, 31. 37; 33, 5; 36, 7; 42. 18; 44, 6; 52, 3. Plâng. 1, 12; 2, 1. 6. 21. 22; 3, 43 66; 4, 11. Ez. 5, 13. 15; 7, 3. 8; 13, 13; 16, 42; 20, 8. 21; 22, 20; 23, 25; 38, 18. Os. 8, 5; 11, 9; 13, 11. Am. 1, 11. Iona 3, 9. Mih. 5, 14; 7, 18. Dan. 9, 16. Avac. 3, 8. 12. Zef. 2, 2. 3. Zah. 10, 3.

[13]) Is. 5, 25. Os. 8, 5. Avac. 3, 8. Zah. 10, 3. Iona 4, 1. 9.

prins“, sau cu *haron — hari* — חֲרוֹן — חֲרִי = „*arderea nasului*“ [1]), adecă mânia înflăcărată sau intenzivă.

Un al doilea cuvânt pentru însemnarea mâniei este *hemah* — חֵמָה = aprinderea, de la *hamam* — חָמַם = *văpaia* (sau furia) *mâniei,* care de regulă stă fără *af* — אַף [2]). Cu acest înțeles mânia este după natura sa foc, care se aprinde şi arde în interior [3]), îşi caută ieşire [4]), şi se revarsă [5]).

Alt cuvânt pentru însemnarea aceleeaşi noţiuni este : *ebrah* — עֶבְרָה (de la עָבַר = a trece), adecă pentru exprimarea mâniei care copleşeşte interiorul şi se manifestă şi'n afară, adecă mânie care se aprinde [6]).

Mânia în pornirea sa cea mai mare sau potenţarea sa cea mai înaltă o însemnează cuvintele *ţaam* — זַעַם [7]) şi *keţef* — קֶצֶף [8]), al căror înțeles original este acelaş : *a spumegà*, aşa că amândouă expresiunile indică mânia *spumegătoare*, mânia în turbare (furibundă) ; pentrucă în mânie mare buzele spumegă : „*buzele sale sunt pline de* spumă“ [9]).

S. Scriptură exprimă mânia omenească ca şi cea dumnezeiască cu aceiaşi termeni, şi presupune astfel în esență uniformitatea (identitatea) amândurora, adecă

---

[1]) Is. 7, 4. Plâng. 2, 3. Is. 13, 9. 13. Ier. 4, 8. 26 ; 25, 37. 38 ; 30, 23. 24 ; 49, 37 ; 51, 45. Plâng. 1, 42 ; 4, 11. Os 11, 9. Iona 3, 9 Zef. 2, 2 ; 3, 8 şi Ez. 7, 14 cu חֲרוֹן fără אַף.

[2]) Is. 51, 17. 20. 22 ; 63, 3. 5. 6 ; 66, 15. Ier. 4, 4 ; 7, 20 ; 10, 25 ; 18, 20 ; 21, 5. 12 ; 32, 31. 37 ; 33, 5 ; 42, 18 ; 44, 6. Ez. 5, 13. 15 ; 6, 12 ; 7, 8 ; 8, 18 ; 9, 8 ; 13, 13 ; 15, 21 ; 14, 19 ; 16, 42 ; 20, 8 ; 21, 22 ; 22, 20. 22 ; 24, 13 ; 39, 15 ; 36, 6. 18 ; 38, 18. Dan. 9, 16. Plâng. 2, 4 ; 4, 11. Mih. 5, 14.

[3]) Is. 30, 27 ; 42, 25. Ier. 7. 20 ; 15, 14 ; 17, 4 ; 44, 6.

[4]) Ier. 4, 4 ; 21, 12

[5]) Ier. 42. 18. Plâng. 2, 4.

[6]) Is. 9, 18 ; 10, 6 ; 13, 9. 13 ; 16, 6. Ier. 7, 29 ; 48, 30. Plâng. 2, 2 ; 3, 1. Ez. 7, 19 ; 21, 36 ; 22, 21. 31 ; 38, 29. Os. 5, 10 ; 13, 11. Am. 1, 11. Avac. 3, 8. Zef. 1, 18.

[7]) Is. 10, 5. 25 ; 13, 5 ; 26, 20 ; 30, 27 ; 66, 14. Ier. 10, 10 ; 15, 17. Ez. 21, 36 ; 22, 24. Plâng. 2, 6. Os. 7, 16. Avac. 3, 12. Zah. 1, 12. Mal. 1, 4.

[8]) Is. 34, 2 ; 47, 6 ; 54, 8. 9 ; 57, 16. 17 ; 60, 10 ; 64, 4. 8 Ier 10, 10 ; 21, 5 ; 32, 37 ; 50, 13. Plâng. 5, 22. Zah. 1, 2. 15 ; 7, 12.

[9]) Is. 30, 27

afectul sau irascibilitatea pornirilor (voliţionale ale) spiritului faţă de o oprelişte. Ce-i drept, cărţile sfinte prezintă de regulă mânia omenească ca un afect viţios [1]), însă latura viţioasă din afectul mâniei (patima) nu este esenţialul, ci este ceva accidental; căci există şi o mânie fără viţiu, o mânie sfântă: „*Mâniaţi-vă, însă* nu păcătuţi [2])“, adecă mâniaţi-vă în mod just. Pentru aceasta se poate compară mânia sfântă a lui Moisi [3]) şi a lui Fineas [4]). Şi T. N. vorbeşte de mânia lui Dumnezeu [5]). Această deosebire se explică prin diferenţa iritării în cazul mâniei lui Dumnezeu şi mâniei omeneşti. Dumnezeu este în cadrul afectului său absolut liber. Orişicum el este excitat la mânie nu prin sine înşuşi, ci prin creatura sa; Dumnezeu ca atotputernicul care determină toate nu cunoaşte piedici în viaţă, căci şi ceea ce este piedică în aparenţă, trebuie să servească numai la realizarea planurilor sale; însă el întâlneşte din partea lumii personale, pe care o înzestrează cu libertate, piedici pentru viaţa revelaţiei sale. Insă acela, care şi-a determinat cu libertate raportul său faţă de creatură, poate iarăşi să-l desfiinţeze cu aceeaş libertate, fiindcă el este cel absolut puternic. El este cuprins de afect, *fiindcă* şi *întrucât* o voeşte; el trezeşte mânia în libertate şi el îi pune scop şi limite în libertate. Altfel este lucrul la om; creatura este cuprinsă de afect *pentrucă* voeşte, pentrucă în mânie i-se pune scop şi măsură prin limita creaturii; deci omul este în mânie neliber, fiindcă este limitat şi numai întru atâta liber şi puternic, cât sălăşlueşte întrânsul mânia curată a lui Dumnezeu, (sau întrucât el se razimă pe Dumnezeu în afectul său, care e în stare să îndepărteze piedica simţită cu durere, pe care o întâlneşte creatura la semenii săi, fără să o poată învinge). Mânia lui Dumnezeu este deci afectul liber şi puternic al lui Dumnezeu, — întrucât se poate

---

[1]) Prov. 19, 19; 29, 22. Iac. 1, 19. 20.
[2]) Efez. 4, 26.
[3]) Ex. 32, 19.
[4]) Num. 25, 11.
[5]) Luc. 21, 23. Io. 3, 36.

vorbì, în genere, despre afecte la Dumnezeu —, care este cauzat prin împiedecarea voinţei sale dumnezeeşti şi se manifestă ca dreptate de pedeapsă. — Mai bine zis, în Dumnezeu nu există un afect ordonat şi supus ca în firea omenească cea sfântă a Domnului Isus Hristos, ci lui nu i-se poate atribuì în adevăratul sens al cuvântului nici un afect, precum nici o proprietate (calitate) pasivă. Expresiunile împrumutate din domeniul afectelor înseamnă voinţa curată a lui Dumnezeu. Nici despre o împiedecare a voinţii lui Dumnezeu nu poate fi cu adevărat vorba [1]).

Că Dumnezeu este în afectul mâniei absolut liber şi puternic, sau că mânia lui Dumnezeu este cu totul condiţionată de voinţa lui absolută, aceasta se vădeşte şi din expresiunile cari spun că Dumnezeu îşi *varsă* sau îşi *deşartă* mânia [2]), îi *dă drumul* [3]), o *întoarce* [4]), sau *n'o întoarce* [5]), o *ţine* [6]), o *îndeplineşte* [7]), îi *lasă răgaz* [8]). De aici urmează că mânia lui Dumnezeu este ceva obiectiv, real, şi nu aparţine numai abstracţiunii. Deja *Tertulian* [9]) a relevat faţă de Marcion, şi *Lactanţiu* faţă de Epicureism realitatea afectelor în Dumnezeu şi în deosebi a mâniei, şi a susţinut chiar necesitatea lor, căci de altfel Dumnezeul viu şi activ ar fi degradat la un Dumnezeu mort, la un Dumnezeu complect imobil, — însă cu deosebirea că Tertulian deduce mânia lui Dumnezeu (afectele) din revelaţia istoriei de mântuire, Lactanţiu din providenţa generală. Faţă de această concepţie, şcoala alexandrină, sub influenţa filosofiei platonice a con-

---

[1]) Părere a dogmatistului Dr. I. B. *Heinrich* împotriva concepţiei teologului Dr. Herm. *Zschocke* despre mânia lui Dumnezeu considerată ca afect. (Cf. *Heinrich*, o. c., a 2-a notă subl de pe p. 285 s.)

[2]) Ier. 10, 25; 42, 18. Plâng. 4, 11. Ez. 7, 8; 9, 8; 14, 19; 20, 8; 22, 22; 30, 15; 33, 34; 36, 18.

[3]) Ez. 6, 12; 13, 15; 21, 22; 23, 25; 24, 13. Mih. 7, 18.

[4]) Is. 5, 25; 9, 12; 16, 20. Ier. 2, 35. 18, 20. Iona 3, 9.

[5]) Ier. 4, 8; 30. 24.

[6]) Is. 48, 9; 34, 6.

[7]) Dan. 11, 36. Ez. 5, 13; 7, 3. 8; 20, 21. Plâng. 4, 11.

[8]) Is. 11, 5. Ez. 16, 12.

[9]) Contr. Marc. IV. 25, 26 la *Migne*, Patr. Laf., II, p. 451—457.

testat realitatea tuturor afectelor în Dumnezeu şi a cerut îndepărtarea oricărei analogii între cele dumnezeeşti şi omeneşti, astfel spiritualismul direcţiei origeniste de care n'au rămas străini şi vreo câţiva părinți din Apus. După fer. *Augustin* [1]) mânia lui Dumnezeu este o judecată (*vindicta*), adecă activarea unei dreptăți care rămâne vecinic aceeaş cu excluderea orişicărui afect, şi anume ea este o mânie consumătoare (*ira consumationis*), adecă o expresie a iubirii pedagogice pentru a îndreptà pe păcătos şi pentru a purificà pe cel drept; în eternitate însă ea este o mânie distrugătoare (*ira consumptionis*), care îl exclude pe păcătos pentru totdeauna de la iubirea lui Dumnezeu. La fel învaţă şi *Toma Achinatul*[2]): „Mânia şi alte porniri de acest fel i-se atribue lui Dumnezeu după asemenarea cu afectele omeneşti; şi, fiindcă cel mânios pedepseşte, de aceea şi pedeapsa lui Dumnezeu se cheamă metaforic mânie"; iar în alt loc zice [3]): „Despre mânie nu se vorbeşte la Dumnezeu cu privire la afectul sufletului, ci numai cu privire la judecata dreptăţii în virtutea căreia voeşte să pedepsească păcatul". Aceste expresiuni ale lui Toma se referă mai mult la activitatea, decât la esenţa mâniei lui Dumnezeu.

Întrucât deci, Dumnezeu se afectează şi se excită de om la mânie, apoi se mai naşte întrebarea, că adecă *de ce* se întâmplă această excitare a lui Dumnezeu din partea omului? Necesitatea internă a afectului mâniei zace în raportul de *dragoste,* în care a întrat Dumnezeu cu omul, şi în special cu Israil. Dragostea care cuprinde cu toată puterea obiectul iubit şi şi-l revendică sieşi cu excluzivitate, se transformă în *zel* (gelozie) [4]) atunci,

---

[1]) Epist. 190. 10. la *Migne*, Patr. Lat., XXXIII, Enchir. de fide c. 33 la *Migne*, Patrol. Lat., XL, p. 248—249.

[2]) Ira et hujusmodi atribuuntur Deo secundum similitudinem affectus, quia enim proprium est irati punire, ejus punitio ira *metaphorice* vocatur (*Sum.* 1. q. 3. ar. 2 ad 2).

[3]) Ira non dicitur in Deo secundum pasinoem animi, sed secundum judicium justiciae, prout vult vindictam facere de peccato (1. 2. q. 47. 1. ad. 1).

[4]) In limba ebraică se foloseşte pentru aceasta: *kineah* — קִנְאָה sau adiectivul *kanna* — קַנָּא de la rădăcina *kna* — קנא, care în forma

când acest drept se vatămă, fie de însuşi cel iubit, fie de cei ce se ating (contrarii) de obiectul iubit; în cazul prim acest zel se produce, sau pentru a recăştigà pe cel pierdut, sau pentru a respinge cu ură de la sine pe recalcitrantul încăpăţinat, — în cazul al doilea, spe a se răzbunà pe contrarii celui iubit. Raportul zelului către mânie este prin aceasta raport de cauză şi efect. Pentru aceea în toate locurile unde zelul este legat cu mânia, zelul stă înainte [1]), iar în legătura „zelul înfocat“ sau „*în focul* zelului *meu*“ [2]), focul mâniei apare deadreptul ca efect al zelului. Dragostea este deci rădăcina în care rezidă zelul şi, astfel, şi mânia lui Dumnezeu.

In sfârşit mânia lui Dumnezeu se aduce într'o legătură anumită şi cu sfinţenia lui Dumnezeu [3]). De fapt mânia lui Dumnezeu este un afect, o stare de excitaţie, dar liberă de toată neorânduiala şi capriciul omenesc. Mânia divină îşi are norma sa morală în sfinţenia lui Dumnezeu; aceasta fixează măsura mâniei divine şi se îngrijeşte pentru executarea ei, pentru ca scopul divin al mântuirii, să se ajungă. De aceea [4]), *pedepsirii în mânie*, adecă judeţului mâniei, care se aplică păcătosului împietrit, — i-se opune *pedepsirea cu dreptate*, rezultată din sfinţenia şi dreptatea divină, pentru ca şi cel plin de căinţă să se convertească. Realizat odată scopul divin al mântuirii prin reîntoarcerea celui căzut, apare pe planul întâiu partea luminoasă a zelului divin: zelul, râvna pentru obiectul dragostei [5]). Aşa se lămuresc şi indicaţiile în parte contrazicătoare: „*Mâniatu-s'a Iahve pe părinţii voştri cu mânie* mare“ [6]), „nu te *mânia* tare, *Iahve*“ [7]), „şi nu *mă voiu mânià*“ [8]), „*căci eu m'am mâ-*

Piel are înţelesul de *a se aprinde*, a se înflăcără. Zelul este deci o aprindere, o înflăcărare, pentrucă sângele gelosului ajunge în clocotire şi-i îmbujorează faţa. Focul zeului este deci înrudit cu focul mâniei. Cf. Deut. 4, 21: „Că Iahve Dumnezeul tău (este) foc mistuitor, Dumnezeu gelos“.

[1]) Ez. 16, 38; 35, 11; 36, 6; 38, 19. Zah. 8, 2.
[2]) Ez. 36, 5. Zef. 3, 8
[3]) Is. 10, 17. Ex. 28, 22.
[4]) Ier. 10, 24 Os. 11, 9.
[5]) Zah. 1, 14; 8, 2.
[6]) Zah. 1, 2. Plâng 5, 22
[7]) Is. 64, 9.
[8]) Ex. 16, 42.

niat puţin“ [1]), „*càci nu voiu certà în* etern, *nici voiu fi* totdeauna *mânios*“ [2]), „*poporul peste care Iahve în* etern *s'a mâniat*“ [3]).

Obiectul mâniei lui Dumnezeu îl constitue tot ce stă în calea planului de mântuire şi în calea dragostei sale, — fie c'ar venì de la poporul său [4]), fie c'ar venì de la duşmanii împărăţiei sale (dela monarhiile lumeşti) — cu un cuvânt întreg domeniul păcatului după toată extinderea sa în timp şi spaţiu.

Câteodată scriitorii sfinţi leagă de mânia — şi *răzbunarea* [5]) lui Dumnezeu, adecă răsplata sau pedeapsa pe care Dumnezeu o aplică, potrivit însuşirilor sale de sfinţenie şi dreptate, tuturor păcătoşilor. — O expresie mai blândă, decât mânia şi răzbunarea, este *neîndurarea* lui Dumnezeu. — „*Sufletul său se* răzbună“ asupra poporului său păcătos [6]); el se răzbună asupra vrăjmaşilor săi [7]), asupra păgânilor [8]), asupra Babilonului [9]), pentru aceea dărîmarea Babilonului este o „răzbunare *a lui Dumnezeu*“ [10]). Există o „*zi de* răzbunare *pentru Iahve*“ [11]). — Scopul răzbunării divine este umilirea păcătosului trufaş şi a puterii lumeşti semeţe, apoi prea-

[1]) Zah. 1, 15.

[2]) Is. 57, 16.

[3]) Mal. 1, 4. Concluzia la care vreà să ajungă *Lactanţiu* (De ira Dei ad Donatum, l. 1. c. 21 la *Migne*, Patrol. Lat., VII, p. 140—141), că din însuşirea eternităţii se poate deduce şi eternitatea mâniei lui Dumnezeu, nu poate stà, pentrucă mânia rezidă in puterea lui Dumnezeu, pe care deci, o şì poate schimbà; de-ar fi mânia lui Dumnezeu absolut netrecătoare, atunci n'ar mai fi loc pentru graţie. Dumnezeu se mânie pentru totdeauna numai pe aceia, (qui peccannt in aeternum .... qui autem peccare desinit, iram Dei *mortalem* facit =) cari păcătuesc totdeauna ..... iar cel ce încetează de a păcătuì, face mânia lui Dumnezeu *trecătoare* (muritoare).

[4]) Is. 12, 1; 47, 6; 54, 8; 57, 17; 64, 5.

[5]) Fer, *Augustin* crede chiar că răzbunarea este identică cu mânia lui Dumnezeu: „Omnes vindicta Dei ira dicitur = Toată reclamarea (răzbunarea) se numeşte mânia lui Dumnezeu.

[6]) Is. 1, 24; Ier. 5, 9. 29; 9. 9.

[7]) Ier. 11, 20; 20, 12. Ez 24, 8.

[8]) Mih. 5, 14.

[9]) Is. 47, 3.

[10]) Ier. 50, 15. 18; 51, 11.

[11]) Is. 34, 8; 61, 2; 63, 4. Ier. 46, 10.

mărirea proprie a lui Dumnezeu, întrucât el în ciuda tuturor obstacolelor aduce la îndeplinire prin judecată planul său de mântuire [1]).

Sfânta scriptură vorbeşte şi despre o *căinţă* a lui Dumnezeu. Ca şi mânia, căinţa lui Dumnezeu nu este a se considerà ca o patimă omenească, ci ca o imagine a *vieţii* divine în însuşi spiritul cel primordial. De multe ori căinţa se consideră ca o retragere milostivă şi îndurătoare a hotărîrii divine de pedepsire, sau ea înseamnă durerea, pe care Dumnezeu în dragostea sa o încearcă pentru oaia cea rătăcită din staulul duhovnicesc, fiindcă a apucat direcţiunea potrivnică lui Dumnezeu şi el simte deci şi pedeapsa care urmează cu necesitate, sau pierzarea acestor creaturi. Căinţa însă nu involvă în sine nici decum o schimbare sau nestatornicie, variabilitate în Dumnezeu, deoarece această durere pentru direcţia potrivnică lui Dumnezeu (căinţa) este din eternitate în Dumnezeu, fiindcă el prevede din eternitate această direcţiune. — Apercepând omul cu reflexiunea lui căinţa lui Dumnezeu, care a rămas ascunsă, — omul leagă ceea ce fiinţează şi acţionează în Dumnezeu din eternitate de un început temporal şi spune că Dumnezeu se căeşte. — Aşa Dumnezeu „*se* căeşte“ de nenorocirea pe care ameninţă s'o execute, adecă el *nu execută* judecata, dacă poporul se îndreaptă [2]). Aici adecă păşeşte mila în faţa dreptăţii, nu ca şi când ameninţarea şi executarea ei ar constituì o nedreptate, ci pentrucă Dumnezeu mai poate cruţà încă; pedeapsa încă n'a devenit o necesitate absolută. Căinţa lui Dumnezeu se cuprinde în hotărîrile graţiei lui. De altă parte „*Dumnezeu* nu se căeşte“ să execute judecata pedepsirii, pentrucă poporul a fost inaccesibil pentru căinţă şi pocăinţă [3]). „Căinţa e ascunsă *înaintea ochilor mei*“ [4]), adecă hotărîrea mea se va executà cu nestrămutare. „Mă voiu căì *de binele, ce am*

---

[1]) Cf. *Zschokke*, o. c, p. 59.

[2]) Ier. 42, 10. Ez. 18, 8; 26. 3. 13. 19. 19. Ioel 2, 14. Iona 3, 9. 10; 4, 2. Am. 7, 3. 6.

[3]) Ier. 4, 28. Zah. 8, 14.

[4]) Os. 13, 14.

zis că-i voiu face, dacă (poporul) *va face rău înaintea mea şi nu va ascultà glasul meu*“ [1]). — Căinţa sau lipsa ei la Dumnezeu este deci condiţionată de atitudinea creaturii faţă de Dumnezeu şi legile sale, pentrucă el este Dumnezeu indulgent şi îndelungrăbdător, carele cu drag se îndură [2]).

Asemenea i-se a scrie lui Dumnezeu şi toate caracteristicele şi activităţile intelectului omenesc; aşa: *uitarea*, deşi nu în acel sens ca şi când memoriei lui Dumnezeu i-ar scăpà vreun lucru, pentrucă el este şi rămâne totdeauna cel atoateştiutor, — ci în acel înţeles, că el se *depărteazà* şi le *detrage* ajutorul şi scutul său deosebit, tuturor acelora, cărora el prin împărtăşirea graţiei sale le-a stat foarte aproape. — Uitarea esta dar identică cu *părăsirea*. Aşa se văità poporul din exil [3]): „*Domnul m'a* părăsit *şi Domnul m'a* uitat“; şi Domnul îl mângăie: „*Nu voiu* uità *de tine*“, adecă nu-ţi voiu detrage scutul şi graţia mea. — Uitarea aduce cu sine şi lipsa de îndurare. „*Nu voiu mai avedà* îndurare *de casa lui Israil, ci cu totul voiu* uità *de dânsa*“ [4]). *Pentrucă ai uitat legea Dumnezeului tău, voiu* uità *şi eu pe fiii tăi*“ [5]). Dimpotrivă *neuitarea* lui Dumnezeu însemnează cercetarea, şi adecă spre pedeapsă, a cărei înfăptuire sigură se mai întăreşte şi prin jurământul lui Dumnezeu [6]).

Contrastul uitării este *aducerea aminte* sau amintirea. Cu amintirea la o îndatorire contractată sau la o faptă îndeplinită, se prezintă sufletului nostru în chip foarte viu şi obligaţiile preluate şi urmările faptei, cari sunt apoi de o influenţă hotărîtoare pentru acţiunea ulterioară a omului. — Ce poate să însemneze aducerea aminte a lui Dumnezeu? In lumina adevărului dogmatic, că trecutul pentru ochiul atoatevăzător al lui Dumnezeu

---

[1]) Ier. 18, 10.
[2]) Cf. *Zschokke*, o. c., p. 59 s.
[3]) Is. 49, 14. 15.
[4]) Os. 1, 6.
[5]) Os. 4, 6.
[6]) Am. 8, 7. Cf. *Zschokke*, o. c., p. 124.

este tot aşa de prezent ca şi prezentul, — nimic alt ceva, decât că Dumnezeu, carele pân'acum a stat în nelucrare, intervine din nou, fie spre ajutor, fie spre pedeapsă. — Aducerea aminte constitue motivul, prin care Dumnezeu este determinat la o acţiune. Aşa vrea „*Dumnezeu să-şi* aducă aminte *de legătură*“ [1]), spre a iertà pe Israil cel plin de căinţă. El îşi *aduce aminte* de răutatea şi fărădelegile poporului, şi-l pedepseşte [2]). *El* nu vrea să-şi aducă aminte *de păcatele celor îndreptaţi*“, ci vrea să-i ierte „*pentrucă el este cel ce şterge fărădelegile lor*“ [3]). De aceea se şi foloseşte acest cuvânt în rugăciunile fierbinţi pentru implorarea ajutorului din ceriu. „La profetul *Ieremia* [4]) : „Adă-ţi aminte *de mine şi ajută-mi*“, aducerea aminte este sinonimă cu ajutorul [5]).

De multe ori în sf. Scriptură se vorbeşte şi *de jurământul* lui Dumnezeu. Dumnezeu se *joară* pentru întărirea cuvintelor sale [6]), se joară pe sine însuşi [7]) pe viaţa sa [8]), pe sfinţenia sa[9]), pe atotputerea sa[10]), pe numele său[11]). „*Căci Dumnezeu când a dat făgăduinţă lui Avram, fiindcă nu aveà să jure pe nimenea mai mare*, jură pe sine“ [12]), şi se provoacă pentru întărirea adevărului la certitudinea supremă, la existența sa proprie, la viaţa, la sfinţenia sa ş. a., „*voind să arate mai mult moştenitorilor făgăduinţii nestrămutarea hotărîrii lui*“ [13]). Jurământul divin se foloseşte deci atât la momentele hotărîtoare ale poporului Israil, cât şi la descoperirea vieţii interioare a lui Dumnezeu şi a planurilor sale pentru

---

[1]) Ez. 16, 60.
[2]) Ier. 44, 21. Os. 7, 2; 9, 9.
[3]) Is. 43, 25. 26. Ez. 18, 22. Avac. 3, 2.
[4]) Ier. 15, 15.
[5]) Cf. *Zschokke*, o. c., p. 60 s.
[6]) Is. 14, 24. Ier. 11, 5; 32, 22. Ez. 16, 8. Mih. 7, 20.
[7]) Is. 45, 23. Ier. 22, 3; 49, 13; 51, 14.
[8]) Ier. 22, 24; 46, 18. Ez. 5, 11; 16, 48; 17, 16. 19; 18, 3; 20, 3; 34, 8; 35, 6.
[9]) Am. 4, 2.
[10]) Is. 62, 8.
[11]) Ier. 44, 27.
[12]) Evr. 6, 13.
[13]) Evr. 6, 17.

mântuire. Aşa se descopere prin jurământ sfatul cel etern al mântuirii neamului omenesc [1]), aşa prin jurământ se publică făgăduinţele divine [2]), aşa se întroduc judecăţile neschimbabile de pedepsire [3]) şi se proclamă norma graţiei divine [4]). — De altă parte găsim în s. Scriptură şi atari făgăduinţi şi ameninţări dumnezeeşti cari nu sunt întărite prin jurământ, şi totuşi sunt la fel de adevărate şi vrednice de crezut ca şi celelalte, pentrucă Dumnezeu este adevărul cel etern şi absolut, şi, deci, şi toate cuvintele sale adevărate, căci: „*Dumnezeu nu* (este) *om, ca să mintă, nici fiu de om ca să-i pară rău; el a zis, au nu va face, vorbit-a, au nu va împlini?*“ [5]). — Deoarece Dumnezeu face deosebire între cuvintele sale simple şi cele întărite prin jurământ, suprapanând cele din urmă celor dintâiu, apoi se naşte întrebarea cu privire la temeiul acestei deosebiri. După aceste cuvinte clare ale Domnului nostru Isus Christos: „*Iar eu vă zic vouă nici decum* să nu juraţi: *nici pe ceriu, că este tronul lui Dumnezeu; nici pe pământ, că este scaunul picioarelor lui; nici pe capul tău* să nu juri, *că nu poţi face un păr alb sau negru. Ci fie cuvântul tău*: da, da, — nu, nu; *iar ce este mai mult decât aceste* din cel rău (ἐκ τοῦ πονηροῦ) este“ [6]) — orice jurământ (şi cel al lui Dumnezeu) este „*din cel rău*“ şi îşi are deci motivul în minciună, în lipsa de bună credinţă şi neîncrederea acestei luni [7]). Dar prin aceasta problema totuşi nu se rezolvă. Trebue adecă să facem deosebire [8]) între cuvintele lui Dumnezeu exprimate cu anumite presupoziţii, şi anume între făgăduinţele sale, condiţionate de evlavie perpetuă, şi între ameninţările sale, cari presupun o dispoziţie sufletească lipsită de căinţă. Nu arare ori

---

[1]) Is. 45, 23 ss.
[2]) Is. 54, 9,
[3]) Ier. 44, 26. Ez. 33, 27; 34. 6 Am. 6, 8.
[4]) Ez. 33, 11.
[5]) Num. 23, 19.
[6]) Mat. 5, 34—37,
[7]) Ps, 115, 11.
[8]) Cf. *Achelis*, Über d. Schwur Gottes bei sich selbst, în Theol. Studien u. Kritiken, 1867, pp. 435 ss, după a 4-a notă subl. de la *Zschokke,* o. c., p. 62.

această condiţie este limpede exprimată, adese ori însă se retace, pentrucă se înţelege de la sine. Acest cuvânt condiţionat al lui Dumnezeu, de sigur, nu pretinde o certitudine necondiţionată, pentrucă împlinirea sau neîmplinirea lui a depins şi depinde de la atitudinea omului. — Faţă de acest cuvânt al lui Dumnezeu, condiţionat şi făcut nu cu jurământ, există şi ameniţări făcute fără nici o condiţie, deci *de o certitudine necondiţionată*, sau cum spune apostolul, cuvinte dumnezeeşti neschimbate, cari sunt făcute de Dumnezeu cu jurământ şi cari totdeauna s'au împlinit. Astfel de pildă legea graţiei divine, adecă că Dumnezeu n'are nici o bucurie de moartea păcătosului numai dacă se pocăeşte, — nu poate fi alterată prin nimic în lume şi prin nici o atitudine a omului; de aceea Dumnezeu o jurueşte cu jurământ [1]); tot aşa jurueşte Dumnezeu făgăduinţa mântuirii [2]), fiindcă ea este întemeiată în mod inalterabil (neschimbat) în providenţa divină: „Ea nu poate fi retrasă“ cu toată puterea păcatului în lume; el jură, că el nu-i mai poartă mânie comunităţii sfinte de la sfărşitul vremurilor [3]); tot aşa ameninţările sus citate sunt făcute cu jurământ, pentrucă ele au fost neschimbate şi nu puteau fi retractate. In sfârşit este de amintit, că juruinţele de mântuire — făcute sub jurământ — ale lui Dumnezeu, privesc timpul final şi totalitatea omenirii, pe când ameninţările făcute sub jurământ, se refere la Israil şi anume numai la o parte dintrânsul şi la un anumit timp, aşa încât săvârşirea mântuirii nu este împiedicată în cele din urmă printr'aceasta [4]).

S. Scriptură mai vorbeşte şi despre *mărturia* lui Dumnezeu. Această mărturie este totdeauna *veritabilă*, şi anume prin judecată [5]).

3. **Comparaţii din domeniul animal şi cel fizic.** Dumnezeu se mai compară în s. Scriptură, precum s'a spus

---

[1]) Ez. 33, 11.
[2]) Is. 45, 23. 24.
[3]) Is. 54, 8.
[4]) Cf. *Zschokke*, o. c., p. 61 s.
[5]) Ibid.

aceasta mai sus, şì cu fiinţele *fără raţiune*: cu „leul sau puiul de leu *care mugeşte asupra prăzii*“ [1]) şi „*sfăşie*“ [2]); cu un „leopard *ce pândeşte la drum*“; cu o ursoaică *ce sfăşie îmbrăcămintea inimei lor*“ [3]); cu *elementele naturii;* cu „*focul ce străluce jur împrejur*“ şi „*va aprinde şi va înghiţi spinii şi scaii, şi va nimici mărirea pădurii şi a mănoasei sale câmpii*“ [4]); cu soarele *(dreptăţii,* înţelegându-se aici de sigur Mesia [5]); cu luceafărul de dimineaţă [6]) *(Domnul Isus Christos)*; dar şì icoana izvorului de apă „*care va curge cu râuri de apă vie din pântecele celui ce crede în el* [7]) (Domnul Isus Christos) se foloseşte spre a exprimà puterea Dumnezeirii (a s. Duh pe care aveau să-l primească cei care cred [8]) în Domnul Isus Christos. — In Testamentul Nou se foloseşte cu predilecţie imaginea *luminii*, spre a-l însemnà pe Dumnezeu nu numai ca *cauză* a toată *cunoştinţa (*: „*lumina cea adevărată care* luminează *pe orice om*“ [9]), *lumină* a lumii, *împrăştietoare de întuneric şi dătătoare de viaţă*“ [10]), *lumină în* inimi *spre luminarea cunoaşterii măririi lui Dumenezeu*“)[11]), a toată *viaţa (pentrucă* „viaţa *erà întrânsul*, şi *viaţa erà* lumina *oamenilor*“)[12]), a tot *binelui* şi *adevărului*, a toată *curăţenia* şi *sfinţenia* (: pentrucă „*aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca să vadă faptele voastre cele* bune“ [13]), „*ce însoţire are dreptatea cu fărădelegea; ce* împărtăşire *lumina cu întunericul?*“ [14]) şi *altădată eraţi în întuneric, acum însă*

---

[1]) Is. 31, 4.
[2]) Os. 5, 14; 11, 10.
[3]) Os. 13, 7. 8.
[4]) Ez. 1, 27. 28. Dan. 7, 9. 10. Is. 10, 17.
[5]) Mal. 4, 2.
[6]) 2 Petr. 1. 19 şi Apoc. 22, 16.
[7]) Io. 7, 38.
[8]) Io. 7, 39.
[9]) Io. 1, 9. 1Io. 2, 8.
[10]) Io. 8, 12.
[11]) 2 Cor. 4, 6.
[12]) Io. 1, 4.
[13]) Mat. 5, 16.
[14]) 2 Cor. 6, 14.

lumină în Domnul; *umblați ca* fii [1]) *ai luminii!*"), a toată *bucuria* (pentru drepții trecuți din această viață: cari „*nu au trebuință de lumină de sfeșnic și de lumină de soare, pentrucă Domnul Dumnezeu îi va* lumină [2]) *pe dânșii*"), — ci şi spre a înseamnà *însăși ființa* divină ca *existență* sigură şi reală, ca *cunoștință* infinită, ca cea mai pură *voință*, ca cea mai perfectă *viață* şi *sfințenie* absolută, aşa încât sf. ev. *Ioan* priveşte ca cea mai perfectă cunoaştere de Dumnezeu pe care ne-o ofere Domnul Isus Christos, când îl cunoaștem ca lumină în care nu este nici o umbră de întuneric. Chiar sfânta maică Biserică însăşi a acceptat în Simbolul niceno-constantinopolitan *lumina* spre însemnarea lui Dumnezeu, când în al doilea al său articol mărturiseşte despre Fiul lui Dumnezeu că este „*lumină* din *lumină*" [3]).

§ 6. **Numirile simbolice ale lui Dumnezeu în faţa sfintei Tradiţiuni.**

Numirile simbolice ale lui Dumnezeu din s. Scriptură *nu* se pot interpreta în sens *literal*, ci *numai imaginativ*.

Că s. Scriptură, şi cu osebire cea a Testamentului Vechiu, a întrebuinţat toate imaginile sale în sens *metaforic*, şi nu în înţelesul unui antropomorfism fals şi grosier, este evident şi mai pe sus de orice îndoială. Chiar înseşi aceste expresiuni antropomorfice poartă în toată structura lor pecetea metaforelor şi aceasta cu atât mai mult, cu cât sunt mai plastice şi mai drastice. Cum puteà T. V., care după biruința asupra păgânismului nu mai aveà nevoe să accentueze atât de mult *spiritualitatea, invizibilitatea, incomparabilitatea* lui Dumnezeu, — şi totuşi o făcà aceasta, interzicând orice înfăţişare imaginativă a lui Dumnezeu, — să înveţe un antropomorfism atât de cras? Dar T. V. s'a îngrijit îndestul pentru ca să evidenţieze sensul metaforic *unic* al expresiunilor de antro-

---

[1]) Ef. 5, 8.
[2]) Apoc. 22, 5
[3]) Cf. *Heinrich*, o. c, p. 383

pomorfizare (înomenire) a lui Dumnezeu, subliniind în mod pregnant şi multilateral în cărţile sale tocmai *spiritualitatea absolută* şi *perfecţiunea infinită* a lui Dumnezeu [1]).

Biserica, în hotărîrile ei, a condamnat totdeauna ca pe o *erezie* antropomorfismul grosier [2]), scos tocmai dintr'o exegeză literală a respectivelor locuri biblice.

Citatul de frunte al s. Scripturi la care se provocau antropomorfiştii creştini, — căci în chip uimitor erezia antropomofistă într'un fel de nepriceput şi-a făcut întrare şi printre rândurile creştinilor [3]), începând din veacul al 4-lea — eră: „*Să facem om după chipul şi asămănarea*

---

[1]) Cf. *Heinrich*, o. c.. p. 384. — Dacă însă în s. Scriptura (V. T.) totuşi se zice, că Dumnezeu a căutat pe Adam (Gen. 3, 9), că a trimis ingeri ca soli ai săi, că a convorbit şi a întrebat pe satana (Iob 1, 6 ss.), sau că Adam a fugit de la faţa lui Dumnezeu (Gen. 4, 16.), sau că Dumnezeu s'a dus la Sodoma să vadă (Gen. 18, 21.) ş. a., apoi sensul metaforic al acestui fel de a grăi se evidenţiază cu deplină claritate în toate acele nenumărate locuri ale s. Scripturi, în cari se descopere *atotştiinţa* şi *atotprezenţa* lui Dumnezeu. Despre aceasta atât la ludei, cât şi la creştini n'a fost nici când nici o îndoială sau nedumerire (Ibid).

[2]) Cf. *Pohle*, o. c., p. 69·

[3]) Autorul ei este călugărul sirian *Audiu* (Avdiu, Udo). De aici şi adepţii săi: *Audieni*. Periculoasă devine erezia aceasta la *călugării origenişti* din Egipet, cari învăţau că Dumnezeu este corp întocmai ca şi omul. *Manihеii* v. al 3-lea, apoi *Albigensii*, *Socinianii* şi *Arminianii* din veacurile următoare, asemenea cad pradă acestei rătăciri. — Sistemul filozofic al lui *Spinoza* cu teza, că unica substanţă are 2 atribute: întindere şi spiritualite, *hilozoismul cartesian* cu afirmurea, că Dumnezeu este sufletul lumii, iar lumea materială este corpul lui, nu sunt altceva decât aceeaş rătăcire antopomorfistă primară (Cf. *Olariu*, o. c., p. 71, 1-a notă subl). — Un fel de antropomorfism, dar *deosebit* de cel eretic—grosier, au admis şi scriitorii bisericeşti: *Meliton din Sardia* (într'o scriere a sa pierdută, despre corporalitatea lui Dumnezeu), *Tertulian* şi *Lactanţiu*. Spre deosebire de tradiţia moştenită de la s. părinţi şi scriitor creştini mai vechi: de a prezentà însuşirile atribuite lui D-zeu cât mai subtil şi mai pe sus de tot ce este finit şi mărginit, ei nu numai au admis în D-zeu diferite stări psihice, coresp. afecţiunilor sufl. omenesc ca d. p. mânie, indignare, răzbunare etc., ci i-au atribuit lui D-zeu un *anumit fel* de corp cu *felul* său de organe şi membre, corăspunzătoare *numai* substanţei divine, în care şi cu ajutorul căruia subst. divină există, deci un corp, care este pe atât de deosebit de corpul omenesc, pe cât subst. divină e deosebită de subst. corporală. Totaşa şi la afectele sufleteşti. (Cf. *Tertulian*, De carne Christi, cap. 12 la *Migne*, Patrol. Lat., II. p. 819 şi *Silvestru* de Canev, Teol. dogm., v. 2, 1899, pp. 20—21 şi 89.

noastră“ [1]), apoi toate locurile în cari se atribue lui Dumnezeu *organe* şi *calităţi* omeneşti.

Dar dejà *apologeţii*, la începutul creştinismului, împotriva panteismului şi antropomorfismului păgân şi cel iudaic de mai apoi, arată cu toată profunzimea şi claritatea, că Dumnezeu este o fiinţa mai pesus de lume şi nu se poate compară cu nimic din ea [2]). Aşa:

S. Iustin martirul şi filozoful [3]), descriind fiinţa lui Dumnezeu, zice: „Ea n'are nici coloare, nici formă, nici altceva văzut cu ochiul, ci este fiinţa identică cu sine... neexprimabilă, neexplicată, singură prea frumoasă şi bună, care se prezintă deodată în sufletele nobile din cauza înrudirii lor şi a voinţii de a-l vedeà“.

S. Teofil din Antiohia, *Tatian* şi *Minuciu* zic că Dumnezeu ca fiinţă infinit mai înaltă decât lumea este străin de orice materialitate, corporalitate, e minte, raţiune, spirit [4]), e nevăzut şi nepipăit [5]) şi nu poate fi văzut cu ochii corporali [6]).

S. Ireneu, apărând spiritualitatea lui Dumnezeu împotriva antropomorfismului vulgar, zice: „Dacă ei (antropomorfiştii) ar cunoaşte scripturile şi ar fi învăţat adevărul, atunci ar fi ştiut că Dumnezeu nu este ca oamenii, şi cugetările lui nu sunt ca cugetările oamenilor. Căci Părintele cu totul este departe de simţurile şi pasiunile ce sunt la oameni, el e simplu, necompus.... tot fiind înţelegere, *tot spirit*, tot cugetare, tot sentiment, tot raţiune, tot auz, tot lumină, tot ochi“ [7]).

După s. *Clement Alexandrianul* [8]) Dumnezeu trebue cugetat absolut ca cea mai simplă unitate, străin de orice împărţire şi mărginire, în genere de tot ce este propriu corpurilor.

---

[1]) Gen. 1, 26

[2]) Cf *Olariu*, o. c., p. 71.

[3]) Dial. cum. Tryph. ludaeo, n. 4 la *Migne*, Patrol. Graec., VI. p. 484.

[4]) *Minucius*, Octav., n. 18. 19 la *Migne*, Patrol. Lat., III, p. 302 şi 305.

[5]) *Tatian*, Oratio adv. Graecos, nr. 4 la *Migne*, Patrol. Graec. VI, p. 813.

[6]) *S. Teofil*, Ad Autolycum, l. 1. nr. 3 la *Migne*, Patrol. Graec., VI, p. 1028.

[7]) Adv. haer. II, 13 n. 34 la *Migne*, Patrol. Graec., VII. p. 744—745.

[8]) Strom. c. 12 la *Migne*, Patrol. Graec. LX. p. 122.

Origen răspunde lui Cels, care ziceà că creştinii sunt antropomorfişti, aşa: „Nici un creştin cu dreaptă judecată nu se va ţineà de aceasta, nimeni din noi nu zice că a fost convenabil lui Dumnezeu figura sau coloarea, sau că mişcarea i-a fost proprie“ [1]); apoi zice că spiritul omenesc „este chipul ideal al lui Dumnezeu“ [2]). — „Dumnezeu nu este un corp oarecare sau ceva ce există în corp, ci este o natură simplă ideală“ [3]). Față de închipuirile sim-ţuale (foc, lumină etc.) ce întâlnim în s. Scriptură observă el „că nu trebue a crede că Dumnezeu are corp, căci dacă se zice că este lumină nu înseamnă că este identic cu lumina soarelui“ [4]); „ca foc el nu consumă materie corporală ca lemne, sau fân sau pae, ci el arde gândurile rele ale minţilor, faptele urîte şi dorinţele păcătoase“ [5]).— „Spirit în s. Scriptură la Dumnezeu totdeauna denotă o fiinţă ce este în perfectă contrazicere cu un corp sau cu ceva material şi grosier [6]). — Impărțirea darurilor, ce se atribuie spiritului dumnezeiesc, nu exprimă o împărţire grosieră, ce e tot aşa de absurd ca şi când am crede că oarecare ştiință, d. p. medicina, ca un corp oarecare se desface în părţi grosiere şi separate [7]) pentru cuvântul, că mulți împrumută din ea cunoştinţi folositoare. — Tot aşa absurd este a înțelege în sens material vederea feţii lui Dumnezeu (cf. Mat. 5, 8), căci după Io. 1, 18 pe Dumnezeu nimenea nu l-a văzut şi trebuie să înțelegem o contemplare ideală, spirituală [8]).—In urmă în acest înţeles trebuie luat tot ce se atribue lui Dumnezeu în s. Scriptură simțual şi omenesc (d. p. vedere cu ochii, auzire cu urechile etc.). Sub membre sensibile, atribuite lui Dumnezeu, trebue a înţelege puterile lui spirituale, iar sub funcţiunile acestor membre se înțelege variata lucrare

---

[1]) Contra Cels. VI, n. 64 la *Migne*, Patrol Graec., XI, p. 1396.
[2]) De princip., I, cap. 1. n. 7 la *Migne*, Patrol Graec., XI, p. 128.
[3]) Ibid. nr. 6 la *Migne*, Patrol. Graec., XI, p. 125.
[4]) Ibid. cap. 1. nr. 1 la *Migne*, Patrol Graec., XI, p. 121.
[5]) Ibid. nr. 2 la *Migne*, Patrol. Graec., XI, p. 122
[6]) Ibid.
[7]) Ibid. nr. 3 la *Migne*, Patrol. Graec., XI, p. 122—123.
[8]) Ibid. nr. 8. 9 la *Migne*, Patrol. Graec., XI, p. 128—129.

spirituală, cum se întâmplă şi la spirit când zicem că el (spiritul) aude, vede, merge, se satură cu pânea cerească etc., deşi ştim că spiritul nostru n'are ochi materiali, nici mâni, nici picioare, nici dinţi etc.“ [1])

„Cine“, scrie s. *Vasile cel Mare* [2]) (cu referire la expresiunile figurate despre Dumnezeu), „fără cercetare, cu îndărătnicie se va opri la litera goală . . . . . acela va îmbătrâni în sărăcia noţiunilor vrednice de Dumnezeu. Afară de aceea, că-şi va reprezentă oarecare subtanţă materială dumnezeiască şi se va face una în cazul acesta cu ateiştii păgâni, el va presupune încă, că această substanţă este variată şi compusă . . . . ; apoi, neridicându-se de la literă către ideile mai înalte, ci oprindu-se la imaginile sensuale ale scripturii . . . . . (citează pe Ez. 8, 2. Deut. 4, 24. Dan. 7, 9) .... se va vedeà, că el va fi adunat din Scriptură nu numai reprezentări mincinoase, ci şi contrazicătoare una alteia“.

S. Grigorie Nazianzeanul [3]) pledează la fel pentru înţelesul spiritual mai înalt şi vrednic de Dumnezeu împotriva sensului literal al locurilor scripturistice cu înfăţişare metaforică despre Dumnezeu, când scrie : „După Scriptură Dumnezeu doarme (Ps. 78, 65), se deşteaptă (Dan. 9, 14), se supără (Deut. 11, 17), merge . . . Când ai auzit tu că Dumnezeu este corp ? Evident că aici se reprezintă ceea ce nu este în realitate. Căci potrivit cu priceperea noastră şi cele ale lui Dumnezeu noi le numim cu nume luate de la noi înşine . . . Orice altă putere dumnezeiască este imaginată de noi ca ceva luat de la materie“.

Clasică este apoi mărturia altor doi fruntaşi ai Bisericii din epoca sinoadelor ecumenice, cu privire la înţelesul expresiunilor antropomorfice de cari abundează mai ales s. Scriptură a V. T., cea a fer. *Augustin* şi a s. *Ioan Damascenul.*

Fer. Augustin [4]) zice : „Ca să nu creadă cineva când

---

[1]) Ibid. nr. 9 la *Migne*, Patrol Graec., XI, p. 129.
[2]) Adv. Eunom., I, n. 14 la *Migne*, Patrol. Graec., XXIX, p. 544—545.
[3]) Orat XXXI, nr. 22 la *Migne*, Patrol. Graec., XXXVI, p. 157.
[4]) Epist. 148 la *Migne*, Patrol. Lat., XXXIII, p. 628.

vorbeşte Scriptura de membrele lui Dumnezeu că noi am fi după corpul nostru asemenea lui Dumnezeu, pentru aceea aceeaş Scriptură învaţă şi că Dumnezeu are *aripi* (Ps. 17, 9) care ne lipsesc nouă cu totul („propterea eadem Scriptura et *alas* habere Deum dixit, quas nos utique non habemus"). Precum însă acolo, unde se vorbeşte de aripi dumnezeeşti cugetăm la *scutul* lui Dumnezeu, aşa are să se înţeleagă şi sub *mânile* lui *puterea* şi *lucrarea*, sub *picioarele* lui *atotprezenţa*, sub *ochii* lui *atotstiinta* etc.".

S. Ioan Damascenul [1]) în celebra sa expunere a credinţei ortodoxe face singurul şi adevăratul tâlc al Bisericii despre antropomorfismele s. Scripturi aşa: „Dacă se atribue lui Dumnezeu câte ceva corporal, trebue a vedea în aceasta un fel de *graiu simbolic*, conţinând *o însemnare mai înaltă*; căci Dumnezeirea este simplă şi fără chip (formă). Este vorba d. p. *de ochi*, *de pleoape*, *de vedere*: trebue a înţelege puterea lui de pătrundere universală şi cunoaşterea lui sigură, pentrucă şi (la) noi cu acest simţ (al vederii) căştigăm cunoştinţele cele mai perfecte şi precize. Este vorba de *urechile*, de *auzul* lui: trebue a înţelege îngrijirea lui milostivă de noi şi primirea rugăciunilor noastre. Pentrucă şi noi când ne roagă cineva, cerând să-l ascultăm, cu bunăvoinţă îi mărturisim aceasta cu ajutorul acestui simţ. Prin *gura* (lui Dumnezeu) și prin *limba* (vorba) lui trebue să înțelegem manifestarea voinţii sale, căci prin mijlocul gurii și al limbii (vorbei) ne manifestăm şi noi cugetările inimei noastre. Prin *mâncare* şi *beutură* arătăm conglăsuirea cu voinţa lui, pentrucă şi noi prin simţul gustului saturăm (satisfacem) trebuinţa necesară a naturii. *Mirosul* lui arată că el primeşte cugetările noastre îndreptate spre el şi efuziunea sentimentelor inimii noastre, pentrucă şi noi prin acest simţ al mirosului respirăm mirosul plăcut. *Faţa* este arătarea, manifestarea lucrurilor sale, precum şi pe noi faţa ne arată şi ne face cunoscuţi altora. *Mânile* lui Dumnezeu sunt puterea lucrării, pentrucă şi noi cu mâ-

---

[1]) De fide orth., I, 11 la *Migne*, Patrol. Graec., XCIV, p. 841—844.

nile noastre facem tot ce e folositor şi de preţ. *Dreapta* este ajutorul lui în timp potrivit, pentrucă şi noi cu dreapta săvârşim cele ce sunt mai cuviincioase şi mai cinstite, şi unde e trebuință de mai multă putere. *Pipăirea* este cunoaşterea cea mai desăvârşită şi perspicacitatea ce o are şi în privința obiectelor celor mai fine şi mai ascunse, pentrucă ce pipăim nu poate fi ascuns nimic ochilor noştri. *Picioarele* şi *mersul* este venirea şi arătarea lui într'ajutorul celor în nevoi sau pentru a pedepsi pe duşmani sau pentru altceva, pentrucă şi pe noi picioarele ne transportă oriunde voim. *Jurământul* este neschimbarea sfatului său, pentrucă şi între noi convenţiunile mutuale (reciproce) se întăresc prin jurământ. *Mânia, urgia* este neplăcerea şi aversiunea (ἀπέχθεια καὶ ἀποστροφία) lui pentru rău, pentrucă şi noi ne mâniem din ură împotriva a tot ce contrariază voinţa noastră. *Uitarea, somnul, aţipirea* este amânarea pedepsirii duşmanilor şi amânarea ajutorului obicinuit faţă de ai săi. Scurt, orice se zice trupeşte de Dumnezeu are un înţeles ascuns, care ne învaţă, prin ceea ce corespunde nouă mai bine, ce este deasupra noastră, dacă nu se afirmă ceva despre viaţa pământească a lui Dumnezeu Cuvântului. Pentrucă el a îmbrăcat pe omul întreg pentru a noastră mântuire, adecă un suflet gânditor şi un corp şi însuşirile naturii omeneşti şi afectele naturale şi ireproşabile".

Astfel a lămurit Biserica prin distinşii şi luminaţii săi reprezentanţi sensul metaforic şi simbolic al expresiunilor s. Scripturi, în chestiune, combătând antropomorfismul de tot felul ca pe o erezie de supremă nebunie pe lângă accentuarea spiritualităţi şi simplităţii fiinţei lui Dumnezeu.

§ 7. **Valoarea dogmatică a numirilor biblice ale lui Dumnezeu.**

Numirile ce ce dau lui Dumnezeu în amândouă Testamentele sunt, de sigur, preţioase contribuţii pentru posibilitatea cunoaşterii relative a fiinţii lui Dumnezeu.

Ca şi însuşirile ce le atribuim fiinţei celei absolute, personale şi pur spirituale a lui Dumnezeu, aşa şi numirile (numele) biblice sunt indicii de o capitală importanţă pentru a ne apropia câtuşi de puţin de această cunoaştere relativă. Fiind ele expresiunea verbală a noţiunilor prin cari ni-l putem gândi pe Dumnezeu, tratarea lor coincide cu tratarea doctrinei despre fiinţa şi însuşirile lui Dumnezeu, şi atunci foarte bine, ele pot formà partea introducătoare la expunerea acestei doctrini şi prin faptul, că într'ânsele, pe lângă caracterul de sfinţenie ce îl primesc în virtutea autorităţii cuvântului divin care le exprimă, se cuprind şi descoperiri importante privitoare la fiinţa şi însuşirile lui Dumnezeu. Şi tocmai în acest fapt zace valoarea dogmatică a numirilor lui Dumnezeu!

Dacă Dumnezeu este cel necuprinzibil în fiinţa sa pentru noi, şi, deci, nu putem aveà o noţiune adecvată (corespunzătoare) despre această fiinţă, atunci se pare, că orice numire (nume) adecvată a fiinţei sale este imposibilă, şi dacă se face, este arbitrară şi neadecvată.

„Cum poate fi nominabil (ῥητὸν) ceea ce nu este nici specie, nici deosebire, nici mod, nici individ, nici număr, nici accidenţă, nici subiectul unei accidenţe?“ — se întreabă *Clement Alexandrinul* [1]).

La fel se exprimă şi s. *Grigorie Niseanul* [2]), ca şi alţi sfinţi părinţi, când zice, că noi putem numi numai aceea, ce ne este cunoscut; dar ce trece peste sfera cunoaşterii noastre nu se poate exprimà în nici un nume.

Sfinţii părinţi [3]) erau de comun acord în a deduce din necuprinzibilitatea şi inexprimabilitatea fiinţei, ne-

---

[1]) Strom., c. 12 la *Migne*, Patrol. Graec., LX, p. 122.

[2]) Contr Eunomium, lib. 12 la *Migne*, Patrol. Graec., XLV, p. 885—908.

[3]) *S. Iustin*, Apol. I, 61 la *Migne*, Patrol. Graec., VI, p. 420—421; Apol. II, 6 la *Migne*, Patrol. Graec.. VI, p. 453—456. *Tatian*, Orat. adv. Graecos, n. 5 la *Migne*, Patrol. Graec., VI, p. 813—817. *S. Teofil*, Ad Autolycum, I, 3—4 la *Migne*, Patrol. Graec., VI, p. 1028—1029. *S. Grigorie Niseanul*, Contr. Eun., lib 12 la *Migne*, Patrol. Graec., XLV, p. 885—908. *S. Grigorie Nazianzeanul*, Hymnus ad Deum la *Migne*, Patrol. Graec., XXXVII, p. 507. *S. Ioan Dumascenul*, De fide orth., IV, 8. 9 la *Migne*, Patrol. Graec., XCIV, p. 1116—1117.

numirea, anonimia (ἀνώνυμος, ἄρρητος, ἀνεκφώνητος, ineffabilis), şi din ea, polionomia (πολώνυμος), număroasele numiri, — mai mult negative, ce întrebuinţăm pentru exprimarea ființei lui Dumnezeu —, căştigate toate din noţiunile analoage şi inadecvate ale însuşirilor şi fiinţei dumnezeeşti. Nici unul din numele ce i-se dau, zic ei, nu exprimă fiinţa lui, pentrucă el ca spirit absolut nici nu poate avea un nume corespunzător (adevărat), ci numai ceea ce se rapoartă la esenţa lui sau exprimă raportul lui către lume. Fericitul *Augustin* vede chiar o contrazicere în aceea, că cel inexprimabil poate să fie exprimat. *Toma Achinatul,* după ce îşi face obiecţiunea : se pare, că Dumnezeu nu poate avea nume, vrea să rezolve problema în spiritul s. părinţi amintiţi mai sus, când zice, că Dumnezeu se numeşte pe cale de analogie de noi numai după lucrările lui, şi nu după fiinţa lui interioară, şi atunci poate avea chiar mai multe nume.

Dar dacă nici unul din nume nu poate exprimà precis fiinţa sau esenţa divină, şi aceasta din simplul motiv, fiindcă pentru fiinţa sau substanţa divină un nume propriu corespunzător nu există,— totuşi, *toate la olaltă* sau şi fiecare numire în parte, ne poate da o noţiune, de şi aproximativă, totuşi mulţumitoare despre ceeace este Dumnezeu, căci altfel toată vestirea evangeliei ar fi zădarnică, şi omenirea ar cădea în materialism îngrozitor.

Astfel credeau sfinţii părinţi, când în scrierile lor combăteau rătăcirea anomeului arian *Eunomie* [1]), care, socoteà, că, în starea lui Dumnezeu de a nu avea ori-origine, în *agenesia* divină (ἀγεννησία = innascibilitas) a găsit posibilitatea înţelegerii şi cunoaşterii adecvate (corăspunzătoare) a fiinţei divine, şi, că, acest nume exprimă deplin adecvat fiinţa divină sau substanţa lui Dumnezeu.

Dar ei, sfinţii părinţi, mai observau şi aceea, că anumite numiri, cari exprimă singulare însuşiri dumnezeeşti, după uzul de vorbire general, se întrebuinţează pentru însemnarea fiinţei sau substanţei divine în

[1]) *S. Grigorie Niseanul,* Contra Eunomium, lib. 12 la *Migne,* Patrol. Graec., XLV, p. 892. Cf. Stud. nostru de faţă, p. 95 s.

contrast cu însuşirile ei. Un fenomen acesta, care se obsearvă de altfel în toate limbile, când este vorba de numirea fiinţei divine. Dar pentru această însemnare este potrivit chiar şi fiecare nume de însuşire, în virtutea identităţii reale ce există între fiinţa şi însuşirile lui Dumnezeu. In raportul care există între însuşirile şi fiinţa lui Dumnezeu, însuşirile nu se deosebesc de fiinţa lui, precum există această deosebire la obiectele şi fiinţele din lume, ci ele toate sunt *însăşi* fiinţa divină. — O deosebire nu există nici între însuşiri, ci aceeaş identitate. In raţiunea noastră finită însă noi le separăm însuşirile unele de altele, ca mai uşor să le putem distinge şi înţelege. Putem dar atribuì lui Dumnezeu nu numai însuşirea că este d. p. atotînțelept, atotbun, atotsfânt ş. a., — ci, în acelaş timp, putem zice, că Dumnezeu după fiinţa sa este și *însăși* atotînţelepciunea, atotbunătatea, atotsfințenia ș. a. — In lumina identităţii dintreolaltă a însuşirilor iarăși putem să zicem că în Dumnezeu, activitatea neîntreruptă este identică cu neschimbabilitatea, bunătatea cu dreptatea ș. a. [1]).

Dacă însă sfântul *Ioan Damascenul* [2]) totuşi susține că în însuşirile lui Dumnezeu cunoscute nouă, vede numai exprimarea activităţii lui Dumnezeu faţă de lume, iar nu însăşi fiinţa lui, apoi negreşit o face el această distingere (deosebire) pentru ca să nu amestecăm cunoştinţa căştigată de noi despre Dumnezeu numai prin mijlocirea acțiunilor sale, cu nemijlocita și numai lui accesibilă cunoştinţă de sine în fiinţa sa, şi, pentru ca odată cu aceasta, să nu ne închipuim, că însuşirile atribuite lui Dumnezeu cuprind şi exprimă în sine toată fiinţa lui. Cuprinsul lor, al însuşirilor, este departe de a fi tot ce aparţine naturii lui Dumnezeu. Insuşirile în sine sunt numai ceva din ceea ce se rapoartă la natură, sau o însoţeşte pe ea (τί τῶν παρεπομένων τῇ φύσει), pe când această natură (divină) cuprinde în sine întreaga existenţă şi este ca și o oarecare mare de fiinţă neli-

---

[1]) Cf. *Heinrich*, o. c., p. 328.

[2]) De fide orth., lib. I, c. 9 la *Migne*, Patrol. Graec., XCIV, p. 836.

mitată (ὅλον γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν ἔχει τὸ εἶναι, οἷόν τι πέλαγος οὐσίας ἄπειρον καί ἀόριστον), zice sf. *Ioan Damascenul.*

Această distincție dintre fiinţa şi actele divine, făcută de s. *Ioan Damascenul*, a fost în deplină conformitate cu punctul de vedere general al Bisericii, şi n'a fost piedică pentru ca însuşirile atribuite lui Dumnezeu să fie raportate nu numai la sfera acţiunilor, ci şi la însăşi natura lui Dumnezeu. Discuţia *esihastă*, provocată de rătăcirile lui *Varlaam* şi *Achindin* relativ la fiinţa şi acţiunile divine [1]), se rezolvă în *acest* sens la sinodul local ținut la 1341 în Constantinopol [2]).

Din feluritele numiri ce se dau de un popor fiinţei celei preaînalte, putem conclude şi la starea lor de cultură religioasă. La numiri deosebim în genere, nume *proprii* şi nume *comune* sau apelative. Apelativul indică genul spre deosebire de individ, ce se exprimă prin nume propriu. Pentrucă asupra lui Dumnezeu ca-

---

[1]) Lumina (de la Tabor) ca un reflex al măririi şi activităţii dumnezeeşti nu putea fi creată, în vreme ce Varlaam şi Achindin au raportat această lumină la cercul fenomenelor creaturilor. In speculaţiunile lor ultime, ei ajung la negarea oricărei acţiuni în Dumnezeu în numele simplităţii şi unităţii fiinţei dumnezeeşti. Admiterea acţiunilor în Dumnezeu, zic ei, înseamnă împărţirea fiinţei simple a lui Dumnezeu în două părţi şi, deci, şi admiterea şi introducerea credinţei în doi: *diteism* şi chiar şi în mai mulţi Dumnezei inferiori: *politeism.* Biserica învăţătoare, lucrătoare în sinoadele patriarhale din Constantinopol (1341 şi 1347), a admis împotriva acestor rătăciri — expunerea învăţatului teolog al timpului, Grigorie *Palama*, cea absolut conformă cu vederile ortodoxiei din vremea sinoadelor ecumenice: că fără îndoială sunt lucrări (ἐνέργεια) dumnezeeşti, ca lumina de la Tabor, care, — ca şi însuşirile dumnezeeşti în genere — se deosebesc de fiinţa dumnezeească, dar sunt *necreate* şi *nedespărţite* de fiinţa dumnezeească, neseparabile şi atârnă de ea; aceste lucrări divine şi eterne se numesc câteodată şi *Dumnezeu* sau *Dumnezeire* (θεότης). (Cf. *Olariu*, o. c., p. 61 şi Eus. *Popovici*, Ist. bis. univ., v. II, 1901, p. 130). — Prin această a sa lucrare întră Dumnezeu în legături cu creaturile şi li se împărtăşeşte lor; numai această lucrare ne este cunoştibilă şi se priveşte de cei drepţi ca şi o lumină accesibilă vederii ochilor trupeşti, precum s'a văzut ea de către apostoli la schimbarea la faţă a Domnului (lumina ce l-a încunjurat pe Domnul aici nu erà nici decum o lumină creată, ci lumina necreată, sau însaşi energia Dumnezeirii), pe când fiinţa dumnezeiască este necunoştibilă şi nu poate fi privită nici chiar de cei drepţi.

[2]) Cf. *Silvestru* de Canev, o. c., p. 49 s.

tegoria genului şi a speciei nu se poate aplică, nici alţi indivizi asemenea şieşi alături de sine nu poate avea, este evident, că numirile ce le dăm lui Dumnezeu, nu sunt nici nume comune sau apelative (pentru genuri şi specii), nici nume proprii (pentru indivizi) în *înţelesul strâns* al cuvântului. Cel ce este *unul* cel absolut, n'are lipsă de nici un nume pentru a puteà fi deosebit de altcineva. De aceea nici nu poartă un nume special, ca şi zeii păgânilor [1]) cari singuri au în înţeles strâns nume proprii, ca Iupiter, Apolo, Marte ş. a. Prin urmare, numirile biblice ale lui Dumnezeu, ca şi noţiunile noastre

[1]) Aceasta o accentuează apologeţii de multe ori în operele lor. Aici aparţine şi aşa zisa *mărturie a sufletului* (testimonium animae), argument folosit de ss. părinţi şi aproape de toţi apologeţii, spre a dovedi faptul, că fiecare om, în pericol şi strâmtorarea lipsei sau când vreà să întărească adeverîtatea vreunui lucru, imploară ajutorul şi mărturia unului, adevăratului, atoateştiutorului, atoatestăpânitorului, bunului şi dreptului Dumnezeu —, şi nu pe cea a unuia dintre zeii falşi şi neadevăraţi. Deci şi păgânii întrebuinţau numele cel general (răsărit din sufletul lor) divin, şi *nu numele propriî* ale zeilor păgâni, pe cari *numai* singuri zeii le aveau în sensul strâns al cuvântului. Acesta este argumentul divin sădit în sufletul omului de însuşi Creatorul său pentru cunoaşterea uşoară a existenţei unui singur adevărat Dumnezeu. Toată puterea acestui argument rezidă în faptul, că spontaneitatea cunoşterii divine ce se desprinde din el şi noţiunile cu cari se poate nomină această cunoaştere, nu izvoresc din tradiţii, din deprinderi, din instruire omenească, sau din teorii filozofice, deci din reflexiuni şi studii proprii ei, din *judecata naturală nereflectată* a sufletului. Aşadară pentru această mărturiseşte însăşi *natura raţională* şi prin ea *creatorul acestei naturi*. Ea este dar, mărturia sufletului prin glasul naturii celei după chipul şi asămănarea lui Dumnezeu, mărturie divină! La mărturia acestei conştiinţi umane, universale şi spontane se provocă scriitorul bisericesc şi apologetul *Tertullian* în scrierea sa: „*De Testimonio animae*", când în cap. 2 (*Migne*, Patrol. Lat., I, p. 684–686) arată, că sufletul omenesc (creştin sau păgân) prin exclamările sale involuntare, spontane (*Quod Deus deferit* — Să deà D-zeu; *Si Deus voluerit* — Dacă este voea lui D-zeu; *Deus bonus est* — D-zeu este bun; *Deus videt omnia* — D-zeu le vede toate; *Deo commendo* — O las în seama lui D-zeu; *Deus reddet* — D-zeu va răsplăti; *Deus inter nos judicabit* — D-zeu va judecà între noi ş. a.), — mărturiseşte existenţa unităţii, bunătăţii şi a dreptăţii lui Dumnezeu. Foarte nimerite şi preţioase sunt, de sigur, şi cuvintele s. *Atal*, care, la întrebarea că ce nume are Dumnezeul său, răspunde: „Qui plures sunt, nominibus discernuntur, qui autem unus est non indiget nomine" — „Cei ce sunt mai mulţi, se deosebesc prin nume, iar cel ce este unul, n'are trebuinţă de nume" (Cf. *Heinrich*, o. c., I, 1873, p. 165).

mărginite omeneşti, nu exprimă fiinţa proprie, adevărată, intrinsecă a lui Dumnezeu, ci sunt, cum s'a spus şi mai sus, numai nume imperfecte, inadecvate şi analoage ale Dumnezeirii [1]). *Dar oamenii, spre a puteà vorbì de Dumnezeu, aveau lipsă de nume pentru exprimarea fiinţei dumnezeeşti, şi pentru aceasta* **însuşi Dumnezeu şi-a dat şieşi numiri** *în a sa revelaţiune către lume!*

Numirile biblice ale lui Dumnezeu, în urmă, exprimă nu numai în chip potrivit, de şi relativ, fiinţa lui Dumnezeu, ci şi după uzul de vorbire al ambelor Testamente, — care a devenit şi graiu al Bisericii, mai ales în sfintele ei liturgii —, *numele* lui Dumnezeu se foloseşte pentru însăşi însemnarea lui *Dumnezeu* cel ce se *revelează* în împărtăşirea graţiilor şi în judecăţile sale pedepsitoare. In această lumină, *numele* lui Dumnezeu semnifică în chip multiplu şi *sfinţenia* [2]), *mărirea, onoarea, puterea, maiestatea, graţia* lui Dumnezeu — şi *a invocà, a mărturisì, a preamărì*, sau *a necinstì* numele lui Dumnezeu, este a le face toate acestea lui Dumnezeu însuşi [3]).

V. Loichiţă

Liste de patriarhi alexandrini

I.

A. Jülicher: Lista patriarhilor din Alexandria din secolele al 6-lea şi 7 lea.

N'am putea afirma că n'avem date destule cu privire la anii de păstorire ai patriarhilor din Alexandria. Firește, începuturile acestei episcopii sunt nesigure, ca de altfel şi cele ale episcopiilor din Roma, Antiohia, Con-

---

[1]) Cf. *Heinrich*, o. c., III, p. 329, *Olariu*, o. c., a 5-a not. sublin. de pe p. 55 şi *Pohle*, o. c., p. 65.

[2]) *„Sfinţească-se numele Tău“* este cea dintâiu rugă ce o adresează Domnul învăţăceilor săi. Şi cu aceasta se cere, de sigur, nu numai sfiala sfântă în pronunţarea şi invocarea numelui lui D-zeu, ci şi ţinerea şi sfinţirea a tot ce s'a revelat de D-zeu şi este legat sau se cuprinde în numele său. (Cf. Realencyckl. für prot. Theol. u. Kirche, 3. Aufl., v. 13, p. 630.

[3]) Cf. *Heinrich*, o. c., III, p. 338.

stantinopole și altele. Insă la patriarhii din Alexandria adesea cronologia variază destul de mult. Mai ales cu privire la sec. al 6-lea și 7-lea la nici un patriarh data fixată nu este recunoscută de toți. Documente avem, însă mai mult greșeli de metodă și neîntrebuințarea întregului material au pricinuit diversitatea de păreri în legătură cu patriarhii Alexandriei din secolele VI. și VII. *D. A. Jülicher* [1]) a încercat din nou o fixare a cronologiei, fiind de părere că, întrebuințându-se o metodă sigură și exploatându-se tot materialul documentar, s'ar putea ajunge la o stabilitate, recunoscută de toți în ce privește patriarhii din aceste două secole, și la o siguranță asemănătoare celeia privitoare la istoria patriarhiei constantinopolitane.

Pornind dela aprecierea ce o făcuse Gutschmid despre isvoarele cu privire la patriarhi, Jülicher analizează mai ales unul din izvoarele principale, așa numitul *Chronicon Orientale al lui Ibn-Rahib* de pela 1250, cronică ce a fost apreciată în chip prea optimist de A. Butler, precum a fost prea mult redusă în valoarea ei de A. Baumstark. Ibn-Rahib aduce date amănunțite cronologice, bazate pe socoteli foarte migăloase. Ibn-Rahib este „un calculator excelent ; greșeli de adițiune (e vorba de calcularea complicată după era lumii, prefacerea în cronologia creștină, socotirea după împărații bizantini și apoi după califi) -nu se strecoară la dânsul. Când este o nepotrivire, trebuie căutate greșelile de scris sau de tipar — când nu este cumva o dificultate cronologică pe care cronograful nu a putut-o birui“ (pag. 9). Cu toată modestia științei sale, Ibn-Rahib este foarte conștiențios. „Un om medieval de o acribie rară, renunță la orice creațiune, se restrânge cu totul la rânduire și coordonare, și numai în cazul extrem schimbă o iotă din ceea ce a cetit în izvoarele sale“ (p. 10). Jülicher arată cu câtă precauțiune, răbdare și meticulozitate cronograful își stabilește cronologia, socotind ziua morții patriarhilor, timpul păstoririi lor, sedisvacanțele etc. Doar în ce privește zilele din săptămână

[1]) *Adolf Jülicher*, Die Liste der Alexandrinischen Patriarchen im 6. und 7. Jahrhundert, Tübingen, J. C. B. Mohr 1922. Extras din „Festgabe für Dr. Karl Müller“.

trebuia să fie precaut, Ibn-Rahib, având adesea tradiție rea. De altfel acest cronist a fost un „fanatic al corectității".

Jülicher analizează apoi dată după dată cronologia tuturor patriarhilor, comparând, coordonând, eliminând greșeli și stabilind ani și zile. După această muncă foarte modestă la aparență, dar indispensabilă și foarte migăloasă, A. Jülicher ajunge a stabili următoarea listă a patriarhilor Alexandriei din sec. al 6-lea și 7-lea, listă ce va trebui necontenit consultată, deși pe alocurea va fi pasibilă de modificări.

Ioan II. Hemula 496—505 (504), 29 Aprilie.
Ioan II. Niciota 505 (504)—516 (515), 22 Maiu.
Dioscor II. 516 (515)—517, 14 Octombrie.
Timoteiu III. 517—535, 7 Februarie.
Teodosie 535, 9 Februarie, apoi iarăși Iunie 535—566, 22 Iunie.

Chalcedoneni :

Paul Tabenisiota 538 — 540 primăvara.

Zoil 540—551

Apolinarie 551—570 (569)

Ioan III. 570 (569) —580

Euloghie 581—608 (607) 13 Februarie.

Teodor Scribon 608—609

Ioan Milostivul finea 610-619 11 Noembrie.

George 620 (?)—630 (?)

Cir 631—643 finea sau 644 începutul.

(*Petru* 643—651).

Monofiziți :

Gaian, ep. iulianist 535 (11 ?) Februarie până (24 ? Maiu ?)

(totaşa *Elpidiu* dela ? până la 565).

(totaşa *Doroftei* (565) până după 580).

Teodor 575 până după 587, nerecunoscut de majoritate.

Petru IV. 576—578 (577), 19 Iunie.

Damian 578 (577)—607 (606), 12 Iunie.

Anastasiu Apozygorius 607 (606) până 619 (618) 19 (18) Decembrie.

Andronic 619—626, 3 Ianuarie.

Veniamin (Ianuarie) 626—665, 3 Ianuarie.

(634 episcopul iulianist *Mina*).

Agaton 665—681, 13 Octombrie.

Ioan III. 681—689, 27 Noembrie.

Isac 4 Dec. 689 (sau Febr. 690) —629, 29 Octombrie.
Simeon I. 692 (Ianuarie 603) —700, 18 Iulie.
(pela 695 episcopul iulianist *Teodor).*

De patriarhii melchiţi Ibn Rahib nu se interesează, deci nici nu-i pune.

II.

Lista de patriarhi a lui Qalqachandi

Domnii *E. Tisserant* şi *G. Wiet* au făcut un bun serviciu ştiinţei, traducând din arabă în limba franceză un capitol interesant din operele lui *Qalqachandi* [1]).

Este o listă a patriarhilor Alexandriei dela cel dintâiu episcop pe care o tradiţie târzie, adoptată şi de autorul arab, îl presupune a fi fost evanghelistul Marcu, până la începutul secolului al XV-lea. La Qalqachandi în operele lui — foarte vaste cu scopul de a da învăţături de specialist secretarilor de cancelarie din Egipet —, această listă a patriarhilor nu se află cumva în secţia privitoare la istoria Egipetului, nici în observările cu privire la religia creştină, ci ea înlocuieşte catalogul vechilor regi ai Abesiniei, despre cari Qalqachandi mărturiseşte că nu are nici o ştire.

Domnii E. Tisserant şi G. Wiet stabilesc apoi raportul între Qalqachandi şi Maqrizi, arătând că ei trebuie să fi avut un isvor comun pe care l-au utilizat.

In cele ce urmează autorii dau apoi în traducere franceză lista patriarhilor Alexandriei după Qalqachandi V, 308 şi următoarele. Date precise de ani, dar mai ales de ziua întronizării sau a morţii chiriarhilor nu găsim la autorul arab. Găsim însă diferite însemnări despre împrejurările în care a ajuns cineva la patriarhie sau despre cauzele cari l-au silit să-şi părăsească scaunul.

---

1) *E. Tisserant* et *G. Wiet*, La liste des patriarches d'Alexandrie, dans Qalqachandi în „*Revue de l'Orient Chrétien*, Troisième série, tome III (XXIII), 1922—1923 No. 1 et 2 pag. 123—143.

Dăm, în cele ce urmează, după traducerea d-lor E. Tisserant şi G. Wiet lista aceasta a patriarhilor, menită să poată fi utilizată în istoriografia noastră bisericească.

După o întroducere ce o face autorul arab despre cele patru patriarhate (Roma, Alexandria, Antiohia, Ierusalim) şi aprecierile despre importanţa patriarhului din Alexandria în ochii regelui Abesiniei, care considera decretele patriarhale cu acelaşi respect ca legile religioase, începe lista cu cel dintâiu patriarh, după tradiţii mai nouă. Iată-o.

Cel dintâiu patriarh al Alexandriei a fost

Marcu Evangelistul. Acesta a stat şapte ani în scaunul patriarhal, predicând doctrina creştină în Alexandria, Mişr, Barqah şi Maghrib. Apoi a fost ucis de Neron, fiul lui Claudiu.

Al doilea fu *Anian*, mort în anul 87 al lui Mesia.

Succesorul lui fu *Milius* [1]), mort după treisprezece ani de patriarhat.

Succesorul lui fu *Cerdon ;* el muri în anul al unsprezecelea al pontificatului său, pe vremea împăratului Traian.

Succesorul lui : *Prim*, a fost patriarh doisprezece ani.

Just îi succedă, pe vremea lui Adrian, fu patriarh unsprezece ani.

Şi succesorul său *Eumen*, fu patriarh unsprezece ani, murind pe vremea lui Hadrian.

Marcian, nouă ani.

Celadion moare după patrusprezece ani de păstorire, pe vremea lui Antonin.

Aggripin, cu doisprezece ani de păstorie.

Iulian, moare după zece ani de pontificat.

Demetriu stă, sub Aurelian treizeci şi trei de ani.

Heraclas, moare după şaptesprezece ani.

Dionisie, cu nouăsprezece ani de patriarhat.

Maxim, cu doisprezece ani de păstorie.

Teona, cu zece ani de pontificat. Până atunci, zice autorul arab, creştinii se rugau în taină ; Teona câştigă bunăvoinţa Romanilor şi face biserica sf. Marii, astfel că creştinii se roagă acum în public.

---

[1]) arab. Tilibû ; Abilius ?

Petru e ucis, după zece ani de păstorie, prin Diocleţian.

Alexandru, discipol al celui precedent. El a fost patriarh 23 sau 22 sau 16 ani. Moare în anul 21 al domniei lui Constantin.

Succesorul lui fu *Atanasie*, discipul al lui. Interesant este că Qalqachandi spune că, Atanasie întroducând o doctrină ce diferia de a Alexandrinilor, aceştia au voit să-l ucidă. Scăpă prin fugă.

Urmează *Luciu*, este gonit după cinci luni, întorcându-se Atanasie, care rămâne până la moartea sa.

Petru, ucenic al lui Atanasie, îi urmează pentru doi ani, apoi este gonit şi înlocuit prin Luciu, care stă acum trei ani. Apoi

Luciu este iarăşi gonit şi Petru reîntegrat care moare în acelaş an. Interesant adausul: Dar totuşi se spune că el (Petru) ar fi fost prins şi înlocuit prin Ariu din Samosata . . .

Timotei stă şapte ani. Aici Qalqachandi aduce ştirea că Atanasie ar fi fost — spun unii — reintegrat în scaun şi apoi ar fi murit. Această ştire n'o găsim la nici un scriitor arab [1]).

Teofil urmează; secretar al lui Atanasie.

Ciril, nepot al celui precedent. Apoi

Dioscor; este exilat „inaugurând o erezie în credinţa admisă".

Proteriu; de aci încolo creştinii se împart în Iacobiţi şi Melchiţi.

Locuitorii din Alexandria se ridică împotriva lui şi-l ucid în anul al şaselea al păstoriei lui. Şi pun pe cel dintâiu Iacobit:

Timoteiu. Un ofiţer din Constantinopole îl exilează, punând în locu-i un Melchit:

Surus, care păstoreşte nouă ani. Timoteiu însă este reintegrat prin împăratul Leon şi ar fi păstorit douăzeci şi doi de ani.

---

[1]) Vezi notiţa din Rev. de l'Orient Chrétien 1922—23, XXIII p. 130, Nota 11.

Petru, stă opt ani.
Atanasie, stă șapte ani.
Ioan, Iacobit, moare după șapte ani.
Ioan, moare după unsprezece ani.
Dioscor cel tânăr, păstorește doi ani și jumătate.
Timotei, Iacobit, păstorește trei, după alții șaptesprezece ani, fiind apoi exilat.
Paul, Melchit, doi ani. Iacobiții nu-l pot suferi.
Apolinarie, ofițer imperial, intră în biserică în uniformă militară pe care o schimbă apoi cu îmbrăcămintea de patriarh. El încearcă să-i silească pe Alexandrini să treacă la Iacobiți, omorând două sute de recalcitranți. Păstorește șaptesprezece ani.
Ioan, moare după trei ani.
Teodosie, ales de Iacobiți, stă treizeci și doi de ani; Melchiții aleg însă pe
Gaian, gonind pe Teodosie, pe care-l reintegrează împăratul, ceeace nu-l împedecă pe acesta să-l exileze mai târziu.
Paul Tabenisiotul nu este recunoscut de Alexandrini, cari după moartea acestuia închid chiar bisericile Coptilor iacobiți.
Petru, moare după doi ani.
Damian, e patriarh treizeci și șase de ani; se distrug mănăstirile.
Ioan Milostivul, moare în Cipru, zece ani după întronizare. Melchiții rămân șapte ani fără patriarh.
Atanasie, iacobit, doisprezece ani; recâștigă bisericile luate de Melchiți.
Andronic, Iacobit, stă șase ani; se distrug mănăstirile.
Veniamin stă treizeci și nouă de ani; moare în anul 659. De aci încolo dispun patriarhii iacobiți de autoritatea religioasă în Egipet și pun în toate scaunele episcopi iacobiți; și Nubia și Abesinia se fac iacobite.
Agaton păstorește șaptesprezece ani, moare la 676. Melchiților cari mai aveau un patriarh, Iacobiții le iau bisericile și Melchiții rămân o sută de ani fără patriarh. Episcopiile sunt în mâna Iacobiților cari se întind și în Nubia și Abesinia (Vezi mai sus).

Ioan.

Isac, patriarh doi ani şi unsprezece luni. E întronizat în anul al optsprezecelea al lui Iustinian. De atunci încolo întronizarea se face tot Duminica.

Simeon, stă şapte ani şi jumătate, murind la 18 Iulie 701 [1]).

Alexandru, stă 25 ani, fiind persecutat şi confiscându-i-se averea. Moare 726.

Com, moare după cincisprezece luni.

Teodor, numit în 727, moare după unsprezece ani de păstorire.

Mihail, vine 738 şi stă douăzecişitrei de ani. E depus 764.

Menas, păstoreşte nouă ani.

Ioan, păstoreşte douăzecişitrei de ani şi moare în 11 Ianuarie 800.

Marcu îi succede încă în 788 sub califatul lui El-Raşid şi stă douăzeci de ani şi 70 de zile. El-Raşid dând ordin să li se restituie Melchiţilor bisericile, Marcu moare 826.

Iacob, 816 – 837.

Simeon, stă un an, după alţii chiar numai şapte luni şi 16 zile. Apoi sedisvacanţă un an şi 29 de zile.

Petru (sau Iosif ?), 842—856.

Mihail, 856, păstoreşte un an şi cinci luni, apoi moare.

Com, 858 ; moare după o păstorire de şapte ani şi cinci luni.

Şenudi, 866 ; păstoreşte unsprezece ani şi trei luni. El face coducte subterane pentru a putea aduce apă în case.

Mihail, 878 ; păstoreşte douăzecişicinci de ani. Apoi sedisvacanţă patrusprezece ani până la 913.

Gavriil 914 ; păstoreşte unsprezece ani.

Com, păstoreşte doisprezece ani.

Apoi urmează un patriarh, care păstoreşte douăzeci de ani şi al cărui nume Qalqachandi nu-l cunoaşte. (Este *Macarie)* [2]).

Teofan, 956 – 959, păstorind patru ani şi şase luni.

---

[1]) Datele sunt toate calculate de D-nii E. Tisserant şi G. Wiet.

[2]) Vide Rev. de l'Orient Chrét. locul citat pag. 139, Nota 2.

Mina dela 960 ; păstorește unsprezece ani. Sedisvacanță, apoi, de un an.

Efrem Sirul dela 977 ; e patriarh trei ani și șase luni, murind apoi.

Filoteiu dela 979 sau 980 ; păstorește douăzecișipatru de ani și șase luni.

Zaharia dela 1003, păstorește douăzecișiopt de ani.

[. . . . .]

Apoi *Christodul*, întronizat în 1045, păstorește treizeci de ani, murind în 1076.

Ciril păstorește patrusprezece ani şi trei luni și jumătate. Moare 1092

Mihail, stă nouă ani și opt luni. (Se vede că este o greșală la Qalqachandi, fixând acesta de an al întronizării anul 1089).

Macarie, 1099.

Gavriil îi urmează la 1131. Păstorește patrusprezece ani, până la moarte. Sedisvacanță trei luni.

Mihail urmează la 1144. Moare la 9 Mart 1147. Apoi sedisvacanță un an și 70 de zile.

Ioan, păstorește nouăsprezece ani ; moare 30 Aprilie 1166 [1]).

Marcu 1166. E patriarh douăzeci și doi de ani, șase luni și 25 zile.

Ioan, vine la 30 Ianuarie 1189. Păstoreşte douăzecișișase ani, unsprezece luni și 13 zile, moare în 6 Ianuarie 1216.

Dawud. Egiptenii nu-l recunosc. De aceea scaunul rămâne vacant nouăsprezece ani. Apoi e designat :

Ciril la 6 Iunie 1236. El păstorește șapte ani, nouă luni și zece zile, murind în 10 Mart 1243.

Atanasie, la 2 Octombrie 1250 ; stă unsprezece ani, murind în 23 Noembrie 1261.

Veniamin.

George, la 1363.

Mateiu, patriarhat de lungă durată ; moare 1409.

Gavriil V, (înainte de întronizare : Rafail).

Cu acesta se sfârșește lista lui Qalqachandi.

R. Cândea

---

[1]) Data îndreptată de *E. Tisserant* şi *G. Wiet*.

Pacea Domnului ne trebueşte . . . .

Gânduri pentru Duminica Tomei

Casa din Ierusalim, din care Mântuitorul Christos în Joia sfintelor sale patimi şi-a luat rămas bun la cina cea de taină dela apostolii şi învăţăceii Săi, este, la o săptămână după înviere, plină de lumină şi de bucurie, asămănătoare acelei bucurii cu care a umplut voinicul din lungii ani ai înfricoşatului războiu, — crezut mort ci, în dulcele picur al nădejdii, totuşi aşteptat şi reîntors fără de veste, — inimile iubitoare ale celor de acasă.

S'a umplut acea casă de lumină şi bucurie, precum trebue să se umple de aceeaş sfântă bucurie şi casa inimilor noastre româneşti, căci Domnul în ziua învierii Sale a adus apostolilor Săi şi printr'însii: „*pacea a toată lumea*“ : iertarea tuturor păcatelor noastre prin împăcarea deplină cu Ziditorul şi Făcătorul! Numai cu ea în inimă şi gând să luminăm cărările vieţii noastre, rodind în lăuntrul nostru zi cu zi învăţăturile de milă şi de dragoste ale Celui răstignit, şi nu ne vom teme de nimic ce va să vie . . . . Ea va fi cu noi şi a noastră va fi întreagă, această dulce *pace în Domnul* şi la sfârşit, când soarele vieţii noastre tremurând se va stinge şi ne va învălui amurgul mormântului.

Sus inimile, ca să le îmbrăcăm în albul păcii Celui ce în cântarea de pace a îngerilor a coborît pe pământ, şi rodurile şi binecuvântările dumnezeeştei păci ni le-a adus, înviind din sânul pământului!

Dar, pentrucă de „viforul ispitelor şi păcatelor“ acestei lumi această pace de câte ori nu se frânge până la smulgere din noi, în aceeaş casă unde bunul nostru Mântuitor înainte de răstignire ne-a aşezat până la sfârşitul lumii din nețărmurită dragoste pentru noi ca să-L avem pururea ajutor, — trupul şi sângele Său în sfânta taină a Cuminecăturii, ne-a mai aşezat o altă taină spre a noastră mântuire: cea a *pocăinţei*, spre iertarea păcatelor.

„Precum m'a trimis pe mine Tatăl, vă trimit şi eu pe voi“ şi „Luaţi Duh sfânt; cărora veţi ierta păcatele,

se vor ierta lor, şi cărora le veţi ţinea, vor fi ţinute“ a zis Domnul cătră apostolii şi învăţăceii Săi. Puterea cea mai pre sus de toate puterile pământului, *„puterea legării şi deslegării“*, a dat-o în această minunată seară a opta dela învierea Sa Domnul *numai* apostolilor săi şi printr'ânşii *numai* preoţilor urmaşi ai bisericii Sale, cum a fost şi este şi azi biserica părinţilor noştri, ca prin *lacrimile pocăinţei*, părinţii să poată sălăşlui în inimele întorcătorilor la Christos iarăşi pacea înfloritoare şi roditoare de Domnul!

Această preoţime a neamului nostru ne-a fost păstrătoarea şi ocrotitoarea vieţii noastre în Christos dela plămădirea noastră ca neam românesc şi ca fii ai lui Christos. Tot trecutul nostru, această mărturire ne-o vesteşte despre preotul român.

Şi, câtă durere nu încolţeşte în inimele noastre ale celor ce slujim lui Dumnezeu şi sfintei şi mari cauze a neamului în şcolile noastre româneşti, că glasul de chemare al clopotelor mândrelor noastre biserici săteşti, nu mai are darul să umple locurile noastre de închinare de cămeşile albe şi înflorite ale harnicilor noştri părinţi, mame, surori şi fraţi români ca în bunele vremuri de demult? Ba, cu cumplită mâhnire, înţelegem, că prin unele ţinuturi ale ţării noastre dorite, mişună ca un furnicar păstori mincinoşi, ca să abată şi să prindă inimele bune şi temătoare de Dumnezeul strămoşilor noştri ale sătenilor noştri în laţurile *nazarenilor, pocăiţilor, adventiştilor* şi mai ştim noi a câtor rătăciţi cari cutreeră satele noastre frumoase. Fereşte-te, suflete al neamului meu, de aceşti vântură ţară şi nu urma glasului lor înşelător, căci nu aceşti norocitori de ieri şi de azi ne-au scăpat pe noi din robia Egipetului nostru de peste o mie de ani şi ni-au păstrat întregi lui Christos şi sângelui nostru românesc, ci, precum ziceam mai sus, *biserica noastră strămoşească şi preoţii ei* cei batjocoriţi şi aruncaţi în temniţe, împunşi, împuşcaţi şi traşi pe roată pentru legea noastră. Darul şi rugăciunea lor din toate slujbele noastre bisericeşti este mântuirea noastră!

Umpleţi sfintele noastre biserici, dragi fii ai neamului,

ca și în alte vremi, umpleți inimele voastre cu **pacea** pentru care a sângerat și a înviat Mântuitorul! Mărturisiți-Vă greșalele voastre în sfânta taină a pocăinței și apropiați-vă de Domnul cu dragostea și credința tare, cea din urmă, a sfântului apostol Toma, ca sărutând și voi cu inima voastră cele cinci rane ale lui Christos cari singure ne-au putut izvorî dragostea și „pacea a toată lumea“ — să I vă puteți totdeauna închina cu cuvintele calde și fericitoare ale aceluiaș apostol Toma: „Domnul meu și Dumnezeul meu!“

Dascălul Veniamin

Antichitate, creștinism și germanism

Biserica creștină a fost influențată de cultura antică. N'avem decât să ne gândim la filozofii din secolul al II-lea și al III-lea trecuți la creștinism. Iustin Martirul, Clement din Alexandria, Origen și atâția alții vin cu apanagiul culturii filozofice greco-romane. Ei încearcă să încetățenească filozofia în creștinism.

Filozofii mari păgâni în ochii lor sunt un fel de procreștini cari numai fiindcă au trăit înainte de venirea Mântuitorului nu s'au putut împărtăși de mântuirea sufletească și fericirea veșnică. Operile lor însă au fost folosite din belșug de creștini. Este şi explicabil lucrul acesta. Religia creștină pe lângă că este în primul rând *credință* este și concepție despre lume și viață, și atunci ar fi fost și greu să nu împrumuți și idei filozofiei antice. Creștinii cei vechi cu cultură filosofică s'au sârguit să utilizeze marile comori ale filozofiei eline în favoarea creștinismului. Exact același lucru îl aflăm, în altă direcție, la filosofii păgâni contemporani în lăgătură cu creștinismul cel vechi. Aceștia au prefăcut aproape întreaga filozofie antică din zilele lor în filosofie *religioasă*, pentru a putea salva religia păgână în fața creștinismului biruitor. Prin urmare filosofia, ca concepție de viață, era indispensabilă pentru orice om care doria să-și salveze tradițiile față de religia cea nouă.

Dar creştinii nu o disprețuiau nici ei, ca un element ce putea fi pus cu folos în serviciul credinței celei noui. Apoi să nu pierdem din vedere că mulți dintre fruntașii cugetării creştine, până la Sf. Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare, Grigorie dela Nisa și alții mai noi, au învățat în școli păgâne.

Multiplele discuții dogmatice, mai ales în epoca sinoadelor ecumenice, s'au putut purta cu multă subtilitate mai ales de aceia cari aveau o cultură filozofică foarte intensivă și profundă. Cum această cultură era cu mult mai desvoltată în Orient, este și explicabil că aici s'au stabilit dogmele. Și este numai o părere greșită când dogmatiști și istorici bisericești pun biserica apuseană în lumina purității dogmatice pe care ea ar fi păstrat-o mai cu efect contra tuturor ereziilor ce veniau din Răsărit. Nu, apusul era cu mult mai ferit de aceste discuțiuni dogmatice, și mai puțin creștin ca extensiune măcar și nu era angajat așa de tare în vâltoarea patimilor din imperiul bizantin unde toți oamenii luau sufletește poate la diferitele stabiliri și lămuriri de credințe dogmatice, cari pentru dânșii erau şi normă de viață și datorie de cătețean, dela împărat până la cel din urmă creștin care voia să se mântuie cu ajutorul credinței păzită în puritatea ei de biserică.

In Apus lumea era mai practică. Ni se pare că aici a covârșit spiritul juridic al Romanilor. Biserica creștină vine în Apus ca păstrătoarea culturii antice, dar și ca propagatoarea ideii de drept roman. Ea păstrează pentru oamenii evului mediu și concepția imperială. Biserica din Apus și-a însușit prin Papi ideia de dominație romană, dându-i o formă de teocratism cu împrumuturi din Testamentul vechi. Papii nu-și dau seama că, punându-se în serviciul ideii de stăpânire *și politică* prin biserică (teoria cu cele două săbii, bula Unam Sanctam etc.), adoptă și continuă o concepție *păgână* a imperiului roman. Numai așa se și explică dece prăbușirea puterii politice universale (pentru Apus) a papalității nu a nimicit și biserica creștină romano-catolică cu comorile ei *sufletești*.

Unii teologi ruși sunt chiar de părere că creștinismul

ar fi fost falsificat prin antichitate, împrumutându-se elemente necreştine ; în consecinţă creştinismul genuin ar fi în — Rusia, pământ prea puţin sau de loc înfluenţat de antichitate. Aceştia uită însă un lucru : că Ruşii au împrumutat creştinismul de a gata şi şi-au luat prin mitropoliţi cel puţin până în secolul al XV-lea regulat cultura religioasă din Bizanţ, unde cultura clasică a fost perpetuu vie în întregul evul mediu !

Istorici germani protestanţi ca R. H. Grützmacher consideră neoprotestantismul de o reînviere a antichităţii şi prin urmare o întunecare a creştinismului, pecând creştinismul cel vechi ar fi o sinteză din antichitate şi creştinism. Martin Luther ar fi reînviat creştinismul cel vechi (Urchristentum) ; acesta ar fi creştinismul adevărat.

Am atins aici numai unele probleme în legătură cu antichitatea. Principial credem că nu se poate pune chestiunea nici întrebându-ne dacă influenţa antichităţii a fost bună sau rea pentru creştinism nici întrebându-ne de măsura în care antichitatea s'a contopit în creştenism. Esenţialul este : dacă creştinismul cu toată influenţa antichităţii s'a păstrat ca credinţă creştină ? Şi este o dovadă de puterea interioară a creştinismului că acesta a resistat tentativelor filozofiei retigioase a antichităţii. Căci antichitatea în forma ei elenistică, nu cea clasică, a influenţat asupra creştinismului, deci în formă de filozofie a credinţei. Creştinismul a biruit însă faţă de ofensiva filozofic—religioasă a lumii antice. Acesta este esenţialul.

De altfel fiecare popor cu o civilizaţie mai veche îşi dă obolul său propriu şi caracteristic bisericii creştine căreia i se închină. Lucrul principal este că *fondul* creştinismului să rămâie acelaşi şi nefalşificat. In Apus unde prin protestantism s'au ivit înspăimântător de multe încercări de a vedea şi explica, în chip subiectiv, religia creştină, biserica noastră ortodocsă este considerată ca împietrită cumva, fiindcă nu se abate dela dogmele odată stabilite. In epoca aceasta a sociologismului de tot felul interpretările sociologice şi consideraţiile de vag filozofism religios caută să descopere în creştinism mai mult latura socială, pentru a trezi apoi în oameni fel de fel de în-

demnuri sociale. Foarte bine! Să nu se neglijeze acest lucru. Dar nici să nu se confunde creştinismul cu filozofia religioasă sau cu o sociologie creştină. Creştinismul este, înainte de a fi filozofie, *credinţă!* Aceasta este ideia fundamentală a creştinismului, a legii creştine — ca să întrebuinţăm un cuvânt din tradiţia noastră — de a fi o credinţă vie, puternică, sinceră adusă de divinul Mântuitor pe pământ şi picurată în sufletele oamenilor cari nu se pot mântui decât prin moartea de pe cruce a lui Isus Hristos, răstignit pentru păcatele omenirii.

Acest fond al creştinismului nu a fost alterat de antichitatea romano-elină, acest fond este şi astăzi viu şi eficace în creştinismul de modernă actualitate. Că biserica creştină se adaptează şi împrejurărilor actuale şi covârşitoare în anumite epoci? Dar aceasta a fost de folos creştinismului, câtă vreme acest creştinism a rămas *religie* creştină. Au influenţat şi popoarele asupra bisericii creştine şi vor influenţa. Fiecare popor trebuie să-şi aducă părticica sa de suflet pe altarul de mântuire al umanităţii.

Dar ni se pare că nu putem vorbi b. o. de o covârşitoare influenţă germană asupra creştinismului în Apus, în ori şi ce caz nu în sensul întăririi genuităţii religiei creştine.

Istoriografia germană mai ales cea de după proclamarea imperiului dela 1871, a căutat să evidenţieze marele rol ce l-ar fi avut germanismul în evul mediu. Dela „comunitatea culturală romanică-germanică“ s'a ajuns la teoria că germanismul, superior lumii antice în apunere, ar fi fost aluatul cel bun la alcătuirea, prin evul mediu, a lumii moderne. Germanii ar fi venit cu fizicul lor sănătos, cu rasa lor superioară, cu concepţia lor superioară morală şi ar fi reformat în bine această lume, care şi în zilele noastre, înainte şi după războiul mondial n'ar putea fi regenerată decât tot prin germanism („An dem deutschen Wesen wird noch einst die Welt genesen!“) Aceste prejudecăţi s'au transmis apoi şi în domeniul istoriografiei bisericeşti. Unii se credeau obligaţi a susţinea că poporul german era — predestinat pentru creştinism. Acum alţi istorici încearcă iarăşi să arate influenţa ger-

manismului asupra bisericii creștine. Dela A. Ehrhardt (Das Mittelalter und seine kirchliche Entwicklung 1908), care consideră germanismul de un factor determinant în evul mediu, până la H. v. Schubert (Geschichte der chrislichen Kirche im Frühmittelalter 1917) și alții se caută contribuția originală germană la creștinism. O făcea și Seeberg în 1913 în istoria dogmelor, o face în 1922 H. Hoffmann, în discursul său de rector la o Universitate elvețiană, în Berna.

De mult în istoriografie, mai ales dela lucrările fundamentale, cu unele exagerări cu tot, ale lui Fustel de Coulanges încoace lumea învățaților s'a deprins să nu mai exagereze rolul Germanilor în evul mediu. La noi d-l N. Iorga (Cugetare și faptă germană 1918) urmărește originalitatea germană și contribuțiile ei în istoria popoarelor din vremurile lui Tacit până la războiul mondial. Și rezultatul nu este prea măgulitor pentru teza germană!

Acum, mai grea este situația în domeniul religiei. H. v. Schubert în vasta sa lucrare, citată mai sus, descopere atâtea contribuții originale germane la creștinismul medieval. Pentru Schubert Carol cel mare este domnitorul tipic german. Dar Carol cel mare s'a considerat mai presus de toate de un smerit creștin, îndurerat când vedea superioritatea culturală a bisericii din Italia, iar imperiul și-l considera drept un „imperium christianum". Carol însuși, în cercul lui de învățați cari nu sunt franci nici unul, ci Italieni, Spanioli și Anglo-saxoni, purta numele regelui David din Testamentul vechi. Eigenkirchenwesen? Da, așa numitele „ecclesiae propriae" sunt ceva germanic, dar dar aceasta este chestiune de organizare și nici decum de credință! Ce contribuție nouă *religioasă* au adus Germani evului mediu? Mitologia germană? Pe Odin, pe Thor, pe Freja? Creștini germani din secolele dintâiu ale creștinării lor întrebau naivi pe misionari, dacă în raiul creștinilor vor fi Walküre și miet?... Puteau niște oameni cu o cultură literară inexistentă să influențeze o biserică ce venia mândră cu tot apanagiul culturii antice și cu creațiile cugetării patriotice? Și apoi cari Germani vin cu contribuţia lor originală: Francii, Alamanii, Turin-

gienii, Vizigoţii, Vandalii sau Ostrogoții, Burgunzii ori Suevii? Iată întrebări cari arată cât de greșit se pune problema!

Dar să-l urmăm puțin pe Hoffmann [1]). Creștinarea și romanizarea popoarelor din evul mediu ar fi fost „durchkreuzt durch den nordischen Geist“ (pag. 11). Las' că nu se prea definește ce este acest „suflet nordic“. Dar în ce consistă această stăvilire prin încrucișare? „Die Reaction germanischen Barbarentrotzes“ dintâiu. Aceasta — în materie religioasă! Reacțiunea idealului eroic germanic apoi. Luați și cetiți sărăcioasa „originalitate“ al lui „Heliand“ și vă veţi lămuri! Și: „Eigenkirchenwesen“, ca și la H. v. Schubert. Biserica creștină a adoptat, în multe privințe, și sistemul administrativ al imperiului roman. Această însă este ceva exterior, și nu are a face cu credința propriu zisă. Episcopat îmbinat cu statul? Dar, zice Hoffmann, — a venit reacțiunea mișcării dela Cluny. Și aceasta a biruit, zicem noi, în domeniul sufletesc. Cât de departe merge teoria se vede din alt exemplu citat de de Hoffmann: arta gotică. In această artă s'ar manifesta sufletul dela nord cu „Höhenentwicklung“ „Entmaterialisierung des Stoffes“, „Unendlichkeitsstreben“ și „Sehnsuchtsstimmung“, germane toate bine înțeles. Numai cât arta gotică își are începuturile și-și trăiește apogeul pe— pământ francez . . . Incă două exemple. Dintâiu unul foarte interesant. Citățm în original: „Zu der Umprägung durch den nordisch-gotischen Geist kam *neues Aufleben evangelischer Gesinnung* durch die Versenkung in das Christenbild seit den Kreuzzügen und dem heiligen Bernhard und vor allem beim heiligen Franz mit seinem Ergriffensein vom Jesus der Evangelien, seiner Sicherheit und Seligkeit der Gottesgewissheit und seiner Glut der Bruderliebe“. (pag. 12). Ce păcat însă! Cruciatele sunt gloria spiritului și cavalerismului francez, marele orator Bernard de Clairvaux este Francez, iar sfântul milei din Assisi, Francisc, Italian . . .

---

[1]) *Heinrich Hoffmann*, Die Antike in der Geschichte des Christentums Rektoratsrede der Universität Bern 1922. Bern, P. Haupt, 1923.

Apoi Martin Luther. El este German şi propagator al spiritului german. Dar mişcarea lui Luther se preface din mişcare religioasă în mişcare naţională, închinându-se în faţa principilor teritoriali germani ; iar reformaţiunea în Elveţia, Olanda, Anglia, Scoţia, ţările scandinave are cu totul alte aspecte. Fundamentarea filozofică şi religioasă a lutheranismului avea să o facă — o admite şi Hoffmann (pag. 16) — Melanchthon care se întoarce însă la Aristotel, Cicero, la stoicii din antichitate după împrumuturi filosofice.

Prin urmare, nu este chiar prea recomandabilă o călătorie de explorare a cutărei originalităţi în domeniul creştinismului, care în esenţa lui trebuie să fie universal. Aceasta nu împiedecă popoarele creştine de a-şi aduce obolul lor sufletesc la masa altarului creştin. Cu cât popoarele vor da mai mult din bogăţia sufletului lor, cu atât va fi mai bine pentru biserica creştină şi socotim că şi originalitatea este bună, dar — nu de dragul teoriei.

R. Cândea

Arhipresviterul-Mitrofor şi Rectorul seminarial Mihail Dracinschi.

In demineaţa zilei de 8 Ianuarie 1927 clopotele dela biserica catedrală din Cernăuţi ne vesteau trista ştire despre trecerea I. P. Cuc. S. Părintelui Arhipresviter-Mitrofor şi Rectorul seminarial *Mihail Dracinschi* la cele eterne.

Acest distins bărbat, acest vrednic preot, acest stîlp puternic al bisericei din Bucovina, a cărui candelă aprinsă a luminat mai bine de jumătate de secol, se stinsese încă în seara zilei de 7 Ianuarie în vârstă înăintată de aproape 77 ani.

Viaţa marelui dispărut ne este ca o carte deschisă, în care poate ceti fiecare şi care poate servi multora ca model de viaţă creştinească.

De tânăr a ştiut să-şi facă dătoria în deplin şi să muncească cu sîrguinţă atât pentru lărgirea cunoştinţelor sale proprii şi înobilarea sufletului său, cât şi pentru a răspândi în jurul său lumină şi căldură, bine şi fericire.

S'a născut în Rădăuţii Bucovinei în ziua de 6 Septemvrie 1850. Era fiul protopresviterului judeţului (districtului) Rădăuţi. Studiile liceale şi le-a făcut între anii 1862 şi 1869 parte la liceul din Cernăuţi şi parte la cel din Suceavă, trecând bacalaureatul în ziua de 15 Iulie 1869. In toamna aceluiaşi an se înscrie auzitor la institutul teologic din Cernăuţi şi îşi termină studiile teologice după 4 ani, în vara anului 1873. Cum episcopul Hacman murise chiar în primăvara acestui an, teologul absolvat Mihail Dracinschi trebuie să plece cu alţi colegi ai săi la Viena pentru a primi din partea P. Sfinţiei Sale Episcopului de pe atunci din Zara (în Dalmaţia) hirotonia în diacon şi preot. Hirotoniile s'au săvârşit în biserica aşa zisă grecească din Viena în zilele de 12 şi 16 Iunie 1874. O lună mai târziu este numit preot în Revna cu Burdei lângă Cernăuţi. Dară văduvind numai după un an de căsătorie tânărul preot Mihail Dracinschi solicită în anul 1875 postul de prefect la seminarul clerical din Cernăuţi şi-l obţine. In toamna anului următor (1876) este avansat Spiritual al acestui institut mai întâiu în calitate provizoră, iară dela anul 1882 înainte în calitate definitivă.

Intre timp prin studiu continuu, zel neobosit şi adânc devotament faţă de biserică, în al cărei serviciu stătea şi-a lărgit tot mereu cunoştinţele sale, şi-a împodobit sufletul cu cele mai alese calităţi şi şi-a dobândit o neîntrecută desteritate în împlinirea tuturor serviciilor bisericeşti. A devenit specialist în chestiuni de ritual şi tipicon şi în calendaristica bisericească şi un liturg şi predicător distins ca rar care altul. Predicele şi exortele sale erau pătrunse de un adânc simţ religios, erau lucrate cu multă cunoştinţă de cauză şi înzestrate cu puternice argumente logice, filozofice, istorice şi practice, scoase din bogatul său arsenal de cunoştinţi teoretice şi din experienţa sa încercată, arătând o luminoasă pătrundere a vieţii omeneşti şi căutând să îndrumeze pre cei încrezuţi conducerii lui pe calea unor raporturi cât mai strânse şi intime cu Dumnezeirea. Alumnii seminariali îi sorbeau cu mult nesaţ cuvintele înţelepte din gura-i elocventă şi se grupau cu drag şi cu toată încrederea în jurul iubitului lor Spiritual.

In anii 1878 şi 1879 a avut asupra sa totdeodată şi funcţiunea de capelan militar şi în această calitate mai ales cu ocazia sf. Sărbători obişnuia a vizita garnizoanele militare din

Galiţia, aducând mângăiere sufletească ostaşilor dreptcredincioşi, pe cari îndătoririle militare îi împrăştiase departe printre străini.

In repetate rânduri a fost atras ca referent auxiliar în consistoriul arhiepiscopesc. Rapoartele sale se distingeau prin o pătrundere adâncă a chestiunilor, cu cari era însărcinat ca să se ocupe, prin o luminoasă şi convingătoare expunere şi prin o judecată senină şi clară.

Apreciând pe deplin profundele lui cunoştinţi pe terenul teologiei practice, Facultatea de Teologie îl socoteşte vrednic a-l numi în anul 1889 membru în comisiunea de examinare, secţia sistematic-practică, pentru teologia practică cu liturgica şi omiletica.

Când în anul 1893 moare rectorul seminarial Dr. Ieronim Topala, cel mai indicat ca să-i ocupe locul era Spiritualul Mihail Dracinschi. Numit în acelaşi an Rector seminarial şi-a purtat această funcţiune cu multă vrednicie până la moartea sa, timp de 34 de ani, aducând reale servicii instituţiunei, pe care o conducea şi bisericii. Era un coleg şi frate mai mare faţă de ceilalţi prepoziţi seminariali şi un bun şi grijiliu părinte al alumnilor seminariali.

Rectorul seminarial Mihail Dracinschi îndeplinea totdeodată şi funcţiunea de Director al şcoalei de cântăreţi bisericeşti, purtând grijă de o cât mai bună educaţie intelectual-profesională, cât şi religioasă-morală a acelor elevi, cari se dedicau acestei cariere.

In ierarhia bisericească răpăosatul a avansat până la cele mai înalte ranguri, accesibile preoţilor mireni. La anul 1881 a fost înăintat la rangul de exarh arhiepiscopesc, la 1892 a fost hirotesit protopresviter, la 1896 arhipresviter-staurofor, iară la anul 1920 arhipresviter-mitrofor.

Incă în anul 1902 a fost numit şi Inspector diecezan pentru decanatele (protopresviteratele) Cernăuţi, Sirete, Storojineţi şi Vicov. În această calitate trebue să spunem, că dânsul a ştiut să exercite o binefăcătoare înrîurire asupra preoţimei din decanatele menţionate mai sus şi să o îndemne şi încurajeze ca să-şi împlinească cât mai conştiincios îndătoririle faţă de biserică şi popor spre mai marea mărire alui Dumnezeu, spre fala bisericii şi binele şi fericirea poporului.

In societatea românească Rectorul Dracinschi a avut deasemeni un loc de frunte. A fost toată vremea membru al celei mai bătrâne societăţi culturale româneşti din ţeară, care este „Societatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina“, membru al „Asociaţiei clerului“, al „Societăţii Doamnelor române“, Viceprotectorul societăţii studenţilor în Teologie „Academia ortodoxă“ şi a multor alte societăţi academice şi culturale, ştiind să sprijinească întotdeauna interesele lor cu cuvântul şi cu fapta.

Ştiinţa lui profundă, sufletul lui bun şi nobil, precum şi meritele lui mari pe terenul bisericesc şi al patriei române au aflat şi recunoştinţa Statului român. In anul 1923 a fost decorat cu ordinul „Coroana României“ în gradul de Comandor, iară în anul 1924 cu medalia „Răsplata muncii pentru biserică“ cl. I.

Inmormântarea acestui distins şi mare preot şi bun român s'a făcut în ziua de 9 Ianuarie.

Toţi câţi l-au cunoscut şi l-au iubit în viaţă, bătrâni şi tineri, bărbaţi şi femei, s'au adunat cu inimi îndurerate în jurul coşciugului său pentru a-i da ultimul onor şi a-l conduce cu evlavie la locul său de odihnă veşnică.

Funerariile s'au celebrat în capela seminarială de Insuşi I. P. Sf. Sa Arhiepiscopul şi Mitropolitul Dr. *Nectarie Cotlarciuc* încunjurat de asistenţă mare de preoţi şi diaconi.

Spiritualul seminariului clerical Arhipresviterul-staurofor *Gavriil Teleaga* ţine următorul discurs funebru:

Inalt Prea Sfinţite Stăpâne,
Intristaţilor ascultători,

Jale mare ne-a cuprins pre noi, o durerere adâncă a sguduit sufletele noastre. Inimile tuturora sunt cernite de dureroasa surprindere, pe care o îndurăm.

Pentru seminarul acesta s'a stins lumină mare, luceafărul conducător a apus. Stejarul falnic, care prin mulţi ani ne-a ocrotit, atins acum de un fulger năprasnic, a căzut.

Rectorul seminariului clerical Mihail Dracinschi nu mai este între cei vii.

Petrecuse în mijlocul nostru şi lucrase prin multe decenii de-arândul împreună cu noi la prosperarea bisericii ortodoxe şi

la educarea tineretului, ţinând întotdeauna sus prestigiul instituţiunei acesteia.

Curând dupăce se preoţise primeşte postul de prefect seminarial (la anul 1875), iară apoi lucrează — timp de 18 ani — în calitate de Spiritual, pururea conştiu de îndatoririle sale grele, cu zel şi cu tact şi pricepere multă pentru educarea tinerilor alumni seminariali. In chestiuni de tipicon şi ritual ajunse a fi singura autoritate .... şi în extern .... în dieceză.

Dela 1893 înainte devenind rector al seminariului clerical conduce această instituţiune cu multă nădejde şi autoritate, cu pricepere şi dragoste, cu prudenţă, răbdare şi tact. Vastele sale cunoştinţi, precum şi frumoasele sale experienţi, căştigate în decursul timpului, au contribuit nu puţin la promovarea prestigiului său şi al instituţiunei, pe care o conducea. Tineretul privea la el cu încredere şi respect. Dară nu numai el, ci şi noi.

Plecând acuma dela noi, iea cu sine un tezaur de cunoştinţi şi experiinţi şi — unde a aflat dragoste — şi inimi sângerânde.

De sub mâna lui au ieşit, bine conduşi şi pregătiţi, generaţii întregi de tineri, dintre cari unii sunt astăzi profesori universitari, înalţi dignitari bisericeşti .... iară nouă, aici, ne-a fost părinte şi frate mai mare şi ne-a deprins a privi la el ca la un oraclu de credinţă şi experiinţă şi ca la o columnă puternică şi preţioasă a bisericii ortodoxe. Deaceea despărţirea noastră ne pare prea pripită, este o smulgere crudă din mijlocul nostru, este o sguduire dureroasă a sufletelor noastre.

Pentru cunoştinţele sale vaste şi bogatele sale experiinţi precum şi pentru felul clar, cum ştiea să le expună, şi să prevadă cele ce vor urma, Rectorul Dracinschi era o personalitate distinsă şi de mare preţ. Era o forţă de muncă, care era căutată şi bine apreciată de forurile mai înalte. Deaceea vedem, că este adeseori chiemat ca să lucreze împreună cu consistoriul fie că în calitate de votant, fie că în calitate de referent auxiliar probat, fie că în calitate de membru al comisiunei examinatoare la Facultatea de Teologie de aici, fie în fine ca director al şcoalei cantorale de aici. Era un dibaciu meşter al condeiului şi un probat şi bun sfetnic.

Pentru temperamentul său calm şi firea-i deschisă şi blândă

era iubit şi stimat de toţi. Darnic la mână, multora le-a făcut bine şi pre mulţi i-a mângăiat şi îmbărbătat.

Din fericire — meritele sale au fost la timp recunoscute din partea forurilor competente. Până la anul 1920 a fost distins cu toate titlurile onorifice, câte se puteau conferi unui preot de mir: exarh, protopresviter, arhipresviter-staurofor şi mitrofor. Din partea Statului român a fost decorat cu ordinul „Coroana României“ în gradul pe Comandor şi medaliat cu „Răsplata muncii pentru biserică“ cl. I.

Măririle acestea au avut un efect binefăcător şi asupra instituţiei, pe care o conducea, şi asupra familiei care îi aparţinea.

In timpul din urmă trăia retras, fiind nu puţin încercat de neputinţele bătrâneţelor, de boale şi suferinţi, pe cari le suporta cu resignare şi cu spirit senin, neîncetând a purta grijă de institutul, în funtea căruia stătea, şi preocupat până la fine de chestiunile curente.

O săgeată nemiloasă îl loveşte şi îl culcă la pământ.

Nouă nu ne rămâne alta decât ca să primim cu rezignare sentinţa Domnului, care zice, că „Omul întru mărire nu se poate ţine“. ci „este hotărît omului ca odată să moară“. Şi cum sufletul, despărţit de trup, trebuie să-şi iea sborul spre alte sfere, un nespus de mare bine este pentru un creştin faptul, că este „altoit în Hristos“, căci zice Domnul: „Cel ce va crede în Mine, deşi va muri, va fi viu“. El rămâne în comunitate vie cu Domnul.

In speranţa aceasta vom zice deci şi noi defunctului, care s'a încrezut în Domnul: „Mergi în pace! Ţi-ai făcut datoria!“

O mică dorinţă mai avem: Spiritul tău să planeze şi pe viitor deasupra instituţiunei acesteia, spiritul tău deştept, veghietor şi luminat. Inima ta bătea cald pentru progres şi bine, pentru prosperarea bisericii şi a neamului .... fie ca tu să ne rămâi exemplu de muncă cinstită şi neobosită, exemplu de concentrare în direcţia perfecţionării de sine, exemplu de chibzuinţă la lucru şi de tact în educaţie. Memoria ta fie eternă!

Ne vom ruga şi noi pentru tine ca Dumnezeu să te susţină în călătoria ta. Indurarea Sa să fie cu tine, căci „mai bună este îndurarea sa decât viaţa“ (Ps. 63). „Pentru suflet numai la Dumnezeu este răpaos“ (Ps. 62). „Indurarea Lui scapă dela moarte sufletul celui umilit şi temător de Dumnezeu“

(Ps. 33) şi „Fericit bărbatul, pe care îl laşi ca să se apropie şi să locuească în curţile Tale!“ (Ps. 65).

După acest discurs, ascultat de toţi cu mult interes, profesorul universitar Dr. *Vasile Gheorghiu* cuvintează în numele Facultăţii de Teologie şi al „Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina“ astfel:

Inalt Prea Sfinţite Stăpâne,

Mult întristaţilor prezenţi,

Cu inimi frânte de durere iau parte la doliul general, care ne-a cuprins azi, când stăm în faţa acestui coşciug, care cuprinde rămăşiţele pământeşti ale celui care ne-a fost Arhipresvisterul Mitrofor şi Rectorul seminarial *Mihail Dracinschi*, şi Facultatea de Teologie a Universităţii de aici şi poporul românesc reprezintat prin cea mai veche societate culturală din ţară, prin „Societatea pentru cultura şi literatura română din Bucovina“.

Şi cum s'ar putea ca inimile noastre să nu fie cernite şi ochii noştri păinjeniţi în lacrimi, când Arhipresvisterul-Mitrofor şi iubitul nostru Rector seminarial Mihail Dracinschi astăzi nu mai este cu noi?

A fost un distins preot, o marcantă figură în mijlocul nostru, un bărbat, care nu şi-a îngropat talentul, care i-a fost dat de Domnul, ci l-a îngrijit şi l-a fructificat cât mai bine. Calităţile înalte sufleteşti, cu cari era înzestrat, le-a cultivat şi cu zel şi străduinţi neobosite şi-a înmulţit cunoştinţele sale şi şi-a nobilitat sufletul la lumina şi căldura învăţăturilor sublime ale Domnului nostru Isus Hristos.

Preot cu înaltă cultură teologică, cu mult bun simţ şi nobleţă de suflet, după moartea Rectorului seminarial Dr. Ironim Topala, în anul 1893, era cel mai indicat ca să-i ocupe locul. Ca Rector seminarial răpăusatul şi-a făcut datoria pe deplin şi cu mult devotament, conducând această instituţiune prin mai bine de 34 ani.

Cum seminarul clerical stă în strânse legături sufleteşti cu Facultatea de Teologie, Rectorul Dracinschi ne-a fost nouă, membrilor Facultăţii un bun şi conştiincios colaborator pentru a desăvărşi cultura şi educarea unei întregi generaţii de preoţi, pregătindu-i pentru înalta lor misiune preoţească. Cine ar putea

sintetiza în puţine cuvinte cuprinsul vast şi plin de bogate experiinţi al exortelor, predicelor şi conferinţelor sale? Şi cine şi-ar fi putut măsura cunoştinţele sale cu cunoştinţele, pe cari răpăosatul le avea pe terenul tipicului şi al ritualului bisericesc. El era specialistul în această materie şi totaşa şi pe terenul calendaristicei bisericeşti, cea care multora le este străină.

Deaceea apreciind pe deplin meritele ştiinţifice şi nu mai puţin şi caracterul ferm, precum şi demnitatea şi devotamentul, cu care îşi împlinea serviciul încredinţat lui, Facultatea de Teologie pentru a-l lega cât mai strâns de ea îl numeşte în anul 1889 membru în Comisiunea examinatoare pentru Teologia practică cu liturgica şi omiletica. Cu această însărcinare răpăosatul a rămas până la reorganizarea Facultăţii de Teologie, în anul 1924, aducând Facultăţii şi bisericii reale şi preţioase servicii. Aproape întreaga preoţîme de astăzi din Bucovina îşi are cunoştinţele sale pe terenul liturgic, al ritualului şi tipicului bisericesc dela Rectorul Dracinschi. Şi pelângă aceştia încă şi înalţi dignitari bisericeşti din România Mare, Mitropoliţi şi Episcopi au învăţat dela el rânduelile bisericeşti. Numele lui a trecut de mult şi peste frontierele ţării noastre. Bărbaţi, cari azi ocupă posturi înalte în ierarhia bisericească din Bulgaria şi Serbia şi Croaţia şi Slavonia şi Bosnia şi îndepărtata Dalmaţie şi cari pe vremuri îşi făcuseră studiile lor teologice la Facultatea noastră de Teologie, respică azi cu respect numele aceluia, care i-a îndrumat pe vremuri cu atâta competinţă în chestiunile unui bun liturg.

Şi poporul românesc din Bucovina şi în numele acestuia şi „Societatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina“ plâng azi cu amar pierderea acestui distins membru al poporului nostru. Dela începutul carierii sale ca Spiritual al seminarului clerical a fost membru al acestei societăţi şi a sprijinit-o întotdeauna cu cuvântul şi cu fapta şi nici odată nu şi-a închis mâna sa darnică, când i-se solicita ajutorul lui.

Azi această figură măreaţă dispare dintre noi.

Şi dacă în sufletele noastre, cari azi încunjurăm coşciugul său, a străbătut o licărire din lumina cunoştinţelor sale solide şi vaste, şi dacă în inimele noastre s'a strecurat un strop din căldura inimei sale bune şi nobile şi am resimţit şi ceva din devotamentul adânc, cu care şi-a închinat întreaga sa viaţă edu-

caţiei clerului nostru, bisericii şi neamului său, atunci veţi înţelege, iubiţilor, jalea adâncă, care ne-a cuprins pe noi membri Facultăţii de Teologie de aici şi pre noi membrii „Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina“, precum şi durerea tuturor acelora, cari i-au fost cândva elevi, cei de aici şi cei din depărtări mari, când vor afla că iubitul nostru Rector Dracinschi nu mai este între noi.

Iubite prietene,

Noi membri Facultăţii de Teologie şi ai Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina ne-am adunat azi în jurul tău ca să-ţi dovedim pentru ultima dată dragostea, care ţi-o purtăm, pentru ca să-ţi aducem ultimul nostru salut şi omagiul de recunoştinţă pentru serviciile preţioase, pe cari le-ai adus în viaţă bisericii şi neamului, pentru ca să-ţi mulţumim pentru tot devotamentul tău şi dragostea cu care ne-ai iubit, şi vărsând o lacrimă de durere la coşciugul tău să ne luăm rămas bun dela tine. Primeşte asigurarea, că vom ruga pre Domnul ca să-ţi răsplătească cu mult bine din bogatul său tezaur de bunătăţi cereşti jertfa vieţii tale adusă pe altarul bisericii şi al naţiunii, şi că noi îţi vom păstra o scumpă şi pioasă amintire.

Dormi în pace!

Formându-se cortegiul funebru, studentul în Teologie *Ioan Vataman* rosteşte în numele alumnilor seminarului următorul discurs:

Inalt Prea Sfinţite Stăpâne,
Indurerată asistenţă,

In numele alumnilor seminariali vin să plângem pierderea prea iubitului nostru ocrotitor, sfătuitor şi tată, care ne-a fost nouă P. V. Sa părintele Rector Dracinschi.

Moartea neîndurată şi-a înfipt pe neaşteptate boldul în inima ce bătea plină de căldură pentru alumnii acestui institut şi a frânt legăturile cele mai intime dintre părintele şi fiii săi spirituali răpindu-ne pe scumpul nostru ocrotitor.

Nu era alumn seminarial, pentru care părintele Rector să nu fi avut cuvinte de mângăere. Nu erau lipsuri, pe cari dânsul nu ar fi încercat imediat să le înlăture.

Dar acum, iată, părintele Rector este pornit pe calea veciniciei. Un gol rămâne în urma sa în acest institut, un mare gol în inimile noastre. Serii întregi de tineri studenţi teologi din acest colţ de ţară şi-au format educaţia lor preoţească sub îngrijirea Părintelui Spiritual şi Rector seminarial Dracinschi. Serii întregi de tineri zeloşi au avut ocazia ca să cunoască bunătatea, blândeţa şi dragostea părintelui Rector, dar mai ales să-şi încălzească sufletul lor la lumina cea vie a credinţei noastre străbune, pe care a propovăduit-o cu cuvântul şi a susţinut-o cu fapta.

Acestea sunt calităţile distinse ale nobilului său suflet, iar personalitatea sa va rămâne pentru noi totdeauna exemplu viu de viaţa creştinească. Alături de steagul credinţei, a purtat cu vrednicie în adâncul sufletului său curat şi steagul naţiunii.

Ori ce act mai important al Românilor din această ţărişoară, a aflat răsunet călduros în sufletul blând al părintelui Rector. Ori ce manifestare naţională a primit marinimosul său concurs.

Meritele sale pentru biserică şi neam, vor rămâne neşterse, iar numele aceluia care a lucrat din răsputeri la întărirea credinţei şi progresul naţiunii va trăi veşnic în memoria posterităţii.

Cine din clerul acestei de Dumnezeu scutite eparhii nu cunoaşte pe părintele Rector ? Cine din cler nu apreciază pe deplin meritele sale ?

Când trista ştire despre trecerea lui la cele eterne va ajunge la auzul celor ce au petrecut cândva sub părinteasca lui îngrijire şi când amintirile trecutului vor răscoli adâncul sufletului lor, lacrimi de regret vor înroura ochii lor reoglindindu-şi imaginea chipului său blând. Cu durere în suflet venim şi noi alumnii seminariali, fiii tăi spirituali — Părinte Rector, ca la pragul despărţirii pe veci, să ne luăm rămas bun dela tine, iubitul nostru tată, iar în semn de profundă recunoştinţă şi veneraţiune, să depunem lacrimile izvorâte din adâncul sufletului nostru îndurerat, şi să-ţi dorim calea fericirii, pe care ai propovăduit-o, lucrând în via D-lui.

Rămas bun, părinte Rector !

Ajunşi la mormânt, P. Ven. Sa Părintele prefect seminarial *Dr. Petre Procopovici* ţine în numele prepoziţilor seminariali următorul discurs funebru :

„Şi lumea trece, şi pofta ei, iar cel ce face voia lui Dumnezeu, rămâne în veci“ (1 Ioan 2, 17).

Mult întristată adunare,

Zdrobiţi de durere, cu inimile sângerate şi cu ochii întunecaţi de lacrimi, stăm în jurul acestui mormânt rece, care peste puţine clipe va ascunde corpul neînsufleţit al aceluia pe care l-am iubit şi care ne-a iubit atât de mult!

Nu este inimă, care cunoscându-l pe Rectorul seminarial Mihail Dracinschi, să fi rămas neatinsă de durere, când prin oraş s'a lăţit vestea tristă că modestul şi blândul preot bătrân dela Reşedinţa Mitropolitană şi-a dat obştescul sfârşit în ziua de 7 Ianuarie 1927.

Cu atât mai mult noi, prepoziţii seminariali, care l-am cunoscut mai bine decât alţii pe scumpul şi mult stimatul defunct, cu durere adâncă simţim pierderea lui. Noi, prepoziţii seminariali, am avut ocazia să cunoaştem toate laturele sufletului său nobil, pentrucă împreună cu el am colaborat la promovarea şi la progresul institutului, pe care repausatul a avut onoarea a-l conduce, până în cele din urmă clipe de vieaţă, cu atâta dibăcie, cu atâta blândeţe şi tact, timp de 34 ani. Sub oblăduirea şi sub conducerea lui înţeleaptă, nouă serii de alumni seminariali au absolvit studiile lor la Facultatea de Teologie şi s'au preoţit în arhidieceza noastră, aşa că cu excepţia unor puţini colegi şi a unor puţini preoţi cari sunt mai bătrâni decât defunctul, — dacă nu greşesc — afară de vre'o 25 de preoţi, toţi ceilalţi 400 de preoţi din Arhidieceza noastră au avut fericirea ca să primească din partea bunului şi blândului lor Rector nu numai în timpul petrecerii lor în seminarul clerical, ci chiar şi după terminarea studiilor teologice îndrumări, poveţe şi sfaturi trebuincioase pentru viaţa lor preoţească şi pastorală.

Noi cei cari am cunoscut deaproape inima lui bună, curată şi nefăţărită, nu putem spune ce simţim în aceste clipe şi durerea inimii noastre limba nu o poate respica.

Din locuinţa Rectorului Dracinschi nimeni n'a ieşit nemângăiat. Prin o îndelungată experienţă de vieaţă şi cu o vastă cunoaştere de oameni, ştia să-l mulţumească pe oricine care-i solicita sfatul său înţelept. Din bunătatea inimei lui a căutat să

împartă oricui ajutorul pe care-l cerea. De fapt el a pătruns pe deplin înţelesul poruncii lui Dumnezeu: „Să iubeşti pe aproapele tău, ca pe tine însuţi!“

In frumoasa activitate de conducător al sufletelor tinere, timp de mai bine de jumătate de veac — căci a fost în seminarul clerical mai întâiu prefect, apoi spiritual şi în fine rector, — a lucrat şi a trăit numai şi numai pentru interesele institutului, numai pentru mărirea bisericii şi a neamului românesc.

Cu pildă vie a păşit în totdeauna în faţa celorlalţi prepoziţi şi în faţa alumnilor seminariali. Faptele îndurării trupeşti şi sufleteşti nu le-a propovăduit numai altora, ci şi singur le-a practicat în măsură largă. Rectorul Dracinschi n'a trecut pe lângă vr'un serman, pe care să nu-l fi miluit. Pe cel întristat l-a mângăiat, pe cel ce avea nevoie de sfat l-a sfătuit, pe cel bolnav l-a lecuit, pe cel flămând l-a săturat, i-ar pe cel din închisoare l-a cercetat.

Şi era de fapt o vreme, când nu era lesne să-l vizitezi pe cel din închisoare, căci poliţistul sau jandarmul austriac te scria în cartea sa cea neagră. Dovadă de curaj şi de abnegaţie răpăosatul a dat atunci când vechea soc. acad. „Arboroasa“ a fost desfiinţată şi mai mulţi studenţi alumni seminariali au fost târîţi cu forţa în închisoare. Spiritualul de pe atunci, Dracinschi, nu s'a lăsat intimidat de pălăria cu pene, ci conştiu de datoria sa ca creştin şi duhovnic al alumnilor arestaţi, fără a se mai gândi la urmări, a străbătut printre baionete şi a mers de a vizitat pe cei din închisoare, mângăindu-i şi ducându-le chiar de ale mâncării. Fără îndoială că această întâmplare va remâne de pomină ca o curată faptă mare naţională.

Intru cât scumpul defunct şi-a făcut în viaţă dătoria cu prisosinţă din toate punctele de vedere, şi ca om, şi ca preot, şi ca prepozit, şi ca creştin şi ca român bun, pierderea lui este mare şi de aceea prea dureroasă.

Pe Rectorul Dracinschi îl plânge nu numai seminarul clerical, nu numai pleiada de preoţi ieşiţi de sub conducerea lui, îl plânge nu numai biserica şi neamul românesc din Bucovina, ci chiar şi fiinţele neraţionale, paserile de pe porţile Seminarului ciripesc după el a jale.

Dar să ne întoarcem gândurile de întristare şi să privim realitatea. Dacă durerea noastră este nespusă, totuşi avem şi

mare mângăiere. Ne mângăiem că adormitul în Domnul pătrunsese cuvintele evangelistului care zice că lumea trece şi toate poftele ei trec, iar cel ce face voia lui Dumnezeu trăeşte în veci. Răpăosatul a căutat să împlinească voia lui Dumnezeu şi a făcut numai fapte bune, care vădesc cine a fost Rectorul Dracinschi. Toate sunt trecătoare, numai numele cel bun rămâne. De fapt numele răpăosatului va rămâne pentru veşnicie înscris în analele bisericii bucovinene, iar amintirea lui va fi veşnică. Pe de altă parte avem o mângăiere sufletească, când ştim că cel ce atâtea săptămâni, zi şi noapte n'a mai avut odihnă din cauza poverii grele a anilor şi din cauza boalei, acum, iată, a aflat uşurare şi se odihneşte; cel ce nu avea somn, acum, iată, a adormit pentru somnul cel lung al morţii; ne mângăiem, că a dat şi el pământului tributul pe care îl dătoria, şi pe care îl datorim fără deosebire cu toţii, căci după cuvântul Apostolului: „Rânduit este oamenilor odată să moară, iar după aceea judecata“ (Evr. 9, 27.). Răpaosatul să ne rămână ca pilduire, şi să ne mângăiem, că şi el a slujit cu zel şi cu credinţă casei lui Dumnezeu, care ca stăpân drept şi îndurat ştie să răsplătească pe credincioşii săi.

Să ne mângăiem că şi răpaosatul odată se va face părtaş de judecata cea dreaptă, când Domnul îi va zice: „Bine, slugă bună şi credincioasă; peste puţin ai fost credincios, preste multe te voiu pune; întră întru bucuria Domnului tău“ (Mt. 25, 21.). — Amin.

In fine iea cuvântul Preşedintele societăţii studenţilor în Teologie „Academia ortodoxă“, teologul *Traian Merches* şi vorbeşte astfel:

Mult întristaţilor prezenţi,

O tragică ştire a străbătut inimile noastre ale tuturora şi a udat cu lacrimi fierbinţi ochii celor ce l-au cunoscut pe P. V. Sa Părintele Dracinschi. Un gând de grea durere ne-a adunat în faţa tristului mormânt. Am greaua însărcinare din partea societăţii academice a teologilor români „Academia Ortodoxă“ de a-mi lua pentru totdeauna rămas bun dela scumpul şi iubitul nostru membru onorar şi viceprotector Părintele Rector seminarial Mihail Dracinschi.

Alături de ceilalţi contimporani ai săi ca fiu ales al naţiunii noastre a luptat sub acelaş steag treicolor, pe vremuri de vitregă stăpânire, a luptat la desrobirea acestui românesc colţ de ţară, la înfăptuirea visului măreţ, la întregirea noastră naţională. A purtat în inimă aprinsă făclia conştiinţei naţionale, a sădit în inimile tinerilor simţul de Român, a luptat pentru ridicarea neamului nostru.

A propovăduit şi a apărat credinţa noastră străbună, a ajutat pe cei slabi, a sfătuit pe cei în năcazuri, iar acum când Domnul l-a chemat, a plecat din mijlocul nostru cel ce a fost în viaţă exemplu de luptător şi binefăcător.

O durere adâncă, o durere nedescrisă ne cuprinde pe noi tinerii de astăzi, văzând cum şirul încercaţilor luptători se răreşte, — cum scumpii noştri îndrumători şi sfătuitori se duc rând pe rând, se duc pentru a nu se mai întoarce.

Per aspera ad astra, prin chin la fericire, la viaţa cea eternă, este porunca Domnului, şi această deviză a urmat-o şi acela, pe care noi astăzi îl plângem cu durere.

Viaţa lui întreagă, petrecută într'un continuu sbucium pentr'un ideal măreţ şi sfânt, apare astăzi ca o lumină vie ce a strălucit în negura trecutului.

In analele societăţii noastre numele scumpului şi iubitului nostru viceprotector Părintele Rector Dracinschi va forma o pagină strălucită, iar memoria lui nu se va şterge din inimile celor ce au fost şi sunt membri ai societăţii noastre „Academia Ortodoxă".

Şi acum, dragă bădiţă, luându-ne noi în numele societăţii noastre pentru totdeauna rămas bun, nu-ţi dorim alta, decât numai fericire, dupăcum numai fericire ai dorit celor de un neam cu tine.

Şi ca ultim semn de dragoste dela acei cari întotdeauna te-au iubit, primeşte acest treicolor, pe care cu dragoste, cinste şi falâ l-ai purtat în viaţă.

Fie-ţi ţărina uşoară şi memoria eternă!

In fine părintele paroh *Tihon* adresează familiei îndurerate frumoase cuvinte de mângăiere şi sigilează mormântul Rectorului Mihdil Dracinschi până la a doua venire a Domnului.

Prof. Dr. Vasile Gheorghiu.

Învăţăminte ce putem desprinde din pericopa Duminicii Mironosiţelor

Dragostea de Christos se naşte şi se statorniceşte în inimile noastre, prin dulceaţa învăţăturilor Sale ce le primim. Gustându-le odată cuvintele Domnului, inima noastră le doreşte tot mai mult şi totdeauna şi, pe neştiute, găsim înlăuntrul nostru puteri pe cari mai nainte nici nu le-am fi bănuit măcar că le avem. Uităm vremelnice măriri omeneşti şi toate strălucirile lor, şi inima noastră dorind şi căutând *numai* pe Domnul, îndrăzneşte şi prinde mândrul curaj creştinesc spre a birui lumea şi cele ale ei.

Urmând pilda lui Iosif din Arimatia şi a Miropurtătoarelor femei, să căutăm şi să aşteptăm şi noi împărăţia lui Dumnezeu ca şi Iosif, şi, cu curajul lui, întrând sub lespedea lumii păcatelor şi fărădelegilor noastre, să-L îngropăm şi să-L purtăm în noi, ca să avem unde să-L căutăm şi să-L ungem cu mirul lacrimilor noastre !

O, voi, de multe ori fericite purtătoare de mir muieri, ce aţi alergat des de dimineaţă să ungeţi trupul făcătorului vostru de bine şi să-I slujiţi Lui şi după moartea Sa !

Femei asămănătoare mironosiţelor trebuesc şi neamului meu ! Asemenea femei purtătoare de mirul recunoştinţei şi dragostei de Dumnezeu sunt toată nădejdea îndreptării noastre, ca să nu perim !

Ca şi mamele noastre cele de demult, întoarceţi-vă mersul către Christos, mame române ! Cu copiii de mână, cărora voi le însemnaţi din leagănul lor întâiul semn de pace al crucii lui Christos, să suiţi la Domnul în zilele de Duminică şi sărbători în bisericile satelor şi oraşelor voastre, şi *închinaţi-i Lui Christos copiii voştri,* căci din această slujbă a voastră va răsări tot binele şi zidirea noastră de mâne ! Iar vetrele familiilor voastre faceţi-le şi pe ele loc de odihnă al aceluiaş Christos, Căruia în biserici îi închinaţi pruncii voştri, prin cinstea voastră de gospodine harnice şi mame duioase, cari nu vor lipsi de grija şi iubirea lor nici pe atâţi micuţi Christoşi-orfani ai eroilor neamului, cari au adormit pentru întregirea noastră cu dorul şi cu gândul la ei !

Dascălul Veniamin

Pareneză
pentru Ziua Învierii Domnului.

„Ce căutaţi pe Cel Viu la cei morţi?
S'a sculat, nu este aici!“ (Luc. XXIV, 5—6)

Iubiţi Creştini!

I. Amurgul dimineţii zilei întâia a săptămânii abia a fost început [1]) şi ele erau acuma pe drum, Femeile pe cari vineri seara le-am văzut cu inimele sfâşiate de durere, cu ochii roşiţi de lacrimi, cu feţele supte şi palide, cu oboseală de plumb în oase, părăsind cele din urmă mormântul dragului lor Invăţător. Incă în seara aceea ele au cumpărat mirezme şi au pus la cale ca îndată după Marea Sâmbătă [2] a Paştilor să vină iarăşi în grădina lui Iosif dela poalele Golgotei [3]). Sâmbăta era trecută, dar abia zorile zilei ce urma s'au fost ivit şi ele erau pe drum, mergeau la Mormântul în care fusese aşezat trupul Celui Răstignit. Dorul lor de foc le-a sculat cu noaptea'n cap. Dar tristă şi jalnică le era calea şi de data aceasta căci pentru cea de pe urmă dată veneau să vadă [4]) şi să ungă cu mirezme [5]) pe Mortul al căruj viaţă fusese pentru dânsele, ani dearândul, cea mai frumoasă zi de primăvară . . .

In natură era şi acuma primăvară. Ceriul era senin. Discul de foc al soarelui nu se vedea încă, dar el aprinse întreg întinsul poalelor ceriului de răsărit pe când ele întrau în grădină. Un covor verde, presurat cu picături de diamant li se aşternea în faţă, de prin crengile stufoase ale pomilor ciripit de păsărele le lovea auzul, aerul recoros era amestecat cu parfumul florilor. Dar nimic, nimic din farmecile acelui fapt de zi frumoasă de primăvară nu pătrundea în inima lor, cuprinsă întreagă de durere şi jale. Un singur gând le stăpânea, „cine le va ridica peatra dela întrarea mormântului“, pe care vreo opt [6]) braţe slăbite de femeie nu puteau s-o ridice „căci era mare foarte“ [7]). Apăsate de acest gând, iată-le ajunse în faţa mormântului! Ele se apropie de întrarea peşterii . . . şi deodată, ţipând desnădăj-

---

[1]) Mt XXVIII. 1; [2]) Ioan XIX. 31; [3]) Lc XXIII. 56.
[4]) Mt XXVIII. 1; [5]) Mc XVI. 1.
[6]) Lc XXIV. 10; [7]) Mc XVI. 4.

duite, dau buzna înapoi! Ce s'a întâmplat? De unde spaima pentru femeile inimoase cari încă în întuneresc au făcut drumul până aici?

Mormântul era deschis şi din întunecimea din lăuntru raze orbitoare de lumină pătrundeau în afară. Văzând aceasta pe neaşteptate şi dintr'odată, bietele femei fură cuprinse de spaimă. Dar în clipa aceia o voace blândă, dulce se aude din peşteră: „Ce căutaţi pe Cel Viu între cei morţi? S'a sculat nu este aici!“ Atunci femeile cu paşi şovăitori se întoarseră şi aruncându-şi privirile în lăuntrul peşterii, văzură doi bărbaţi în haine ca de zăpadă, stând unul la căpătăiul, altul la celelalt capăt al mormântului [1]). Dar zăpăcite de spaimă, ele nu puteau deosebi că cei doi nu erau oameni pământeni şi, cu sufletele crud încercate, ele nu puteau crede vorbelor auzite. Mortul pe care căutau nu mai era acolo!? Un gând negru se sfredeli numai decât în mintea lor: „L-au furat duşmanii, nu l-au îngăduit nici liniştea mormântului!“ Ele îşi aruncară ochii prin grădină. Inzădar, nici o urmă! Repede au mers în oraş şi au spus apostolilor despre cele văzute şi auzite. Cei Unsprezece — căci pe unul îl înghiţise adâncul întunericului — ca străini în Ierusalim, au fost găzduiţi peste Paşti, toţi launloc, în casa unde joi sara Invăţătorul a sărbat cu ai săi duioasa cină de despărţire. La vestea adusă de Maria Magdalina [2]), cea mai tânără şi mai sprintenă dintre cele ce au fost în grădină, Petru cel mai bătrân şi Ioan cel mai tânăr dintre apostoli degrab au alergat la mormânt ca să vadă ce este.

Ajunşi, ei au întrat în peşteră şi au găsit giulgurile şi năframa, dar Mortul nu era nicăiri. Aceşti doi cunoşteau mai bine Puterea Invăţătorului decât femeile; Petru şi Ioan cumpenind cele auzite dela femei şi cele văzute aici, ei crezură ca cei dintăi în Invierea lui Isus Christos! [3]) Cu cugetele împăcate, ei tocmai părăseau peştera când Maria Magdalina, care iarăşi lăsase în urmă pe cele ce o însoţeau, sosi pentru a doua oară la mormânt. Dragostea ei curată ca stropul argintiu de rouă care sclipea pe iarba din grădină, dragostea ei fierbinte ca raza soarelui ce se urcase acuma pe ceriu — dragostea ei, pildă vie a dragostii propoveduită de Acel pe care-L iubea, dragostea ei albă sân-

---

[1]) Lc XIV, 4 şi paralele.
[2]) Ioan XX. 2; [3]) XX. 3—8.

gera de rana lipsei Invăţătorului iubit! Rămasă singură, ea se aşează pe peatra de mormânt şi vărsa lacrimi amare [1]). Şi plânsul ei a fost răsplătit cu cea mai neaşteptată răsplată. El i-a dovedit că şi El o iubea! Maria Magdalina, păcătoasa de oarecând, a prefăcut vina ei în nevinovaţie prin dragostea ei. Şi ea, Maria Magdalina, nu Petru! Maria Magdalina a fost învrednicită ca cea dintăi dintre muritori să vadă pe Christos Inviat din morţi [2]). El era schimbat! Ea L-a cunoscut abia când a chemat-o ca de atâtea ori mai înainte, „Marie“ ! [3])

Apoi El s'a arătat prietenelor ei cari veneau după dânsa [4]). Şi în aceeaşi zi L-au mai văzut doi ucenici pe drumul dela Ierusalim la Emaus [5]), L-a văzut Simon Petru [6]), iar sara, fiind toţi launloc afară de Toma, adunaţi în casa amintită, „Isus a a stătut în mijlocul lor şi le-a zis: Pace Vouă! “ [7])

Şi aşa s'a şters din inimile lor orice urmă de îndoială Era adevărat ca lumina zilei că Cel Răstignit şi Inmormântat a înviat a treia zi din morţi. A treia zi — căci numai vineri noaptea, sâmbătă şi primele câteva clipe ale duminicii, mărunteale pământului au putut ţine în sinul lor Trupul Fiului lui Dumnezeu.

In vremea aceasta, fără de Trup, Christos-D-zeu „s'a pogorât la iad şi a deslegat durerile celor ferecaţi“, El a dus vestea mântuirii sutelor de milioane de morţi şi lui Adam [8]). Apoi cu trupul schimbat şi nemaisupus putrejunii, cu mărire din morţi s'a sculat, „cu moartea pe morte călcând şi dăruind viaţă!“

Iubiţi Creştini!

II. După atâtea veacuri dela această întâmplare, cea mai mare, mai însemnată şi cea mai minunată în întreaga istorie a lumii, astăzi noi sărbăm învierea D-lui, Paştile. „Aceasta este ziua care a făcut-o Domnul să ne bucurăm şi să ne veselim întrânsa!“ [9]) Căci — prin Invierea lui Christos s'a desăvârşit mântuirea neamului omenesc. Păcatul strămoşesc s'a răsplătit,

---

[1]) Ioan XX. 11.

[2]) Mc XVI. 9; [3]) Ioan XX. 16; [4]) Mt XXVIII. 9; [5]) Lc XXIV. 13—35
[6]) I Cor. XV. 5; [7]) Lc XXIV. 36 şi paralele.
[8]) I Petru III. 19; [9]) Canonul Paştelor.

„iadul s'a zdrobit, moartea s'a omorât şi noi am înviat“) [1]). Am înviat, căci deşi murim, învierea lui Christus ne este chezăşie că vom reînvia [2]), noi creştinii cu dragostea lui Christos şi cu credinţa tare în Invierea Lui.

Deci în sărbătoarea Paştilor bucuraţi-vă şi vă veseliţi credincioşilor! In ziua Invierii D-lui gustaţi din păharul cel mai dulce al vieţii, din păharul bucuriei şi al veseliei!

E primăvară, natura reînvie. Faceţi ca şi sufletele voastre să reînvie, să se facă şi în ele primăvară! Impăcaţi, curătiţi şi curaţi prin Invierea lui Christos, în pace şi curăţie să fie veselia şi bucuria voastră la sărbarea Paştilor de astăzi, de mâne şi de poimâne — şi să ţină aşa veselia şi bucuria, pacinică şi curată, până'n sfârşit, în veci! Amin!

Ţinută în biserica sf. Arhangheli din Gălăneşti, 1924.

D. Spânu

Bibliografie

Cărţi

J. Aufhauser, Antike Jesuszeugnisse. 2. Aufl. Kleine Texte, hrsg. von H. Lietzmann, Heft 126. Bonn, Marcus und Weber, 1925, 57 pag., 2·40 mc.

D. S. Balanos, Εἶναι ἀναγκαία καὶ σκόπιμος ἡ σύγκλησις οἰκουμενικῆς συνόδου. Atena, 1924, 14 pag.

D. S. Balanos, Λόγος ἐναρκτήριος εἰς τὸ μάθημα τῆς πατρολογίας. Atena 1924, 24 pag.

P. Batiffol. Les sources de l'histoire du Concile de Nicée. Paris. P. Féron-Vran. 20 pag.

Biblioteca Creştinului Ortodox. Tiparul Tipografiei Diecezane Arad.: *Dr. Gr. Gh. Comşa:* Misiuni pentru popor. *Dr. Ştefan Cioroianu:* Sfinţirea jurământului. *Dr. Ştefan Cioroianu:* Vorbele cele rele strică năravurile bune. *Emilian Căpitan:* Căinţa unui pocăit. *Dr. Ştefan Cioroianu:* Preotul nostru ortodox creştin. *Dr. Gr. Gh. Comşa:* Pentru Biserica Ort. Fiecare broşură va avea pe viitor şi o frumoasă copertă, fără ca prin aceasta să se schimbe preţul. Preţul 3 Lei.

---

[1]) Troparul, „Prea bine cuvântată eşti“. [2]) I Cor. XV. 20—22.

Erich Casper, Die älteste römische Bischofsliste. Berlin 1926. Dt. Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte. VIII. 258 pag. 4⁰. 30 mc.

G. Chapman, Michel Paléologue, restaurateur de l'empire byzantin; 1261—1282. Paris, Figuière, 1926, 208 pag.

Church Historians, Critical studies of Eusebius, Orosius, St. Bede the Venerable, Ordericus Vitalis, Las Casas, Baronius, Bollandus, Muratori, Moehler, Lingard, Hergenroether, Ianssen, Denifle and L. v. Pastor, read at the sixth annual meeting of the Americain catholic historical Association, dec. 1925. New-York, P. J. Kennedy, 1926, 430 pag. 2·90 dol.

Carl Clemen, Religionsgeschichte Europas. I: Bis zum Untergang der nichtchristlichen Religionen. Heidelberg, 1926, Winter. VII, 383 pag. il. 17 mc.

Coppens Joseph, L'imposition de mains et les rites connexes dans le Nouveau Testament et dans l'église ancienne. Etude de théologie positive. Paris, Gabalda. 1925. 35 fr.

M. Delatte, Les Manuscrits à miniatures et à ornaments des bibliothèques d'Athènes. Liège, H. Vaillant, 1926, 128 pag. 48 pl.

Fr. W. Foerster, Religion und Charakterbildung. Psychologische Untersuchungen und pädagogische Vorschläge. Zürich, 1925. Rotapfel-Verlag, 464 pag. 7·60 mc.

Br. Forster Gyula, Adalékok a káptalanok történetéhez küiönös teknitettel a Gyulafehérvári és Fogoras-Balázsfalvi káptalanra. Budapest, Stephanaeum nyomda, 1925, 37 pag.

J. Gay, Les papes du XI-e siècle et la chrétienté. Paris, Gabalda, 1926, 428 pag. 20 fr.

S. Gogel, Die Ursache der russischen Revolution vom Jahre 1917. Eine historisch-soziologische Skizze. Berlin, H. Sack, 1926, 222 pag. 8 mc.

M. N. Glubocovschi, Pravoslavnata crkva i christianskoto mergducrkovno iedinenie (bulg.) Sofia, 1925.

M. Grabmann, Mittelalterliches Geistesleben, Herder, 1926, 585 pg.

H. Grisar, Martin Luthers Leben und sein Werk. Herder, Freiburg i. Br. 1926, 560 pag.

Baronne de Guldenkrone, L'Italie Byzantine. Etude sur haut moyen âge (400—1050). Paris, Leroux, 540 p. 4⁰.

G. Hardy, Le cardinal Fleury et le mouvement janséniste. Paris, H. Champion, 1925, 360 p. 4°.

G. Holstein, Luther und die deutsche Staatsidee. Tübingen, 1926. Mohr, 43 pag. 1·50 mc.

N. Iorga, L'église autocéphale de Roumanie, ses origines et son rôle parmi les glises nationales d'Orient în „L'Europe Nouvelle" No. din 26 Februarie 1926.

Iordan Ivanov, Bogomilski knigi i legendi. Sofia. Ed. Academiei 1925. 8°, 387 pag.

Raymond Janin, Les Eglises orientales et les rites orientaux. Paris, Bayard, 1922.

M. Jugie, Theologia dogmatica christianorum Orientalium ab Ecclesia catholica dissidentium. Tomus I: Theologiæ dogmaticæ Græco-Russorum origo historica, fontes. Paris, Letouzey et Ané, 1926. 727 pag. 40 fr.

L. H. Labande, Les palais des papes et le monuments d'Avignon au quatorzième siècle. Ill. Tomes I et II. Marseille, F. Detaille, 1925, 179 et 182 pag.

M. Laskaris, Vizantiske princeze i srednjevekovnij Serbiji (sârb.) Belgrad, F. Bach, 1926, 138 pag.

Donald A. Lowrie, The Light of Russia. An introduction to the russian Church. The Ymca Press, Prague, 1923.

N. V. Michoff, Sources bibliographiques sur l'histoire de la Turquie et de la Bulgarie. Tome II. Sofia, Académie. 1924, 133 pag.

G. Millet, L'ancien art serbe. Paris, Boccard. 208 pag.

Alf. Mingana, The early spread of Christianity in Central Asia and the far East. A new document. Manchester, The Univers ty Press; London, Green et Co. 1920, 80 pag.

Cuvântul lui Dumnezeu şi sufletul omului, de protosincel *Policarp P. Moruşca*, Arad 1926, pp. 84. Preţul Lei 10.

Nyisztor Zoltán, Szekták Magyarországon. Budapest, Szt. István Társulat. 1926, 89 pag.

R. Patry, La religion dans l'Allemagne d'aujourd'hui Paris 1926. Payot. 246 pag. 20 fr.

Th. Pauls, Luthers Auffassung von Staat und Volk. Bonn, Leipzig, K. Schröder, 143 pag. 5.50 mc.

R. C.

Anul XXXVIII, No. 6—9 Iunie—Septemvrie 1927

CANDELA

Revistă teologică şi bisericească

publicată de

I. P. Sf. Sa Mitropolitul Nectarie şi profesorii dela Facultatea de Teologie din Cernăuţi Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis Ieremiiv, Dr. Valerian Şesan, Dr. Romul Cândea, Dr. Nicolae Cotos, Dr. V. Loichiţă şi Dr. Domiţian Spânu

---

SUMARUL:

	Pag.
R. Cândea, Regele şi testamentul său	177
Dr. Gh. Ciuhandu, Duminica Ortodoxiei şi câteva gânduri de actualitate	184
S. Reli, Trecerea la unie a sătenilor români din Boian	200
Dr. Vasile Gheorghiu, Împărăţia de „mii de ani“ şi sfârşitul lumii	231

CERNĂUŢI, 1927
Editura Facultăţii de Teologie

10447

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Şesan**
Redacţia şi Administraţia: Cernăuţi, Facultatea de Teologie.
Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.
Preţul pentru România este 100 lei anual.
Pentru studenţi 50 Lei anual.
Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei
Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei“
Cernăuţi, strada I. Flondor 33.

ANUL XXXVIII IUNIE—SEPTEMVRIE 1927 No. 6—9

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ŞI BISERICEASCĂ

Regele şi testamentul său

Regele Ferdinand, chinuit de o boală îndelungată şi gândindu-se la obştescul sfârşit, şi-a făcut un testament cu aproape două luni înainte de moartea sa. Ceeace este caracteristic şi înduioşător în acest testament este iubirea şi grija de patria românească, este credinţa profundă de creştin sincer care se închină cu smerenie înaintea lui Dumnezeu. Astăzi când lumea este pornită spre un materialism feroce şi tinde tot mai — mult ca o moştenire a crâncenului război — să iasă de sub răspunderea obligaţiilor morale, exemplul Regelui credincios este deosebit de binevenit. „Luând hotărîrile din urmă — spune Regele — şi gândindu-mă la sfârşitul vieţii mele îndreptez către A-Tot-Puternicul prinosul recunoştinţei mele că mi-a îngăduit să-mi consacru munca poporului român, a cărui propăşire a fost fără preget şi fără încetare scopul vieţii mele". Ca un mare patriot şi ca un bun creştin încheie Regele : „Inchei aceste ultime ale mele voinţe cu gândul care m'a stăpânit toată viaţa, chemând binecuvântarea cerească asupra scumpului meu popor şi mă închin cu smerenie în faţa hotărîrilor lui Dumnezeu şi iscălesc : In numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, Amin !"

Regele Ferdinand, chemat de soartă să întregească neamul, a fost romano-catolic, dar a iubit biserica noastră strămoşească cu aceiaşi căldură cu care a iubit neamul nostru pentru care şi-a jertfit viaţa întreagă. Va rămânea

ca un semn de sinceritate şi devotament faţă de neam şi ţară sfatul-avertisment pe care Regele i l-a dat unui chiriarh român unit, aducându-i aminte că şi el, Regele, este romano-catolic, dar pentru aceasta n'a uitat niciodată că mai presus de toate are ca cetăţean îndatoririle sale faţă de ţară şi neam.

Regele Ferdinand a studiat cu iubire limba noastră, s'a adâncit cu pasiune în trecutul nostru, şi-a contopit sufletul său în acest trecut, legându-se sufleteşte de tradiţia noastră naţională din care nu lipseşte nici sprijinul şi nici închinarea faţă de biserica noastră.

Această biserică a sprijinit-o cu toate prilejurile defunctul nostru Suveran; încă în testamentul său i-a lăsat un legat în bani ca un sincer omagiu adus instituţiei divine care ne-a ocrotit naţia secole dearândul.

Şi în discursurile sale — caracterizate printr'o deosebită sinceritate şi prin seninătate de suflet — îşi aduce cu evlavie aminte de biserica noastră, făcând legătură între viaţa mănăstirească şi ocrotirea bisericii prin Voevozi cu vremurile noastre, unde dânsul, urmaşul de drept al Voevozilor noştri, îndeamnă aşa de mult la păstrarea virtuţilor strămoşeşti, printre care strălucea şi credinţa.

Intr'un discurs ţinut în 1890 la Academia Română, Principele moştenitor de atunci spunea cu multă sinceritate. „Am avut fericirea că s'au îngrijit de timpuriu a Mă învăţa frumoasa limbă românească, şi Mi-a fost drag să o învăţ, pentru că ea Mi-a înlesnit cunoaşterea de aproape a literaturii populare, a datinelor, a obiceiurilor, dar mai ales a bogatei istorii a neamului românesc".

Şi ca Domnitor tot la această înaltă instituţie culturală Regele Ferdinand pune în 1915 atât de sugestiv problema culturii naţionale: „Să lucrăm deci necontenit cu gând curat pentru desvoltarea tot mai largă a culturii neamului;

să nu cruţăm nici timp, nici muncă pentru a cunoaşte cât mai amănunţit istoria lui — călăuză nepreţuită pentru

† REGELE FERDINAND I

a ne cunoaşte pe noi înşine ; — să cultivăm, să păstrăm cu sfinţenie şi gelozie limba noastră, să ne îndeletnicim

a-i da în scrierile noastre şi în vorbire chipul cel mai curat; să ne ferim de străinisme, în locul cărora vom găsi în bogata comoară a limbii, vorbe româneşti".

Istoria acestui neam pe care aşa de frumos o caracterizează, Regele Ferdinand a studiat-o în toate tainele ei, a iubit-o peste măsură, s'a inspirat din ea. Ce frumoase şi înălţătoare sunt cuvintele pe care Regele, dând vlădicilor, după datina strămoşilor, cârja, le adresează chiriarhilor la diferitele prilejuri de investire.

Episcopului Antim al Râmnicului îi reaminteşte vechea tradiţie bisericească din regiunile Olteneşti: „Aici au luat fiinţă cele dintâiu mănăstiri, sub aripa cărora s'a născut şi a înflorit cartea şi arta românească. La Mănăstirea Tismana se păstrează cu evlavie pomenirea Sfinţitului Nicodim, întemeietorul vieţii mănăstireşti în timpul Basarabilor descălicători de ţară. La Mănăstirea Cozia odihnesc rămăşiţele lui Mircea-cel-Bătrân, alături cu ale Teofanei, îndurerata maică a lui Mihaiu Viteazul. Pentru mănăstirea Hurezi, această comoară de artă a lui Brâncoveanu Voevod, Regina, împreună cu mine, avem cea mai duioasă dragoste".

Un om care s'a însimţit atât de mult în trecutul nostru, putea el să nu se dorească şi după Bucovina glorioaselor mănăstiri ale lui Ştefan cel Mare? Şi într'adevăr, la 1 Ianuarie 1920 cu prilejul învestirii Mitropolitului Vladimir Repta, Regele Ferdinand mărturiseşte acest gând şi această dorinţă: „Cu mare nerăbdare aştept să pot veni şi eu în Bucovina, spre a mă închina la aceste Sfinte Ctitorii şi a înveseli sufletul meu la bogăţiile şi comorile de artă religioasă din toate mănăstirile Bucovinei".

Biserica noastră a fost în trecut în teritoriile azi liberate şi pivotul naţionalismului. Biserica a fost scutul

nostru, nădejdea noastră, limanul nostru de scăpare. Biserica ne-a uşurat traiul, ne-a înflăcărat speranţele, biserica ne-a fost ocrotitoarea noastră națională : credinţa şi ideia naţională în trecut la noi se contopiau. Acest lucru l-a amintit, comentat, subliniat şi apreciat Regele cu prilejul învestirii date Mitropolitului din Sibiu, mitropolie de glorioasă amintire şaguniană, sau a episcopului

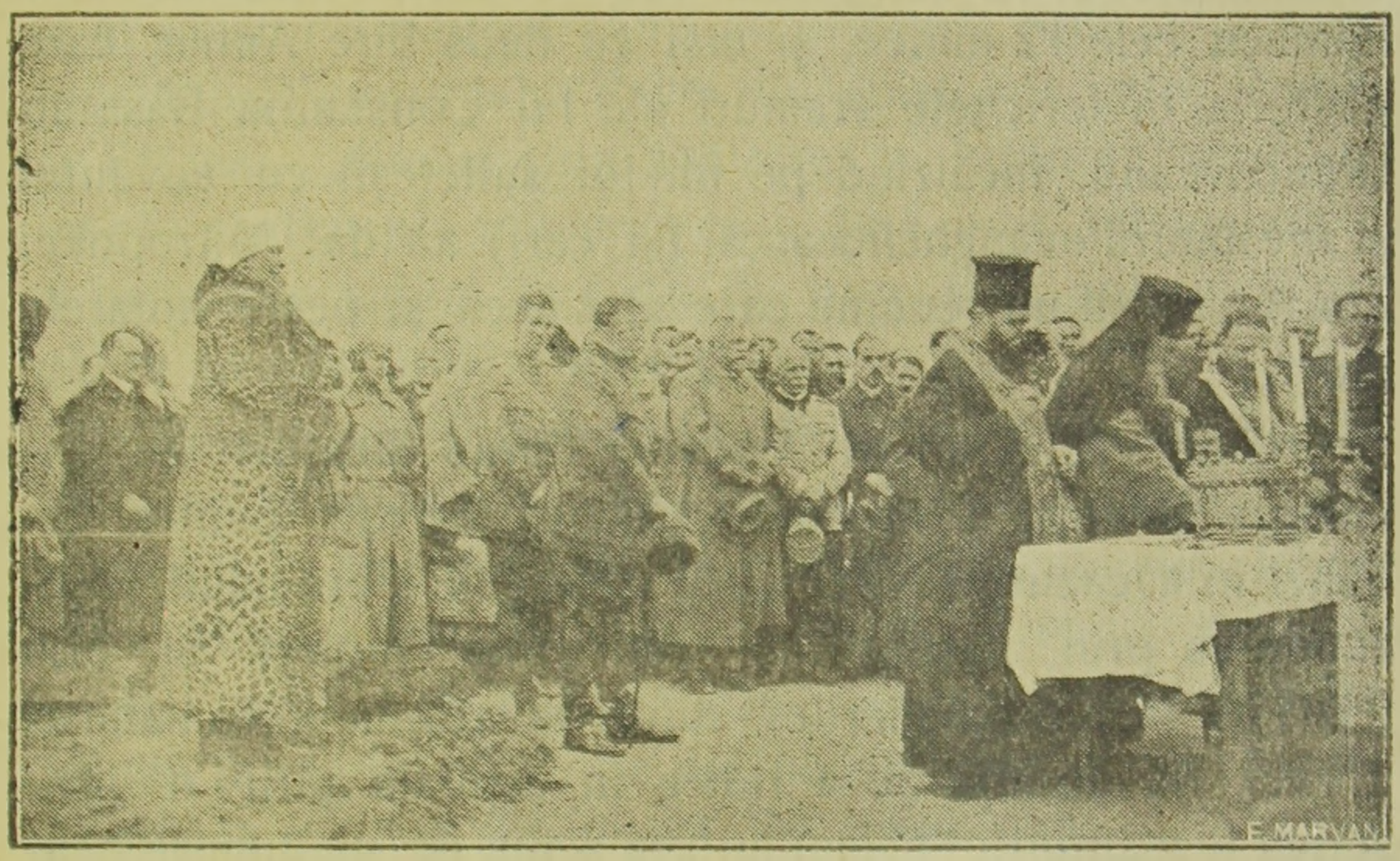

REGELE LA SERVICIUL DIVIN PE MUNTELE GĂINA

din Cluj, la vechea vlădicie reînviată a Feleacului, când Regele îşi aduce aminte de Voevozii ctitori Ştefan cel Mare şi Petru Rareş sau a episcopilor din Caransebeş şi Arad, vechi cetăţi de credinţă şi resistenţă naţională, sau a celuia din Oradea Mare, cetate înaintată a ortodoxismului spre marginea țării.

Când episcopul Caransebeşului Dr. Miron Cristea a fost făcut mitropolit primat al României întregite, Regele a ştiut atât de bine să aprecieze această semnificaţie : „De atunci până în zilele măreţe ale unirii, ce Atotputer-

nicul ne-a dăruit să le trăim, clerul de peste munţi în timpul luptelor grele şi suferinţelor de martiri a ştiut să păstreze, alăturea cu sfânta candelă a credinţii strămoşeşti flacăra nestinsă a vieţii şi simţirii naţionale. Această dă alegerii întâiului Mitropolit Primat al României întregite o deosebită semnificare"(1920). Şi înaintea ochilor sufleteşti ai Suveranului întregitor de neam treceau „bărbaţi ca Grigorie, sub a cărui Vlădicie s'au tălmăcit cele 12 minee, şi mai cu deosebire Antim, care păstoria în fericitele vremuri ale lui Constantin Basarab Brâncoveanu, încălzind pe fiii lor sufleteşti cu cuvântul şi învăţătura evanghelicească, (şi cari) au dat Mitropoliei din Bucureşti un renume care strălucea şi peste hotarele ţării".

Cum vechii noştri Voevozi durau lăcaşuri de închinare pentru a mulţumi proniei cereşti pentru izbânzi în năcazuri şi războaie, şi Regele Ferdinand, aşezându-se prin patriotismul său, prin iubirea şi prin jertfa sa în rândul marilor ctitori ai neamului românesc, a avut via dorinţă de a ridica în capitala ţării o „Biserică a mântuirii" neamului „ca semn de mulţumire pentru ajutorul celui Prea Inalt şi ca simbol al unităţii sufleteşti a întregului neam şi veşnică pomenire celor răposaţi pentru înfăptuirea României întregite". Căci această biserică pe care atât de mult o doria Regele trebuia să fie „întru amintirea acestui strălucit eveniment... un monument vrednic de ţelul măreţ ce l-am atins şi opera tuturor Românilor, ca un simbol al unităţii de neam şi de credinţă".

Un simbol nu numai al unităţii naţionale, ci şi al credinţei, căci credinţa a fost şi trebuie să rămâie temelia vieţii noastre de Stat: „Frumoasele monumente religioase ce se ridică la Suceava, Rădăuţi, Putna, ca o

vie mărturie a evlaviei vrednicilor Voevozi ai Moldovei, ne amintesc asemenea că credinţa la un popor este singura temelie trainică pe care se poate rezema viitorul său, căci destinele popoarelor sunt în mâna A-Tot-Putintelui".

Din pricina aceasta Suveranul îndeamnă pe Vlădici: „Intăriţi în inimi frica de Dumnezeu, ferirea de nedreptate şi fapte rele, respectul ocârmuitorilor către ocârmuiţi şi al acestor din urmă către autoritate". Aici se întrevăd învăţăturile apostolului Pavel din epistolele către Romani şi Efeseni. „Numai prin păstrarea şi întărirea unor asemenea sentimente putem avea o ţară bine întemeiată cu o propăşire sigură în timp de pace şi o puternică pregătire pentru orice vreme grea".

Rolul bisericii trebuie să dăinuiască şi de aci încolo: „precum biserica noastră naţională a fost cheagul unităţii sufleteşti în trecutul atât de apăsător — spunea Regele către Mitropolitul Sibiului —, tot aşa trebuie să fie, şi cu mai multă putere acum când se aşează temeliile României întregite". Căci pe noi ne aşteaptă o epocă nouă de muncă rodnică şi serioasă. De aceea „alături de şcoală, biserica are marele rol de a contribui în cea mai largă măsură la pregătirea sufletească şi la întărirea morală pentru noua eră de muncă pe care România întregită o aşteaptă dela toţi fiii săi".

Rolul bisericii noastre va fi cu atât mai fecund şi binefăcător cu cât vom păşi „mai grabnic spre acea unire organică a tuturor ramurilor bisericii noastre ortodoxe, una şi nedespărţită, precum unul şi nedespărţit este Statul României întregite".

Pe lângă nota de senină înduioşare ce se resimte în toate discursurile, Regele a dovedit prin fapte şi prin vorbă că a înţeles pe deplin trecutul nostru, că s'a le-

gat de acest trecut pentru a se oţeli pentru viitor, că s'a întărit din acest trecut pentru a-şi îndeplini menirea de Suveran, că ascultat povaţa trecutului care-l îndemna spre faptele cele mari din istoria noastră. In toate faptele lui şi în toate învăţăturile lui se manifestă truda spre cele bune. Suportul moral al acestei activităţi a fost concepţia morală despre misiunea de Rege la un popor iubitor de credinţă şi de trecut.

Regele a iubit şi a cinstit ce-i românesc şi bun în noi, a făcut această cu înduioşătoare recunoştinţă faţă de trecut şi cu nestrămutata credinţă în Dumnezeu şi convingerea că vieaţa îşi câştigă preţul numai dacă este străbătută de înaltul sentiment al daroriei ce se cere îndeplinită în tot ceasul şi în toată vremea. Iată testamentul celui dintâiu Rege al României întregite.

R. Cândea

Dumineca Ortodoxiei şi câteva gânduri de actualitate

I.

„Societatea ortodoxă naţională a Femeilor române“, care îşi are şi aici la Timişoara o filială îşi sărbează azi în întreg cuprinsul larg al ţării, Hramul sau Patronul, care este Dumineca de astăzi, aşa numită a Ortodoxiei.

Din prilejul acesta mi-a revenit, prin încrederea P. Sfinţitului meu Stăpân, onorifica sarcină: să inaugurez, în numele P. Sf. Sale, noul ciclu de conferinţe care, şi acesta caşi celelalte conferinţe religioase de până aci, are să însemne un eveniment cultural şi moral vrednic de invidiat şi mai ales de urmat şi în alte ţinuturi şi oraşe româneşti.

O sfântă şi dulce închegare sufletească, creştinească şi românească în aceeaşi vreme, vedem noi cei de aiurea

---

[1]) Conferinţa aceasta a fost ţinută în *Timişoara*, la 21 Febr. 1926.

în străduințele societății noastre românești de aici. Și ne bucurăm din tot sufletul de infiriparea acestui apostolat modern care înfrățește, în acelaș gând iubitor de Lege și de Neam, și în acelaș ogaș de muncă, tot ce are mai select societatea de aici. De o parte stă elementul femenin organizat în două tabere convergente: Societatea ortodoxă a Femeilor și Cercul religios sf. Ecaterina, al elevelor de liceu, iar de ceealaltă parte tineretul cellalt, gata a-și da întreaga contribuție în slujba acestui apostolat.

Cu atât mai vesel sunt deci, că și din parte-mi pot contribui, după modestele mele puteri, la opera aceasta de restaurare morală, arătând, pe scurt, marele eveniment prăznuit azi și de întreagă Biserica ortodoxă, dar și adăugând — întrucât mă veți onora cu răbdarea D-Voastre — câteva gânduri românești de actualitate.

* * *

Tocmai în anul acesta se împlinesc douăsprezece veacuri, de când a fost pornită în Orient o mare tulburare religioasă, aceea împotriva cultului sau cinstirei sfintelor Icoane. Lupta a fost provocată de împ. bizantin Leo III, numit Isaurul, care a dat la anul 726 un edict prin care poruncea ca sf. icoane să fie așezate mai sus în biserici, ca poporul să nu ajungă să le sărute şi să se închine înaintea lor. Și lupta, deschisă de împăratul, a durat lungă vreme și a pricinuit mari tulburări, pe cari sinodul ecumenic VII., ținut la Nicheia în anul 787, credea că le-a curmat; dar ele mai durează peste jumătate de veac, până când curentul drept credincios restabilește pacea religionară prin sinodul constantinopolitan dela 842, care, în semnul biruinței dreptei credințe, institue sărbătoarea „Duminica ortodoxiei".

*

Cestiunea, care-și cerea delegarea în cursul frământărilor acestora de peste 116 ani, era *Se cuvine, ori nu, să li se deie o cinstire sfintelor icoane?* Împăratul Leo III, supranumit Isaurul (716—741), care venia după originea sa, die Orientul îndepărtat — dintr'un colţ de lume dintre

Siria şi Cilicia —, un capabil domnitor de altfel, era împotriva cinstirei icoanelor. Impăratul *nu credea* în aceea cinstire că ar fi dreaptă şi cuviincioasă după dogmă. Dar mai vârtos, din interese politice de stat, el vedea în cultul icoanelor un motiv de înstrăinarea cetăţenilor mohamedani şi evrei, de către stat. Domnul N. Iorga ni-o spune chiar, că era vorba şi de *o veche sugestie evreiască*, ce i-se făcuse împăratului pe vremea când era numai general râvnitor la coroana imperială, că adică nu va răzbi, de cât numai dacă va distruge icoanele. Şi astfel, ajuns pe tron, s'a întrebat: dacă n'a venit momentul să-şi plătească datoria faţă de aceia cari-i preziseseră domnia [1]).

Impotrivirea din partea bisericii şi a credincioşilor îl înfuria pe împăratul aşa de mult, încât, la 730, dădu un nou edict, de a se scoate icoanele din biserici.

Leo III, care era primul împărat eresiarh pe tronul din Constantinopol, deschidea această luptă, pretinzând a fi nu numai împărat ci şi preot: o erezie aspru condamnată atât în Orient, cât şi în Occident de papa Grigorie II.

Tulburările începură, îndată, şi în popor. Italia de sud, care, în parte stătea sub bizantini, era terenul unei revolte puternice. In Constantinopol, un soldat, care avea să deie jos de pe poarta palatului împărătesc o icoană foarte respectată de popor, a fost sfăşiat în bucăţi [2]). Şi tot în Constantinopol s'a întâmplat, că era să se doboare o icoană a Mântuitorului de pe poarta de fer a cetăţii şi să fie distrusă. Atunci au intervenit şi femeile: ele au smuls scara de sub slugile împărăteşti şi i-au ucis [3]).

*

Nu ne putem opri asupra detailurilor acestor lupte înverşunate. E de ajuns să spunem numai următoarele: Incă din anul întâiului decret (726) de prigonirea icoanelor, se ridică un mare apărător al lor, învăţatul călugăr, mai apoi sfânt, *Ioan Damaschinul* sau din Damasc, aflător sub stăpânirea mohamedană. El scrie trei Cuvântări împo-

---

[1]) Cărţi reprezentative în viaţa omenirei, edit. II. pag. 226;
[2]) Eus. Popovici: Istoria bis I. 671.
[3]) Dr. Joh. Alzog: Allgem. Kirchengesch. (1882) I. 551.

triva iconoclaştilor şi pentru apărarea icoanelor[1]). El ni dă amănunte revoltătoare despre devastarea iconoclaştilor: Icoanele zugrăvite pe pereţi erau mâzgălite cu var, altele — cele atârnate — erau trase jos, sfarâmate, călcate în picioare. Comori întregi de artă s'au pierdut în felul acesta, ni-o adaogă d. N. Iorga[2]). Sf. Ioan Damaschinul tună şi fulgeră cu mânie sfântă împotriva împăraţilor tulburători ai rosturilor Bisericii: *Sunteţi oameni ai războaielor. Nu cu sabia aceasta plină de sânge se hotăresc rosturile Bisericii.* Biserica nu se amestecă în rosturile Cezarului; *să nu se amestece nici Cezarul în rosturile Bisericii ... Hoţeşti sunt lucrurile ce se fac cu sila şi nu cu încredinţarea*“[3]) — scria sfântul.

Lucrurile ajunseseră aşa de departe, încât apărarea sf. icoane a trecut în revoltă politică, de înlăturarea dinastiei Isaurilor, ceeace se şi făcu pe timp de doi ani (741—743), prin ridicarea lui Artabasd pe tronul imperial. Dar răzbind iarăşi curentul iconoclast, avem dureroasa privelişte a călugărilor violentaţi, cari — mai ales ei — reprezentau ortodoxia. Unora din ei li-se scoteau ochii; li-se tăiau mânile; iar bărbile li-se ungeau cu smoală şi li-se dădea foc; ori erau bătuţi peste cap cu sf. icoane. Mănăstirile lor fură prefăcute în cazarme sau grajduri. Împăratul distruse fără cruţare toate tezaurele de pictură bisericească; porunci a se strica cele mai frumoase tablouri din biserici şi a le înlocui cu scene de vânătoare[4]).

Răsăritul bisericesc, cum se vede, trecea printr'un bolşevism, mai puţin „roşu“ decât cel de azi, dar sugestionat şi el, cum văzurăm, de cei mai primejdioşi vrăjmaşi ai Creştinismului, de Evrei!

Sinodul VII ecumenic, ţinut la 787 în Nicheia, credea că va înlătura această mare nenorocire publică, căruia-i căzu victimă, ucis fiind, abatele sau igumenul oriental Ştefan, supranumit cel Nou. Sinodul fixa dogma sau învăţătura bisericii, după care nu numai că este permis, ci

---

[1]) K. Krumbacher: Gesch. der byzant. Litteratur (1891), pag. 173.
[2]) N. Iorga: Cărţi reprezentative (ed. II), 226.
[3]) N. Iorga. o c. 231—2.
[4]) Eus. Popovici, a. c. l. 673.

şi folositor şi foarte plăcut lui Dumnezeu a avea icoane religioase şi a le da cinstea cuvenită; apoi că se cuvine să dăm icoanelor sfinte *numai închinare*, *nu şi adorare*, şi că aceasta închinare ce se dă sfintelor icoane, este numai *relativă*, pentrucă ea se da icoanei numai pentru persoana care este reprezentată pe icoană [1]).

Dar sinodul Nicheian, pe lângă toată ecumenicitatea autorităţii sale, nu putu deplin împaca sufletele şi să înlăture marea nenorocire publică, deci lucrurile nefaste îşi ţin şi mai departe cursul. Reacţiunea împotriva cultului sfintelor icoane mai ceru multe jertfe. Patriarhul Nichifor fu alungat, dar el luptă mai departe şi din exil. Şi după cum de mai înainte se ridica sfântul Ioan Damaschin de sub stăpânirea turcească, tot astfel acum, ia lupta un alt călugăr, devenit şi el sfânt mai apoi: Teodor Studitul.

*

Teodor Studitul (759—826) era căpetenia sau igumenul mănăstirei Studion din Constantinopol, care pe vremea dânsului era centrul unei vieţi intelectuale şi a poeziei bisericeşti. Insuşi Teodor Studitul, ridicat de Biserică între sfinţi, a fost un remarcabil imnograf sau poet religios [2]), din ale căruia producte de acest fel au trecut multe în cântările noastre bisericeşti. Preoţimea ortodoxă din Ardeal, prin congresul său din toamna trecută, ţinut în Timişoara, a avut fericirea să comemoreze împlinirea exactă alor unsprezece veacuri dela moartea acestui sfânt, pe care îl găsim în centrul luptelor pentru apărarea cultului sfintelor Icoane.

E măreaţă scena următoare, pe care o redăm pe scurt numai şi care s'a petrecut în palatul împărătesc, cu prilejul unei dispute asupra cultului sf. icoane. Ofiţeri cu spada scoasă, şi senatori în gală, erau grupaţi în dreapta şi în stânga împăratului Leo V Armeanul, într'una din zilele anului 815. In faţa lor stătea patriarhul cu episcopii şi călugării. Impăratul îi provoacă să se alăture la părerea dânsului. Starеţul Teodor Studitul, care pe atunci avea

---

[1]) Ibid 676.

[2]) K. Krumbacher, o. c. 322.

56 ani, îi răspunde într'o cuvântare, în care-şi cuprindea întreg arsenalul de motive şi toată energia sa. El însuşi era o apariţie extraordinară şi de o statură impunătoare. Impăratul, aţiţat de cuvântarea energică, răspunde:

— „Ştiu, că eşti un nebun, care pururea se împotriveşte opiniilor mele... Prin vorbele tale şi prin răutatea ta mă sileşti să te osândesc la moarte..."

— „Deoarece vrei, zice sf. Teodor, să ai un răspuns dela noi, ascultă. Sf. Pavel [1]) a zis: Pe unii a pus Dumnezeu în biserică de apostoli, pe alţii de profeţi, iar pe alţii ca păstori şi învăţători, iar despre împăratul nu zice apostolul nimic. Ţie, împărate, ţi s'a încredinţat puterea de cârmuire politică şi armata; de *aceste* să porţi grije, iar Biserica o lasă Păstorilor şi Invăţătorilor, deoarece aşa porunceşte apostolul. Dacă nu o vreai aceasta, ci cauţi să nimiceşti credinţa noastră, ţi-o spun: noi nu ţi vom urma, nici dacă un înger ni-ar vesti; cu cât mai puţin însă Tu!"

— „Aşa dar tu, azi, mă scoţi din Biserică", îl întrerupe împăratul plin de mânie.

— „Nu eu, ci apostolul şi tu însuţi, prin faptele Tale, dacă Te împotriveşti poruncii apostolului", răspunse igumenul, adăogând: „Dacă însă vreai să vii din nou la sinul ei, treci de partea noastră a celorce vestim adevărul şi cinstim icoana lui Hristos!"

Impăratul nu mai putu de mânie, ci numai cât i-a scos pe clerici din palatul său, cu asprul cuvânt:

— „Plecaţi!"

Lupta era declarată din nou. Igumenul Teodor rămâne consecvent. In Dumineca Floriilor din acelaş an 815, el aranjează, drept demonstraţie, cu călugării săi o procesiune în jurul mănăstirei Studion, cu cântări şi cu sf. icoane. Impăratul răspunde adunând un sinod de sateliţi; iar Teodor replică printr'o energică scrisoare:

„Aceasta este credinţa noastră, mărturisirea noastră, religiunea noastră primită dela Părinţi... noi vrem mai bine să răbdăm până la moarte, decât să trădăm această dreaptă mărturisire a noastră".

---

[1]) I. Cor. XII. 28 şi urm.

Răspunsul împăratului fu, că sf. Teodor trebui să plece în exil de 5 ani, suferind şi închisoare de 20 luni şi chiar bătăi aspre. La 820 îi sună ceasul eliberării, când, la un serviciu divin din l. Decemvre, împăratul, Leo V. Armeanul, fu ucis [1]).

*

Dar lucrurile, tot nu întră încă, în ogaşul adevăratei dogme, până ce nu ajunse să aibă cuvânt decizător, din partea puterii lumeşti o *femeie:* împărăteasa *Teodora*, în numele fiului ei minor, Mihail III.

Şi mai înainte, o *alta femeie:* împărăteasa *Irina*, soţia împăratului Leon IV Chazarul, ţinea la cultul icoanelor. Ea îşi ascundea sfintele icoane, la cari se închina, sub căpătâiul patului. Impăratul, care află la curtea sa şi alţi cinstitori de icoane, nu întârzie a lua măsuri aspre chiar şi împotriva soţiei sale. Dar ea, ajunsă mai apoi să domnească (797—802) dupăce-şi resturnase pe propriul fiu de pe tron, încerca să restabilească dreapta credinţă. Dar nu reuşi. Acest noroc îi fu dat *altei femei*, împărătesei *Teodora* (842 - 856), care domnia în numele fiului său minor Mihail III. Dânsa ajută să se poată ţinea sinodul Constantinopolitan dela 842, când fu aşezată sărbătoarea biruinţei dreptei credinţe: Dumineca ortodoxiei, dupăce patriarhul Anastasie (730—754) fu orbit şi batjocurit în public, iar patriarhul Constantin (754—766) fu decapitat [2]).

Aceasta este, pe scurt, originea sărbătorii noastre de azi şi a hramului „Societăţii ort. naţionale a femeilor române".

Jertfa atâtor vieţi, şi sbuciumul atâtor frământări, pe cum şi *devotamentul mare al femeilor pioase, cari au ajutat triumful ortodoxiei,* aşa credem, se cuvenia să fie scoase la iveală azi şi aici, unde s'a început o stăruitoare muncă a femeilor în slujba ortodoxiei.

Şi se cuvenia şi aceea, ca să facem această amintire mai de aproape a sfântului Teodor Studitul, dela a căruia

---

[1]) K. Dietrich: Byzantinische Charakterköpfe (1909) pag. 54—57.
[2]) Eus. Popovici: o. c. 678—9.

moarte se împlinesc tocmai în acest an, unsprezece veacuri întregi [1]).

Trec acum la partea a doua a conferinței mele.

* * *

Doamnelor, Domnilor!

Este ușor de înțeles, că „Dumineca ortodoxiei“, pe care o prăznuește întreagă Biserica Răsăritului, nu e numai o serbare de *comemorarea luptelor din trecut*, încununate de triumful dreptei credințe. Sărbarea de azi, mai ales și ca Hram al Societății ort. naționale a Femeilor române din întreagă România este și o *chemare* și un *prilej* ce trebue repețit pentru a face să reînvie vechia și sfânta noastră credință, și să-și recucereasă locul ce i-se cuvine nu numai în sufletele singuratice, cari s'au cam recit în cele duhovnicești, ci și în viața obștească a Neamului și Țării.

Vremurile noastre, de mari prefaceri, au unele semne comune cu cele din vremea luptelor iconoclaste: *scădere* în ale credinței și *prisos* în ceeace privește desbinările sociale și de partid.

Atunci de demult, când unii cu scădere în ale credinței luptau fățiș împotriva cultului icoanelor, alții își exagerau credința, trecându-o dincolo de rațiunea dogmei și de limita ortodoxiei. Cetățenii Tesalonicului de pe atunci atribuiau biruința asupra Avarilor, numai sfântului Dimitrie, a'e căruia sfinte moaște se găsiau acolo. Era frumos acest act de sfântă supunere și modestie. Dar supunerea aceasta trecea ușor într'un act vinovat de renunțare uneori la luptă, care astfel era trecută exclusiv în grija Sfinților. Așa și cu sf. icoane. Unii creștini entuziaști radeau farba de pe icoane pentru a o amesteca în sf. Cuminecătură [2]), ca astfel împărtășindu-se, să se sfințească mai mult. Aceasta rătăcire a unor entusiaști nu e mai puțin vinovata decât

---

[1]) Pomenirea Sfântului Teodor Studitul biserica noastră o face la 11 Noemvrie din fiecare an.

[2]) Dr. G F. Hertzberg: Gesch. der Byzantiner und des Osmanischen Reiches, pag. 103, în W. Oncken: Allgem. Weltgeschichte Sect. II. Tom. 7.

aceea a vechilor iconoclaşti, şi nici decât aceea a *noilor iconoclaşti* cari, în zilele noastre, râd de închinarea la icoanele sfinte şi nu le place nici măcar să-şi împodobească cu ele căminurile familiare.

E aceasta, numai o chestiune de decor!

*

Chestiunea de *esenţă*, însă este alta: aceea de a face ca atâtea puteri morale şi sociale, câte s'au grupat şi până acum şi se mai pot aduna aici în slujba idealului urmărit de conferinţele religioase dela Timişoara, să se strîngă, tot mai mult, în *hora mare a acţiunilor pentru idealul creştin* şi românesc din acest colţ de Ţară.

Nimeni nu este mai indicat, decât tocmai elementul femenin, pentru această *operă de revizuire şi de reconstruire sufletească.* Începuturile le-a pus Cercul religios *„Sf. Ecaterina"* al elevelor dela liceul de fete de aici. Iar acum *mamele* vin să încadreze, în organizaţia lor, aceasta acţiune, căreia i-se dă, bucuros şi din toate părţile, întreagă colaborarea.

Fetele noastre şi *femeile* noastre sunt chemate să facă acest apostolat; ele, şi nu bărbaţii, cari au căzut pradă zavistnicelor interese şi războiri de partid, cari întunecă nimbul ţării şi-i micşorează capacitatea de progres.

Iată, de ce am fost trimis şi am venit bucuros, *în numele Bisericii: să întind mâna de colaborare fetelor noastre şi femeilor noastre,* alături de celelalt factor, tineretul şcolar bărbătesc, care încă îşi oferă colaborarea şi, implicit, se făgăduieşte a întra în acest ogaş de preocupări şi acţiuni în viaţă!

Bine cuvântă, Doamne din Ceriuri, această convertire şi acest legământ de apostolat, care este cel mai necesar Ţării şi Neamului!

*

Terenul de muncă pentru acest apostolat colectiv, din nefericire este prea larg.

In concret, mă pot raporta la scăderi îndeobşte, că viaţa noastră românească din Banat sufere de mari *lipsuri* morale, mai mult decât în alte ţinuturi robite odinioară

de *M*aghiari. Verificasem, nu demult, acest lucru pe cale statistică [1]). Nici pot, nici vreau ca seninătatea sufletească a acestei frumoase întruniri s'o întunec, aducând prea multe detailuri. Totuşi, trebue s'o spun, resumativ de tot, ca, alături de oarecare scădere a sentimentului religios, se înregistrează în Banat un materialism, care prea mult stă în calea jertfelor de adus pentru suflet şi că alăturea de împuţinarea sfinţeniei vieţii conjugale şi familiare, a răsărit — pe lângă viaţa luxurioasă — o pestilenţă aducătoare de moarte sigură pentru Neam: *împuţinarea artificială a naşterilor*. Păcatul aceasta este destul de vechiu în Banat. El a făcut ca, *în cuprinsul Banatului mai mult decât în oricare alte părţi ale Românilor* subjugaţi odinioară de Unguri, să *avem* în multe comune, *popor românesc* **mai puţin de jumătate din ce aveam** *mai înainte de 50—60 ani!* Aceasta înspăimântătoare pierdere naţională o avem tocmai în acest colţ de pământ, care este dintre cele mai bine cuvântate de Dumnezeu, pentru a putea asigura sporul şi prosperarea unui Neam!

Pentru înlăturarea acestei primejdii naţionale, nu trebuesc averile pământeşti, cari sunt destule şi care prea se îngrămădesc în mâna tot mai puţinor români. Ci, ceeace ne trebue, este: *o convertire obştească la viaţa creştinească de odinioară*. Ni trebue o *restaurare morală, a sufletelor*, cari, îmbrăcate în mai puţine griji şi pofte lacome pământeşti, să fie *readuse la Hristos: la dreapta credinţă aducătoare de bune roduri ale vieţii creştineşti*, cari sunt: *mai multă* **evlavie curată**, *mai puţină* **râvnă** *pentru cele trupeşti, şi mai* **mulţi copii** *în vetrele noastre bănăţene* . . .

Filiala Timişoara a „Soc. ortodoxe“, poate, va găsi vremea şi mijloacele, când şi prin cari să facă propagandă şi în acest senz, pe lângă alte ramuri de activitate.

. . . . . .

. . . . . .

---

[1]) Calea vieţii şi Calea morţii, Arad, 1925. (Broşura cu No. 5 din „Biblioteca Creştinului ortodox“.)

II.

Un erou uitat al Ortodoxiei românești din veacul XVIII

— Antoniu Habata, zis Neamțu din jud. Arad.

Trecem acum la partea a doua[1]) a conferinței mele. N'aş vrea să vă obosesc cu expuneri îndelungate şi greoaie. De aceea îmi aleg să vă dau câteva crâmpeie din viața unui *străin*, un german din Comlăuş (jud. Arad), care, a trecut — exact acum sunt 200 ani — la ortodoxie şi a suferit mult, chiar şi temniță grea, pentru ținerea la ortodoxia, a căreia cult îl facem noi azi.

Cele ce vi le voiu spune sunt rezultatul cercetărilor din zilele trecute în vechiul arhiv al județului Arad, care are neprețuite comori de informație, nescotocite până acum, cu privire la trecutul nostru bisericesc.

Iată povestea vieții mărturisitorului ortodoxiei noastre, *Antoniu Habata* din Comlăuş, care, mai apoi, după ortodoxire, a primit şi nume românesc, numindu-se și în hârtiile oficiale *Antoniu Neamțu*.

Antoniu Habata zis Neamțu s'a născut pe la 1693, în Comlăuş din tată german rom.-catolic și din *mamă română ortodoxă*. De tinăr rămâne orfan de tată și se susține întrând în serviciu la deosebiți „domni“ până pe la vârsta de 20 ani. Atunci, fiind mare strâmtorare de foamete în Ţara Ungurească, s'a dus în Sibiiu, să-şi caute rosturi de trăi. Dar, înzădar. De aceea întoarce pe la Avrig (jud. Sibiiului), unde se căsătoreşte cu fată *româncă ortodoză*.

Aşa se vede, în Avrig, a trecut la ortodoxie în toată regula, pela 1718, încununând astfel opera morală începută de mama sa, românca ortodoxă. Dar dela Avrig a întors, după o vreme oarecare în satul său natal, la Comlăuş, încă înainte de 1747, cu soție-sa cu tot.

---

[1]) Din conferința, ținută în *Arad*, la 13 Martie 1927 (în „Dumineca ortodoxiei“). Partea I a conferenței dela Arad au fost unele partii din expunerile generale dela Timişoara.

Pe vremea aceea, stăpânirea austriacă destul de proaspătă, lucra cu mare râvnă, în toate ținuturile românești — Ardeal, Părțile ungurene și banatice — câștigate dela Turci, și tot astfel și în Maramurăș, pentru lățirea religiei catolice, prin care se urmă consolidarea stăpâniei polit ce nouă, a Habsburgilor regi ungari. Curentul catolicizant a stărnit o mare reacțiune; și în loc de a face cuceriri catolicismul, mulți dintre catolici chiar treceau la ortodoxie. Așa dar cazul lui Antoniu Habata zis Neamțu nu era un caz izolat. Insași congregația sau adunarea comitatenză, ținută în Arad la 29 Oct. 1747, făcea constatarea oficială, că *în județ foarte mulți înși („plurimi“*, ceeace s'ar putea traduce mai bine cu: *cei mai mulți)*, care. părăsind „dreapta credință“ adecă pe cea rom.-catolică, trec la „schismă“, adică la ortodoxie. De aceea județul dă ordin sever ca, în temeiul *repetițelor porunci* ale Consiliului Locotenențial unguresc dela Buda, unii ca aceștia să fie prinși de autorități și să fie trimiși la închisoarea județeană din Arad și să fie ținuți în arest până când, înstruiți în dogma de credință r.-catolică, se vor lăpăda de „schismă“ și vor primi „adevărată credință ortodoxă“ adecă pe cea papistășească.

Ce însemna aceasta școală de *catehizație papistășească* la județ în închisoare, vom vedea imediat din cazul lui Antonie Neamțu.

Acesta, cum o spune el *însuși,* făcuse cunoștință cu temnița din Arad în două rânduri — întâia oară, probabil, încurând după întoarcerea sa dela Avrig în satul său Comlăuș. Comlăușul avea dela 1745 încoaci un nou stăpân feodal, pe Bibics Iakob, care se deriva dintr'o veche familie „ilirică“, poate chiar sârbească, nobilitată de Austrieci la 1722. Astfel avem de a face cu un transfug religios, fanatic pentru catolicism. Bibics Iakob era și consilier regesc, iar între 1735—46 era și vicespan sau subprefect al comitatului Arad. El poatecă, l-a dat îndată după 1745, pe Antoniu Neamțu pe mâna administrației catolico-maghiare pentru trecerea sa la ortodoxie.

Acest Bibics Iakob înființează în Comlăuș, care dela 1748 încoace, s'a numit Sânt-Ana, un gimnaziu pentru

călugări piariști, iar după moartea dânsului, văduva sa Margareta Tomean — poate: Tămâian, — face, mai târziu (la 1777), o altă fundație catolicizantă pentru convertiții la catolici. Dar, aceste lucruri le-am spus numai ca o inciză, drept ilustrare, a stărilor din acele vremi.

Destul că, Antoniu Neamțu al nostru, a vorbit pentru ortodoxie, întâia oară, îndată după instăpânirea familiei Bibics peste comuna Comlăuș. Pentru a doua oră ajunge el în temniță după ordinul, menționat deja, pe care-l dăduse congregația comitatenză la 29 Oct. 1747, cu provocare la aspre și proaspete porunci împărătești.

Acum, când vorbia a doua oră, îl găsim în temnița dela Șiria și stătea în închisoare la Șiria, prin Oct. —Noemvre 1747. Din închisoare face o „instanție“ — o jalbă — către Consiliul Locotenențial din Buda, pentru a fi eliberat. Jalba lui se deliberează în adunarea județeană la 23 Martie 1748, în Arad. Congregația comilatenză constată, că numitul a fost *prea din destul „examinat“* de diregătorii bisericești și ai administrației politice (tum a spiritualibus tum Magistratualibus satabundanter examinatus), spre a se converti; — dar nici după îndelungatele mizerii ale închisorii nu vrea să se întoarcă. Deaceea comitatul scrie, la 23 Martie 1748, Consiliului regesc din Buda, întrebând: ce să mai facă cu dânsul, deoarece acum era pentru a doua oră în închisoare pentru „apostasia“ sa.

In acelaș an, la 29 April se află în Șiria o delegație a comitatului, pentru a revizui chestiunea celor întemnițați pentru „apostasie“, între cari era și Antoniu Halbata zis Neamțu. Așa se vede, „apostații“, spicuiți din județ, nu mai încăpeau în temnița comitatenză, și a mers delegația comitatenză la Șiria ca să facă cercetările de lipsă și să-i judece pe „apostați“.

Cu prilejul acela fu ascultat și Antoniu Neamțu al nostru.

Procesul verbal, ce s'a luat cu el, s'a păstrat și din acela se poate reconstrui o parte din biografia lui.

El spune cu acel prilej, că se născuse din tată rom. catolic și din *mamă româncă ortodoxă* (Az apám Pápista vala, az anyám jeniglen oláh némzett). Când i-se făcea

interogatorul — în April 1748 — aşa ni o spune el însuşi, că era de vr'o 55 ani; că robia deja de şase luni şi că Bibics Iakob a facut ca dânsul să fie aruncat în temniţă.

Intrebat fiind, că dece a trebuit să-şi schimbe religia, dacă tatăl său a fost „papist", — el răspunde: că rămânând orfan de tată, până pela vârsta de 20 de ani a slujit când la unul când la altul, şi apoi, din pricina scumpetei de pe atunci din ţara-ungurească, a plecat la Sibiu spre a-şi afla serviciu, dar negăsindu-şi, a trecut la Avrig, unde s'a şi *căsătorit cu o românca, şi de atunci trăeşte în legea românească* (oláh hitben éltem mivel a feleségem is oláh nemzetti). Pe vremea acelei investigaţli, dânsul era ortodox de vr'o 30 de ani, deci de pela vârsta de 25 ani.

Provocat să întoarcă la r.-catolici şi amenințat cu poruncile împărăteşti la caz de-a nu se întoarce dela ortodoxie, el răspunde: „*Sunt în mânile nobilului Comitat, poate face cu mine ce vrea*", — „deoarece eu am îmbătrânit *în legea românească, în aceea doresc să trăesc şi să mor*".

Comisiunea îi puse în vedere că, dacă se întoarce la papistăşie, poate fi sigur de mântuirea sufletului şi că va scăpa şi din închisoare. El însă răspunde: „*eu nu voiu mai fi niciodată papistaş, ci rămân până la moarte în legea (credinţa) românească, deoarece în aceasta am îmbătrânit*".

Au căutat apoi să-l descoase cu aceea, că altul l-ar fi sfătuit să se poarte cu îndărătnicie, — el însă tăgăduieşte, că ar fi fost înfluienţat de cineva. Recunoaşte însă, că în temniţă a fost cercetat de preoţii români, cari i-au adus pâne, dar sfaturi nu i-au dat, deoarece dânsul este hotărât dela sine să moară în credinţa românească.

Incercările de capacitare recontinuă, — dar înzădar. Antoniu Neamţu — căci cu acest nume romanizat va fi întors el dela Avrig, în satul său Comlăuş — rămâne închis şi pe mai departe.

La 13 Mai, acelaş an, (1748), adunarea comitatenză, care se ţinea în Şiria, aduce împotriva dânsului *sentinţă*. In sentinţă se spune, că numitul a respins orice sfaturi

și dojeniri și orice fel de mijloace, mai blânde și *mai aspre*, de capacitare. Deaceea îl judecă la o pedeapsă, care să înfrice și pe alții, și anume: să fie *închis pentru toată viața sa, ținut numai cu pâne și cu apă;* iar dacă ar da dovadă de pocăință adevărată și s'ar converti, să i-se redeie libertatea.

După aducerea sentinței, aceasta fu trimisă la Consiliul Locotenențial ungar din Buda, pentru aprobare, iar întemnițatul fu adus, dela Șiria, în temnița comitatului. Aici, în Arad, *robește el, cu pâne și cu apă numai*, din 13 Mai 1748 până târziu în vara anului 1750, *fără să se deie convins și înfrânt de aspra catehează catolică din temnița județului Arad.*

Consiliul Locotenențial, din primăvara anului 1748 când se făcea judecata lui Antoniu Neamțu, tace *aproape doi ani de zile*, până în iarna anului 1750, când, prin hotărârea din 30 Ianuarie, nimicea sentința comitatului pentru motive de formă.

Impărăteasa prea catolică Maria Therezia dăduse adecă, la 17 Ianuarie și la 18 Noemvrie 1749, niște măsuri de împedecarea apostasiei și de convertirea catolicilor, cari părăseau papistășia, reglementând și aceea: cum să decurgă procedura împotriva atăror apostați. Consiliul Locotenențial constată, că aceste măsuri nu se potriveau în cazul Neamțului romanizat și ortodoxit, fiindcă „apostasia" dânsului era anterioară împărățeștilor porunci ce le amintirăm. De aceea s'a nimicit sentința și se poruncea a se aduce sentință nouă și în bună regulă, împotriva acestuia, dar și împotriva celorlalți întemnițați pentru apostasie.

Deciziunea Consiliului din Buda fu publicată în congregația comitatenză din 4 Mai 1750. Dar tot atunci, congregația făcea întrebare: să-l lase liber, ori ba, pe deținutul? Consiliul din Buda răspunde, la 9 Iulie 1750, să-l pună în libertate. Hotărârea Consiliului Locotenențial fu publicată în congregația din 21 August 1750, și astfel se poate presupune, că Antonie Habata, zis și Neamțu, scapă diabia acuma și suferi, acum a doua oară, pentru cinstea ortodoxiei, temniță de doi ani și zece luni (Nov.

1747—21 Aug. 1750), mare parte de robie numai cu pâne şi apă.

Cinstită să fie pomenirea lui, *deoarece acest german ruşinează pe mulţi* **atei şi indiferenţi religionari,** *şi pe mulţi* **sectari** *din neamul nostru şi din zilele noastre.*

Dar să mai reţinem şi împrejurarea următoare: *Dragostea lui de ortodoxie i-a fost inspirată de mamă-sa, o româncă ortodoxă,* rămasă văduvă după soţul ei german şi catolic. Numai pentru a contribui şi *soţia sa, românca ortodoxă dela Avrig,* împrejurare pe care o scoate la iveală şi fiscalul comitatenz, când cerea la 1748 judecarea dânsului, zicând că de dragul soţiei sale — in gratiam consortis suae — nu s'a lepădat de legea românească! *Mare şi minunată este* **puterea morală,** *pe care a pus-o Dumnezeu în mâna* **mamei** *şi a* **soţiei!** Acelea, cari azi sau mâne sunteţi sau veţi fi mame şi soţii, daţi-vă seama, Vă rog, în aceste vremi cu prea multe căsătorii cu străine: care Vă este datoria şi cari Vă sunt răspunderile, sub raportul religios şi chiar politic naţional românesc! Ce se va alege din fiii voştri cu sânge numai pe de jumătate românesc!!

Aşa-mi place s'o cred, Doamnelor şi Domnilor, că sunteţi de acord cu mine, că pomenirea mărturisitorului credinţei noastre, a lui Antoniu Neamţu, a mamei şi a soţiei sale, este tributul pios ce-l datorim în primul loc acestor două romînce anonime din veacul XVIII. Acest tribut, cu drept cuvânt se cuvenia să-l aducem, mai întâi, prin rugăciunile săvârşite azi la sf. biserică pentru sufletul lui Antonie Neamţu şi pentru ale celorlalţi, cari împreună cu el au trecut prin grele suferinţe de temniţă pentru ortodoxie. Tributul acesta e vrednic să fie încopciat de sărbătoarea Duminecii ortodoxiei şi a Hramului filialei noastre, scoţând din umbra istoriei un caracter moral şi ortodox, vrednic de a fi pus drept pildă nouă, celor de astăzi.

Dr. Gh. Ciuhandu

Trecerea la unie a sătenilor români din Boian.

(după acte şi documente oficiale)

I.

Pe malul stâng al Prutului, cam 20 km spre răsărit dela Cernăuți, se află fruntaşa comună românească Boian, azi târguşor de frunte, numit în hrizoavele vechi şi „Boiana“.

E satul vestit de lângă fosta graniţă dintre Bucovina şi Basarabia, care, împreună cu satele Mahalaua şi Cotul Ostriței, au rămas româneşti până azi, pe când toate celelalte sate din acest ţinut de peste Prut au căzut demult pradă înstrăinării.

De satul Boian însă sau izbit înzădar, ca de o stânca de granit, toate valurile puternice ale străinizmului, ce mereu venia în trecut dealungul Prutului şi Nistrului din Galiţia învecinată, revărsându-se apoi în toate părţile acestui oropsit colţ de ţară românească.

De aceia marele nostru poet *Eminescu*, văzând potopul de străini cari au inundat aproape toată Bucovina, îndurerat de acest fenomen primejdios pentru neamul nostru, dă alarmă în „Doina“ sa, amintind şi de situaţia primejduită a acestui sat solitar, păstrător al românizmului Bucovinei de peste Prut, prin versurile:

„Din *Boian* la *Vatra-Dornei*,
A împlut omida cornii . . . .“

Din vremuri străvechi Boianul e locuit de chipeşi şi isteţi ţărani români, cari până azi şi-au păstrat limba, portul şi obiceiurile lor româneşti, înfruntând cu bărbăție primejdia înstrăinării ce mereu li-a ameninţat hotarele.

Numai legea strămoşască şi românească le-a fost răpită multora dintre ei de către agenţii venetici ai catolicismului galiţian sub oblăduirea stăpânirii streine din ultimele decenii.

Dar satul Boian e vestit şi prin rolul său istoric ce l-a jucat în trecutul neamului nostru.

Când regele Polonilor Sobieski năvălise cu oaste în Moldova, în anul 1686, prădând sate, târguri şi mănăstiri moldoveneşti, şi încercând înzădar să cucerească şi Cetatea Neamţulni, atunci Domnul Moldovei, Constantin Vodă Cantemir, (1685-1693) urmărind oastea leşască, bătu cumplit aici, *la Boian* pe trufaşul rege polon, câştigând asupra lui o biruinţă strălucită [1]).

Iar vechile hrizoave moldoveneşti ni mărturisesc, că satul Boian a fost în trecut moşia de baştină a familiei marelui nostru cronicar *Ioan Niculcea*, care şi-a petrecut o parte bună din copilăria sa la curtea boerească de aici.

Un act de hotărnicie din anul 1652 ne arată, că *satul Boian* de lângă Cernăuţi *era pe acele* vremuri *proprietatea Vornicului Niculcea*, tatăl cronicarului, şi a soţiei sale Catrina, fiica cea mai mare a Marelui Vistier Iordachi Cantacuzino şi a soţiei sale Alexandra Gavrilaş, fiica marelui Logofăt Mateiaş Gavrilaş [2]).

In anul 1704, *Catrina Niculcea*, născută Cantacuzino, fiind văduvă şi neavând destui bani, pentru a face nuntă mare, boerească, fiicei sale, pe care o mărită după Vistierul Ştefan Luca, vinde împreună cu fiul ei, *Aga Niculcea*, *cronicarul nostru*, satul ei Pohorlăuţi, moştenit dela bunica ei Alexandra Gavrilaş, Medelnicerului Constantin Turcul, zis şi Turculeţ [3]).

Intre anii 1830-1838 boerul român *Ioan Niculcea*, proprietarul satului Boian, zidi pentru sătenii săi din această comună o frumoasă biserică parohială, de cărămidă, şi o înzestră pe cheltuiala sa cu cele necesare pentru slujba dumnezeiască [4]).

După răpirea Bucovinei şi până pela anul 1812 Boianul era staţiune de vamă şi de „carantenă“, precum şi un bălciu însemnat de vite.

Astfel fiind, liniştitul sat de până atunci se desvoltă

---

[1]) Vezi: N. Iorga; Ist. Rom. p. sc. secund. ed. III p. 281-2.

[2]) Tabul. Abschr. d. Guter. d. Kl. Putna No. 183 în arhiva Măn. Putna: apoi S. Reli: „Amintiri dintr'un castel la Nistru“. p. 62.

[3]) Vezi: N. Iorga: Stud. şi doc. V p. 699 apoi pag. 55 doc. No. 249.

[4]) Vezi: Şematizmul arhidiccezan al Bucovinei, an. 1912. p. 33.

într'un târguşor de graniţă, în vatra căruia se aşezară apoi mulți streini, mai ales Rusnaci şi Evrei din Galiţia, sluţind și împestrițând întrucâtva faţa curat românească a acestei fruntaşe localităţi româneşti.

Și cât a fost Boianul în stăpânirea boerilor români din familia Niculcea, cari l-au stăpânit cu vrednicie aproape vreo 300 ani, sătenii români deacolo au trăit în linişte şi în frăţie, muncindu-şi glia cu hărnicie și păzindu-şi obiceiurile şi legea strămoşască.

Când trecu însă satul şi moşia Boianului în stăpânirea unor proprietari străini de neamul şi legea noastră, din familia armeano-polonă *Ştefanovici*, pe la 1850, se sfârşi şi cu viaţa liniştită, plină de evlavie şi de frăție a sătenilor români deacolo, în urma unor conflicte cu proprietarul moşiei pentru o bucată de pământ şi un izlaz sătesc. Şi de aceste nemulţumiri ale sătenilor cu proprietarul străin se folosiră agitatorii ruteni ai greco-catolicismului galiţian, spre a-i dezbina întreolaltă, a-i aţâţa împotriva păstorilor lor sufleteşti români, şi spre a-i seduce în fine pe mulţi dintre ei să-şi părăsească legea strămoşească şi să îmbrăţişeze legea „uniată“, streină.

Şi iată cum s'a întâmplat aceasta :

II.

Era prin luna Martie a anului 1856. Peatunci se aşezase în târguşorul Sadagura din apropierea Boianului un tânăr şi fanatic preot rutean, venit din Galiţia pentru păstorirea puținilor creştini greco-catolici din Bucovina de peste Prut.

Acest preot greco-catolic rutean din Sadagura, cu numele *Chlibowicki*, îşi făcuse planul, să-şi sporească numărul credincioşilor, şi astfel şi veniturile sale parohiale, prin convârtirea la unie a sătenilor Ruteni şi Români ortodocşi din satele din jurul Sadagurei.

Spre ajungera acestui scop începu el o agitaţie nemaipomenită printre sătenii băştinaşi împotriva preoţimei române ortodocse, folosindu-se de cele mai mici neînțelegeri şi nemulţumiri dintre săteni şi preoţi, fiind se-

condat şi sprijinit în propaganda sa împotriva bisericii „neunite“, numită de Austriacii venetici pe atunci şi „schizmatică“, de către unii slujbaşi străini ai diregătoriilor administrative şi judecătoreşti din Sadagura şi din Cernăuţi.

Astfel, preotul *Chlibowicki*, aflând despre o neînţelegere a sătenilor români din Boian cu preoţii lor, parohul *Simion Andruhovici* şi fiul său, cooperatorul *Petru Andruhovici*, precum şi cu proprietarul moşiei de acolo, începu o agitaţie aţâţătoare printre săteni împotriva acestor preoţi *pe motivul*, că aceştia ar lua *„tacse de stolă prea mari“* pentru funcţiunile lor pastorale şi bisericeşti şi *„nu ar sta în ajutor parohienilor lor“* în lupta ce o duc ei „cu boierul Stefanovici“, pentru revindecarea drepturilor lor la toloaca sătească [1]).

In 23 Martie 1856 Consistorul episcopesc ort. din Cernăuţi fu înştiinţat din partea „Guvernului provincial al Bucovinei“, că „o parte mare a comunei parohiale ortodocse din Boian voeşte să treacă la biserica greco-catolică, plângându-se cei mai mulţi dintre cei ce voesc să facă trecerea pentru agravări de stolă din partea parohului lor Simeon Andruhovici“ [2]).

Imediat Consistorul ordonă protopopului districtual *Dimitrie Procopovici*, să ancheteze cazul la faţa locului şi să raporteze. In urma acestei anchete, preoţii locali din Boian învinuiţi de sătenii aţâţaţi, fură mutaţi în alte parohii, iar păstorirea credincioşilor din Boian fu încredinţată altor preoţi, neamestecaţi în nemulţumirile sătenilor.

Prin această schimbare de preoţi şi prin alte mijloace spirituale, intrebuinţate pentru mulţumirea şi liniştirea sătenilor agitaţi, Consistorul episcopesc din Cernăuţi credea, că acuma pacea şi rânduiala se vor sălăşlui iarăş în Boian, nemai fiind nici un motiv de nemulţumire faţă de preoţii parohiei. Dar totul a fost înzădar. Sătenii răzvrătiţi îşi continuară mai departe atitudinea lor duşmănoasă faţă de autorităţile noastre bisericeşti.

---

[1]) Vezi: Dosarul: „Boianer Religionsübertritt“, act. praez. No. 5013, in Arhiva Statului din Cernăuţi.

[2]) Dos cit.

Din această purtare neînţeleasă a sătenilor faţă de reprezentanţii bisericii lor strămoşeşti, de cari nu mai voiau să asculte, înţelese Consistorul, că cauzele mişcării şi ale nemulţumirii lor nu pot fi „îngreuierile de taxe“ pentru funcţiuni din partea foştilor preoţi români, ci trebue căutate în alt loc.

Spre a descoase şi a afla cauzele adevărate ale mişcării religioase din Boian, Consistorul trimise încolo pentru un timp mai îndelungat pe spiritualul seminarial *Teoctist Blajevici*, ca să calmeze spiritele şi să afle prin anchete, observaţiuni proprii şi prin convorbiri particulare cu sătenii rădăcinele acestei răzvrătiri.

In baza delegaţiei primite dela Consistor, Teoctist Blajevici plecă la Boian în ziua de 28 Martie 1856 şi se încartirui la noul paroh, *Apsotolo Lucescul*, luând cu sine şi o scrisoare oficială din partea episcopului Hacman, adresată „către dreptcredincioasa grămadă din Boian, la mâna lui *Toader Grigorco*, de acolo“ [1]).

A doua zi se şi prezentară, „la ordinul lui Blajevici, ţăranul fruntaş *Toader Grigorco*, împreună cu consătenii săi Ioniţă Basaraba, Vasile Ursuleac, Iordachi Cristea, Vasile Basaraba, Vasile Malin şi Gh. Mariţac [2]), cari probabil erau capii mişcării“ [2]).

Delegatul episcopesc înmanuă lui Grigorco scrisoarea episcopului, acesta rupse pecetea apoi o întinse înapoi lui Blajcvici ca să li-o citească [3]).

Iată conţinutul acestei interesante scrisori româneşti a episcopului Hacman către sătenii răzvrătiţi din Boian:

„Cuprinzându-ne durere foarte simţitoare pentru necuvioasele păţiri ale preoţilor voştri, Simion şi Petru, încă mai mare durere ne cuprinde pentru păţirile voastre, ceice, pentru strâmbătatea care v'ar fi făcând-o pomeniţii preoţi, faceţi strâmbătate Sfintei Biserici, maicei vostre. Aceasta nu v'a făcut nici un rău. Pentruce dar mulţi dintre voi voesc a se înstrăina de ea? Pentruce

---

[1]) Scrisoarea se află anexată în dos. amintit la actul Guv. Buc. praez. No. 2433, în arhiva Statului Cernăuţi.

[2]) Vezi: Rap. lui Blajeviei către Consist. din 2/14 April 856 în dos. cit.

[3]) Idem l. c.

dar mulţi au întrat în biserică streină, spre a se închina aice şi a asculta învăţătura dela un învăţător străin?

„Tot răul ce v'au făcut preoţii nu vă vine dela Biserică, precum aceasta nici nu se poate gândi. Cum dară puteţi voi să vă învrăjbiţi cu Biserica şi să o amărîţi? Cum puteţi voi amărî şi pe Noi, Arhiereul vostru, carele neîncetat se grijeşte pentru mântuirea sufletului vostru?

„Dat-a *cineva către Protoprezviter, către Consistor, sau şi către Noi o jalobă împotriva preoţilor şi când? Dacă dar nimene n'a făcut-o aceasta, oare nu au făcut un păcat toţi aceştia* cari *s'au dus la preotul cel latinesc sau rusăsc* şi *s'au iscălit ca ai lor poporeni?*

„Mare păcat au făcut ei, şi spre a lui ertare ei trebue să se spoveduiască, şi atunci vor fi şi dela Arhiereu şi dela Dumnezeu ertaţi.

„Cu toate acestea, devremece am înţeles deplin şi cu adevărat starea poporului, Nouă iubit, şi am cunoscut durerea lui, *am hotărît*, spre înlesnirea sorţii sale, *a face o schimbare în privinţa împrejurărilor păstoriei de acolo*, care o şi punem la cale, *nădăjduind* vârtos, *cumcă* prin aceasta se *va întoarce iarăş duhul păcii şi al dragostei şi cucerniciei în inimele cele amărîte, şi vor rămânea toţi acolo, unde s'au născut, unde s'au botezat şi unde zac moşii şi strămoşii lor*, ca adevăraţi fii şi credincioşi ai maicii sale Biserici pravoslavnice a răsăritului, rămânânu-le şi Noi cu deplină bunăvoire şi împărtăşindu-le a Noastră Arhierească blagoslovenie.

„Ce se atinge de jăluirile poporenilor asupra păstorilor săi, în privinţa aceasta *s'a orânduit*, mai înainte de ce am supus Protopresviterului Procopovici cercetarea sa, *de la Inalta Ocârmuire a Ţării* o comisie amestecată, care are să facă fără zăbavă la starea locului la Boian o cercetare, la care vor fi slobozi poporenii cei asupriţi a da la protocol jăluirile sale fără de sfială, pe cuget şi pe dreptate.

Cernăuţi la 13/25 Martie 1856. **Eugenie“** [1]).

---

[1]) Doc. orig la dos. L. R. praez. No. 2433 „Boianer Relig Übertritt“ in Arhiva Statului Cernăuţi.

Delegatul episcopesc, dupăce li ceti ţăranilor prezenţi scrisoarea arhierească a episcopuiui E. Hacman, îi făcu atenţi că toate temeiurile ce-i îndeamnă la unie fură înlăturate de către episcop şi consistor şi că acum nu le rămâne alta decât să asculte de glasul arhipăstorului lor, împăcându-şi cugetul printr'o căinţă adevărată şi prin mărturisire şi cerând ertare sf. Biserici, pe care au „obedit-o“ prin paşul lor greşit [1]). Apoi urmă o covorbire îndelungată a delegatului episcopesc *Blajevici* cu sătenii de faţă, din care acesta *cunoscu clar, că intenţia lor de a trece la unie e susţinută de alte scopuri, „de câştiguri lumeşti, de câmpuri, păscătoare, imaşuri ş. a.“* [2]).

Inzădar li răspunse delegatul, că „afacerea însemnată a mântuirii sufleteşti nu se poate asemăna cu averile lumeşti, pentru cari îşi pot afla drepturile ce li s'ar cuveni, pe calea obişnuită a judecătoriei“ [3]).

Sătenii se depărtară apoi, spunând că „după 2 zile vor aduce răspuns la scrisoarea Vlădicei.“

A treia zi, în 30 Martie/11 Aprilie al aceluiaş an, o delegaţiune de săteni, în frunte cu Toader Grigorco şi cu Vasile Cristea, se prezentă iarăşi la delegatul episcopesc Blajevici, care rămase mai multe zile în Boian, şi răspunse următoarele la îndemnul episcopului de a se întoarce la biserica strămoşască:

„Norodul stă la cercetare. De întors însă nu se întoarce, că se teme, căci este ca şi celace s'a fript cu uncrop şi se teme şi de apă rece, de multa usturime ce-a păţit-o“ [4]). Apoi mai adauseră ţăranii, că „preoţii români i-au vândut“, şi „*dacă preoţii bisericii ortodocse nu sunt în stare să li ajute, vor căuta ei alţi preoţi, cari au mai multă trecere şi influenţă la guvern şi astfel li vor fi de ajutor la câştigarea drepturilor lor*“ [5]).

După ce li arătă apoi T. Blajevici „marea şi primejdioasa lor rătăcire“ [6]) şi cum „vor să-şi piardă fericirea cea vecinică pentru câştiguri vremelnice, de cari

---

[1]) [2]) [3]) Rap. l. Blaj, c. Consistor în dos. cit.

[4]) Din raportul cit. al lui Blajevici către Consistor.

[5]), [6]) Idem, dor. cit.

nici nu sunt siguri“ [1]), ţăranii se mai liniştiră, apoi zise unul dintre dânşii:

„Vedem şi noi aceasta prea bine şi ne pare rău, iar inima noastră plânge, că ne lăsăm de biserica noastră. Dar pentru aceasta vor da seama înaintea lui Dumnezeu aceia, cari ne-au adus până aici, *pentrucă nu aflăm dreptate nicăeri . . . Ni punem însă toată nădejdea în Vlădica, pe care-l rugăm să stărue pe lângă Prezidentul ţării, ca să ni se facă dreptate. Atunci cu toţii ni vom înapoia . . .* Căci toate satele caută la noi, şi de nu vom afla dreptate, toate deodată trec la unie“ [2]).

Spre a veni la cunoştinţa adevăratului temeiu al acestei „îndărătniciri“ din partea sătenilor rătăciţi, comisarul episcopesc izbuti să afle pe cale particulară adevărata cauză a acestei renitenţe.

Preotul greco-catolic *Chlibowicki* din Sadagura făgăduise adecă ţăranilor „că li va scoate toate drepturile, li va câştiga imaşul pentru care se procesau cu proprietarul moşiei, câmpuri şi altele, ba să li fi dat chiar şi o asigurare în scris, măcar că aceasta nu-i de crezut“ [3]). Pe lângă acestea preotul uniat li mai făgăduise sătenilor „că până la Paşti va lua şi biserica ortodoxă din Boian, aşa că ei *toţi la această biserică* vor rămânea“ [4]).

Apoi mai raportează T. Blajevici episcopului Hacman că „azi a şi mers o deputaţie la Sadagura, la preotul greco-catolic, ca să li dea dovadă temeinică în scris, că-şi va ţinea cuvântul, iar de nu, să li întoarcă iscăliturile“ [5]).

Câteva zile mai târziu, într'o Sâmbătă din săptămâna a 5-a a postului mare, se făcu în Boian liturghie „în sobor“, împreunată cu o rugăciune pentru întoarcerea celor rătăciţi, la care fură prezenţi şi mulţi dintre sătenii răzvrătiţi. Unii dintre aceştia chiar se mărturisiră şi se împărtăşiră cu sf. taină a Comunicăturii [6]).

---

[1]) Idem, dor. cit.
[2]) Doc. cit.
[3]) Doc cit.
[4]) Rap. I. Blajevici în dos. cit.
[5]) Idem. l. c.
[6]) Idem. l. c.

Dar după sf. liturghie, când delegatul episcopesc Blajevici începu o anchetă privitoare la *modul, cum* s'a plinit forma prescrisă de lege a declaraţiunii de trecere la unie din partea sătenilor, aceştia se agitară atât de tare din cauza „fricei de protocoale“ [1]), încât fu nevoe să se întrerupă ancheta, spre a se evita o turburare şi mai mare.

Mai târziu însă, după ce sătenii se mai liniştiră, delegatul episcopesc află, că „înscrierea la unie“ [2]) se făcuse sub următoarele împrejurări:

„Focul se aprinse“ prin îngreuieri cu tacse urcate pentru funcţiuni bisericeşti din partea parohului Simeon Andruhovici în câşlegile trecute, dar mai ales prin destituirea, în acelaş timp, a unor „deputaţi comunali“ fruntaşi şi alegerea în locul lor a unor „indivizi“, cari nu erau pe placul multora dintre săteni.

Cei nemulţumiţi cu această alegere cerură atunci cooperatorului *Petru Andruhovici*, ca să mijlociască pentru anularea ei.

Tânărul preot însă nu izbuti, cu toată bunăvoinţa sa, să răstoarne alegerea şi să mulţumiască pe săteni [3]).

In urma acestor întâmplări sătenii nemulţumiți anunţară parohului ortodox, că voesc să treacă la unie.

Parohul ortodox raportă despre această comunicare din partea sătenilor Consistoriului Episcopesc din Cernăuţi, care ordonă protopopului districtual să plece imediat la Boian spre a cerceta plângerile ţăranilor [4]).

Protopopul, sosind la Boian, porunci primarului să dea de ştire sătenilor, ca toţi cari au vreo plângere împotriva preoților să se adune *la primărie* spre cercetare [5]).

Dar începerea anchetei acesteia tocmai în toiul iritării sătenilor şi citarea lor la *primărie* a fost nespus de nepotrivită şi greşită. Căci ţăranii, pentru cari *pri-*

---

[1]) Rap. lui Blajevici către Consistor: din 2/15 April 1856, în Arhiva Statului, Cernăuţi.

[2]) Actul cit.

[3]) Vezi actul cit.

[4]), [5]) Rap cit. al lui Blajevici.

măria era, dela destituirea deputaţilor, *„un loc de dispreţ“* [1]), în loc să se înfăţişeze unde-i chemase protopopul, „se adunară în piaţa târgului şi de aici se băgară prin crâşme, aşezându-se la băut şi înfierbântându-se şi mai tare“ [2]). De aici se duseră apoi *în număr mare la preotul romano-catolic, căruia-i declarară că cu această zi voesc să treacă la unie*[3]).

„Cu toatecă de prezent e mare linişte“, — spune mai departe Blajevici în raportul său cătră Consistor — „totuşi primejdia încă n'a trecut. Comuna îşi recunoaşte greşala, dar totuşi se duce cu ochii deschişi la perzanie. Conducătorii acestei comune sunt cuprinşi de setea răzbunării, n'au simţ religios, şi amăgesc şi întartă şi pe celalalţi, cari li urmează orbiş, ca oile cele spăriate, cu nădejdea la câştiguri de bunuri trecătoare. Pe lângă aceasta îmi mai îngreuiază misiunea foarte mult şi făgăduelile înşelătoare *ale preotului uniat* şi după cum se vorbeşte, şi *bani* daţi spre răspândirea beţiei şi a ameţirii“ [4]).

In fine mai aminteşte Blajevici în raportul său, că în Boian „e mare lipsă de toate“, şi că „preoţii români nu iau aproape nimic dela păstoriţii lor pentru funcţiunile bisericeşti, încât, de nu vor înceta în curând aceste referinţi nesigure, aceşti preoţi nu vor putea exista acolo lungă vreme“ [5]).

Din acest raport al delegatului episcopesc T. Blajevici Consistorul din Cernăuţi se încredinţă, că presupunerea sa a fost întemeiată, că adevăratele cauze ale mişcării răzvrătitoare ale sătenilor din Boian împotriva bisericii lor strămoşeşti nu pot fi nemulţumirile cu preoţii lor, ci trebue să fie de altă natură. Căci sătenii răzvrătiţi declarară limpede lui T. Blajevici, că *„ei numai de aceia voesc să treacă la unie, deşi cu inimă îndurerată şi cu mustrări de conştiinţă, fiindcă nădăjduesc, că cu ajutorul preoţilor uniaţi vor dobândi satisfacţia ce li s'a făgăduit din partea acestor preoţi pentru nedreptăţile*

[1]), [2]), [3]) Rap. cit. al lui Blajevici.
[4]) Rap. cit.
[5]) Idem.

suferite din partea lui *Stefanovici*, proprietarul moşiei Boian, câştigând procesul ce-l poartă satul cu acest boer“ [1]). Episcopul Eughenie Hacman trimise raportul lui T. Blajevici guvernului provincial, împreună cu următoarea adresă din partea sa:

„E fără îndoială, că *mişcarea din Boian e* mai mult de *natură socială decât religioasă* şi că religia şi bisericа se întrebuinţează în chip abuziv numai ca *scăunel* pentru ajungerea altor scopuri.

„Prin această purtare a preoţilor ruteni greco-catolici, cari *şi aici*, ca şi în *Broscăuţi*, întrebuinţează naivitatea şi credulitatea poporului neştiutor spre a face prozeliţi, se întroduc în comună ceartă, vrajbă şi nerânduială, primejduind astfel religiozitatea prin înjosirea bisericii. Consistorul se vede deci silit să atragă atenţiunea guvernului şi a comisiunii mixte asupra acestui fapt, ca aceasta să afle în cercetările ei aceste scopuri şi să li pue stavilă, spre a feri astfel simţul religios al poporului dela ţară de nimicire totală“ [2]).

Intre timp Rogalski, şeful ocolului judecătoresc din Sadagura, trimise, în 16 April 1856, guvernului provincial din Cernăuţi un izvod al capilor de familii din Boian, cari şi-au anunţat trecerea la unie la preotul greco-catolic Chlibowicki din Sadagura în 23 Martie 1856.

Din acest izvod se vede, că s'au fost „înscris la unie“ 256 locuitori, bărbaţi şi femei, în frunte cu George Ciobotar [3]).

In primele zile după sosirea la Boian a delegatului episcopesc T. Blajevici, spre a cerceta şi a afla cauzele adevărate ale mişcării ţăranilor deacolo împotriva Bisericii ortodocse, trimise şi ‘*parohul din Ciahor, Samuil Andrievici*, marele nostru Mitropolit Silvestru Morariu de mai târziu, care se bucura de mare vază şi autoritate în satele din împrejurime, o scrisoare prietenească şi

---

[1]) Raportul lui T. Blajevici, din 2/14 April 1856 către Consistor, la dos. „Boianer Religionsübertritt“, în Arhiva Statului din Cernăuţi.

[2]) Rap. episc. Hacman către guvernul Bucovinei, din 3/15 April 1856 la dos. cit.

[3]) Vezi actul No. 6512/56 la dos. cit.

prea frumoasă cătră fruntaşul şi conducătorul sătenilor din Boian, *Toader Grigorco*, spre a îndulpleca pe rătăciţii deacolo, să părăsiască calea lor greşită.

Iată această interesantă scrisoare:

„Mult iubite cuscre Toader!

„In zilele acestea am auzit dela Boian o veste plină de mâhnire, care săgeată pe tot pravoslavnicul creştin.

„Boianul, un sat vestit, să se *lepede de pravoslavie, întru care se laudă toţi Moldovenii de pe faţa pământuiui; Boianul*, un sat lăudat întru *moldovenie*, să desbrace acuma obiceiurile părinţilor şi să se îmbrace în *ticăloşia Rusnacilor*, să înceteze a vorbi limba moldovenească şi să apuce a *şipeli* limba rusască, un lucru ca acesta ar stinge lumina pravoslaviei, ar întuneca lauda satului şi *din Boianul cel slăvit şi lăudat s'ar face peşteră tnturor ticăloşilor.*

„Se vede că norodul e amărît şi aţâţat foarte prin multe năcazuri, căci altmintrelea nu s'ar fi tulburat până la atâta.

„Insă-oare este la aceasta Biserica devină? Oare este legea şi *credinţa cea pravoslavnică* pricina năcazurilor cari au încunjurat pe locuitorii din Boian?

„Se aude cumcă boeriul face asupreală oameniior, se aude şi aceasta, cumcă şi asupra preoţilor este norodul supărat.

„Insă pentru boer ori pentru preoţi să se lepede oamenii de Biserică, de lege, şi de însuş Dumnezeu? Cu ce au supărat pe oameni sfintele icoane, că voesc să le lase şi să se închine la chipurile cele cioplite ale idolilor? Cu ce au amărît pe oameni Sfânta Evanghelie şi cărţile cele mântuitoare, că le leapădă şi apucă cărţi iriticeşti?

„Cu ce a supărat pe oameni Sfânta Precistanie, că o calcă cu picioarele şi aleargă la fărmăturile azimilor? Cu ce au supărat pe oameni rugăciunile şi cântările Bisericii, că astupă urechile de dânsele şi întră *să asculte scripcele şi cobzele papistaşilor*?

„Cu ce au supărat pe oameni aceste sfinte zile ale

postului, că le spurcă cu fruptul zavistiei, al blăstămurilor şi al sudalmelor?

„Cu ce a supărat pe oameni ţărna părinţilor şi a strămoşilor, că se despărţesc de mormintele lor şi de dragostea lor?

„Jalnic! Cu adevărat jalnic lucru este acesta, iubite cuscre! Pentru curte, *să urască oamenii biserica;* pentru oameni, să urască pe Dumnezeu?

„De a făcut oamenilor *strâmbătate boerul*, varga împărătească poate să-l pedepsiască. *Aşa dar* să cerce oamenii şi vor afla izbândă.

„De au făcut oamenilor strâmbătate *preoţii*, şi *această* rană se poate uşor tămădui.

„Părintele cel bătrân, fiind acuma slab, încă de astă toamnă a pornit scrisori de mulţumire pentru parohie. Părintele cel tânăr s'a cerut la parohia din Gogolina şi cât decurând se va strămuta. Aşa dar seamănă că singur dela sine va veni alt preot, dacă doresc oamenii.

„După cum judec eu lucrul, seamănă că la Boian aşa stă treaba: Oamenii din Boian pătimesc unele necazuri şi asuprele mari. Ei au întrat în năvodul nevoelor şi nu ştiu în ce chip ar scăpa. In aceste împrejurări neplăcute lipseşte un om înţelept şi cu credinţă, carele ar povăţui pe oameni cu un sfat bun şi de folos.

„Pravilele împărăteşti îmi sunt mie bine cunoscute. Eu ştiu toate dreptăţile satelor. Nu numai pe oamenii mei din Ciahor, ci şi pe cei din alte sate i-am îndreptat eu cu limba şi cu condeiul meu la cele bune şi folositoare.

„*Eu sunt guta şi gospodarilor din Boian a-le sta într'ajutor prin sfatul meu cel voitor de bine.*

„Acuma are să vie comisie la starea locului. De vor veni (oamenii) la mine, eu îi voiu îndrepta în ce chip ar scăpa şi de asupreala boierului şi de supărările preoţilor şi de oricare altă nevoe, fără de a se lepăda de Biserică şi de legea pravoslavnică.

„Eu ştiu cumcă Dumiata, iubite cuscre, *eşti binefăcătorul satului*, la care caută oamenii. Dumiata mi-ai zis dăunăzi că vei veni la mine cu acturile, să te în-

drept. Acuma, vino cât de curând cu câţiva oameni deputaţi la mine, la Ciahor, şi te vei încredinţa şi Dumiata şi oamenii, că bune sfaturi vă voiu da.

„Mâne, adecă Duminecă, voiu fi toată ziua acasă, şi de doreşti, veniţi îndată la mine, ca să nu se întârzie lucrul. Cel ce poate face bine, şi nu face, păcat are.

„Această scrisoare să o citeşti şi altor oameni şi toți să judecaţi, că nu este lucru mic a face șagă cu Dumnezeu.

„Mâne să fii cu deputaţii la Biserică şi vei auzi ceva bun şi folositor.

Al Dumitale de tot binele voitor cuscru

Samuil Andrievici, paroh“ [1]).

Această scrisoare a parohului din Ciahor, Samuil Morar-Andrievici, adresată sătenilor din Boian prin fruntaşul lor Toader Grigorco, avu un efect mare și înbucurător.

Aceasta se cunoaşte dintr'a doua scrisoare a episcopului Eugenie Hacman către comuna Boian, trimisă în 27 Martie/9 Aprilie 1856 sub No. 1120, în care episcopul spune, că a fost înştiinţat „spre îndestularea sa sufletească despre declaraţia în scris“ ce i-au facut-o „în numele grămăzii din Boian“ locuitorii deacolo Toader Grigorco, Toader Cuciurean şi Gheorghe Hnatiuc, cari veniră „în persoană“ la episcop, la Cernăuţi, şi-l înştiinţară, că „toţi aceia, cari din mijlocul grămezii s'au înscris la *uniaţie* cu biserica Apusului . . . *se căesc pentru acest pas de năprasnă făcut şi doresc cu lacrimi ferbinţi, ca această făgăduinţă a lor, făcută uşor* (din uşurinţă), *să nu se ţie în samă şi să rămâe şi deacum înainte în împreunare cu Maica Biserică, subt ale cărei aripi au fost adăpostiţi până acuma*“ [2]).

---

[1]) Scrisoarea aceasta fu confiscată dela Grigorco de către jandarmi şi trimisă cu un raport guvernului ţării din Cernăuţi, şi să pastrează la dos. cit. în Arhiva Statalui.

[2]) Scrisoare din 27 Martie/8 Aprile 1856, No. 1120 a ep. Hacman către comuna 'Boian, anexată la actul Prez. guv. Buc. No. 2752, la dos. cit. în Arhiva Statului, Cernăuţi.

Episcopul încredinţează apoi pe săteni prin această scrisoare, că „o făgăduinţă *uşor* făcută nu o poate în cuviinţa cândva nici legea nici diregătoria în interesul cel mai sfânt al religiei şi al bisericii, în cari se razimă fericirea omului, şi *nici nu poate cineva sili pe acela, care împotriva glasului sufletului său s'a înscris la altă lege*, să rămâe la aceasta dacă nu voeşte“ [1]).

„Şi dacă s'ar afla cineva dintre voi“, — urmează episcopul mai departe în scrisoarea sa — care ar împiedica cu alte măsuri îngrozitoare pe acei pravoslavnici creştini, cari voesc să-şi desfiinţeze făgăduinţa neîntemeiată pe cuget şi pe adevăr, unii ca aceia trebue priviţi ca nişte înşălători şi amăgitori ai norodului lesne crezător . . . Căci este cu totul oprit în pravilă a face cuiva silă în trebile sfinte ale legii şi bisericii. Fiştecare supus este slobod să urmeze fără vreo împiedicare glasului cugetului său, având să-şi dea sama înaintea lui Dumnezeu la înfricoşatul judeţ. Insă ca să putem noi urma în privinţa aceasta aşa, cum cere sfântă noastră Lege şi Biserică, care voeşte, ca celace se căeşte de păcatele sale, să şi-le mărturisească înaintea lui Dumnezeu şi a duhovnicului, şi voind noi a vă da şi un mijloc de împotrivire împotriva lucrării diavoleşti, care, după cum am înţeles, încă n'a încetat a vă tulbura şi a vă pune curse, spre a vă scoate din graţia noastră către care aţi luat scăparea voastră, *am hotărît* a trimite la Boian pe Prea Cuvioşia Sa, Asesor Kir Teoctist Blajevici, ca comisar al Nostru şi ca duhovnic pe o vreme, *îndatorind pe toţi aceia cari s'au scris la unie cu Apusul şi voesc, ca această făgăduinţă* a lor, făcută uşor, *să nu se ţie în seamă, să dee fiecare* pentru sine o *declaraţie, cumcă nu voesc uniaţia* (unia) ci rămân fii dreptcredincioşi ai Bisericii pravoslavnice a Răsăritului.

„Osebit încă să se mărturisească acestui al său duhovnic în sf. Taină a Mărturisirii, ca să primiască dezlegare şi ertarea păcatelor, după care vor fi apoi împărtăşiţi cu sf. Taină a Comunicăturii, prin care se

---

[1]) Idem. l. cit.

va desființa formalnic și legiuit făgăduința ușor făcută a uniației cu Apusul . . .“ [1])

După aceste scrisori și învățături ale episcopului sătenii se liniștirā.

Aceasta se cunoștea din „feliul prietenos și plăcut al vorbei lor cu preotul român Apostolo Lueescul la întâlniri și salutări“ [2]), apoi și din faptul, că unii dintre sătenii înscriși la unire cu greco-catolicismul se oferirā chiar de repetițeori din îndemn propriu, să facă clacă de arat acestui preot pe sesia parohialā [3]).

Dar deodată o schimbare bruscă se produse în purtarea acestor săteni față de preotul român. Când acesta făcu clacă de arat, bazându-se pe făgăduințele lor, nu apăru niciun plug. Felul lor prietenos de purtare față de preot deveni „deodată rece și neîncrezător“ [3]).

Preoții români, suprinși de această schimbare neașteptatā a conduitei sătenilor, se silirā să afle prin iscoade cauza ei adevăratā.

Dar zădarnică a fost străduința lor, neputând afla nimic, căci sătenii se fereau de dânșii și de iscoadele lor [4]).

Abia mai târziu aflară, că în sat se răspândise vestea, că preotul greco-catolic Chlibowicki din Sadagura trimise știre, că Dumineca viitoare, în 11 Mai st. n. 1856, va veni la Boian episcopul greco-catolic, spre a lua în seamă biserica ortodoxă-română și a o da lui Chlibowicki și spre a lua dela săteni jurământul de credință pentru unie cu catolicismul [5]). Acest zvon puse tot satul într'o fierbere și neliniște nespus de mare, putându-se cunoaște că între săteni se întâmplă lucruri ciudate.

Vineri, înainte de Dumineca amintită, își făcu apariția în Boian secretarul Judecătoriei din Sadagura, *Zahiszewski*, care comunică lui T. Blajevici, că a citat pe Duminecă pe toți sătenii la un loc, ca să aleagă vornici pentru cele trei cătune ale satului [6]).

---

[1]) Idem. l. cit.

[2]) Raportul lui Blajevici către Consistor la actul Prez. guv. Buc. No. 8158/56 în Arhiva Statului, Cernăuți.

[3]) Rap. cit. al Blajevici.

[4]) Idem.

[5]), [6]) Rap. cit

Blajevici crezu, că neliniştea sătenilor e o urmare a acestor alegeri fixate, cari nu puteau fi pentru dânşii fără interes. Iar zvonurile despre venirea episcopului spre a lua biserica parohială ortodoxă şi a o da greco-catolicilor, i se părură delegatului episcopesc „nişte vorbe de prost gust“ [1]).

Duminică dimineaţă însă, în ziua de 11 Maiu st. 1856, pe timgul liturgiei, sătenii se adunară în număr neobicinuit de mare la primărie, mânați cu toţii mai mult de curiozitatea de a vedea cum se va lua biserica parohială dela ortodocşi, după cum se răspândise faima, decât de interesul alegerii de vornici, care nici nu fusese publicată în regulă.

Toţi sătenii credeau acuma, că biserica parohială ortodocsă se va lua şi se va da „uniaţilor“, dupăce văzură că şi preotul greco-catolic Chlibowicki sosise în Boian pe timpul liturgiei şi-şi făcea de lucru printre oameni pe lângă biserica românească. In această credinţă fură sătenii întăriţi şi prin faptul, că toţi fără deosebire primiră ordin să se prezinte cu numărul casei.

După amiazăzi se începu la primărie alegerea de vornici. In toiul alegerii însă apăru preotul uniat Chlibowicki la funcţionarul judecătoresc, care o conducea, şi ceru „să se aleagă pentru comuna unită un vornic deosebit“ [2]).

Cererea acestui agent provocator al catolicismului rutean şi galiţian fu refuzată din partea conducătorului alegerii, neexistând încă în Boian o „comună unită“, adecă greco-catolică, şi apoi neavând acest preot strein nici un drept să se amestece în afacerile unei comune şi parohii streine şi ortodocse.

Chlibowicki însă, fără nici o ruşinare de refuzul primit şi fără nici o fricâ, se duse în mijlocul sătenilor, pe piaţa târgului, unde-şi urmă cu un fanatism nemaipomenit „în faţa reprezensantului autorităţii judecătoreşti şi administrative activitatea sa, demult începută, de a face prozeliţi.

---

[1]) Rap. cit.

[2]) Rap. cit.

Aici făgădui el sătenilor sus şi tare între altele, că „toţi ce ce vor trece la unie vor fi scutiţi de biruri pe trei ani“, şi că el „va da la iveală comunei Boian toate decretele, ordonanţele, planurile şi alte hârtii privitoare la imaşul şi câmpurile ce li-se cuvin de drept sătenilor“. Aceste acte doveditoare ale drepturilor de posesiune cuvenite sătenilor el „le va ceti tuturora şi nu le va ascunde, cum o fac aceasta preoţii români ortodocşi“ ai satului [1]).

Părerea aceasta, că preoţii ar tăinui documentele privitoare la pretinsele drepturi de stăpânire asupra pământirilor reclamate dela proprietarul moşiei Boian de către sătenii de acolo, se răspândise încă înainte de desrădicarea clăcii sau „boerescului“ din Bucovina în anul 1848 [2]).

Şi această suspiciune neîndreptăţită şi neîncredere neîntemeiată faţă de preoţii români din Boian, iscată atunci, fu reîmprospătată şi nutrită acuma de către preotul unit Chlibowicki ca miloc de propagandă împotriva bisericii şi preoţimei ortodocse-române.

Aceste făgăduinţi şi uneltiri demagogice şi primejdioase, necinstite şi lipsite de spiritul evangheliei creştine, din partea agitatorului unit Chlibowicki, fură comunicate comisarului episcopesc T. Blajevici de către sătenii înscrişi la unie Ioniţă Viziteu şi Andrei Nescoromni [3]).

„E de mirat“, scrie Blajevici în raportul său către Consistorul episcopesc ort. din Cernăuţi, *„că acţiunei scurmătoare a acestui preot, care îngroapă liniştea satului, rătăceşte conştiinţele şi nesocoteşte dătoria faţă de Stat, nu i se pune nici o stavilă din partea stăpânirii, după atâtea arătări şi plângeri făcute* [4]).

„La înscrierea zgomotoasă pentru unie mulţi nici n'au fost de faţă, mulţi erau în stare de beţie şi nu ştiau ce fac, iar mulţi au fost împinşi nuumai cu puterea de către alţii. Şi oridecâteori li se arată această greşală ei tot ies cu motivul, că preotul uniat li-a spus,

---

[1]) Rap. cit.

[2]) [3]) Rap. cit.

[4]) Rap. cit. al lui Blajevici către Consistorul ap. ort. Cern.

că iscăliturile lor se află aeuma la Majestatea Sa Impărątul, și deci n'ar avea voie să și-le retragă nici într'un caz, căci dealtmintrelea ar trebui să se aștepte la cele mai grele pedepse. Și când povestesc ei aceasta arată spre gât, însemnând astfel pedeapsa cu spânzurătoarea“ [1]).

„Ții mai mare mila când vezi, cum a terorizat acest preot (Chlibowicki) moraliceşte comuna şi *cât de necreștinească și nedeamnă de un preot e purtarea lui împotriva bunului celui mai sfânt: religia* [2]).

„Cu câtă fricã au apărut ei (sătenii) azi la amintita alegere, zicându-li-se că vor fi juraţi şi iscăliți pentru unie. Și dacă nu s'a făcut aceasta azi, se va face mâne şi poimâne. Și se mai spune, că comuna capătă scrisori dela preoți, prin cari e îndemnată să treacă la unie, căci și preoţii s'ar purta cu acest gând“ [3]).

Episcopul Hacman şi Consistorul său, dupăce primise acest raport al lui Blajevici, îl trimise guvernului Bucovinei cu următoarea adresă:

„Din rapoartele trimise până acuma, onoratul guvern va fi văzut ce rol trist şi înjositor pentru religie și servitorii ei joacă preotul greco-unit Chlibowicki, spre a seduce la lepădare de biserica strămoşească pe poporul neştiutor şi lesne încrezător. E drept, că în timpul din urmă s'au lărgit cu mult drepturile bisericii romano-catolice. Dar celorlalte confesiuni ale Statului împărătesc li s'a dat adeseori asigurarea, că guvernul nu va tolera abuzuri şi samovolnicii, spre vătămarea şi jignirea drepturilor lor confirmate, din partea altor confesiuni.

„In cazul de faţă însă, uzurpările de drepturi, ce şi-le permite preotul greco-unit Chlibowicki, probabil în înţelegere cu dehantul greco-unit al Cernăuților Maximowicz, spre a-și răspândi confesiunea sa în Boian, sunt cu atât mai condamnabile, cu cât ele nu se mărginesc numai pe terenul bisericesc ci cutează a submina cu mijloace necinstite chiar și ordinea socială.

---

[1]) [2]) Rap. cit. al lui Blajevici către Consistorul ap. ort. Cern.
[3]) Rap. cit. al lui Blajevici către Consistor

„*Consistorul a rugat de mai multe ori guvernul, să înlăture pentru totdeauna aceste uzurpări.* Dar totul a fost înzădar. Căci cu toatecă Guvernul c. r. al ţării a comunicat Consistorului în 5 Maiu a. c. că s'au dat instrucţiuni corespunzătoare şefului districtual Rogalski, ca să susţină ordinea cetăţenească în Boian, totuşi mahinaţiunile preotului uniat Chlibowicki, spre a seduce, a neliniști și a speria populaţia din Boian, n'au încetat ci chiar au sporit în *caracterul lor scurmător.*

„După cum se vede din raportul comisarului spiritual Blajevici, acest Chlibowicki a contribuit nu numai la întreruperea slujbei dumnezeeşti de Duminică, răspândind ştirea falsă, că vine episcopul greco-unit ca să-i deie în seamă biserica parohială ortodoxă din Boian şi să înscrie la unie pe toţi locuitorii fără deosebire, ci s'a purtat la alegerile de după amiazi cu o obrăznicie nemaipomenită, amestecându-se în afaceri comunale streine şi cerând chiar să se aleagă un vornic unit pentru o comună unită, care nici nu există. Apoi a promis celor ce vor trece la unie o scutire de biruri pe 3 ani, după cum au mărturisit locuitorii deacolo *Ioniţă Viziteu* şi *Andrei Nescoromni.*

„Fiindcă uneltirile numitului preot au un caracter *politic şi social*, care ameninţă să nimicească în Boian orice concepţie de drept, de bunăcuviinţă şi de ordine, Biserica ortodocsă, ale cărei drepturi se calcă în picioare într'un chip atât de obraznic, trebuie să afle scut împotrivă acestor mahinaţiuni neruşinate. Consistorul roagă deci încăodată, Guvernul ţării să binevoiască a ordona în interesul Bisericii şi al Statului, că *să se înterzică aspru* preotului uniat *Chlibowicki* de a se *amesteca în* afacerile comunei Boian, *şi să se încredinţeze împlinirea afacerilor cultului respectiv altui preot, înzestrat cu mai multă bunăvoinţă şi cu mai mult simţ patriotic.*

„Fiindcă în comuna numită o *trecere legală* la unie încă nici nu s'a întâmplat, iar această împrejurare dă prilej agitatorilor de a se duce şi a nelinişti satul prin feliurite amăgiri, se roagă, a pune capăt odată acestor referinţi, îndrumându-se cei ce voiesc să treacă la unie

pe drumul legal de a-şi anunța intenţia aceasta de două ori la păstoria lor sufletească ordinară“ [1]).

In urma acestei energice scrisori oficiale, guvernul Bucovinei ordonă şefului districtual *Rogalski din Sadagura*, să cerceteze plângerile Consistorului episcopesc împotriva lui Chlibowicki şi să raporteze despre cele constatate [2]).

Dar Rogalski favoriza şi ocrotia cât putea propagan-da greco-catolicilor în Boian, *ştiind că aceasta e pe placul superiorilor săi.*

El îndrumă, de ochii lumii, o anchetă, după primirea ordinului guvernial. Dar această anchetă, în loc să se îndrepte împotriva agitaţiunilor lui Chlibowicki, fu întreprinsă împotriva preoţimei române din Boian, pentru pretinse îngreuieri cu taxe de epitrahil pentru funcţiuni pastorale.

In acest scop trimise el la Boian, în 14 Mai 1856, pe „actuarul districtual“ din Sadagura, *Zahriszewski.*

Acesta, sosind în Boian, convocă la sine pe toţi vornicii, juraţii şi „desetnicii“ din acest sat şi din cătunele *Hucău*, *Hliniţa* şi *Lehuceni*, şi li porunci să înştiinţeze pe toţi locuitorii cari se plânseră mai nainte în faţa Protopopului districtual Procopovici împotriva preoţilor români pentru taxe de epitrahil prea mari, sau cari se simt în această privinţă păgubiţi sau jigniţi, că li stă în voe să-şi prezinte pârele lor „actuarului districtual“, sosit în sat spre a-i asculta [3]).

„Ziua de 14 Mai“, scrie acest *Zahriszewski* în procesul verbal al anchetei sale, „trecu, fără să se fi prezentat cineva cu vreo plângere în această afacere. *In 15 Mai* veniră vornicii cu deputaţii, şi cu toţii am aşteptat toată ziua, ca să apară vreun pârâtor, *dar înzădar*. Spre seară fu repeţit ordinul către primar.

In 16 Mai se prezentară primarul cu oameni din toate părţile comunei, aducâad feliurite plângeri privitoare la încălcări de hotare, luare nedreaptă de locuri, ofense,

---

[1]) Adresa Consist. ep. către guvern No. 1468/56, la dos. cit. în Arh. Stat.
[2]) Act. Prez. guv. No. 2433/56 la dos. cit. în Arh. Stat. Cern.
[3]) Act. Prez. guv. 2433/56 la dos. cit. în Arhiva Stat. Cern.

dar nici un om nu veni cu vreo plângere pentru taxe de epitrahil împotriva preoților români. „Așa trecură 3 zile, fără să se ridice măcar o singură jalobă *împotriva foștilor* preoţi din Boian, S. și P. Andruhovici“ [1]).

Din acest proces verbal al anchetei comisarului politic Zahriszewski, care fu întărit prin iscălitura proprietarului de moşie Ştefanovici şi a tuturor vornicilor, juraţilor şi desetnicilor din Boian, se vede atât de limpede, că *nu preoţii români* prin îngreuieri cu taxe pentru funcţiuni bisericeşti au provocat mişcarea sătenilor români din Boian împotriva bisericii lor strămoşeşti, ci agitaţiunile demagogice şi neruşinate ale papistaşilor galiţieni, mai ales însă ale preotului greco-catolic Chlibowicki, sprijinit în taină de administrația politică, streină a Bucovinei din acele vremuri.

Spre a ilustra felul purtării provocătoare a agitatorului Chlibowicki împotriva Bisericii ortodoxe din Boian e deajuns să inducem următoarele cazuri tipice ca exemplu, după rapoartele parohiatului ort. rom. din Boian către Consistor :

In $^{5}/_{19}$ Mai 1856, preotul Chlibowicki înmormântă un copil al parohianului ortodox „Toader Matches“. Numitul preot unit promise părinţilor copilului mort, că-l va înmormânta după ritul ortodox-oriental, îl va duce în biserica ortodoxă şi-l va conduce spre îngropare în cimitirul ortodox, ca să nu fie despărțit de rudele sale [2]).

Preotul ortodox, aflând despre făgăduințele înşelătoare ale lui Chlibowicki, interveni la subprefectura din Sadagura, că să fie scutit de amestecul nelegiuit al preoţilor de confesiune streină în afacerile sale parohiale.

Subprefectura dădu imediat un ordin în acest sens lui Chlibowicki. Dar acest preot unit nu respectă ordinul primit ci răspunse, că „nici o putere lumească nu-l poate împiedica în activitatea sa spirituală“ [3]).
El merse la îngropăciunea copilului susamintit ca func-

---

[1]) Procesul verbal anexat act 2433/56 la dos. cit.

[2]) [3]) Rap. Parohiatului ort. din Boian către Consistor din $^{7}/_{19}$ Mai No. 80.. in Arh. Stat. Cern.

ționar şi-l conduse *târziu, pe la oarele 9 seara*, ca să nu fie de faţă mult popor, *la biserica romano-catolică*, împotriva protestelor părinţilor copilului, cari se provocau la promisiunea sa dată. Aici îl binecuvântă, apoi îl înmormânta în cimitirul ortodox [1]).

In 5 Aprilie 1856 Chlibowicki ordonă desetnicilor Vasile şi Dimitrie Ciobotar să umble din casă în casă şi să porunciască sătenilor ortodocşi ca să apară cu toţii în biserica romano-catolică la spovadă, amenințându-i, că cei ce nu vor urma acestei porunci, vor fi siliţi la aceasta cu „execuție militară de 1 fl. pe zi“ [2]).

Mulţi dintre săteni, siliți de această amenințare, apărură la biserica rom. catolică, unde fură imediat înscrişi între cei ce au trecut la unie [3]).

Cu toate aceste abuzuri şi terorizări săvârşite de Chlibowicki, subprefectul Rogalski din Sadagura înaintează guvernului ţării în 14 Iunie 1856 procesul verbal despre „ancheta“ secretarului său Zahriszewski din 16 Mai aceluiaş an, însoţindu-l cu un raport din partea sa, în care spune, că *„toate acuzele aduse preotului Chlibowicki, că ar încerca prin promisiuui false să înduplece pe creştinii neuniți (ortodocşi) de a trece la biserica de ritul greco-catolic, după constatările anchetei, nu sunt bazate pe adevăr“* [4]).

Iată cătă făţărnicie şi lipsă de cinste din partea acestui fanatic diregător strein, care proteja prin rapoarte lipsite de adevăr abuzurile şi samovolniciile cele mai desfrânate ale agitatorului galiţian Chlibowicki împotriva Bisericii ortodoxe a Bucovinei.

Acestui raport către guvernul provincial din Cernăuţi mai alătură Rogalski şi o adresă primită dela decanatul gr. cat. din Cernăuţi, prin care Consistorul Mitropolitan gr. cat. din Lemberg împuternicia pe preotul Chlibowicki *„să facă adeseori escursiuni la Boian, şi la dorinţă, să pliniască funcţiunii preoteşti-spirtuale nu*

---

[1]) [2]) [3]) Rap. Parohiatului din Boian din 4/16 Mai 1856 No. 77, către Protoprezviteratul ind. la dos. cit. în Arh. Stat. Cernăuţi.

[4]) Rap. lui Rogalski către guvern, din 14 Iunie 1856 No. 5196 la actul Perz. guvern. No. 2752 în Arh. Stat. Cern.

numai pentru creştinii cari au făcut de fapt trecerea, ci şi pentru credincioşii ortodocşi, cari au anunţat numai că voesc să treacă la unie cu biserica romano-catolică [1])".

„*Ancheta despre îngreueriie cu tacsele de epitrahil,* — spune mai departe Rogalski în raportul său către guvern —, *fu întreruptă din cauza indolenţei pârâtorilor înşişi,* după cum arată procesul verbal anexat [2])".

Dovezile înşirate până aici, cumcă *nu învinuirile* aduse preoţilor români, *ci numai agitaţiuniel demagogice şi samovolniciile preotului galiţian, rutean şi greco-catolic, Chlibowicki,* secundat şi *sprijinit de slujbaşii streini ai stăpânirii austriace din Bucovina,* au provocat şi au susţinut până la sfârşit mişcarea religioasă de răzvrătire a ţărănimei române din Boian în anul 1856, ni le completează şi ni le înfăţişează în chip evident o adresă oficială a episcopului Eugenie Hacman din 21 Mai 1856, către guvernul Bucovinei.

Iată ce spune episcopul în această adresă:

„Când mi s'a adus la cunoştiinţă din partea guvernului ţării, că o parte mare a comunei ort. or. din Boian voeşte să treacă la religia greco-catolică din cauza abuzurilor parohului ei, am întrebuinţat imediat toate mijloacele de cari dispuneam, spre a linişti spiritele agitate Am destituit din funcţiunile lor pe preoţii căzuţi în disgraţia comunităţii parohiale, încredinţând păstorirea sufletească altor preoţi, cu totul neamestecaţi în această afacere.

„După cursul firesc al lucrurilor ar fi trebuit deci să înceteze orice agitaţie în comună luându-şi cursul obicinuit.

„Această aşteptare însă nu s'a împlinit. Când am luat aceste măsuri nu cunoşteam încă împrejurarea însemnată, că comuna a întreprins o acţiune vie, spre a-şi revindeca dela moşierul Ştefanovici nişte foloase comunale, şi că preotul greco-catolic Chlibowicki din Sadagura a oferit sătenilor sprijinul său în această întreprindere, cu con-

---

[1]) [2]) Rap. cit. al lui Rogalski.

diţia, că ei să treacă la biserica greco-unită. Căci dacă aş fi ştiut mai nainte despre acest chip nou de a face prozeliţi, şi nu abia dupăce a fost pus în uimire întregul ţinut, aş fi ştiut fără îndoială, să-mi cumpenesc hotărîrile luate în această împrejurare însemnată. Dar ţânta către care năzuia comuna sub pretextul unei nemulţumiri bisericeşti era afară de sfera puterilor mele.

„Regret deci, că m'am mărginit numai la numirea unor preoţi noui pentrn Boian, părinţii *Apostolo Lucescul şi Olimpie Chiseliţă*, şi la trimiterea spiritualului seminarial Teoctist Blajevici, spre ajutorul lor, îndătorindu-i să întrebuinţeze numai mijloace spirituale spre a înrîuri asupra celor seduşi. Aceşti preoţi şi-au făcut dătoria pe deplin. Dar faţă de privirea neclintită a răzvrătiţilor către foloaselc materiale, făgăduite de preotul Chlibowicki, care li-a mai făgaduit încă şi o scutire de bir pe 3. ba chiar pe 7 ani, învăţăturile şi poveţuirile lor au trebuit să răsune ca glasul unor vorbitori în pustie

„Consistorul n'a întârziat de a aduce la timp la cunoştiinţa guvernului c. r. al ţării toate aceste întâmplări din comnua Boian, rugând ajutor în repeţite rânduri şi cu insistenţă.

„Dar până acuma încă n'a avut ferecirea de a se bucura de vreo dispoziţiune potrivită şi cu izbândă.

„Cu toate că s'a ordonat în 5 Mai oficiului districtual din Sadagura ca să susţină cu mai multă energie pacea şi ordinea în Boian, totuşi acestea se distrug pe zi ce trece tot mai mult.

„Deşi oficiul districtual a interzis, spre acoperirea sa formală, preotului Chlibowicki, din caz în caz la cererea parohiatului ortodox din Boian, de a se amesteca în drepturile parohiale ale bisericii ortodoxe, totuş această diregătorie tolerează aceste abuzuri chiar sub ochii ei.

„Situaţia haotică, produsă astfel în Boian, m'a durut adânc şi m'a îndemnat în sufletul meu, să plec însumi la faţa locului, spre a reduce oamenii la sentimente pacinice prin influenţa mea de arhipăstor, dupăce mi-aş fi făcut drum spre inimele lor printr'un serviciu divin so-

lemn şi prin predică. Dar preotul greco-*unit Chlibowicki*, a distrus bunele intenţiuni ale credincioşilor, *umblând personal* pe la casele lor, după cum e obicinuit, sau trimiţând pe oamenii săi, ca să-i sfătuiască să nu vină la serviciul dumnezeesc al meu, ci să meargă la biserica lui.

„Aşa se făcu, că abia a patra parte a comunei parohiale apăru la serviciul divin celebrat de episcop.

„Nu mă îndoesc deloc, că această stingherire a fost înfăptuită de numitul preot, precum nu se va îndoi *nici un om care cunoaşte* mahinaţiunile perfide ale lui Chlibowicki şi ştie, că *acest preot nu s'a ruşinat să ţină calea credincioşilor*, dintre cari nici unul nu-i aparţinea lui, fiindcă nici o trecere n'a aflat loc, nelăsându-i să vină la *cvartira mea* după dorinţa lor, ci împiedicându-i la poarta curţii boereşti, unde s'a postat.

„Un cioban ar face astfel de fapte. Dar nici un preot cinstit nu s'ar fi pus la pândă ca un spion, spre a afla dela oamenii duşi în rătăcire de dânsul, ce fel de învăţături li-am dat oamenilor veniţi la mine, spre-linişţirea şi mângâierea lor, ca apoi el să le paraliseze şi să le deciare de false.

„Ce purtare mişelească din partea lui Chlibowicki, care a cutezat aceasta în faţa unui episcop şi înaintea ochilor şefului oficiului districtual (subprefectului), *care-i ordonase să plece acasă imediat, iar el* (Chlibowicki) *îi răspunse, că a venit încolo* la Boian *spre a-şi împlini o datorinţă preoţiască*, şi *că puterea lumească n'are să-i prescrie nici o normă de conduită.*

„Şeful Oficiului districtual Rogalski seamănă să ţie aceste vorbe de adevărate. Căci făcându-i eu observarea, că în Boian nimeni n'a trecut la biserica occidentală de ritul unit, el rămase totuşi la părerea sa, că preotul Chlibowicki nu poate fi oprit de a sta în legătură cu credincioşii credinţei ortodoxe-orientale, deoarece prezenţa sa aici poate fi privită şi ca o misiune.

„*Prin urmare, e evident*, că *şefului districtual*, d-l *subprefect Rogalski*, care însuşi trece peste ofensa adusă unui episcop, *nici prin cap nu-i trece, să se pună ca-*

păl pretenţiunilor arogante şi *nelegiuirilor şi samovolniciilor lui Chlibowicki.*

„E de remarcat, că preotul unit Chlibowicki interpretează drepturile şi privilegiile, concese bisericii romano-catolice prin concordatul cel mai nou, aşa cum îi place lui. Dar înalta administraţie a Statului nu poate să admită nicidecum acestfel de interpretare şi de aplicare a legilor, prin care s'ar zdrunciuna şi s'ar nimici ordinea şi liniştea cetăţenească a Statului.

„Prezidiul c. r. al guvernului ţării desigur că nu va scăpa din vedere, *ce s'ar întâmpla cu pacinica Bucovină, dacă clerul meu* ar proceda atât de necruţător împotriva credincioşilor de altă confesiune, precum află de bine să o facă în ţara aceasta preoţimea unită, *de-mult şi acuma*, cu toată puterea unui fanatizm fără margini. Şi ca să nu fie împins clerul meu spre o astfel de situaţie, e de neapărată trebuinţă, să se pună zăgaz acestui fanatism al preoţimei unite, ce se întinde tof mai mult.

„Căci *nu pot dăinui lungă vreme, şi nici nu pot face cinste bisericii romano-catolice rezultatele obţinute prin mijloacele mizerabile*, întrebuinţate de preoţimea unită pentru a face *prozeliţi*, sfidând orice bunăcuviinţă şi bunele moravuri, fiindcă aceste rezultate nu se întemeiază pe convingerea religioasă, singura temelie solidă a credinţei.

„Sunt convins, că multiplele conflicte, jignitoare şi scandaloase chiar şi pentru jidovi, precum şi ciudăţeniile deşanţate din Boian nu s'ar fi întâmplat, dacă şeful ocolului districtual Rogalski s'ar fi opus cu seriozitate, după cum avea dătoria, purtării râmătoare a lui Chlibowicki, scutind comuna de înşelăciune din partea acestuia şi îndrumând-o simplu pe calea legii în afacerea uniei.

„Dacă cei nemulţumiţi ar dori trecerea la unie nu numai cu gura ci şi cu inima, atunci ea s'ar fi înfăptuit şi fără de aceste mişelii, iar pacea şi ordinea n'ar fi dispărut nici o clipă.

„Dar Rogalski s'a silit aşa de puţin să susţină cu mână tare liniştea şi ordinea din Boian, — contrar or-

dinelor primite dela guvern, — încât preotul Chlibowicki nu numai că n'a încetat niciodată de a înşela comuna, ci a putut cuteza chiar în prezenţa lui Rogalski, să pună piedeci prin mahinaţiunile sale influenţei mele personale deacolo, şi să-şi joace jocul său obraznic spre a mă înjosi şi astfel spre a-şi bate joc de cultul ps care-l reprezint.

„Iar d-l subprefect Rogalski, când i-s'a adus eceasta la cunoştinţă, nu s'a ostenit câtuşi de puţin măcar, să întoarcă înapoi pe agitatorul lipsit de onoare Chlibowicki, prins cu fapta învederată, din comuna unde n'are ce căuta, şi astfel să lase drum liber poporului să vie la mine.

„Pe lângă aceasta numitul subprefect, care a fost martor ocular la desfăşurarea anchetei oficiale, a manifestat chiar dela începutul acestei anchete o *atitudine atât de domolită* şi bătător la ochi *de nepotrivită* cu seriozitatea tratativelor, şi a ştiut să tărăgăneze însuşi anchetările prin 3 săptămân, fără nici un motiv, dorind prin acestea ca flăcările să se înalţe cât mai sus peste acoperişul casei aprinse.

„Din aceste motive mă simt îndemnat să ţin pe Rogalski de părtinitor şi preocupat în această afacere, iar din cauza prieteniei sale intime şi cunoscute cu moşierul Stefanovici din Boian nu-i pot atribui acea independenţă, ce ar putea asigura comisiunii de anchetă în orice privinţă dreptatea şi obiectivitatea dorită.

„Urmând acestor convingeri, *învit de urgenţă* onor. Prezidiu al guvernulu ţării, *să îndepărteze imediat pe preotul unit Chlibowicki, nu numai din Boian, ci să ordoneze cele cuvenite, ca acest preot să părăsiască cu totul dieceza mea, pentrucă el şi-a permis de mai multe ori nu numai de a se băga în drepturile bisericii ortodoxe-orientale, ci a inzultat chiar şi cultul pe care-l reprezint. E dătoria mea deci de a cere satisfacţie pentru biserica ofensată în persoana mea.*

„Deasemenea cer îndepărtarea subprefectului Rogalski dela conducerea comisiunii de anchetă în afacerea religioasă din Boian, şi predarea acestei funcţiuni

unui funcționar superior dela Guvernul ţării, căci numai aşa s'ar putea aştepta un rezultat mulţemitor în orice privinţâ în această afacere.

„In aşteptarea împlinirii acestei cereri am ordonat membrului spiritual al comisiunii, Blajevici, să întrerupă funcțiunea sa în ancheta orânduită până la sosirea altor ordine, cari rog să mi se aducă la cunoştinţă“ [1]).

In urma acestui energic demers al episcopului Hacman şi al consistorului său, guvernul Bucovinei se simţi silit să destitue pe Rogalski din comisiunea de anchetă din Boian şi să încredinţeze această misiune „consilierului ţării“ Syrzistie. Acesta primi în 27 Mai 1856 ordin, să plece imediat la Boian, spre a constata „cu prudenţa necesară“ ori de sunt întemeiate acusele ridicate de episcop, „mai ales însă să cerceteze ori de nu se stinghereşte ordinea şi liniştea din Boian din partea altor partide, prin răspândirea de ştiri false sau prin alte influenţe“.

E lucru evident din acest ordin, că guvernatorul Bucovinei dădu noului comisar Syrzystie directiva, de a nu-şi îndrepta ancheta împotriva lui Chlibowicki, cu scopul ascuns, de a nu-l demasca şi a nu-i paraliza propaganda pentru unie, ci de a îndrepta cercetările oficiale spre *„alte partide“*, adecă *spre preoţimea română deacolo*, şi astfel anchetarea să se trăgăneze tot mai mult spre folosul propagandei greco-catolice. Din procesul verbal asupra anchetei lui Syrzistie, în zilele de 29 şi 30 Mai 1856, rezultă însă, că toţi sătenii interogaţi au întărit prin depoziţiunile lor toate abuzurile şi făgăduinţele înşelătoare ale lui Chlibowicki spre a-i seduce pe țărani să se înscrie la unie, şi nici unul n'a mărturisit ceva nefavorabil despre „alte partide“, adecă de spre preoţii români [2]).

Totuşi Syrzistie, ca şi Rogalski, nu întreprinse nimic împotriva agitatorului demagog Chlibowicki. Acesta îşi făcu de cap mai departe sub ochii şi cu protecția au-

---

[1]) Adresa Consist. episc ord. din Cernăuţi din 21 Mai 1856 No. 1579 către Prez. guv. Buc., la dos. „Boianer Religionsübertritt“ în Arh. Stat.

[2]) Vezi: „Protocol“ anchetei lui Syrzistie la dos. cit.

torităților politice austriace, încălcând mereu orice lege şi uzurpând drepturile canonice ale Biscricii ortodocse a Bucovinei.

In 7 Iulie 1856 Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii publice din Viena ordonă preşedintelui Bucovinei, baronului Franz Schmuck, să trimită la Boian, în afacerea trecerii la unie a sătenilor deacolo, o „*comisiune politică*“ în care să fie numit şi „câte un reprezentant al ritului greco-catolic şi al celui ortodox-oriental“.

Această comisiune să iae într'un proces verbal o declaraţie fiecărui sătean care voește să treacă la confesiunea greco-unită, „şi această declarație să fie privită, fără nici o greutate, ca a *doua* declaraţie înaintea parohului propriu, prevăzută de lege, și în baza acesteia să se procedeze apoi mai departe după dispoziţiunile legale“ [1]).

Guvernul din Cernăuţi numi ca președinte al acestei „comisiuni politice“ pe „căpitanul distructual“ *Thomas Krahl*, și ca reprezentant al Bisericii ortodoxe-orientale pe T. Blajevici.

Desconsiderarea şi batjocurirea Bisericii noastre ortodocse din partea autorităţilor austriace îşi ajunse însă culmea, când fu numit în această comisiune, la propunerea lui Rogalski, de către Consistorul Mitropolitan gr.-cat. din Lemberg, *însuși Chlibowicki,* ca reprezentant al Bisericii groco-unite în sensul ordinului ministerial, cu toatecă după orice principiu de drept şi de logică cultul groco-catolic nu era nici decum îndreptăţit să fie reprezentat în această „comisiune politică“, care avea să cerceteze ilegalităţile şi abuzurile demagogice, comise de acest preot unit.

Afară de aceasta trecerea la unie nici nu era încă fapt împlinit. Prin urmare toată afacerea aceasta era o chestiune a Bisericii ortodoxe, care nu întra în competența unei comisiuni politice, după legea prin care era regulată trecerea dela o confesiune la alta, și care trebuia respectată şi în acest caz.

---

[1]) Act. Prez. No. 10 194/3109 la dos. cit. în Arh. Stat. Cern.

Toate protestările episcopului Hacman şi a consistorului *său împotriva acestor ilegalităţi nu fură deloc luate în seamă nici de autorităţile* mai înalte *centrale din Viena, nici de Consistorul Mitropolitan gr.-cat. din Lemberg, şi nici de organele administrative din Bucovina.*

Aceasta se cunoaşte din următoarea adresă disperată şi amărîtă a episcopului Hacman din 25. Februarie 1857 către guvernul Bucovinei:

„Preotul Chlibowicki continuă mai departe, ca şi până acuma, a viola drepturile Bisericii ortodoxe prin amestecul său neîndreptăţit în funcţiunile parohiatului ort. or. din Boian, şi la astfel de prilejuri, la cari vaza şi autoritatea preoţiască se compromite în gradul cel mai extrem, îşi permite a batjocuri Biserica *ortodoxă în public şi în chipul cel mai despreţuitor* prin vorbe ca acestea, că „Grecii se află în mare eroare, crezând că numai biserica cea neunită şi cea moscovită ar fi cea adevărată, căci biserica cea întemeiată de Petru în Roma e mai mare decât cea întemeiată de Hristos". Astfel îşi arată el marea sa foame după credincioşii parohiei ortodocse din Boian.

„In urma acestor întâmplări, şi având în vedere faptul că toate intervenţiile Guvernului ţării la Consistorul mitropolitan gr. cat. din Lemberg pentru îndrumarea preotului Chlbiowicki spre calea legii au rămas fără reuşită, mă simt nevoit a ruga onor. Prezidiu al Guvernului c. r. să-mi arete mijlcacele şi căile, *cum aş putea* scăpa eu şi Consistorul meu de prigonirea aproape gretoasă din partea lui Chlibowicki şi *cum să-mi eliberez Biserica mea de însultele sale şi de încălcarea drepturilor ei.*

„Ar fi timpul suprem ca Guvernul c. r. să pună capăt în sfârşit acestor scandaluri, cari durează necontenit de-un an de zile, şi pe cari le oferă Chlibowicki comunei Boian şi mijlocit populaţiei ortodoxe a Bucovinei, stârnind în toată ţara şi în toate clasele sociale ale populaţiei o indignare mare şi o discordanţă adâncă.

„Guvernul ar încerca astfel să potoliască nemulţumirea şi turburarea generală, cu atât mai degrabă, că

şi interesele bine înţelesc ale Guvernului c. r. şi binele Statului reclamă de urgenţă stăvilirea, cu mână tare şi în scop hotărît, a acestor referinţi deplorabile, cari ameninţă cu nimicire desăvârşită *încrederea* şi *iubirea*, aceste două proptele ale binelui cetăţenesc“ [1]).

Această adresă a Consistorului episcopesc ort. fu trimisă din partea guvernului Bucovinei subprefectului din Sadagura, ordonându-i-se acestuia să *„influenţeze cu precauţiune“* asupra lui Chlibowicki, *„ca să se ţină de dispoziţiunile legale, până-ce va sosi hotărîrea împărătească în această controversă reciprocă“* [2]).

Dar lui Chlibowicki nu-i păsa de ordinele date de guvern numai de ochii lumii, ci-şi urmă mai departe agitaţiunile şi abuzurile sale, ştiind că propaganda sa e aprobată de dirăgătoriile politice şi bisericeşti catolice mai înalte.

(Va urma). **S. Reli.**

Impărăţia de „mii de ani“ şi sfârşitul lumii

(Apocalipsă, 20, 1—10).

Dela marele răsboiu mondial încoace, care a sguduit temeliile politice ale multor state şi a revărsat asupra omenirii un val de perversitate şi imoralitate, se discută în cercurile predispuse spre meditaţiuni religioase tot mai intensiv chestiunile cari privesc sfârşitul lumii şi venirea a doua a Mântuitorului.

Cu deosebire sectele protestante, sprijinite şi de alte curente subversive, susţin că semnele, profeţite de Domnul, cari vor precede glorioasa Sa a doua venire, s'au împlinit şi că pentru timpurile proxime am avea să aşteptăm sfârşitul lumii şi a doua venire a Domnului.

Locurile din sf. Scriptură a T. N., în cari se discută aceste chestiuni, sunt mai ales sf. Evanghelie după Mateiu, c. 24 şi 25, epistola 1 a sf. Apostol Pavel către

---

[1]) Raportul Consist. ort. din 25 Febr. 1857, anch. la act. Prez. Guv. No. 1063 la dos. cit. în Arh. Stat.

[2]) Act. Prez. Guv. No. 10531/57, ibidem.

Tesaloniceni (4, 13—5, 11), 2 către Tesaloniceni (2, 1—12), 1 Corinteni (15, 12—58) și Romani (8, 18 ss.) și mai ales Apocalipsa lui Ioan.

Dar nu toți posed atâtea cunoștinți pregătitoare pentru ca să poată pătrunde adevăratul înțeles al acestor locuri ale sfintei Scripturi.

Dintre toate aceste locuri cel mai dificil pare să fie cap. 20 al Apocalipsei lui Ioan. Mulți l-au cetit, dar nu au fost în stare să-l lămurească pe deplin. Alții au căzut chiar în eroarea de a profesa pe baza lui o învățătură rătăcită despre „o împărăție de una miie de ani“, pe care zic că Mântuitorul o va înființa spre sfârșitul lumii acesteia și imediat înainte de venirea Sa a doua la judecată. Invățătura aceasta se numește în general „învățătura hiliastă (dela termenul grecesc χίλιοι= o miie)“ sau „milenaristă (dela termenul latin mille=o miie)“.

Ideia înființării unei împărății Messianice, văzute, aici pe pământ, preocupă de mult spiritele oamenilor.

Incă Iudeii cei vechi după reîntoarcerea lor din captivitatea babilonică, trăind sub împrejurări din ce în ce tot mai triste politice, așteptau ca împărăția Messianică, care li s'a pus în vedere, să aibă în prima linie un caracter politic și să li garanteze lor deplina libertate de sub un jug străin. Ei își închipuiau că Messia, când va veni, va înființa o împărăție pământească, care va fi mai puternică decât toate celelalte împărății ale lumii. Sub conducerea lui Messia ei vor ajunge stăpâni peste întreaga lume.

Cum aceste așteptări însă nu s'au realizat în timpul venirii Domnului nostru Iisus Hristos, ei refuză de a-L recunoaște pe Acesta ca Messia al lor și așteaptă ca într'un viitor oarecare, pe care nu-l pot preciza mai de aproape, să se înființeze împărăția Messianică visată de dânșii.

Aceste idei ale Iudeilor necredincioși erau cunoscute și Iudeo-creștinilor din sânul bisericii creștine și împărtășite și de unii dintre dânșii.

Iată, că pe la finea secolului 1 își face apariția Apocalipsa sfântului Apostol Ioan. Descoperirile, pe cari

ni le face dânsul în cap. 20 al acestei scrieri despre „o împărăție de mii de ani“, sunt rău înțelese mai ales decătră acele cercuri creștine, cari stăteau mai aproape de Iudei și erau preocupate de ideia unei împarății văzute Messianice aici pe pământ. Cuvintele Apostolului Ioan din Apocalipsă c. 20 sunt înțelese așa, că dupăce cei credincioși vor îndura multe năcazuri și suferinți, Domnul Iisus Hristos va înființa aici pe pământ o nouă împărăție, în care se vor realiza în măsură deplină toate idealurile creștinătății. Această împărăție va precede imediat venirei glorioase a Domnului și va dăinui 1000 de ani.

Cercurile binecredincioase bisericești nu puteau accepta însă fără doar și poate acest fel de a concepe lucrurile. Ele își dădeau deplin seama, că învățătura limpede și precisă a sfintei Scripturi şi a tradițiunii primite dela sf. Apostoli nu admite, ca în afară de biserica lui Hristos să se mai înființeze cândva încă și o altă împărăție Messianică aici pe pământ. Prin Domnul nostru Iisus Hristos, care este Insuși Fiiul lui Dumnezeu, ni s'a descoperit nouă în *măsură deplină* tot ceea ce ne trebue în scopul mântuirii noastre și prin pogorârea Spiritului sfânt asupra sfinților Apostoli în ziua Rusaliilor s'a așezat în biserica Domnului Hristos *toată plenitudinea* acelor puteri, mijloace și serviri grațiale, pe cari planul economiei de mântuire le-a rânduit pentru mântuirea noastră [1]). Toată creștinătatea era convinsă, că revelațiunea divină, care ni s'a dat, precum și darurile grațiale, de care putem beneficia, sunt deplin suficiente pentru mântuirea noastră și pentru realizarea unei împărății spirituale alui Dumnezeu aici pe pământ, care să nu lase nimic de dorit. Un progres în sânul bisericii lui Hristos se poate realiza numai în va lorificarea tot mai intenză spirituală a puterilor supranaturale cuprinse în comoara de credință și de grație a bisericii : în desvoltarea vie a unui spirit, care în privința priceperii și întemeierii, a expunerii și a meditației devine tot mai drept și mai adecvat (corespunzător) plenitudinei adevărului și înțelepciunii Cuvântului lui Dumnezeu [2]). In

[1]) Cf. *Loichiță*, Chiliasmul (Milenarismul), 1926, p. 34.

[2]) Cf. *Loichiță*, ibd.

consecință s'a zis, că în sistemul economiei de mântuire stabilite de Dumnezeu nu încape înființarea unei alte împărății de 1000 de ani. Impotriva ideii hiliaste sau milenariste s'a mai zis, că în simboalele de credință, precum și în diferite locuri ale Testamentului Nou cele patru evenimente mari eshatologice dela sfârșitul lumii acesteia: învierea morților, judecata universală, sfârșitul lumii și răsplata de veci sunt în privința *timpului* așa de aproape înșuruite lângă olaltă, încât trebue să se succeadă repede una după alta și că pentru o pauză intermediară mai îndelungată, cu atât mai puțin pentru un interegnu intercalat de una miie de ani, *nu mai rămâne* loc [1]). In fața acestor constatări hiliasmul creștin nu se mai poate susține. El este și o păgubitoare rătăcire, pentrucă clatină și desființează chiar dogma despre ținerea imediată—și chiar și existența — unei judecăți particulare, care va precede pe cea generală [2]). Invățătura hiliastă sau milenaristă se lovește în fine și de cuvintele exprese ale Domnului Iisus Hristos Insuși, care ne spunea, că ziua și ora judecății universale nu o știe nimeni (cf. Mat. 24, 36. 44; Fapt. Apost. 1, 7), pentrucă îndatăce s'ar ști timpul, când începe acea împărăție de una miie de ani, am putea fixa cu preciziune și ziua sfârșitului lumii, precum și ziua venirii a doua a Domnului [3]). In afară de argumentele de mai sus, cari sunt de natură dogmatică, împotriva hiliasmului eretic care crede, că cei aleși vor duce atunci o viață plină de plăceri pământești, chiar și plăceri sensuale, s'ar mai putea induce, că el este și imoral și antinomistic, ba chiar și hulitor de Dumnezeu, pentrucă nu putem admite, că Domnul Iisus Hristos ar avea intențiunea, ca să înființeze pe pământ o împărăție de libertinaj desăvârșit, în cadrele căreia „cei aleși“ și-ar putea permite gustarea deplină a tuturor impudicelor de viață risipitoarelor și trecătoarelor plăceri pământești [4]). Intr'un caz ca acesta cuvintele Domnului Iisus, prin cari ne îndeamnă

---

[1]) Cf. *Loichiță*, o. c., p. 38.
[2]) Cf. *Loichiță*, o. c., p. 39.
[3]) Cf. *Loichiță*, o. c, p. 41.
[4]) Cf. *Loichiță*, o. c., p. 31.

ca să suferim aici pe pământ tot felul de năcazuri şi lipsuri pentru a ne putea dobândi o comoară în cer şi răsplată însutită în viaţa cea dincolo de mormânt, ar rămâne iluzorice şi lipsite de oarecare temeiu mai solid. Impotriva hiliasmului cu tendinţă iudaizantă s'ar mai putea spune că nici aşteptarea acelora, cari zic, că abia în acea împărăţie de una miie de ani legea mozaică în întregimea ei va ajunge iarăşi la importanţa sa de odinioară, nu are şi nici nu poate să aibă vre'un temeiu, când ştim din însaşi gura sf. Apostol Pavel (Gal. 3, 24), că legea mozaică a avut numai un caracter pregătitor pentru Hristos şi transitoric [1]).

Dându-şi bine seama de toate aceste motive, cari vorbesc împotriva ideii hiliaste sau milenariste în înţelesul arătat mai sus, că la finea timpurilor se va înfiinţa încă o împărăţie alui Dumnezeu, care va dăinui 1000 de ani, cercurile binecredincioase bisericeşti, din timpurile cele mai vechi şi până azi, şi-au zis, că împărăţia milenară, despre care vorbeşte sf. Apostol Ioan în cap. 20 al Apocalipsei, reprezintă numai în mod simbolic întreaga durată a existenţii bisericii Domnului Hristos aici pe pământ. Numărul de „1000 de ani“ este în cazul acesta un număr simbolic şi exprimă o durată completă de ani. Pentruca ideia aceasta să ne fie şi mai plauzibilă, s'a zis, că în sf. Scriptură „1000 de ani sunt înaintea lui Dumnezeu ca ziua de ieri care a trecut“ (Psalm. 90/89, 4; cf. 2 Petr. 3, 8), şi în legatură strânsă cu aceste cuvinte s'a zis apoi, că precum Dumnezeu a creat în 6 zile cerul şi pământul, tot aşa a fixat şi pentru durata întreagă a existenţii lumii acesteia un răstimp de 6000 de ani. Şi cum până la venirea Domnului nostru Iisus Hristos au trecut cam 5000 de ani, rămâne pentru existenţa bisericii lui Hristos aici pe pământ încă aproximativ un răstimp 1000 de ani. Aceasta este ultima, a 6000 de ani. Deaceea atunci, când s'a împlinit miia de ani dela întemeierea bisericii creştine, creştinătatea cu multă înfrigurare aştepta sfârşitul lumii şi venirea a doua a Domnului. Dar cum aceste evenimente

---

[1]) Cf. *Loichiţă*, o. c., p. 32.

nu s'au produs la anul 1000 d. H., ci au întârziat, reprezentanţii bisericii şi-au zis, că începutul împărăţiei de 1000 de ani a Domnului Iisus Hristos aici pe pământ nu trebuia socotit dela pogorîrea Spiritului sfânt asupra Apostolilor în ziua Rusaliilor din anul morţii Domnului Iisus Hristos (= 30 d. H.), ci dela anul 313 d. H. înainte, adecă de atunci, decând împăratul Constantin c. M. a publicat în Mediolan în favorul creştinismului edictul său de toleranţă. Miia de ani socotită dela această dată înainte s'a împlinit la anul 1313 d. H. Şi de astă data creştinătatea aştepta cu mult dor venirea a doua a Domnului. Dar nici acum nu urmează nici sfârşitul lumii şi nici venirea a doua a Mântuitorului. Văzându-se şi de astădată înşelaţi în aşteptările lor, teologii şi-au zis, că miia de ani trebuia socotită nu dela anul 313 d. H. înainte, ci cam de pe la anul 800 d. H. înainte, când împăratul Carol c. M. a înfiinţat marele imperiu romano-german. Faptul, că de acum înainte ideile creştine au străbătut în toate instituţiunile de stat, precum şi faptul, că împăratul romano-german domnea acum în numele lui Dumnezeu, s'a zis, că este cea mai bună dovadă, că împărăţia romano-germană este de fapt împărăţia lui Dumnezeu aici pe pământ, despre care sf. Apostol Ioan vorbeşte în cap. 20 al Apocalipsei sale. Miia de ani socotită de atunci încoace s'a sfârşit cam pe la anul 1800 d. H., pe timpul războaelor mari Napoleone. De aceea în multe părţi ale creştinătăţii se şi aştepta în vremurile împăratului Napoleon sfârşitul lumii şi venirea a doua a Mântuitorului. Aceasta întîrzie însă din nou şi atunci capii unor secte protestante, în nerabdarea lor, încearcă să stabilească alte termene pentru sfârşitul lumii. Unii s'au gândit la anii 1844, alţii la alţi ani. Adventiştii din zilele noastre susţineau că încă în anul 1925 se va produce sfârşitul lumii şi va veni din nou Mântuitorul. Dar a trecut şi acest an şi evenimentele aşteptate de dânşii cu atâta dor şi înfrigurare încă tot nu s'au produs.

Domnul întârzie din nou cu venirea Sa a doua. Şi deşi Antihrist, „omul păcatului“, care îşi încoardă toate puterile ca să surpe biserica lui Hristos şi să-i ocupe locul este în plină activitate (cf. 2 Tess. 2, 1 ss.), totuşi se

pare, că vor mai trebui să treacă încă multe decenii până se vor putea împlini în măsura cuvenită şi celelalte semne prevestite de Domnul (Mat., c. 24 şi 25). Şi aşa vom ajunge până aproape de anul 2000 d. H. şi paruzia Domnului poate că încă tot nu se va fi produs. Indelunga răbdare alui Dumnezeu faţă de omenirea căzută este nemăsurată. El poate să-i îngăduie omenirii încă un răstimp de pregătire, care să întreacă cu mult anii 2000 d. H. până va veni ca să ţină a doua judecată asupra ei. Noi nu putem şti ziua şi ora venirii a doua a Mântuitorului.

Dar cu cât timpul trece şi se apropie de anul 2000 d. H., cu atât mai imperios ni se impune întrebarea, cum trebue înţelese cuvintele sf. Apostol Ioan din Apocalipsă, cap. 20. Noi trebue să căutăm, ca să lămurim cât mai precis, dacă împărăţia „de mii de ani“, despre care se vorbeşte aici reprezintă de fapt durata întreagă a existenţii bisericii Domnului Hristos aici pe pământ, sau dacă este aici vorba numai despre o „împărăţie de 1000 de ani“, care va precede imediat venirea a doua a Mântuitorului.

O exegeză cât mai documentată a acestui capitol al Apocalipsei va trebui să ne dea răspunsul cuvenit la această întrebare.

In Apocalipsă Apostolul Ioan scrie toate acele descoperiri, cari i s'au făcut pe insula Patmos în acea zi de Duminică (1, 10), când dânsul, îngrijorat de soarta grea a bisericii Domnului Iisus Hristos, se rugase Cerului, ca să i-se descopere soarta viitoare a bisericilor. El vede în viziuni mai întâiu cele prezente, apoi cele viitoare. In această ordine el le şi înşiră. Lui i-se descopere soarta prezentă a bisericilor din Efes, Smirna, Pergamum, Tiatira, Sardes, Filadelfia şi Laodicea. In formă de epistolă circulară el adresează deci această scriere a sa celor 7 biserici din provincia romană Asia (2, 1—3, 22). Apoi i-se descopere soarta viitoare a bisericii lui Hristos (4, 1). El vede pre Dumnezeu în cer şezând pe tron şi numai Mielul, care nu este decât Domnul Iisus Hristos Insuşi, poate deschide cartea cea din mâna dreaptă alui Dumnezeu, desfăcând pe rând cele 7 sigile (peceţi), cu cari este sigilată. In spiritul acelor cuvântări ale Domnului, în

cari ni arată semnele cari vor precede a doua a Sa venire (Mat. 24, 27 ss.), ni se spune şi aici, că mai întâiu evangelia va fi predicată tuturor popoarelor pământului, vor veni apoi războaie, scumpete şi foamete, epidemii şi persecuţiuni şi evenimente înfiorătoare în natură pentru a sgudui pre cei necredincioşi (Apoc. 4, 1—6, 17). Viziunea deschiderii sigilelor se întrerupe prin 2 epizode (7, 1—8 şi 9—17), în cari ni se arată că o parte mare a creştinilor se va salva, biruind toate năcazurile. Aceştia vor sta pururea în faţa tronului lui Dumnezeu şi I-se vor închina Lui. In cap. 8, 1 ss. ni se comunică apoi deschiderea sigilului al şeptelea. Dar încă tot nu se descrie Parusia (a doua venire) a Domnului şi judecata cea mai de pe urmă, ci aceste evenimente întârzie, făcându-se tăcere mare. După viziunea celor 7 sigile urmează viziunea celor 7 trâmbiţe (8, 2—11, 19). In viziunile cele 4 dintâi se descriu daune mari în natură (8, 2—13). In viziunea a 5 şi 6 daune mari între oameni (9, 1—21). Inainte de viziunea trâmbiţei a 7 sunt intercalate iarăşi două epizode, dintre cari cea dintâi ne spune, că unele dintre viziunile, pe cari le vede apostolul Ioan, nu au menirea ca să fie scrise de dânsul, altele însă trebue să fie scrise (10, 1—11). Epizoda a doua anunţă sosirea unui timp nou graţial pentru poporul lui Israil, care se întoarce, în parte, către Hristos. Cealaltă parte a poporului lui Israil, care rămâne încă şi acum necredincioasă, se pedepseşte cu asprime (11, 1—14). Acum urmează trâmbiţa a 7 anunţând imediata sosire a Domnului pentru a ţine judecata cea mai de pe urmă, pedepsind pre cei fărădelege şi încununând pre cei credincioşi (11, 15—19). Catastrofa lumii nu se descrie însă nici acum, ci urmează altă viziune (12, 1—14, 20), în care se arată lupta puterilor contrare împotriva bisericii lui Hristos. Urmează apoi viziunea celor 7 îngeri cu cele 7 vase pline de mânia lui Dumnezeu pentru a o vărsa pe pământ spre îngrozirea şi întoarcerea celor răi (15, 1—16, 21). Unul dintre aceşti 7 îngeri îi arată apostolului nostru înfricoşata judecată, care vine asupra curvei celei mari, cu care au desfrânat regii pământului şi s'au desfătat bogaţii lumii acesteia (17, 1 ss.). Femeia aceasta este îmbracată în

haină de purpură roşă şi este împodobită cu aur şi cu pietre scumpe. Pe fruntea ei poartă inscripţiunea : „Babilonul cel mare, maica curvarilor şi a uriciunilor pământului“. Potirul de aur, pe care-l ţine în mâna sa, este plin de băutură de desfrânare. Ea nu se sfieşte să bea sângele martirilor şi al sfinţilor. Ea călăreşte pe o fiară cu 7 capete şi 10 coarne şi are stăpânirea preste toate împărăţiile pământului (17, 18). Alt înger pogorându-se din cer îi anunţă lui Ioan cu voace tare căderea cetăţii desfrânate a Babilonului, pentrucă a devenit gazda tuturor răutăţilor şi a fărădelegilor. Cei credincioşi sunt provocaţi ca să iasă cât mai curând din această cetate pentru a scăpa de urgia grea, care se descarcă asupra ei. Toţi privesc cu groază la căderea ei şi o tânguesc. Numai cerul cu sfinţii, apostolii şi profeţii săi se bucură, că Domnul a pedepsit-o atât de greu şi a răsbunat sângele drepţilor, pe care l-a vărsat (18, 20). Cetatea Babilonului cade asemeni unei mari pietre de moară, care este aruncată în mare şi se cufundă pentru totdeauna în adâncimile ei. Nimeni nu o va mai putea salva (18, 21 ss.). Cei 24 de bătrâni, cari încunjură tronul lui Dumnezeu, precum şi cele 4 fiare apocaliptice şi cei ce stau sub tronul lui Dumnezeu izbucnesc atunci în cântări de laudă şi premărire la adresa lui Dumnezeu (19, 1—8). Apostolul Ioan însuşi se simte îndemnat ca să se arunce cu faţa la pământ şi să se închine îngerului, care îi vorbea. Dar îngerul nu primeşte închinarea lui, ci îl avizează că trebuie să se închine lui Dumnezeu, asigurându-l că cele ce i-s'au spus lui sunt deplin adevărate (19, 9—10). Acum se deschid cerurile şi apostolul nostru vede un cal alb şi Cel ce şede pe dânsul este Cel credincios şi Adevărat, Cuvântul lui Dumnezeu. El este însoţit de o ceată mare de oameni, călări şi ei pe cai albi şi îmbrăcaţi în haine de in curat. Numele lui este scris pe haina cea scăldată în sânge, pe care o poartă. Numele îi este : „Regele regilor şi Domnul domnilor“ (19, 11—16). Un înger, care se vede în soare, învită toate paserile cerului, ca să se adune la ospăţul mare şi înfricoşat, gătit din trupurile puternicilor lumii acesteia şi a tuturor acelora, cari şi-au aflat

moartea în urma căderii Babilonului (19, 17 s.). Fiara cea mare şi regii pământului se adună şi încearcă încă odată să răpună pre Cel ce şede pe calul cel alb şi pre ceata Lui. Incercarea lor este însă zădarnică. Ei sunt aruncaţi de vii în tartar, iar ceilalţi, câţi au luptat alăturea de ei, sunt ucişi de sabia Domnului. Paserile cerului pogorându-se pe pământ se satură, luând parte la praznicul mare, care li s'a gătit (19, 19—21).

După aceste descoperiri, cari i-s'au făcut, apostolul loan continuă apoi de a ne spune următoarele în cap. 20, 1 : „*Şi am văzut un Inger pogorându-Se din cer, care avea cheia abisului şi un lanţ mare în mâna Sa.*“ Să ne întrebăm mai întâiu, cine poate fi acest înger. Când ni se spune, că acest înger „avea cheia abisului“, el nu poate fi un înger de rând, pentrucă un înger de rând nu poate să dispună de atâta putere precum ni se spune, că o are acest înger. „A avea cheia abisului“ înseamnă adecă a avea puterea suverană preste abs şi preste toţi cei ce locuesc într'însul. Abisul este locuinţa diavolilor şi cei vechi şi-l închipuiau ca o crăpătură fără de fund în adâncimile pământului, plină de miros rău de pucioasă, de fum şi foc nestins. „A avea cheia abisului“ înseamnă aşadar a avea puterea suverană preste toată împărăţia diavolilor. Un înger de rând nu poate să aibă atâta putere, decât doară atunci, când i-s'a dat lui această putere din partea Aceluia, care are această putere suverană. Aici însă nu ni se spune, că acestui înger i-s'ar fi dat din partea cuiva cheile abisului, precum ni se spune despre îngerul din 9, 1, ci acest înger „are cheile abisului“ în puterea sa proprie. El deşi îi apare lui loan după înfăţişarea sa exterioară ca un înger, totuşi în ce priveşte puterea mare, de care dispune asupra împărăţiei diavolilor, este mult mai superior decât îngerii. Şi dacă ne întrebăm, cine poate fi mai superior decât îngerii, atunci răspunsul nostru trebuie să fie numai următorul : Mai superior decât îngerii este Domnul Iisus Hristos. El trebuie să fie deci acea persoană, pe care apostolul nostru o vede în chip de înger, dar care „are cheile abisului“. Şi este de mare importanţă să ştim, că acest rezultat al reflexiunilor noastre exegetice se confirmă

pe deplin şi de apostolul Ioan însuşi. Dânsul încă în cap. 1, 18, ne-a comunicat că Fiiul Omului, adecă Domnul Iisus Hristos Insuşi i-a spus, că „este Acela, care are cheile morţii şi ale iadului". „A avea cheile abisului" este acelaşi lucru cu „a avea cheile morţii şi ale iadului" (cf. şi Ebrei 2, 14). Fraza cea dintâi este spusă din punct de vedere mai înalt dumnezeesc, fraza din urmă din punct de vedere omenesc. Dar să ne întrebăm, cum de vine, că Domnul Iisus Hristos Şi-a dobândit această putere suverană preste moarte şi preste iad şi decând datează ea. Puterea suverană preste moarte Domnul Şi-a dobândit-o prin faptul şi în momentul învierii Sale din morţi. Atunci s'a frânt puterea morţii şi s'a dovedit, că ea nu-şi mai poate ţine captivi pre morţii săi, pentrucă aceştia au puterea ca să învie. Preste iad Domnul Şi-a dobândit puterea Sa suverană prin faptul, că murind nevinovat pe cruce, prin moartea Sa a împăcat în principiu omenirea cu Dumnezeu eliberându-o de sub tirania diavolului şi surpând astfel împărăţia diavolului (cf. 1 Ioan 3, 8). Decând Domnul Iisus Hristos a murit aşadar pe cruce şi a înviat din morţi El are puterea suverană preste moarte şi iad sau după cum se zice aici în mod figurat „are cheile abisului." In legătură strânsă cu această constatare ni se spune însă totdeodată, că El *„poartă în mâna Sa un lanţ mare"*. Cu aceste cuvinte Apostolul Ioan vroeşte să ne spună nu numai că Domnul este gata ca să facă întrebuinţare de lanţul mare, pe care-l poartă, ci vroeşte să fixeze chiar şi momentul acestui mare eveniment. Viziunea, pe care o are apostolul Ioan, ne transpune aşadar chiar în momentul, când Domnul imediat după moartea Sa de pe cruce cu Sufletul Său se pogoară la iad. Ioan vede înfăţişarea Lui ca cea a unui înger. Constatarea aceasta este de cea mai mare importanţă pentru fixarea timpului, decând datează surparea împărăţiei diavolului, despre care se vorbeşte în cele ce urmează.

Ce face Domnul Iisus, dacă S'a pogorît cu Sufletul Său în iad, ni se spune în v. 2: *„Şi l-a prins pre balaur, şerpele cel vechiu, care este diavolul şi satana, şi l-a legat pentru mii de ani."* In apocalipsă apostolul Ioan

vorbeşte mai adeseori despre un balaur (δράκων), aşa 12, 3 ss; 13, 2. 4. 11 şi 16, 13. La acest loc apostolul ni-l caracterizează mai de aproape, spunându-ne, că este „şerpele cel vechiu“. Cu acestea ni s'a reamintit faptul, care ni se istoriseşte la începutul istoriei omenirii, că adecă un înger rău luând chip de şerpe a sedus în raiu prima pereche de oameni şi i-a făcut ca să calce porunca lui Dumnezeu (cf. Gen. 3, 1 ss.). De atunci înainte acest înger rău s'a dovedit în tot cursul istoriei de până acum a omenirii ca diavol, adecă calomniatorul omenirii înaintea lui Dumnezeu (dela διαβάλλω = a calomnia) şi totdeodată ca acela, care este cel mai înverşunat duşman al ei. Termenul specific pentru un atare duşman la Ebrei era שָׂטָן (σατανᾶς, satană). După etimologia sa cuvântul acesta înseamnă duşman, vrăjmaş. Dar întrucât acest spirit rău este un duşman nevăzut, de ale cărui curse omenirea nu se poate apăra îndeajuns, apostolul crede, că trebue să-i păstreze numele vechiu ebraic de „satană“. Apostolul l-a numit la acest loc însă mai întâiu „balaur (δράκων)“ pentrucă într'această monstruoasă înfăţişare îl va fi văzut în viziunea, care i-s'a arătat. Acest balaur întruchipează toată puterea diavolească şi este orişicum mai marele diavolilor. El nu s'a sfiit ca la timpul său să-L ispitească chiar pre Domnul Iisus Hristos Insuşi în pustiul Carantaniei (cf. Mat. 4, 10 ss.; Marcu 1, 13; Luca 4, 8 ss.). Refuzat de Domnul el în cele din urmă intră în sufletul lui Iuda Iscarioteanul, apostolul Domnului. Rău inspirat de diavolul, Iuda Iscarioteanul ştim că î-L tradează pre Domnul Iisus. Domnul ajunge în mânile duşmanilor săi, cari î-L răstignesc pe cruce. Cu moartea Sa de pe cruce Domnul î-Şi desăvârşeşte însă opera Sa de mântuire, împăcând omenirea cu Dumnezeu, Părintele Său.

Diavolul, care a vroit ca să-L nimicească pre Domnul, în realitate nu şi-a atins scopul său, ci fără de voie a servit chiar intereselor mari, de cari era călăuzit Domnul, de a mântui adecă neamul omenesc de sub tirania diavolului şi a o împăca cu Dumnezeu. Diavolul, pentrucă s'a purtat cu atâta răutate faţă de Domnul, nu a rămas însă nepedepsit. Chiar atunci, când Domnul petrecea cu trupul

în mormânt, cu Sufletul Său pogorîndu-Se în iad, l-a prins pre Satana şi l-a legat în lanţuri pentru mii de ani (χίλια ἔτη). Nici aici şi nici în versetele, cari mai urmează, nu ni se spune, că Domnul l-ar fi legat pre diavolul în lanţuri numai pentru o unică miie de ani. Numărul miilor de ani rămâne nehotărît: „mii de ani (χίλια ἔτη“). Mai mult decât ar putea-o face alte argumente, ne opreşte istoria bisericii de până acum, care are o durată de aproape 2000 de ani, ca să înţelegem termenul χίλια ἔτη numai despre o unică miie de ani. Dar câte mii de ani?... Numai Dumnezeu poate şti. Noi nu putem şti. Faptul acesta a fost însă până în prezent nesocotit de toţi şi a dat naştere la cele mai fantastice interpretări ale acestui loc, precum am văzut mai sus. In dorul fierbinte de a-L vedea pre Domnul Iisus Hristos venind cât mai curând a doua oră pe lume, pentruca să facă judecată dreaptă asupra tuturora, toţi cei vechi credeau, că ajunge ca să ne gândim la o unică miie de ani. De aici vine, că şi în traducerile cele mai vechi ale T. N. cuvintele χίλια ἔτη au fost traduse în singular cu 1000 de ani. Acei exegeţi cari au înţeles, că îngerul, care l-a legat pre diavolul, este Insuşi Domnul Iisus Hristos, şi-au z s apoi, că aceşti 1000 de ani reprezintă întreaga durată a existenţii bisericii lui Hristos aici pe pământ. In timpul acesta ea va rămâne nesupărată de înrîurirea dezastroasă a diavolului. Cei cari au nesocotit însă şi acest fapt şi au crezut, că îngerul, pe care-l vede acum apostolul Ioan, este un înger oarecare din rândul îngerilor văzuţi de dânsul şi până acum, şi nu s'au întrebat, cum de vine, că acest înger dispune de puterea mare de a-l lega p e diavolul, au crezut că epizodul acesta ar indica o nouă fază de desvoltare în istoria bisericească, care va urma abia după căderea marei cetăţi desfrânate a Babilonului, despre care s'a vorbit în capitolele anterioare. Faza aceasta de desvoltare a bisericii lui Hristos va precede imediat a doua venire a Domnului. Epizodul se transpune aşadar abia la finea lumii. Şi în consecinţă se vorbeşte despre o împărăţie de 1000 de ani, care va lua fiinţă imediat înainte de venirea a doua a Domnului. Toate aceste idei hiliaste sau milenariste sunt

nsă construcțiuni fantastice, la cari au ajuns unii sau alții numai din cauză, că nu și-au dat silința ca să stabilească cât mai bine înțelesul celor ce s'au spus mai sus. Din cele zise mai sus se desprinde doară cu toată claritatea, că 1) Ingerul care are cheia abisului este Insuși Domnul Iisus Hristos; 2) El Și-a dobândit puterea de a-l lega pre diavolul prin moartea Sa cea de pe cruce; 3) El l-a legat pre diavolul atunci, când zăcea cu trupul în mormânt, iar cu Sufletul Său S-a pogorît în iad; și 4) Stânjenirea activității dezastroase a diavolului în lume va dăinui mii de ani (χίλια ἔτη). Față de aceste rezultate sigure ale cercetărilor noastre, făcute mai sus, toate câte s'au mai spus cândva în legătură cu aceste cuvinte ale apostolului nostru și câte nu se acopăr pe deplin cu aceste vederi ale noastre, vom trebui să le considerăm ca interpretări greșite și fantasmagorii, cari nu au la baza lor nimic pozitiv și real.

Aceasta vom zice cu atât mai mult, cu cât vederile noastre, expuse mai sus, se confirmă pe deplin și prin cele ce ni le spune apostolul nostru în versetele următoare. In v. 3 el continuă a ne spune despre Domnul următoarele: „Și *El l-a aruncat* (pre diavolul) *în abis și a închis* (abisul) *și a pus sigil deasupra lui, pentruca* (diavolul) *să nu mai seducă popoarele, pânăce nu se vor împlini acele mii de ani* (τὰ χίλια ἔτη)". Din aceste cuvinte ale apostolului nostru rezultă, că mai marele diavoliior nici nu mai este admis de Domnul, ca să petreacă pe pământ în mijlocul oamenilor, ci este aruncat în abis. Abisul (ἡ ἄβισσος = ceea ce este fără de fund) are o ușă sau un capac, care se poate închide. Dupăce satana a fost aruncat în abis, ușa sau capacul a fost închis și sigilat, pentruca diavolul să nu mai poată ieși dinlăuntru. Scopul, cu care a fost închis în abis, este ca el să nu mai aibă posibilitatea a seduce popoarele. Particola „mai (ἔτι)" ne spune, că diavolul până în momentul, când a fost aruncat în abis, a sedus îndeajuns popoarele, înstrăinându-le de Dumnezeu și aservindu-le patimelor celor mai urâte. Și de fapt idololatria și fărădelegile mari ale popoarelor păgâne, precum și imoralitatea grea, în care au căzut, ne sunt destulă dovadă despre felul și chipul în care diavolul a știut să seducă omenirea

în cursul veacurilor până la venirea Domnului Iisus Hristos. Despre această grea stare de decadență a popoarelor păgâne ne dă o icoană vie sf. Apostol Pavel în epistola sa către Romani (1,18—32). Până când șerpele cel vechi va sta legat și închis în abis, biserica Domnului Iisus Hristos beneficiând de acest fapt, precum și de sprijinul puternic al Domnului (cf. Mat. 28, 20) se va putea răspândi tot mereu în lume. Ea va avea să lupte nu mai mult direct împotriva diavolului, ci numai împotriva neștiinții și răutății înăscute a oamenilor și a celei inspirate omului pe cale indirectă de diavolul. Diavolul nu va mai opune direct piedici răspândirii bisericii Domnului Iisus Hristos, dar indirect îi va face totuși multe mizerii, stărnind în om toate patimele și poftele cele rele, cari îl vor face pre cel necredincios ca să se opună și să lupte împotriva concepției de viață creștină. In acest înțeles se vorbește despre o activitate dezastroasă a diavolului și în timpul Testamentului Nou (cf. διάβολος: Mat. 13,39; Luc. 8,12; Fapt. Apost. 13,10; Efes. 4,27; 6,11; 2 Tim. 2,26; Iac. 4,7; 1 Petr. 5, 8 s.; 1 Ioan 3.10; Apoc. 2,10; σατανᾶς: Marc. 4,15; Fapt. Apost. 5,3; 26,18; Rom. 16,20; 1 Cor. 5,5; 7.5; 2 Cor. 2,11; 11,14; 12,7; 1 Thess. 2,18; 2 Thess. 2,9; 1 Tim. 1,20; 5,15; Apoc. 2,9. 13.24). Diavolul cel mare nu este însă legat și închis în abis peutru totdeauna, ci numai pentru un timp hotărît: *pânăce se va termina acel răstimp de mii de ani* (τὰ χίλια ἔτη, aici articolat), despre cari a fost vorba mai sus. Iar dupăce se va încheia acel răstimp, diavolul „*va trebui să fie liberat* (deslegat) *pentru timp scurt*“. Apostolul zice, că diavolul „trebuie (δεῖ)“ ca să fie eliberat din închisoarea sa, nu pentrucă Domnul nu va mai avea asupra lui nici o putere, ci pentrucă se va ivi imperioasa nevoie, ca cei credincioși să susțină o luptă directă cu diavolul și să-și poată proba acum în mod cu atât mai strălucit credința lor în Domnul. Eliberarea diavolului se va face cu bună seamă numai cu știrea și învoirea Domnului și va fi numai pentru un timp scurt. Față de miile de ani, cât va sta legat, acest timp nou de libertate al diavolului se zice, că va fi scurt. Dar cât de scurt va fi, nu ni se spune nicăiuri. Și nici nu putea să ni-l

fixeze cineva, când este ştiut, că imediat dupăce se va încheia acest timp scurt va urma parusia Domnului şi judecata cea mai de pe urmă, iar ziua şi ora acestor evenimente mari trebue să ne rămână nouă necunoscute (cf. Mat. 24, 36). Deaceea ar fi zădarnică încercarea de a fixa mai de aproape durata acestui răstimp scurt.

Dar să trecem mai departe. Apostolul nostru ne spune în v. 4, că „*a văzut tronuri şi oameni, cari se aşezau pe ele şi lor li s'a dat puterea ca să facă judecată*“. Se vorbeşte despre tronuri în numărul plural, dar numărul tronurilor nu este arătat şi nici nu ni se spune, cine sunt aceia, cari se aşează pe tronuri şi căror li se dă puterea ca să facă judecată. Şi nici nu se spune asupra cărora dânşii stau la judecată. Un lucru este însă cert, că cei ce stau la judecată sunt oameni şi lor li s'a dat autorizaţia ca să ţină această judecată. La fiecare judecată se face deosebire între cei vinovaţi şi cei nevinovaţi. Contra celor vinovaţi se ieu sancţiuni de pedepsire, iar cei nevinovaţi se eliberează şi se poartă grija ca să primească satisfacţia şi răsplata cuvenită lor. Abia din cuvintele, cari urmează, ştim, că judecata se ţine asupra sufletelor celor morţi. Apostolul ne spune deci, că vede „*sufletele celor cari au fost tăiaţi din cauza mărturiei lui Iisus şi din cauza cuvântului lui Dumnezeu şi cari nu s'au închinat fiarei nici icoanei acesteia şi nici nu au primit semnul ei pe fruntea şi mâna lor*“. Judecata, care se face, se face aşadar nu asupra unor oameni, cari trăiesc cu trupurile lor încă aici pe pământ, ci asupra sufletelor lor după moarte.

Moartea lor li-a fost o moarte vio'entă. Ei au fost tăiaţi. Motivele, pentru cari au suferit această moarte, sunt pentrucă dânşii L-au mărturisit pre Domnnl Iisus şi au vestit în lume cuvântul lui Dumnezeu. Ei sunt aşadar martirii şl mărturisorii bisericii lui Hristos. La aceştia trebuie să ne gândim cu atât mai vârtos, cu cât ni se spune, că ei nici nu sunt din rândurile acelora, „cari s'au închinat fiarei“. „Fiara“ amintită aici nu poate fi decât numai fiara care s'a ridicat din abis, ca să facă răsboiu, să-i biruiască şi să-i ucidă pe profeţii lui Dumnezeu (cf. 11, 7). Este personificarea cea mai hîdoasă a puterii lumeşti

și care fiindcă este călăuzită de principii rele și dezastroase pentru omenire își are obârșia sa în iad. Figura ei monstruoasă arată perversitatea și răutatea ei deosebit de mare (13, 2). Cel care o inspiră spre toate faptele cele rele este balaurul (draconul), satana cel bătrân (13, 2). Stăpânirea fiarei se extinde preste țări și mări (13,1). Și toată lumea i-se închină ei și o admiră. Nimeni nu cutează să se ridice împotriva ei. Deaceea fiara în îngâmfarea ei nu mai cunoaște margini. Ea își bate joc chiar și de Dumnezeu și-L hulește (13, 4 ss.). In afară de acei, ai căror nume sunt înscrise în „cartea vieții", toți ceilalți oameni sunt aderenții ei (13,8). Fiara își are statuiele sale între oameni și aderenții ei poartă toți semnul ei pe frunte și pe mână (14, 9. 11). Numai cei cari păzesc poruncile lui Dumnezeu și credința lui Hristos nu se închină fiarei și nici chipului ei și nici nu poartă pe frunte și pe mână semnul ei (14, 11). Acești oameni îndatăce au trecut din viața cea de aici în cealaltă viață sunt fericiți, pentrucă faptele lor cele bune îi vor urma (14, 13). La locul acesta ca rezultat al judecății care s'a ținut asupra sufletelor acestora ni se spune că ele „*au trăit și au domnit împreună cu Hristos mii de ani*". Sufletele acestor martiri ai credinții lui Hristos s'au aflat așadar vrednice ca să trăiască împreună cu Hristos (cf. și 5, 10) și să domnească împreună cu Dânsul (cf. 1, 6 ; 5, 10). Viața și domnia Domnului Hristos în cer se manifestează prin faptul că, El este Arhiereul, care intervine pentru noi la Dumnezeu, Părintele Său (cf. Ebr. 2, 15 ss.) și El este totdeodată Acela care conduce destinele credincioșilor și ale bisericii Sale. Sfinții Lui sunt preoții și curtenii Săi. Această stare fericită a sufletelor celor drepți ni se spune, că va dăinui iarăși „mii de ani", adecă până la a doua venire a Domnului. Dacă n'am înțelege și aici termenul χίλια ἔτη ca mai sus despre mii de ani, fără de a cunoaște numărul lor, ci am zice, că avem de a face numai cu o singură 1000 de ani, atunci am trebui să credem, că după încheierea acestei mii de ani, în tot decursul timpului orișicât de scurt, când satana va fi eliberat din închisoarea sa, soarta acestor suflete ar rămâne nelămurită. Dar dacă înțelegem termenul χίλια ἔτη despre „mii de ani"

fără să putem preciza mai de aproape numărul lor, atunci soarta fericită a acestor suflete la Domnul este asigurată pentru tot timpul până la sfârșitul veacurilor. Astăzi ,când trăim aproape de anii 2000 d. H., putem zice și de fapt că mulți martiri și mărturisitori de ai Domnului sunt cu trupurile lor morți deja de mii de ani, iar cu sufletele lor petrec tot de atunci în societatea Domnului în cer. Cât privește însă sufletele celorlați morți, apostolul nostru ne spune în v. 5 următoarele: „*Ceilalți morți nu trăiau, pânăce se vor împlini miile de ani*“. Aici este vorba despre sufletele acelor morți, cari în viața lor cea de pe pământ n'au vroit să-L mărturisească pre Domnul Iisus. Sufletele lor nu vor trăi o viață fericită alăturea de Domnul, ci viața, pe care o vor duce, va fi o viață de chin lung, care nici nu merită să fie numită viață. Chinul va dăinui până când se vor împlini miile de ani stabilite mai sus. Deaceea cuvintele τὰ χίλια ἔτη sunt și aici articulate, ca și mai sus (v. 3).

Soarta fericită a sufletelor celor drepți și cea nefericită a sufletelor celorlalți morți este orișicum rezultatul judecății, pe care au făcut-o cei ce stăteau pe tronuri (v. 4). Judecata aceasta nu poate fi identică cu judecata generală, care se va ține asupra întregii omeniri, pentru următoarele motive: 1) Judecata, despre care este vorba aici, se face numai asupra sufletelor celor morți, nu și asupra trupurilor lor, pecând judecata cea generală se va face asupra sufletelor oamenilor îmbrăcate acum cu trupurile lor cele înviate din morți și transformate în trupuri netrecătoare; 2) Verdictul, care se dă în această judecată, are valoare numai pentru un termen de mii de ani, pecând verdictul judecății generale va avea valoare veșnică; 3) Judecătorii, cari stau la judecata aceasta parțială sunt mai mulți oameni, pecând judecata generală se va ține sub prezidiul a Însuși Domnului nostru Iisus Hristos. Deptaceea vom trebui să zicem, că la locul acesta este vorba despre o judecată particulară, care se va ține asupra sufletelor celor morți îndatăce aceste vor intra în viața cea dincolo de mormânt. Această judecată este deosebită de judecata cea generală, care se va ține la sfârșitul lumii.

Apostolul nostru numeşte soarta fericită a sufletelor celor drepți, așa după cum s'a hotărît ea în judecata cea particulară, care s'a ținut asupra lor „*învierea cea dintăi*“. Ea nu este o înviere completă, ci numai parțială. Sufletele celor drepți, cari în viața ce au dus-o cu trupurile lor aici pe pământ au trebuit să îndure multe neajunsuri și supărări, după moartea trupurilor lor, vor începe a duce în societatea Domnului o viață nouă liniştită şi fericită. La a doua înviere, care va urma după trecerea acelor mii de ani, câte sunt stabilite de Dumnezeu, și trupurile lor vor învia din morți și vor lua parte alăturea de sufletele lor în baza verdictului, pe care-l va da Însuși Domnul Iisus Hristos la judecata cea generală, pentru totdeauna la o viață fericită împreună cu Domnul.

Dar chiar având în vedere numai „învierea cea dintăi“ apostolul nostru zice : „*Fericit și sfânt este acela, care are parte de învierea cea dintăi !*“ Fericirea aceasta își are temeiul său nu numai în faptul, că sufletul respectivului va trăi și domni împreună cu Hristos, ci și în faptul, că a scăpat pentru totdeauna de condamnarea cea de veci. „*Asupra acestora*“ zice apostolul „*moartea a doua nu are putere*“. Moartea cea dintăi este moartea, pe care omul o îndură atunci, când sufletul s'a despărțit de trupul său. Moartea a doua va fi însă aceea, când sufletul omului, împreună cu trupul său, va trebui să sufere în viața cea dincolo de mormânt chinuri pentru vecie (cf. 21, 8). Sufletele celor drepți vor fi scutite însă de astfel de chinuri. „*Cei drepți vor fi (mai vârtos) preoții lui Dumnezeu și ai Domnului Iisus Hristos și vor domni împreună cu Dânsul mii de ani*“. Preoția lor va consta în faptul, că și dânșii alăturea de Domnul, marele nostru Arhiereu, vor interveni pe lângă Părintele cel Ceresc pentru iertarea păcatelor membrilor celor încă în viață ai bisericii lui Hristos. Iar domnia lor împreună cu Hristos se va manifesta prin diferite fapte minunate, cari se vor plini de acei sfinți în numele Domnului Iisus Hristos. Iată deci temeiul, pentru care în biserică se imploară în rugăciuni ajutorul celor sfinți și li se cinstesc icoanele și moaştele lor făcătoare de minuni. Durata acestei activități bine-

făcătoare a sufletelor celor drepţi va fi deasemeni de mii de ani, adecă până la sfârşitul lumii acesteia.

Cele ce se vor întâmpla în timpul scurt dela finea miilor de ani, stabilite de Domnul pentru existenţa bisericii Sale aici pe pământ, şi până la mărita Sa a doua venire la judecata cea generală, apostolul Ioan ni le descrie în versetele 7—10 ale acestui capitol. El ne spune în v. 7 şi 8 mai întâiu: „*Şi când se vor fi încheiat miile de ani* (τὰ χίλια ἔτη, *articolat*), *satana va fi eliberat din închisoarea sa şi va ieşi ca să seducă popoarele cele cari locuesc în cele patru colţuri ale pământului, pre Gog şi Magog, ca să-i adune pre ei la războiu, al căror număr este ca nisipul mării*". Cu acestea ni se spune din nou (cf. v. 3), că atunci, când se vor împlini miile de ani, stabilite de Domnul pentru ca satana să stea legat în abis, iar biserica Sa să se poată răspândi preste întreg pământul, satana va fi eliberat din închisoarea sa. Nu va ieşi el singur, ci va fi eliberat decătră trimişii Aceluia, care l-a legat. Eliberat din închisoarea sa, diavolul va veni din nou pe pământ şi va petrece în mijlocul oamenilor. Dar nici de astădată nu va sta liniştit, ci potrivit firii sale celei rele şi perverse va încerca din nou să seducă omenirea şi să o înstrăineze de Dumnezeu. Activitatea lui dezastroasă se va extinde până la cele mai îndepărtate popoare ale pământului. Cele mai îndepărtate popoare, vor fi acele, cari vor locui în cele patru colţuri ale pământului. Se vorbeşte astfel pentrucă cei vechi îşi închipuiau pământul că este plan ca o tablă şi se mărgineşte de 4 laturi, cari formează 4 colţuri (unghiuri). Colţurile pământului sunt ca şi cele patru unghiuri ale unui patrat cele mai îndepărtate de centru. Popoarele vor cădea în cursele diavolului şi îndeosebi diavolul va înrâuri asupra lui Gog şi Magog. Cine este Gog şi cine Magog, noi n'am şti, dacă nu am avea la profetul Ezechiil (38, 1 ss.; 39, 1) o descoperire veche cu privire la aceste personaje. Ezechiil ne spune, că Gog este din pământul Magog şi domn preste Roş, Meşec şi Tubal. Domnul îi va fi împotrivă. Cât priveşte pe Magog, ştim din Gen. 10, 2, că era unul dintre fiii lui Iafet, fiiul lui Noe. In Apocalipsa lui Ioan Gog şi

Magog par să fie reprezentanții unor popoare deosebit de dușmănoase bisericii lui Hristos. Atâta s'ar mai putea spune despre ele, că vor aparține semințiilor lui Iafet. In care parte a lumii vor locui, noi nu putem ști. Satana va răuși să-i întrunească pre Gog și Magog și pre celelalte popoare ale pământului într'o alianță pentru a face război contra bisericii lui Hristos. Numărul celor cari vor lupta împotriva bisericii va fi atât de mare, încât nu se va mai putea constata exact numărul lor. Numărul lor va fi ca nisipul mării.

In v. 9 și 10 cetim apoi următoarele: „*Și s'au suit pe lățimea pământului și au încunjurat tabăra sfinților și cetatea lor cea iubită. Și s'a pogorît foc din cer și i-a mistuit pre ei. Și diavolul, care i-a sedus, a fost aruncat în lacul cel de foc și pucioasă, unde era și fiara și profetul cel mincîunos și se vor chinui zi și noapte în vecii vecilor*". Toate popoarele se ridică alături de Gog și Magog cu război împotriva bisericii lui Hristos. Frontul de luptă se extinde pe toată lățimea pământului. Dintr'o parte și dintr'alta dușmanii vor înainta și vor încercui tabăra, în care s'au refugiat sfinții. Tabăra acestora va fi în jurul cetăți lor iubite. Această cetate, iubită creștinilor, este orișicum Ierusalimul (cf. Ierem. 11, 15; 12, 7; Psalm. 87/86, 2; 78/77, 68). Ierusalimul și locurile cele sfinte din Palestina vor fi ultimul loc de refugiu al creștinilor. Apostolul vede cele ce se vor întâmpla într'un viitor îndepărtat în viziune ca fapte deja împlinite. De-aceea el vorbește în timpul trecut (aorist).

Lupta se hotărește însă de Dumnezeu Insuși în favorul creștinilor. Se va pogorî adecă foc din cer și îi va mistui pre dușmanii bisericii lui Hristos. Incă profeții Ezechiil (38, 22; 39, 6) și Zacharie (12, 9) și totașa și Apostolul Petru (2 epist. 3, 7) pun în vedere, că sfârșitul lumii va fi prin foc trimis din cer. Foc din cer s'a pogorît și pe timpul profetului Ilie și a mistuit pre trimișii regelui Ahazia din Samaria (2 Reg. 1, 10 ss.). Și la sfârșitul lumii foc, trimis din cer, îi va mistui pre toți aceia, cari au cutezat să lupte împotriva sfinților lui Dumnezeu. Pentru satana, care i-a pus la cale ca să se ridice cu putere

împotriva bisericii lui Hristos, pedeapsa va fi mult mai grea. Apostolul nostru vede, cum satana este aruncat într'un lac de foc şi de pucioasă. Lacul de foc şi de pucioasă închipueşte iadul cu muncile lui grozave, în care spiritele cele rele, precum şi sufletele oamenilor celor fărădelege se vor chinui la fel ca şi cum trupul cel material arde în foc şi respiraţia i-se stinge, când ajunge într'un loc plin de miros neplăcut şi asfixiant (otrăvitor) de pucioasă. Cum dimensiunile acestui foc sunt uriaşe apostolul vede un lac de foc. Deaceea cel ce va fi aruncat într'acest lac de foc nu va mai putea scăpa din el. Diavolul nu va fi aici numai singur, ci îşi va afla şi pre alţi soţi de suferinţă, cari au fost cândva instrumentele lui şi au persecutat greu biserica lui Hristos. Aici el va afla fiara şi pre profetul cel minciunos, cari au fost aruncaţi încă de mai înainte de Domnul într'acest loc de chin (Apoc. 19, 20). Chinurile, pe cari le vor suferi aici cu toţii, vor fi chinuri neîntrerupte. Zi şi noapte aceleaşi grele suferinţi. Şi ele nici nu vor înceta cândva, ci vor fi veşnice. După uzul de vorbire biblic veşnicia este exprimată prin cuvintele: „în vecii vecilor".

Alta însă va fi soarta sfinţilor. Sfinţii vor fi răpiţi în aer pentru a întâmpina pre Domnul, care vine cu mărire ca să judece lumea întreagă şi să-i aşeze pre cei drepţi în Ierusalimul cel Nou care va ţine locul celui vechiu (Apoc. 21, 1 ss.).

Descoperirile, cari i-se fac Apostolului Ioan în viziunea, pe care ne-o comunică în cele 10 versete prime ale cap. 20 al Apocalipsei, după cum am văzut, sunt pline de cele mai importante învăţăminte pentru întreaga creştinătate şi aduc multă lumină şi mângăiere celor ce stăruesc până în sfârşit ca să rămână în toate năcazurile credincioşi Domnului Iisus Hristos.

Noi am auzit, că Insuşi Domnul Iisus Hristos, când S'a aflat cu Trupul în mormânt, cu Sufletul Său S'a pogorît în iad şi a legat pre Duşmanul cel vechiu al omenirii, pre Satana, pentru mii de ani în lanţuri pentru ca să nu mai poată seduce popoarele. In timpul acesta biserica Sa se va putea răspândi preste întreg pământul.

Cei cari vor fi suferit moartea pentru credința lor în Hristos nu vor rămâne nerăsplătiți. Indată după moarte sufletele lor se vor înfățișa înaintea unei judecăți particulare și se vor învrednici a duce în societatea Domnului o viață fericită prin tot timpul, cât va mai sta lumea aceasta, intervenind ca preoți pelângă Dumnezeu pentru iertarea păcatelor celor de pe pământ și luând parte prin minunile, cari se vor face, la conducerea și buna îndrumare a creștinătății. Când se vor sfârși însă miile de ani, stabilite de Dumnezeu pentru existența pământească a bisericii Sale, diavolul va fi eliberat din nou pentru timp scurt din închisoarea sa, va răscula toate popoarele pământului împotriva celor credincioși. Aceștia se vor refugia în jurul locurilor lor dragi și sfinte. Lupta se va hotarî însă de Domnul Insuși în favorul creștinilor. Atunci dușmanii bisericii se vor mistui prin foc trimis din cer, iar sfinții se vor bucura de liniște și pace în Ierusalimul cel de sus.

Câtă mângăiere pentru cei credincioși de a se ști în toată vremea sub scutul și ocrotirea puternică alui Dumnezeu și cât îndemn de a rămâne statornici până în sfârșit în credința noastră, când știm ce răsplata mare ne așteaptă îndată după moarte pentru suferințele, pe cari le vom îndura în viața aceasta, și că la judecata cea mai de pe urmă soarta noastră fericită va fi confirmată de Insuși Domnul nostru Iisus Hristos pentru vecie.

Incheiăm deci expunerile noastre cu aceiaș dorință fierbinte, cu care sf. Apostol Ioan și-a încheiat această scriere a sa, zicând: „Amin, vină Doamne Iisuse în curând!“

Dr. Vasile Gheorghiu.

30609

Anul XXXVIII, No. 10—12 Octomvrie—Decemvrie 1927

V 1974

CANDELA

Revistă teologică și bisericească

publicată de

I. P. Sf. Sa Mitropolitul Nectarie și profesorii dela Facultatea de Teologie din Cernăuți Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis Ieremiiv, Dr. Valerian Șesan, Dr. Romul Cândea, Dr. Nicolae Cotos, Dr. V. Loichiță și Dr. Domițian Spânu

---

SUMARUL:

	Pag.
R. Cândea, Un creștin și un Român: C. Morariu	256
D. Spânu, Teodiceea sf. Vasile cel Mare	267
S. Reli, Trecerea la unie a sătenilor români din Boain	282
I. Zugrav, Datoria preoțească	306
D. Spânu, Femeia în Evangelie	323
G. Ieremiiv, Pimenica II: Despre activitatea păstorului de suflete	333
P. Procopovici, Pareneză ținută în ziua sf. Trei Ierarhi în biserica seminarială din Cernăuți	364
I. Ilisei, Cuvânt la sfințirea temeliei bisericii din Măzănăești	367
I. Puiul, Cuvânt la Ziua eroilor	370
D. Voevidca, Cuvânt la jurământul trupelor	373
V. Gheorghiu, Recensii	374
R. Cândea, Bibliografie	379

CERNĂUȚI, 1927
Editura Facultății de Teologie

10595

Pentru sala de lectură

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Şesan**
Redacţia şi Administraţia: Cernăuţi, Facultatea de Teologie.
Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.
Preţul pentru România este 100 lei anual.
Pentru studenţi 50 Lei anual.
Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei.
Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei“
Cernăuţi, strada I. Flondor 33.

CANDELA

Revistă teologică și bisericească

publicată de

I. P. Sf. Sa Mitropolitul Nectarie și profesorii dela Facultatea de Teologie din Cernăuți: Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis Ieremiiv, Dr. Valerian Șesan, Dr. Romul Cândea, Dr. Nicolae Cotos, Dr. Vasile Loichița și Dr. Domițian Spânu

ANUL XXXVIII
1927

CERNĂUȚI 1927

EDITURA FACULTĂȚII DE TEOLOGIE

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Șesan**

Redacţia şi Administraţia : Cernăuţi, Facultatea de Teologie.

Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.

Preţul pentru România este 100 lei anual.

Pentru studenţi 50 Lei anual.

Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei.

Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei“
Cernăuţi, strada I. Flondor 33.

Cuprinsul Anului XXXVIII

I. Studii

Pag.

P. Procopovici, Instrucția și educația religioasă în școalele secundare de băeți 1
V. Loichiță, Numirile biblice ale lui Dumnezeu și valoarea lor dogmatică 73
R. Cândea, Liste de patriarhi alexandrini 139
Dăscalul Veniamin, Pacea Domnului ne trebuește 148
R. Cândea, Antichitate, creștinism și germanism 150
V. Gheorghiu, Arhipresviterul mitrofor și Rectorul seminarial Mihail Dracinschi 156
Dascălul Veniamin, Invățăminte ce putem desprinde din pericopa Duminicii Mironosițelor 170
R. Cândea, Regele și testamentul său 177
Gh. Ciuhandu, Duminica ortodoxiei și câteva gânduri de actualitate . 184
S. Reli, Trecerea la unie a sătenilor din Boian 200, 282
V. Gheorghiu, Impărăția de „mii de ani“ și sfârșitul lumii 231
R. Cândea, Un creștin și un Român: C. Morariu 255
D. Spânu, Teodiceea Sf. Vasile cel Mare, trad. 267
I. Zugrav, Datoria preoțească 306
D. Spânu, Femeia în evangelie 323
D. Ieremiiv, Pimenica II: Despre activitatea păstorului de suflete . . 333

II. Recensii

V. Gheorghiu, Arhim. I. Scriban, Sfânta Evanghelie 61
V. Gheorghiu, Gh. I Ghia, Sfântul Ioan Botezătorul 63
R. Cândea, Episcopia Hotinului 65
R. Cândea, Preotul A. Scvoznicov, Cuvântul iubitor de adevăr despre calendar 64
V. Gheorghiu, Prof. Dr. Gh. I. Ghia, Epistola Sf. Iuda 374

III. Predici şi Cuvântări

D. Spânu, Pareneză pentru Ziua Invierii Domnului 171
P. Procopovici, Pareneză 364
I. Ilisei, Cuvânt la sfințirea temeliei bis. din Măzănăești 367
I Puiul, Cuvânt la Ziua Eroilor 370
D. Voevidca, Cuvânt la jurământul trupelor 373

IV. Bibliografie

R. Cândea 67, 174, 379

ANUL XXXVIII OCTOMVRIE—DECEMVRIE 1927 No. 10—12

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ŞI BISERICEASCĂ

Un creştin şi un Român : C. Morariu

Miercuri în 16 Martie 1927 s'a sâvârşit din această viaţă în vârstă de 73 de ani consilierul consistorial Constantin Morariu. Adecă *preotul* C. Morariu, căci conştient de datoria sa întru Hristos aşa s'a numit până în clipa morţii părintele Morariu. Chemarea sa de păstor sufletesc a înţeles-o în toată frumuseţea ei, în toată sublimitatea ei şi a fost atât de pătruns de adâncul ei înţeles şi aşa de mult vrăjit de farmecul imensei ei răspunderi, că modest, cu smerenie creştinească, dar cu o nestrămutată convingere a încercat să fie un preot după rânduiala cea adevărată.

In jumătatea a doua a secolului al IV-lea trăia la Nisa, în Capadocia, un episcop blând, bun, senin, învăţat, harnic şi aşa de fără de vicleşug în sufletul său, încât fratele său, sf. Vasile cel Mare, uneori spunea necăjit că frăţiorul prea se încrede în cuvintele oamenilor şi nu se ştie păzi de prefăcătoria din lumea aceasta. Şi sf. Grigorie dela Nisa a trăit aşa toată viaţa sa în rugăciunea fierbinte şi sinceră, adresată zilnic Celui de sus, a muncit zi de zi învălmăşit în scrierile sale, prin cari combătea întunericul şi mândria falsă a raţionalismului semeţ, pregătind lumea creştină pentru viaţa în lumină.

Această figură de senin slujitor neprihănit la altarul Domnului ne vine în minte, când ne gândim la părintele C. Morariu, săvârşit acum din această

viață pe care a înălțat-o și căreia a știut să-i dea cel mai bun preț.

Activitatea Păr. C. Morariu a fost vie, fără preget, entusiastă și sinceră de o jumătete de veac. Dela 1878, de când a primit prin mitropolitul Teoctist Blajevici hirotonia, necontenit a fost la postul său de veghe și de onoare. Post de veghe ! Căci era o vreme, când mărturisirea dreptului nostru istoric în Bucovina austriacă era împreunată cu primejdii, cum a putut-o afla și C. Morariu de tânăr încă la 1877, arestat fiind împreună cu alți câțiva colegi pentru o telegramă trimisă la Iași.

Această împrejurare i-a oțelit numai sufletul. In activitatea sa pastorală, mai ales la Toporăuții primejduiți prin rusificarea forțată a guvernelor austriace, și la parohia cuvioasei Paraschiva din Cernăuți, pe lângă îngrijirea religioasă a sufletelor a lucrat cu impulsivitate de tânăr și cu perseverență de bătrân, încercat în furtuni, la deșteptarea națională a neamului nostru. Tânărul cooperator care vedea zilnic cu ochii rusificarea amenințătoare, a evocat cu putere trecutul nostru românesc, l-a predicat altora, a propovăduit crezul național la intelectuali, la feme , dela care cerea (la 1882) o educație națională, la popor prin broșurile multe răspândite la sate și scrise în graiul înflorit al țăranului. Ca o albină harnică preotul C. Morariu a strâns cu pietate și cu dragoste comori din trecutul nostru și le-a dăruit prin pacea sa binecuvântată poporului său. Constantin Morariu a fost trezitor de conștiințe, a fost un aprig luptător pentru drepturile noastre pe care le-a sprijinit cu o bogată argumentație pe trecutul nostru.

In viața sa senină, netulburată de norii ambiților deșarte, viață ce se desfășura mai târziu, liniștită și amplă vreme de 22 de ani în al treilea loc al păstoriei sale, la Pătrăuții cu biserica lui Ștefan cel Mare, părintele Constantin Morariu a fost și un infatigabil

luptător pentru trezirea conștiinței morale la neamul nostru. Nenumăratele sfaturi din domeniul învățăturii creștine au pornit pe aripa rodnică a cuvântului scris

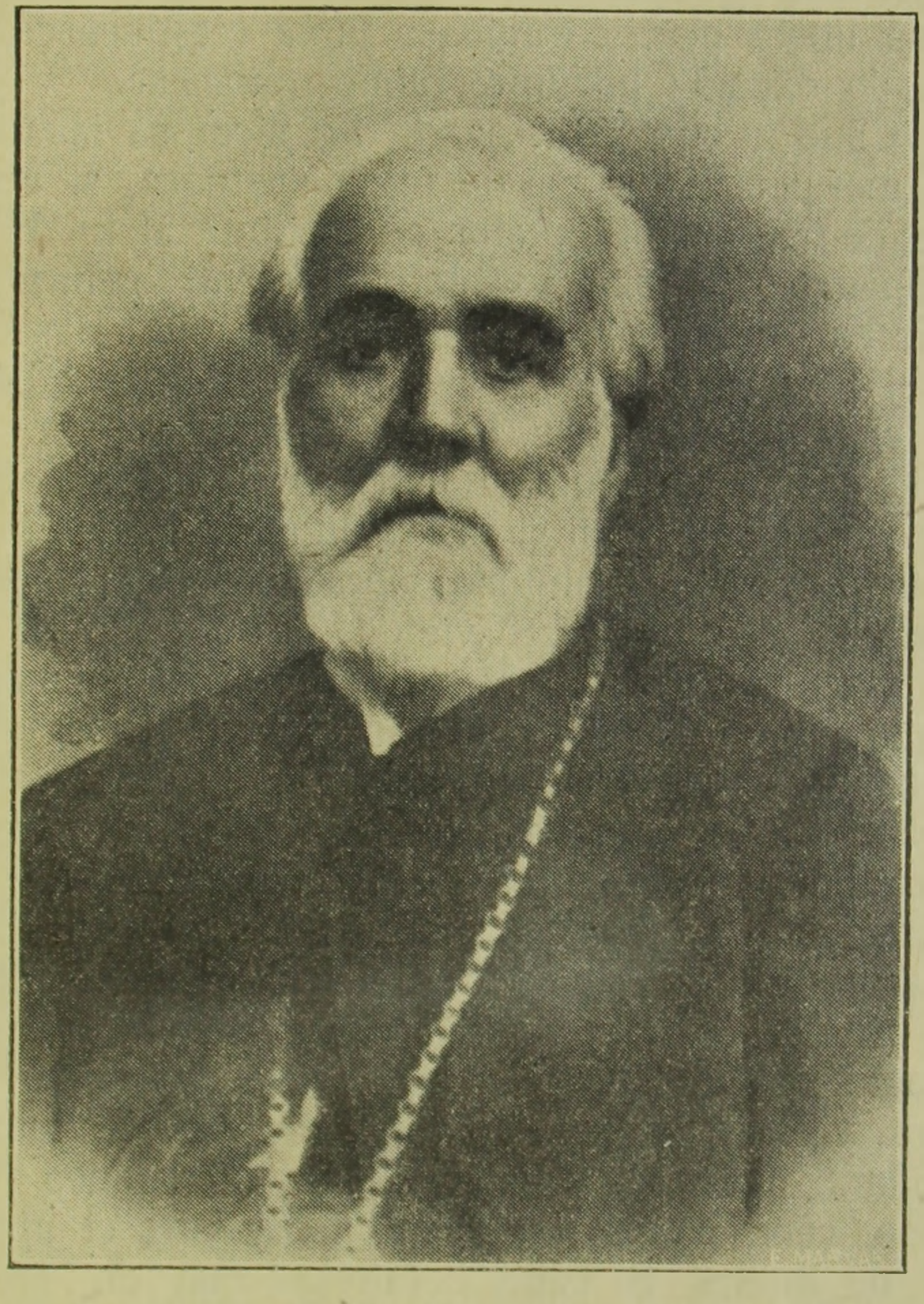

† Preotul Constantin Morariu

și au răspândit crezul limpede şi neşovăitor al preotului din harul lui Dumnezeu nu numai în Bucovina, ci și în toate celelalte pării locuite de Români.

O nețărmurită dragoste de neam l-a îndemnat pe a est preot, așa de rar pin concepția și râvna lui

nepotolită după cele bune, să intre, colaborând la diferite reviste și ziare, în legătură cu publiciști ardeleni, cum a fost Gh. Barițiu sau N. Fechete-Negruțiu dela Gherla, sau să-și asigure sprijin din România liberă pentru frumoasa faptă creștinească, inițiată de dânsul: Institutul biblic românesc.

Când în anul 1917 soarta l-a făcut să ia toiagul pribegiei pentru a scăpa de urgia austriacă, și această pribegie neobositul luptător cu credinţă al lui Hristos a prefăcut-o în binecuvântare, lucrând pentru răspândirea creștinismului adevărat și în Basarabia. Astfel încă înainte de a se înfăptui România de astăzi cuvântul părintelui Morariu pătrunsese în toate părțile locuite de Români, ducând și durerea Bucovinei înstrăinate, dar și nestrămutata credință în biruința dreptății, în biruința moralei asupra calculelor meschine ale trecătoarei vieți.

Căci părintele C. Morariu a fost nu numai un fanatic iubitor al neamului său, dânsul a fost şi un ireductibil optimist și încrezător în steaua neamului românesc. „Cu adevărat profetică a fost nestrămatata sa credință în împlinirea idealului românesc“, scrie ginerele lui, d. profesor universitar Vasile Grecu. „L-am cunoscut acuma vor fi mai bine de 20 de ani. Și de câte ori venia vorba despre suferințele Românilor bucovineni de sub vitrega stăpânire austriacă, vorbele lui neschimbate erau că va muri în pământul liber al Bucovinei. Și le spunea într'o vreme, când păreau nu numai hazardate, ci aproape fără de înţeles. Și când îl întrebai mai de aproape de înțelesul lor, nu-și putea da seama în ce chip anume s'ar putea întâmpla acea eliberare, o spunea însă cu atâta credință profundă, încât această credință, fără să vreai, te încerca şi pe tine mai puțin credinciosul“.

Preotul acesta visionar a fost învrednicit de Domnul să moară în pământul liber al României în-

tregite, pe care în visurile sale o va fi întrezărit cu înflăcărarea credinței care mută munții și la a cărei clădire magnifică a contribuit o viață de ani, strecurând în sufletele tuturora adevărul.

Intors la Cernăuți după izbândirea visului nostru secular, preotul C. Morariu, întinerit parcă, lucrează cu și mai multă râvnă, cu și mai mult zor la răspândirea ideilor religioase. Toate cărțile și broșurile pe care le-a tipărit în timpul din urmă sunt o îndulosătoare chemare a conștiințelor pe calea cea dreaptă, un protest împotriva materializării vieții, a mercantilizării sufletești de după război, dar și o manifistare de optimistă încredere în viitor.

Ajuns la treapta de consilier consistorial, pe care n'a râvnit-o, preotul C. Morariu a lucrat în via Domnului cu acelaș stăruitor entuziasm și cu aceiași smerenie creștisească.

Deprins să facă binele ca albina mierea ei, preotul C. Morariu s'a dorit după activitatea binefăcătoare de pastor sufletesc ca cerbul după apa vie din izvor. În lunga sa carieră de preot, C. Morariu nu s'a lăsat abătut din calea sa nici prin prigonirile guvernelor străine, nici prin năcazurile de toată ziua, firești într'o casă de copii, nici prin pribegirile războiului, nici prin crudele lovituri neașteptate ale unei soarte nemiloase, ci drept ca bradul și cu sufletul neînfrânt a mers pe calea evangeliei.

Cuvântul lui Dumnezeu, cuvântul său de îndemn la o viață curată și potrivită cu învățăturile Mântuitorului a răsunat puternic și statornic ca o trâmbiță a duhului sfânt, care cheamă la pocăință și mântuire. Dornic de a împărtăși lumina dumnezeeștilor învățături, în care credea ca eroul în biruința ce trebue să vie, preotul C. Morariu nu s'a mulțumit de a se împărtăși numai enoriașilor săi prin cuvântul rostit, ci a scris cărți și broșuri pe care le-a răspândit cu o noblețâ sufleteească fără păreche în

toate colțurile pământului remânesc. Astfel dânsul devine înainte de a cădea hotarele nefirești, un unificator cu căldura sufletului său de creștin şi Român.

A fost un pasionat căutător al adevărului; pentru a găsi acest adevăr, nu cruța nimic. N'a fost față de nimeni nedrept, a putut greși doar în unele aprecieri ale sale, dar aceasta a făcut-o numai de dragul adevărului, căruia i se închina. Intr'o poezie a lui găsim caracteristicele versuri:

„N'am șovăit, ci'ntotdeauna
Am stat ca stânca'n fața sorții
Și-am înfruntat mereu minciuna“...

Infatigabil în propovăduirea cuvântului evangeliei, de o nesfârșită bogăție în sfaturile și îndemsale creștinești și naționale, părintele C. Morariu se ridică asemenea unui apostol peste marea de mizerii, ambiții, zbuciumări și trecătoare năzuinți din această lume, și neclintit în credința lui înaltă, mângăie, întăreşte, mergând înainte cu pildă bună pe calea luminii.

Nenumăratele scrieri, cari vor râmânea izvor de înviorare pentru sufletele chinuite, sunt tot atâtea fășii de lumină care arată spre calea mântuirii. Când preotul C. Morariu, înalt și drept ca un falnic copac ca rădăcini adânci, neclintit de furtună, cu fața învăluită de argintul bătrânețelor cinstite și senine, predica credincioșilor, dânsul era asemenea unui arhanghel, care cu crucea fermecată deschide porțile raiului.

Acum Dumnezeu l-a chemat la sine. Și pentru slujitorul, prin cea mai sfântă și statornică credință, la altarul lui Hristos ce cuvinte s'ar potrivi mai bine decât apostolica mărturisire: „Mulțumesc celui care m'a întărit, lui Hristos Isus, Domnul nostru, că m'a socotit credincios, punându-mă spre slujire“ (I Timotei

1, 12),căci „Luptă bună m'am luptat, cursul mi-am împlinit, credința am păzit". (II Timotei 4, 7).

Și Domnul și dreptul Judecător îi va da în ziua aceea cununa dreptății pentru tot binele pe care l-a picurat în sufletele noastre . . .

R. Cândea.

— Câteva date biografice —

Păr. Constantin Morariu s'a născut în 5 Maiu 1854 în Mitocul Dragomirnei, ca fiu a lui George şi al Marandei Morariu. După şcoala din sat a urmat clasa a patra primară la 1866 în oraşul românesc Suceava, unde toate obiectele (afară de română şi religie) se propuneau în limba germană. Apoi intră în liceul din Suceava, de unde a păstrat până astăzi amintiri triste despre directorul românofag de atunci Limberger. Dela 1874—1878 studiază teologia la Institutul teologic şi apoi (1875) la facultatea de teologie din Cernăuţi. Când tinerii studenţi din Cernăuţi aderă printr'o telegramă (în care se găsi şi cuvântul Moldova „trunchiată") la serbările dela Iaşi pentru comemorarea a celor 100 de ani dela răpirea Bucovinei, teologul C. Morariu este arestat împreună cu Orest Popescu (actualul arhimandrit şi egumen dela Sucevița), Eugen Sireteanu, Zaharie Voronca şi C. Porumbescu, ţinuţi fiind toţi în arest preventiv 11 săptămâni.

In vara anului 1878 C. Morariu absolvă cu distincţie studiile teologice, iar la 3/15 Oct. acelaş an este hirotonit de mitrop. Teoctist Blajevici în biserica Vicovul de jos, după ce în 3 Sept. st. n. se căsătoreşte cu Elena Popescu.

Dela 1878—1886 a fost cooperator în Toporăuţi, unde a văzut cu îngrijorare cum neamul nostru este forţat prin stăpânirea străină să cedeze terenul naţional şi lucrul acesta l-a împresionat atât de dureros şi de adânc încât o bună parte din activitatea sa foarte bogată a dedicat-o trezirii conştiinţei naţionale la neamul românesc din Bucovina, pentru care a luptat cu deosebită râvnă în graiu şi scris

viaţa lui întreagă. Dela 1886 părintele C. Morariu este cooperator la bis. sf. Paraschiva din Cernăuţi.

In 1889 este ales membru în comitetul Societăţii pentru cultură şi literatură din Cernăuţi, unde ţine mai multe conferinţe din domeniul istoriei şcoalelor din Bucovina. Şi în Cernăuţi luptă fără preget pentru apărarea limbei noastre, publicând în „Revista politică“ din Suceava toate ştirile privitoare la prigonirea noastră. Deosebit de interesantă este din această epocă filipica publicată în „Revista politică“No. 20 şi 21 din 1889 „Cătră sătenii români bucovineni“ pe care ca broşură separată a răspândit-o între sătenii din Bucovina în 1200 de exemplare, apropiindu-se recensământul din 1890.

In anul 1893 părintele Morariu înfiinţează gazeta poporală »Deşteptarea“, pe care a redactat-o până în Iulie 1896.

Aceasta, cea mai bună foaie poporală din Bucovina este, până când a părăsit părintele Morariu redacţia, opera aproape exclusivă a D-Saie. „Aproape tot — scrie părintele Morariu însuşi într'o broşură — ce s'a publicat în primii trei ani şi jumătate ai foii, a trecut prin mâna mea, atât la corectura de manuscript cât şi de tipar, şi cel puţin a treia parte din întreg cuprinsul acelor ani e produsul meu, inclusiv 9 prim-articole din 1893, toate prim-articolele din 1894, 1895 şi din prima jumătate a' anului 1896, afară de cel din numărul 2, apoi *Regulamentul de alegere comunală* care înzădar m'am interesat să-l scrie un jurist, căci poporul ni-l cerea, mai departe *istoria Românilor bucovineni*, *Constituţia împărăţiei Austriei*, *Pământul uostru*, *Să ne strângem puterile la un loc etc.*“.

In tot timpul acestei activităţi a fost mult apreciat şi întărit în lupta ce-o purta de distinsul său unchiu, marele mitropolit Silvestru Morariu. Activitatea bogată pastorală şi cea foarte intensă naţională nu era pe placul guvernanţilor de atuncia şi din cauza aceasta părintele C. Morariu nici n'a putut ajunge paroh la sf. Paraschiva, refuzând guvernul dela Viena numirea cu toate că fusese propus primul în propunere de Consistor.

Dela 1896—1917 părintele C. Morariu a fost paroh în Pătrăuţi pe Suceava, unde şi-a dedicat toată ardoarea sufletului său şi toată puterea mare de muncă păstoriţilor săi. Precum a fost un tată familiar model care cu puţine mijloace materiale a izbutit să-şi crească împreună cu vrednica şi neuitata sa soţie şi tovarăşă de viaţă, Elena, copiii

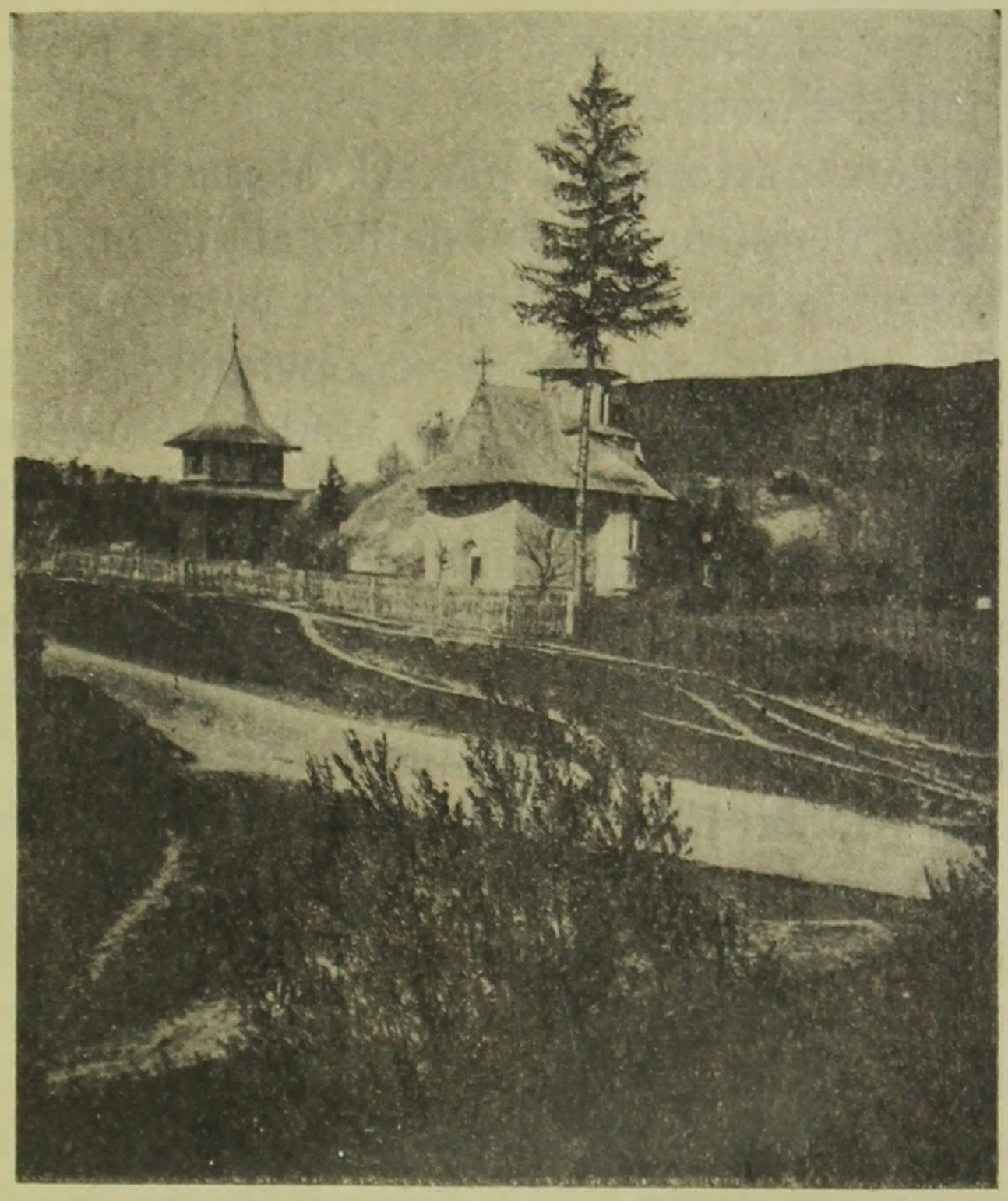

Bis. lui Ştefan cel Mare din Pătrăuţi p. S.

săi, dându-li o aleasă educaţie naţională, aşa a şi fost un adevărat păstor sufletesc pentru toţi credincioşii săi.

Pe când înainte a publicat aşa cum cereau necesităţile momentane mai mult studii şi articole din domeniul limbii şi istoriei noastre, păstorirea din Pătrăuţi este caracterizată printr'o deosebit de bogată activitate teologică. Nenumărate broşuri şi cărticele de conţinut religios au fost scrise de parohul Pătrăuţilor şi răspândite în toate părţile locuite de Români, aducând lumină de mângăiere.

In 1917 trebuind să părăsească Bucovina, a ajuns în pribegia sa până la Chişinău şi mai departe până la Elisabetgrad, dar şi în această vreme de nenorociri, a scris şi a propovăduit la „Luminătorul“ din Chişinău, arătând mai ales menirea unui institut biblic românesc pe care încă în anul 1911 îl înfiinţase la Suceava. După Unire părintele Morariu este făcut consilier consistorial, trecând în anul 1926 la pensie, dedicându-şi însă toată viaţa până în clipa morţii scrisuiui bisericesc.

Activitatea pastorală a păr. C. Morariu este atât de frumoasă, atât de intensă şi atât de bogată că nu putem decât să ne mărginim la o sumară înşirare a celor mai însemnate din scrierile sale. In calitate de cooperatcr în Toporăuţi, păr C. Morariu a tălmăcit „Istoria lumii“ de Welter, publicată în „Deşteptarea“ şi reprodusă în broşuri. In 1882 publică tratatul „Însemnătatea culturii naţionale pentru femei în genere şi lipsa acesteia la femeile române bucovinene“. In 1884 publică cea dintâi traducere românească a operei lui Goethe „Hermann şi Dorothea“, pe care a tipărit-o prietenul lui, Nicolai Fekete Negruţi din Gherla. Din venitul curat de 300 florini se creiază un fond pentru înfiinţarea unei şcoale de fete în Bucovina.

De altfel venitul tuturor broşurilor sale a fost destinat pentru scopuri de binefacere cum erau sprijinirea de şcoli, de internate etc. Dintre celelalte scrieri mai remarcăm „Piramida cu pigmei“ alegorie (1882); „Impărăteasa lumei“ poemă (1882 şi 1923); „Desfăşurarea în mod ştiinţial a momentelor, dela cari depind în general efectele salutare ale predicământului bisericesc“ (Gherla 1886—87); „Istoricul şcoalei reale ortodoxe orientale“ din Cernăuţi; „Istoricul şcoalelor poporale din Bucovina dela 1774—1888“. Aceasta a doua conferinţă menită pentru „Societatea de cultură“ a fost oprită de preşedinte, s'a publicat totuş în Revista politică“ din Suceava.

Din timpul activităţii la „Deşteptarea“ unele din lucrările publicate în această revistă au fost trase şi în broşură ca „Primejdia gimnaziului rusesc din Cernăuţi“ şi „Potopul

Garonei". La 1887 traduce „O rugăciune" de Carmen Sylva, la 1888 apar „Omiliile sf. Ioan Gură de aur la epistolele Ap. Pavel către Tit şi Filemon"; la 1880 „Istoricul şcoalei reale din Cernăuţi"; „Biografia lui Constantin Morariu-Andrievici"; „19 Omilii ale sf. Ioan gură de aur la epistola Ap. Pavel către Romani". 1890 publică între altele „Pedagogia română în Bucovina" (1774—1889); „Şcoala de meserii din Cernăuţi". „Părţi din istoria Românilor bucovineni" şi „Poezii germane" apar în 1890, 1893, 1894. In anii 1889—91 apare în Viena importanta operă a păr. C. Morariu „Culturhistorische Skizzen über die Ruinänen der Bucovina".

Din activitatea din Pătrăuţi pe Suceava remarcăm următoarele publicaţii: „August Herman Francke, omul lui Dumnezeu", Suceava 1899; „Moşia şi limba noastră", Cernăuţi 1902; „Virtutea creştină", tom. I, Cernăuţi 1902; Tom. II, Bucureşti 1907; Tom. III, Cernăuţi 1909; „Citiţi, citiţi, ce poate credinţa în Dumnezeu", Bucureşti 1907; „Ciprian Porumbescu după 25 de ani dela moartea lui". Suceava 1908; „Chestia noastră bisericească", Caransebeş 1907; „O afacere şcolară în „Patria" din Cernăuţi", „Vălenii de Munte" 1910; „Dogmatica poporală: Dumnezeu, lumea şi omul", publicată în „Neamul românesc pentru popor", începând dela N-rul 17 din 1910; „Binele cel mai mare din lume", publicat în 5000 de exemplare din „Foaia Institutului biblic românesc", No. 1 şi în 5000 de broşuri; „Rugăciunea este suflarea sufletului, şi cine nu se roagă, acela nici nu mai trăieşte", publicată în aceeaşi foaie, No. 2, şi aprobată să fie tipărită ca o carte a institutului biblic; „Dumnezeu voieşte ca toţi oamenii să se mântuiască şi să vie la cunoştinţa adevărului", publicat în aceeaşi foaie, No. 3; „Sfaturi pentru tineret", „Epistolă către fraţi" ..., Caransebeş 1914.

După Unire părintele C. Morariu pare că şi-a intensificat şi mai mult activitatea literară; colaborează asiduu la ziarul „Glasul Bucovinei" la „Calendarul Glasul Bucovinei", la „Candela", la „Foaia diecezană" din Caransebeş etc.

In 1920 publică în „Foaia diecezană", „Sfaturi pentru tineret" (după I. C. Ryle). In 1923 publică „versuri de Goethe

şi Schiller“. In acelaş an frumoasele broşuri „Virtutea milei creştineşti“ şi „Grija cea mai mare trebuie să o avem de viaţa cea vecinică“ (această din urmă ca supliment la „Candela“).

In anul 1924 părintele C. Morariu publică *W. de Goethe*, „Herman şi Dorotea“ (traducere liberă, ed. nouă); „Versuri originale şi traduse“; apoi „Virtutea blândeţei creştineşti“; „Summum bonum sau mântuirea“ şi „Un otrăvitor de suflete“. Anul 1925 ne aduce următoarele scrieri ale păr. C. Morariu: „Virtutea adevărului creştinesc“ şi „Fără cruce sau umilinţă nu e mântuire“. In 1926 apoi „Flagelul raţionalismului“ (scriere apologetică); „Mântuirea neamului“ şi „Ciprian Porumbescu“.

In anul 1927 neobositul preot şi propovăduitor al adevărului mai publică interesanta broşură „Citiţi, citiţi ce poate credinţa în Dumnezeu“ (tipărită cu cheltulala păr. arhim. staurofor Pancraţie Sidorovici din Suceava). Deasemenea ziarul „Glasul Bucovinei“ a publicat şi a continuat şi după moartea autorului cu publicarea în numărul pentru ţărani a foiţelor părintelui C. Morariu privitoare la viaţa morală a creştinilor.

In timpul din urmă apărând revista religioasă pentru popor „Credinţa“, Păr. C. Morariu a primit să fie în comitetul de redacţie al acestei reviste şi a şi colaborat cu preţioasele sale lucrări atât de potrivite pentru credincioşi.

Păr. C. Morariu a lăsat şi preţioase însemnări autobiografice, a căror publicare fără îndoială va contribui la lămurirea unui interesant capitol din viaţa Românilor bucovineni. O parte a acestor însemnări a apărut în anul 1920 în formă de broşură sub titlul „Pe drumul idealului“, retipărită din „Glasul Bucovinei“.

Astfel părintele C. Morariu până în clipa morţii a scris şi publicat, dedicându-şi toată viaţa binelui obştesc. In ziua de 16 Martie la orele 9 seara Preotul C. Morariu a închis ochii pe veci, în urma unei pneumonii.

Teodiceea sf. Vasile cel Mare.

(Omilia VIII-a, traducere după Migne P. g. XXXI. pg. 329—354).

Dumnezeu nu este autorul răului.

1. Multe feluri de învăţături ne dă sub înrâurirea sf. Duh sfântul cântăreţ David. Prorocul ne povesteşte uneori suferinţele sale sau modul cum a dus nenorocirile ce l-au lovit şi prin pilda proprie ne dă cea mai vie povaţă de răbdare, cum şi spune: „Doamne, de ce s'au înmulţit cei ce mă apasă [1]) ?“. Alteori însă ne arată bunătatea divină şi ajutorul neîntârziat trimis de Dumnezeu celor ce-l caută cu sinceritate, zicând: „Pentrucă L-am chemat, Domnul dreptăţii m'a ascultat [2])“. Aceeaşi învăţătură ne dă prorocul prin următoarele cuvinte: „Pe când tu vorbeşti încă, El va spune, aici sânt [3]) “. Aceasta înseamnă că eu încă n'am încetat a striga şi Domnul m'a ascultat. Iar apoi când cu cereri stăruitoare se îndreaptă către Domnul, ne învaţă cum păcătoşii trebue să împace pe Dumnezeu: „Doamne, nu mă pedepsi în furia ta, nici nu mă mustra în mânia ta [4])“. Şi în psalmul al 12-lea ne arată cum să ne purtăm în ispite îndelungate, zicând: „Până când, Doamne, vei uita cu totul de mine“ ? [5]) Apoi în întregul psalm ne spune, să nu pierdem curajul în nenorociri, ci să ne încredem în bunătatea divină şi să nu uităm că El nu trimite fără temeiu încercări asupră-ne, ci fiecare este încercat numai în măsura credinţei sale. Dupăce a zis deci: „Până când, Doamue, vei uita cu totul de mine ? până când îţi întorci faţa ta dela mine ? trece fără preget la răutatea necredincioşilor cari, îndată-ce li se întâmplă în viaţă o mică nenorocire, încep numaidecât să se îndoiască dacă este Dumnezeu, care poartă

---

1) Ps. 3, 2.
2) Ps. 4, 2.
3) Ps. 58, 9.
4) Ps 6, 2.
5) Ps 58, 9.

grijă de cele pământeşti, priveşte la starea fiecăruia şi-i răsplăteşte după merit. Şi când văd apoi că starea lor nenorocită durează, ei se întăresc în gândul lor rău şi zic în inimele lor: „Nu este Dumnezeu“. „Zis-a nebunul în inima sa „nu este Dumnezeu [1]) “. Şi gândul acesta odată ce a prins colţ, ei încarcă păcat peste păcat. Căci dacă nu este cine să supravegheze asemenea lucruri, dacă nu este cine să răsplătească fiecăruia după merit, ce piedică mai poate fi împotriva apăsării săracului, împotriva omorului orfanilor, împotriva omorului văduvei şi al străinului, împotriva oricărei fapte ruşinoase şi a pătării cu tot viciul necurat şi ruşinos şi cu plăcerile dobitoceşti? De aceea la cuvintele: „Nu este Dumnezeu“, adauge drept urmare: „Ei sânt stricaţi şi s'au făcut scârboşi în poruncile lor“. Doar este cu neputinţă să se abată dela calea cea dreaptă cei ce în inimele lor nu uită pe Dumnezeu.

2. De ce păgânii „au fost lăsaţi minţii nechibzuite şi fac cele necuviincioase?“ [2]) Nu pentrucă au zis: „Nu este Dumnezeu“? De ce au căzut în vicii scârboase şi femeile între ele au schimbat întrebuinţarea firii în contrastul ei, iar bărbaţii comit cu bărbaţi ruşinea? Nu pentrucă ei au schimbat onoarea vecinicului Dumnezeu în asemănare cu dobitoacele patrupede şi tărâtoare? Cine spune deci că nu este Dumnezeu este cu adevărat nebun, este lipsit de judecată şi de minte. Asemenea acestora şi nu mai puţin nebun este şi cel ee zice că păcatul lor este acelaş, pentrucă amândoi în acelaş chip neagă Binele, unul spunând că El nu există, altul că El nu este bun. Căci dacă Dumnezeu este autorul răului, atunci El nu este bun şi astfel amândoi aceia neagă existenţa lui Dumnezeu. Ei spun adecă, de unde boalele, de unde morţile prea timpurii, de unde distrugerea de oraşe, naufragiile, războaiele, molimele? Ei spun că toate lucrurile acestea sunt rele şi opere ale lui Dumnezeu. Cine altul decât Dumnezeu poate fi învinuit pen-

---

[1]) Ps 13, 1.
[2]) Rom. 1, 28.

tru acestea? Ajunși odată la întrebarea aceasta așa de adese desbătută, voim s'o cercetăm mai de aproape și să încercăm a da o deslușire limpede plecând dela un adevăr recunoscut de toți.

3. Despre un singur lucru trebue să fim încredințați! Noi sântem făpturi ale lui Dumnezeu și el ne susține. El conduce trebile mari și mici și fără voia lui nu suferim nimic. Nici din cele ce ni se întâmplă nu este nimic stricăcios sau de așa natură că s'ar putea cugeta ceva mai bun. Fără îndoială moartea vine dela Dumnezeu, dar moartea nu este nimic rău decât doar moartea păcătosului pentru care trecerea dela cele pământești este începutul pedepselor iadului. Apoi nici relele iadului nu sunt create de Dumnezeu, ci autorul lor sântem noi. *Căci începutul și rădăcina păcatului zace în puterea și în libertatea voei noastre* [1]).

Era doar în puterea noastră de a ne feri de rău și astfel a nu suferi durere. Dar noi am fost seduși de plăcerea trupească la păcat. Ce pricină tare putem deci induce că nu noi singuri sântem urzitorii suferințelor noaste?

Există rău pentru simțurile noastre și rău în ființă. Răul în ființă atârnă de noi, așa nedreptatea, desfrânarea, nebunia, frica, pizma, omorul, înveninarea, lenea și toate patimele asemănătoare acestora, cari necurățesc sufletul creat după chipul lui Dumnezeu și întunecă frumusețea lui.

Noi numim apoi rău ce ne pricinuește simțeminte neplăcute și dureroase, așa boala trupului, loviri, lipsa de mijloace de traiu, rușinea și pierderea averii și decedarea casnicilor. Dar toate acestea sânt lucruri ce ni se dau de marinimosul și bunul Stăpân pentru folosul nostru. El doar ia averea dela cei ce o întrebuințează rău și astfel nimicește unealta lor de nedreptate. El trimite boală asupra acelora pentru cari este mai bine să fie legați în mădulările lor decât să alerge după păcat. Și moartea se întâmplă abia după atingerea țintei vieții, hotărîtă pentru fiecare dela început prin dreapta judecată alui Dumne-

---

[1]) Sublinierile sunt ale traducătorului.

zeu, care pentru fiecare prevede ce-i este folositor. Foametea, seceta, răvărsări de ploi sânt plăgi comune pentru cetăţi şi popoare, dar ele au scopul certării răutăţii întrecute. Cum deci medicul face bine chiar când pregăteşte corpului neplăceri şi dureri — el luptă doar împotriva boalei, nu a bolnavului — aşa şi bunul Dumnezeu îngrijeşte prin pedepsirea părţii pentru mântuirea întregului. Medicului nu i se fac aruncări pentrucă taie şi arde în membrele corpului sau înlătură pe unele cu totul, ci i se dă chiar plată pentru aceasta şi se numeşte salvator pentrucă a localizat boala într'o mică parte înainte de ce ea se lăţise peste întreg trupul. Dimpotrivă când vedem un oraş dărămându-se peste locuitorii săi sau o corabie scufundându-se în mare cu întreaga sa povară, atunci nu ne sfiim să batjocurim cu limbă hulitoare pe adevăratul medic şi salvator. Şi totuşi, ar fi să înţelegem că boala uşoară este posibilă de vindecat, dar numai prin îngrijire zeloasă, iar boala prea grea pentru a fi vindecată astfel, impune înlăturarea părţii bolnave pentru a-i împiedica lăţirea şi asupra părţilor nobile.

Cum deci nu medicul, ci boala pricinueşte tăierea şi arderea, tot aşa şi dărâmările oraşelor îşi au pricina în măsura prea încărcată a păcatelor, încât pentru ele nu poate fi învinuit Dumnezeu.

4. Dar dacă Dumnezeu nu este autorul răului, cu ce drept s'a spus : „Eu care am creat lumina şi întunericul, care răvărs pace şi creez răul [1])“? Şi iarăşi : „Nenorocire s'a pogorît dela Domnul peste porţile Ierusalimului [2])“. Apoi : „Nici o nenorocire ce n'a făcut-o Domnul [3])“ nu se răvarsă asupra unei cetăţi. Şi în marea cântare alui Moise : „Vedeţi, vedeţi că Eu sânt şi nu este Dumnezeu afară de mine; Eu dau moarte şi fac viu, Eu lovesc şi Eu vindec [4])“. Dar pentru cel ce înţelege senzul Scripturei nimic din toate acestea nu cuprinde nici o aruncare împotriva lui Dumnezeu, că El ar fi adecă autorul şi făcă-

---

[1]) Is. 45, 7.
[2]) Mich. 1, 12.
[3]) Amos. 3, 6.
[4]) Deut. 32, 39.

torul relelor. Căci el ce a zis: „Eu care întocmesc lumina şi creez întunericul“, se arată prin aceasta de a fi arhitectul lumii, nu însă făuritorul oarecărui rău. Pentru ca să nu credem că altul este autorul luminii şi altul al întunericului, El s'a numit creatorul şi arhitectul lucrurilor acelora, ce după natura lor par a-şi fi opuse, cu scopul ca să nu încercăm a căuta un alt creator pentru foc, altul pentru apă, altul pentru aer, altul pentru pământ din pricină că elementele acestea par a avea însuşiri contrarii. Aceastea bineînţeles au făcut-o unii, dar au căzut în politeism. Dar „El răvarsă pace şi creează rele“. Pace, El răvarsă asupra noastră cu deosebire atunci când prin poveţe bune linişteşte inimele şi potoleşte patimele ce se răscoală împotriva sufletului. „El creează rele“ însă, înseamnă că le răstoarnă şi le îndreaptă spre mai bine, încât ele încetează de a mai fi rele şi primesc natura binelui. „Inimă înfrântă zideşte întru mine, Dumnezeule [1])“! adecă nu o zidi (crea) acuma, ci înnoeşte-o căci ea a îmbătrânit în rele. Apoi „ca să zideascā pe cei doi într'un singur om nou [2])“, nu înseamnă să-i producă din nimic, ci numai schimbarea celor ce sânt. Şi: „Dacă cineva a devenit o nouă creatură în Christos [3])“. Şi iarăşi Moise: „Oare nu acelaş părinte ce te-a câştigat (salvat), te-a zidit şi te-a creat [4])“? Cuvântul „a crea“ ce urmează cuvântului „a zidi“ ne învaţă deci că expresiunea „a crea“ se pune adese în loc de „a îndrepta“. Astfel când răvarsă pace, El răvarsă pacea prin crearea răului, adecă prin schimbarea răului şi conducerea lui spre îndreptare. Iar dacă pacea se înţelege ca linişte după răsboaie şi dacă rele se numesc suferinţele ce însoţesc ostaşii, aşa expediţiuni în ţări străine, oboseli, vegheri, teroare, suduare, rane, cuceriri de oraşe, robie, surghiun, scene jalnice de prizonieri şi peste tot toate necazurile răsboaielor, atunci spunem că acestea se întâmplă după dreapta judecată alui Dumnezeu care prin răsboiu pedepseşte pe

[1]) ps. 50, 12.
[3]) Efes. 2, 15.
[3]) II. Cor. 5, 17.
[4]) Deut. 32, 6.

cei vrednici de pedeapsă. Sau poate am voi ca Sodoma, după viciile acelea scârboase, să nu fi fost arsă, ca Ierusalimul să nu fi fost dărâmat, templul să nu fi fost pustiit după nebunia aceia înfricoşată a jidanilor contra Domnului? Cum s'ar fi putut întâmpla aceasta pe altă cale dreaptă decât prin mânile Romanilor cărora jidanii, duşmani propriei lor vieţi, predară pe Domnul nostru? Astfel furorile războiului se revarsă adeseori cu drept peste cei ce le-au meritat. Şi cuvintele: „Eu voiu omorî şi voiu face viu" se pot înţelege de cine voieşte în senzul de mai sus. Doar frica zideşte (îndreaptă) pe cei simpli. Şi cuvintele: „Eu voiu lovi şi voiu vindeca", privite în sine, sânt folositoare căci lovirea însuflă frică şi vindecarea îndeamnă la dragoste. Dar ele se pot înţelege şi în senz mai înalt: Eu voiu omorî pentru păcat şi voi face viu pentru dreptate. „Căci pe măsură ce se nimiceşte omul extern din noi, se înoeşte cel intern [1])". Deci el nu omoară pe altul şi face pe altul viu, ci tot pe acela îl face viu chiar prin ceea ce l-a omorît şi prin ceea ce loveşte, vindecă, după proverbul: „Tu îl vei bate cu nueaua, dar sufletul lui îl vei scăpa de moarte [2])". Carnea deci se loveşte pentru vindecarea sufletului şi păcatul se omoară pentru-ca dreptatea să trăiască. Astfel şi cuvintele: „Nenorocire a venit dela domnul peste porţile Ierusalimului", se explică dela sine. Ce fel de nenorocire? Vuetul carelor şi al călăreţilor.

Deci când auzim că „nici o nenorocire nu vine asupra nici unei cetăți netrimisă de Domnul", trebue să ştim că cu cuvântul nenorocire Scriptura exprimă o certare ce vine asupra păcătoşilor pentru îndreptarea greşelelor lor. „Căci Eu te-am necăjit", zice Domnul, „şi te-am umilit prin lipsă [3])" ca să te îndrept. El opreşte adecă nedreptatea înainte de ce ea întrece măsura, întocmai cum răvărsarea râului se opreşte printr'un zăgaz tare şi prin dig.

5. De aici boale peste cetăți şi popoare, seceta aeru-

---

[1]) II. Cor. 4, 16.
[2]) Prov. 23, A4.
[3]) Deut. 8, 3.

lui şi sterilitatea pământului şi toate necazurile mai grele ce lovesc pe fiecare în viaţă şi cari nu urmăresc alta decât împiedicarea creşterii răului. De aceea Dumnezeu trimite rele de felul acesta ca prin ele să oprească naşterea adevăratelor rele. Astfel suferinţele trupeşti şi necazurile din afară sânt născocite cu scopul înfrânării păcatului. Prin urmare Dumnezeu desfiinţează răul, dar nici decum răul nu este dela Dumnezeu, doar şi medicul vindecă boala, dar nici decum nu scoposeşte îmbolnăvirea corpului. Dărâmarea cetăţilor, cutremurele de pământ şi puvoaiele, înfrângerile oştirilor, scufundările de corăbii, cu un cuvânt orice fel de nimiciri de multe vieţi omeneşti, fie pricina lor pământul, marea, aerul, focul sau oricare altă pricină, toate acestea se întâmplă cu scopul înţelepţirii celor ce supravieţuiesc. Dumnezeu pedepseşte răutatea mulţimei prin pedepse asupra multora. De aceea răul propriu, păcatul, care cu deosebire meritä numirea de rău, atârnă de libera noastră voie, doar zace în voia noastră să ne ferim de răutate sau să facem răul. Dintre celelalte rele, unele vin asupră-ne ca încercări pentru arătarea bărbăţiei noastre, aşa despoiarea lui Iov, pierderea tuturor avuţiilor lui într'o singură clipă, suferinţa lui din pricina bubelor; altele ne lovesc ca mijloace de vindecare a păcatului, aşa ruşinea asupra casei lui David prin care a ispăşit pofta sa nelegiuită. Mai cunoaştem apoi şi un alt fel de rele grozave, date de dreapta judecată alui Dumnezeu pentru încuminţirea celor prea aplecaţi spre păcat, aşa a înghiţit pământul pe Datan şi Abiron, deschizând înfricoşatele sale adâncuri [1]). Atunci prin felul acesta de pedeapsă ei nu s'au făcut mai buni — cum s'ar şi fi putut aşa ceva pentru cei ce pogorau în iad? — dar ceilalţi s'au încuminţit prin pilda aceasta. Aşa şi Faraon s'a înecat cu întreaga lui oştire, aşa au fost stârpiţi şi locuitorii Palestinei. Dar deşi apostolul zice cândva: „Vase ale mâniei, pregătite spre pierzare [2])“, să nu credem că Faraon a fost o făptură rea (astfel vina s'ar arunca mai degrab asupra Făptuitorului), ci când auzim „vase“, trebue

[1]) Num. 16, 31.
[2]) Rom. 9, 22.

să ştim că fiecare dintre noi a fost creat bun pentru ceva. Şi cum în casa cea mare (biserica) un vas este de aur, altul de argint, altul de lut şi altul de lemn (libertatea voei fiecăruia are doar oarecare asemănare cu una din materiile acestea) şi vasul de aur se aseamănă omului cu moravuri curate şi lipsite de prefăcătorie, vasul de argint este cel după vrednicie mai mic decât cel dintăiu, iar vasul de lut este cel ce cugetă la cele pământeşti şi bun de spart, pe când cel de lemn se aseamănă omului ce uşor se păteazâ cu păcate şi devine materie pentru focul de veci. În înţelesul acesta este „vas al mâniei“ omul ce ca vasul primeşte toate amăgirile diavolului şi din pricina mirosului rău de pe urma putrejunii nu poate servi la nimic, ci este vrednic de nimicire şi pierzare. Pentrucă Faraon trebuia dat pierzării, Stăpânul precaut şi înţelept al sufletelor a hotărît să-l facă vestit şi cunoscut tuturora, ca măcar prin nenorocirea sa să fie folositor celorlalţi, el singur fiind fără scăpare pierdut din pricina marii sale răutăţi : Dumnezeu a învârtoşat inima lui, mărind răutatea lui prin răbdare şi prin amânarea pedepsei, pentruca prin culmea răutăţii lui să se arate în el dreptatea judecăţii divine. De aceea începând cu chinuri mari şi necontenit înmulţind şi sporind pedepsele, n'a frânt îndărătnicia lui, ci a aflat că dânsul disprețuia pe Dumnezeu și îndelunga lui răbdare şi se obicinui cu necazurile trimise asupra-i. Și nici aşa nu l-a dat pe el morții până-ce nu s'a aruncat singur în pierzare, îndrăznind în mândria inimei sale să meargă pe calea drepţilor, închipuindu-şi că marea roşie îi va îngădui trecerea ca şi poporul lui Dumnezeu.

Cunoscând deci acestea dela Dumnezeu şi felurile relelor cunoscându-le din proprie experienţă, cunoscând apoi că răul adevărat este păcatul şi sfârşitul lui moartea şi că răul părut, din cauza durerei pricinuite simţirii, are puterea binelui, ca de pildă suferinţele primite cu scopul înlăturării păcatului ale căror fructe sânt mântuirea vecinică a sufletelor, să încetăm a cârti împotriva economiei divine! Peste tot, nu-ţi închipui că Dumnezeu ar fi fost autorul răului şi nici că ar exista o fiinţă pro-

prie a răului. *Doar răul n'are existență ca un animal oarecare, nici nu-i putem atribui ființă proprie și adevărată, căci răul este lipsa binelui.* Ochiul a fost creat, dar orbia s'a născut numai prin pierderea ochilor. Astfel dacă natura ochiului n'ar fi fost supusă stricăciunii, orbia nu s'ar fi putut naşte. Aşa nici răul n'are fiinţă proprie, ci se naşte pe urma stricăciunilor sufletului. Răul nu este nici necreat cum își închipuie cei fără de Dumnezeu, cari aseamănă natura binelui cu cea a răului ca şi cum ambele ar fi fără de început şi mai înainte decât creaţiunea. Dar răul nu este nici creat. Căci dacă toate sunt dela Dumnezeu, cum poate naşte răul din bine? Doar nici urâtul nu naşte din frumos, nici răutatea din virtute. Cetește crearea lumii şi vei găsi acolo că „toate erau bune şi bune foarte [1]) ". Deci răul n'a fost creat deodată cu cele bune. Dar nici făptura cuvântătoare n'a fost creată de Dumnezeu în amestec cu răutatea. Căci dacă cele trupeşti n'au fost zidite în amestec cu răul, cum s'ar putea ca cele sufleteşti, atât de deosebite prin curăţenie şi sfințenie, să aibă fiinţă comună cu răutatea? Totuşi, răul există şi își răspândeşte lucrarea sa în largă măsură peste întreaga viaţă. De unde deci își are răul obârşia, se întreabă, dacă nu este nici fără de început şi nici creat?!

6. O altă întrebare să răspundă cei ce întreabă astfel: De unde sânt boalele? De unde slăbiciunile trupului? Boala doar nici nu este necreiată, dar nici făptura lui Dumnezeu. Dimpotrivă, toate au fost create cu însuşiri potrivite firii lor, ele au văzut viața cu mădulare depline, dar şi-au câştigat boale prin abatere dela natură. Doar ele pierd sănătatea sau prin nutrimânt rău sau din altă pricină dăunătoare. Astfel Dumnezeu a creat trupul, nu însă boala, tot aşa şi sufletul l-a creat Dumnezeu, dar nu păcatul. Sufletul însă s'a stricat, părăsind starea sa naturală.

Dar ce a fost pentru suflet binele cel mai de seamă? Legătura cu Dumnezeu şi unirea cu El prin dra-

---

[1]) gen. 1, 31.

goste, pe care părăsindu-o, sufletul a fost stricat prin multe feluri de boale şi des repeţite. Dar de ce este sufletul peste tot în stare să facă răul? Pentrucă are voie liberă, însuşirea cea mai potrivită naturii sufleteşti. Deslegat de orice silă şi primind dela Creator o viață atârnată numai de propria putere, căci era creat după chipul lui Dumnezeu, sufletul înțelege binele şi cunoaşte plăcerea lui şi are libertatea și puterea să rămână în privirea binelui şi în plăcerea celor sufleteşti, păstrând viaţa corespunzătoare naturei sale, dar tot aşa are puterea de a se abate cândva dela bine. Aceasta i se întâmplă, când săturat de plăcerea fericită şi îngreuiat ca de un fel de somn se abate dela cele cereşti şi se alipeşte cărnii pentru plăcerile ruşinoase ale simţurilor.

7. Adam era oarecând în înălţime, nu prin locul unde petrecea sufletul. Iudată-ce fu înzestrat cu suflet şi-şi ridică ochii în sus spre ceriu, el fu cuprins de bucurie mare de cele ce vedea şi de dragoste neţărmurită pentru Binefăcătorul său care îi dădu ferecirea vieţii vecinice şi-l aşeză în bucuriile raiului, care îi dădu stăpânire asemenea îngerilor și-l făcu părtaş la masa arhanghelilor şi-l învrednici să asculte glasul dumnezeesc. Pe lângă aceasta el se bucura de deosebitul scut a lui Dumnezeu şi de binefacerile lui. Dar peste scurtă vreme, săturat de toate şi ca și cum s'ar fi mândrit în preasăturare, el alese plăcerea părută ochilor săi trupeşti înaintea frumuseţii sufleteşti şi săturarea pântecelui a crezut-o mai preţioasă decât bucuriile sufleteşti. Și degrabă a fost dat afară din raiu, a pierdut viaţa aceia fericită şi nu din silă, ci din necumințenie s'a făcut rău. Deci el a păcătuit din rea voinţă, dar a murit din pricina păcatului. „Căci răsplata păcatului este moartea [1])". Cu cât adecă s'a îndepărtat de viată, cu atât s'a apropiat de moarte. Doar viaţa este Dumnezeu, iar pierderea vieţii acesteia este moartea. Astfel singur Adam şi-a pregătit moartea prin îndepărtarea dela Dumnezeu, cum zice şi Scriptura: „Iată cei ce se îndepărtează vor pieri [2])".

[1]) Rom. 6, 20.
[2]) Ps 72. 27.

Astfel nu Dumnezeu a creat moartea, ci noi înşi-ne neam câştigat-o prin răutatea minţii noastre. Şi Dumnezeu nici nu a împiedicat pornirea noastră din cauza celor spuse mai dinainte, adecă să nu păstreze în noi o boală nemuritoare. Tot aşa un vas de lut curgător nu se pune mai degrab la ars (pentru a se păstra) decât după îndreptarea stricăciunii prin formare din nou.

Dar se spune de ce n'am fost creaţi cu neputinţă de a păcătui, încât nici cu voia noastră să nu putem face păcatul? Pentrucă nici noi nu privim pe slujitorii noştri dispuşi la treabă când îi ţinem legaţi, ci numai atunci când îi vedem făcându-şi din bună voie datoria. Aşa nici lui Dumnezeu nu-i place lucrul silit, ci numai cel făcut din virtute. Virtutea însă se naşte din voie şi nu din silă. Voia purcede din puterea noastră şi ce zace în puterea noastră constitue libera noastră determinare. Care deci aruncă Creatorului că nu ne-a făcut din fire cu neputinţa de a păcătui, nu face alta ceva decât să preţuiască mai mult firea necuvântătoare decât cea cuvântătoare, cea nemişcată şi lipsită de voinţă mai mult decât cea înzestrată cu voinţa şi activă.

Digresiunea aceasta a fost necesară, ca nu cumva căzând în cugetări deşerte să ne scape nu numai ce voiam să aflăm, dar pe deasupra să pierdem şi pe Dumnezeu. Să încetăm de a născoci lucruri mai bune decât cele create de El! Căci deşi pricinele pentru întocmirile Lui singulare ne scapă totuşi un singur adevăr să ni-l întipărim în minte şi anume acesta: *Nici un rău nu se naşte din bine.*

8. La întrebarea aceasta se adauge prin şirul cugetării acuma şi întrebarea despre diavolul. De unde să fie diavolul dacă relele nu sânt dela Dumnezeu? Ce credem noi? Credem că şi pentru chestiunea aceasta ne sânt suficiente pricinile amintite pentru răutatea oamenilor. Căci din care pricină este omul rău? Prin propria libertate. De unde este diavolul rău? Din aceeaşi pricină, căci şi el avea viaţă liberă şi era în puterea lui, sau de a rămâne în unire cu Dumnezeu sau de a se abate dela bine. Gavriil este înger şi fără curmare a

rămas în unirea cu Dumnezeu. Și Satan era înger, dar el a căzut cu desăvârşire din starea sa dela început. Pe acela libertatea l-a reținut în ceruri, pe acesta propria sa voie l-a aruncat de acolo. Doar şi acela a putut să se abată, iar acesta a putut să nu cadă. Pe acesta l-a scăpat dragostea sa neţărmurită faţă de Dumnezeu, iar pe acela l-a făcut lepădat îndepărtarea sa dela Dumnezeu. *Acesta este răul, înstrăinarea dela Dumnezeu.* O mică mişcare a ochiului ne face să fim în soare sau în umbra trupului nostru. Cel ce priveşte încolo este îndată luminat, iar cel ce se îndreaptă spre umbră numai decât este cuprins de întuneric. Astfel diavolul este rău, pentrucă prin voia sa şi-a câştigat răutatea, iar nu din pricina firii sale contrare binelui. De unde apoi lupta lui împotriva noastră? El era deschis pentru orice răutate şi astfel a primit în sine şi boala pizmei şi a pizmuit bunăstarea noastră. Căci el n'a putut suferi viaţa noastră lipsită de necaz în raiu şi înşelând omul cu viclenie şi uneltiri, folosindu-se în scopul acesta de pofta ce o avea de a fi asemenea lui Dumnezeu, i-a arătat pomul, făgăduindu-i că dacă va mânca din el va fi asemenea lui Dumnezeu. „Căci dacă veţi mânca", zice el, „veți fi ca şi Dumnezeu, cunoscând binele şi răul [1])". Prin urmare el n'a fost creat duşmanul nostru, ci din pizmă ni s'a făcut duşman. Văzându-se adecă aruncat din ceata îngerilor nu putea suferi să vadă pe omul pământean ridicânduse la vrednicia aceea a îngerilor prin propășirea sa în virtute.

9. Dupăce diavolul ni s'a făcut duşman, Dumnezeu a întărit şi în noi duşmănia faţă de el când a rostit către vietatea de care diavolul s'a folosit la înşelăciune cuvintele de amenințare împotriva lui: „Duşmănie voiu pune între tine şi seminţia ei [2])". Căci în adevăr însoţirile rele sânt stricăcioase, doar există legea aceasta a prieteniei ca ea să se nască numai între oameni. De aceea cu drept cuvânt se spune că „prieteniile rele

---

[1]) Gen. 3, 5.
[2]) Gen. 3, 15.

strică moravurile bune [1])". Cum în locurile nesănătoase aerul respirat pricinueşte locuitorilor boale ascunse, aşa şi obiceiul rău molipseşte sufletele cu rele mari, deşi stricăciunea nu se observă îndată. De aceea duşmănia noastră împotriva şarpelui este neîmpăcată. Dar dacă mijlocul este vrednic de atâta ură, cu atât mai mare va fi duşmănia noastră împotriva celui ce s'a folosit de el? Dar ce scop avea în raiu, se spune, pomul prin care diavolul avea să ne lovească? Căci dacă n'ar fi avut nada înşelăciunii, cum ne-ar fi adus la moarte prin neascultare? Răspundem pentrucă *a trebuit să avem o poruncă pentru încercarea ascultării noastre.* Deaceea era o plantă bineroditoare de fructe frumoase, pentru-ca prin cumpătarea plăcerii să arătăm virtutea stăpânirii de sine şi să fim cu dreptul învredniciţi de răsplata pentru răbdare. Dar urmarea gustării n'a fost numai călcarea poruncii, ci şi cunoaşterea goliciunii. „Căci au mâncat", este scris, „şi li s'au deschis ochii şi au cunoscut că erau goi [2])". Şi a fost de trebuinţă ca omul să nu cunoască goliciunea pentru-ca mintea lui să nu fie abătută de grija pentru întregirea lipsurilor, cugetând la vesminte şi la acoperirea goliciunii, şi astfel prin grija corpulni peste tot să se îndepărteze dela Dumnezeu. Dar de ce nu i s'au creat omului dela început şi îmbrăcăminte? Pentrucă acestea nu se cuvenia să fie nici naturale, nici pregătite prin măestrie. Doar acoperemintele naturale sânt proprii animalelor, aşa penele, părul, şi pielea groasă, bună pentru scutirea de frig şi de căldură. Animalele nu se deosebesc în fiinţă unele de altele, toate având aceeaşi natură, pe când pentru om se cuvenia să primiască în măsura dragostii sale faţă de Dumnezeu bunuri mai mari ca răsplată. Pe de altă parte, hainele pregătite prin măestrie ar fi fost pentru el prilej de grijă şi nelinişte ceea ce tocmai trebuia evitat ca ceva apăsător pentru om. De aceea şi Domnul, aducându-ne aminte de viaţa din raiu, încearcă să în-

[1]) I Cor 15. 33, Versul: φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί — Corrumpunt mores bonos colloquia mala.

[2]) Gen. 3, 7.

lături grija prea mere a vieţii prin cuvintele: „Nu vă îngrijiţi prea mult pentru viaţa voastră, ce să mâncaţi, nici pentru corpul vostru, cu ce să vă îmbrăcaţi [1])“. Nici din natură deci nu se cuvenia pentru el să aibă acopereminte, nici pregătite prin măestrie, ci după probarea virtuţii sale i s'ar fi pregătit omului alte haine ce aveau să strălucească prin harul lui Dumnezeu şi să arunce raze ca hainele luminoase ale îngerilor, întrecând cu strălucirea lor varietatea florilor şi lucirea scânteietoare a stelelor. De aceea omul n'a avut dela început haine, căci îi erau păstrate răsplăţi ale virtuţii a căror câştigare a fost împiedicată de cursele diavolului. Duşman deci ne este diavolul din pricina vechii noastre căderi prin unel-tirea lui. Dumnezeu ni-a poruucit lupta împotriva lui şi noi prin ascultare trebue s-o înoim pentru-ca în sfârşit să triumfăm împotriva contrarului. O, dacă nu s'ar fi făcut diavol, ci ar fi rămas în starea în care a fost aşezat dela început de Stăpânul! Dar fiindcă a căzut, el s'a făcut duşman lui Dumnezeu şi oamenilor creaţi după chipul lui Dumnezeu (doar el de aceea este urâtor de oameni, pentrucă este duşman şi lui Dumnezeu). El ne ureşte ca moştenitori ai Stăpânului şi ca chipuri alui Dumnezeu. Astfel îngrijitorul înţelept şi prevăzător de cele omeneşti s'a folosit de răutatea lui pentru exercitarea în tărie a sufletelor noastre, cum medicul se foloseşte de veninul viperei pentru pregătirea de leacuri folositoare.

Cine a fost deci diavolul? Care starea lui, ce mărirea lui şi peste tot, de unde vine numele de satan? Satan este numele lui pentrucă se împotriveşte binelui, căci aceasta înseamnă cuvântul în limba evreiască cum ştim din cărţile regilor unde cetim: „Căci Domnul i-a sculat lui Solomon un satan (împotrivitor) în Ader, regele Sirilor [2])“. Diavol însă se numeşte pentrucă este ajutorul nostru la păcat şi pârâtorul, el se bucură de pierzarea noastră şi ne păreşte pentru relele făptuite. Firea lui însă nu este trupească cum zice apostolul: „Lupta noastră

[1]) Mt. 6, 25.

[2]) I. Reg. 11, 14.

nu este împotriva sângelui şi a trupului, ci împotriva spiritelor răutăţii [1])". Mărirea lui este cea a unui domnitor căci este scris: „Împotriva domniilor şi a puterilor şi împotriva stăpânilor lumii întunericului acestuia [2])". Locul domniei lui este în aer cum spune acelaş apostol: „Urmând pe domnitorul stăpâniei aerului, spiritul ce lucrează acum în fiii neascultării [3])". De aceea el se numeşte şi principele lumii, căci domnia lui se întinde în jurul pământului. Şi aşa zice Domnul: „Acum este judecata lumii acesteia, acum principele lumii acesteia se va arunca afară [4])". Şi apoi: „Iată vine principele lumii acesteia, dar în mine nu va găsi nimic [5])".

10. Dar pentrucă se spune despre oştirea diavolească: „Spiritele răutăţii sânt în ceriu" [6]), trebue să ştim că Scriptura numeşte adese aerul ceriu, ca de pildă: „Paserile ceriului [7])" sau: „Se urcă până la ceriu [8])", ei se înalţă adecă sus în aer. Astfel şi Domnul „a văzut pe satana ca un fulger căzând din ceriu [9])", adecă căzând din locul stăpânirii sale şi ajungând jos pentru a fi călcat de cei cu nădejde în Christos. Doar el a dat putere învăţăceilor săi de a călca peste şerpi şi scorpii şi peste toată puterea vrăjmaşului [10]). Deci abia după răsturnarea tiraniei lui urgisite şi după curăţirea spaţiului pământesc prin patima Mântuitorului, care a împăcat cele pământeşti şi cele cereşti, ni se vesteşte împărăţia ceriurilor, căci zice Ioan: „S'a apropiat împărăţia ceriurilor [11])", iar Domnul vesteşte în tot locul Evangelia împărăţiei şi chiar mai înainte ingerii cântau: „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace [12])", iar cei ce se bucurau la întrarea Domnu-

---

[1]) Ef. 6, 12.
[2]) Ibid.
[3]) Ef. 2, 2.
[4]) Ioan 12, 31.
[5]) Ioan 14, 30.
[6]) Ef. 6, 12.
[7]) Mt. 6, 26.
[8]) Ps. 106, 26.
[9]) Lc 10, 18.
[10]) Lc. 10. 19.
[11]) Mt. 3, 29.
[12]) Lc. 2, 14.

lui în Ierusalim strigau şi ei: „Pace în ceriuri şi mărire întru înălţime [1])“. Şi peste tot nenumărate sânt glasurile de învingere ce vestesc nimicirea desăvărşită a vrăjmaşului, încât acolo sus nu ne mai aşteaptă (nici o luptă, nici o întrecere, nu mai este nici un duşman care să ne abată dela viaţa cea fericită, ci de acuma vom avea moştenirea netulburată şi vom gusta pururea din pomul vieţii de care a avea parte dela început am fost împiedicaţi de uneltirile şarpelui. „Şi Dumnezeu a pus sabia de foc să păzească calea la pomul vieţii“. Fie ca să trecem nestingheriţi pe lângă aceasta şi să întrăm înlăuntru, pentru a ne face părtaşi de bunurile vecinice în Christos Isus, Domnul nostru, căruia mărirea şi puterea în veci. Amin.

D. Spânu.

Trecerea la unie a sătenilor români din Boian.

(după acte şi documente oficiale)

III. (continuare)

Faima propagandei catolicismului greco-unit galiţian împotriva Bisericii ortodoxe din Bucovina se răspândi până'n Viena, inima Austriei.

Presa vieneză începu, prin Mai 1856, o polemică interesantă pe această temă. Ziarele politice mai însemnate ale Vienei se împărţiră în *două tabere* discutând şi judecând asupra mişcării religioase din Boian. Unele susţineau mai mult sau mai puţin punctul de vedere al legalităţii în această afacere, coudamnând propaganda agresivă a catolicismului faţă de Biserica ortodoxă din Austria, şi în deosebi din Bucovina, iar altele apărau şi sprijineau acţiunea catolicilor galiţieni din Bucovina.

Mai ales ziarul semioficios „*Österreichische Volkszeitung*“ publică articole, trimise de corespondenţi nenumiţi din Cernăuţi, cari aveau tot interesul să zugrăviască

---

[1]) Lc. 19, 38.

agitaţiunile nelegiuite şi fanatice ale lui Chlibowicki împotriva Bisericii ortodoxe pentru cercurile conducătoare austriace şi autorităţile centrale din Viena, *ca „o trecere de bună voe a comunei Boian la catolicism“*, şi a o prezenta ca un *„fapt îndeplinit“* şi *„legal“*, demn de sprijinul tuturor factorilor competenţi ai Statului catolic austriac.

Astfel publică acest ziar în N-rul din 25 Mai 1856 următoarea notiţă tendenţioasă despre afacerea religioasă din Boian :

„In 18. l. c. episcopul Hacman plecă, împreună cu un profesor de Teologie, la Boian, spre a abate pe foştii săi diecezani dela intenţiunea lor.

„Se prezentară vreo 60 oameni dintre aceia, cari încă nu s'au fost hotărît pentru unie.

„Urmarea a fost, că chiar şi dintre aceştia sau mai anunţat apoi încă 40 persoane pentru trecerea la unie, şi astfel stau acuma 400 familii la pragul slujbei dumnezeeşti catolice ; participarea lor desăvărşită însă e împiedicată încă prin anumite întărzieri [1])“.

Österreichische Volkszeitung, fu combătută însă în această chestiune de către ziarul vienez *„Wanderer“*, care publică în 5 Iunie 1856, sub titlul de „Trecerea la unie a comunei greceşti din Boian“ următoarea corespondenţă din Cernăuţi :

„Ştirea publicată mai întâi de „Wanderer“ şi reprodusă apoi şi de către alte ziare vieneze, între cari şi de „Österreichische Volkszeitung“, despre trecerea la unie a unei fracţiuni însemnate a comunei româneşti Boian e fără îndoială bazată pe adevăr, care însă fu povestit prea ştirbit şi într'un chip superficial.

„Din această cauză merită să fi discutat mai deamăruntul.

„Sătenii români din fruntaşa comună Boian, cari de ani dearândul se ceartă cu dominiul lor de odinoară pentru posesiunea unor câmpii considerabile şi a unui imaş, pe cari le reclamă pentru sine, şi nemulţumiţi întru-câtva şi cu pretenţiunile parohului lor de ritul ortodox de până acuma, crezură, că printr'o schimbare a confesiunii îşi

---

[1]) Ziarul cit. la dos. „Boianer Religionsübertritt“ în Arh. Stat. Cern.

vor realiza mai uşor pretenţiunile lor susamintite împotriva proprietarului moşiei din Boian, şi se vor face astfel părtaşi şi de ocuparea unei parohii mai puţin costisitoare.

„Aceste perspective, făcute şi mai ispititoare *prin promisiunea unei scutiri de biruri* pe 3 ani, ba chiar pe mai mulţi ani, precum şi *a unei bisericii noui*, mult mai frumoase, şi *a altor foloase* bătătoare la ochi, să fi îndemnat o parte a comunei Boian de a-şi exprima dorinţa să fie primită în sinul bisericii greco unite.

„Dar scurtă vreme după exprimarea acestei dorinţi *cei mai mulţi dintre cei ce au iscălit că trec la unie*, dupăce fură luminaţi asupra adevăratei situaţii au *început a-şi retrage pasul făcut prea grăbit* şi a se împăca iarăşi cu biserica mamă.

„Dar nu-şi putură împlini acest gând, căci acum *li se spune, că exprimarea dorinţei lor de a trece la unie e trimisă deja Impăratului, şi cei ce şi-ar retrage-o s'ar face vinovaţi de ofenza Majestăţii împărăteşti, şi astfel ar trebui să se aştepte la o pedeapsă grea.*

„Mustraji de conştiinţă şi de groaza pedepsei, şi nefiind în stare a afla o cale mijlocitoare între biserică şi monarh şi între convingerea şi folosul lor pământesc, bieţii săteni, în încurcătura lor, începură târgueli cu conştiinţa lor puţin religioasă, cari continuă încă, fără să se poate prevedea cu siguranţă deznodământul lor.

„Această întâmplare a fost de mai multeori până acuma obiectul unor plângeri către Guvernul provincial din partea P. Sf. Episcopului ort. orient. al provinciei noastre.

„Intreaga Bucovină priveşte în aşteptare încordată spre efectul acestor plângeri şi spre originea ciudată şi regretabilă şi cursul întreg al acestei treceri încă nehotărîte.

„Cu acest prilej trebue să ne îndreptăm mai ales împotriva ziarului „*Österreichische Volkszeitung*“ care, în loc să observe în această luptă o atitudine mijlocitoare, toarnă *olei peste flăcări. Acest ziar politic, numind Biserica greco-orientală*, care numără în Austria $3^1/_2$ milioane de credincioşi, *o biserică „schizmatică“*, *uită* principiul

egalei îndreptăţiri a tuturor bisericilor în Stat precum și faptul, că ambele biserici, cea greco-orientală şi cea romano-catolică se acuză reciproc de sute de ani de schizmă".

„Ceiace e permis însă teologului din punct de vedere dogmatic, *n'are voe să o facă nici într'un caz politica*, care pleacă dela punctul de vedere al *utilităţii*, și cu atât mai puţin sub împrejurările actuale.

„Dar nu numai în lăuntrul Ţării e aşteptată cu nerăbdare atitudinea în această controverză a celor două biserici, dintre cari una e aici în majoritate covârşitoare faţă de cealaltă.

„După toate probabilităţile se va întâmpla, că *sfârșitul acestei certe se va socoti foarte mult la organizarea iminentă a situaţiei religioase a diferitelor confesiuni din Moldova și Valahia. Căci e lucru ştiut, că pilda dată de cei mari aţâţă prea uşor mania de a imita la cei mai mici.* „Deci nu stăm deloc la îndoială de a da curs acestei lămuriri a corespondentului nostru, în ziarul nostru cu atât mai degrabă, că afacerea încă nu e hotărîtă [1])".

IV.

Pe la începutul anului 1857 indignarea întregei populaţiuni ortodocse-române din Bucovina împotriva agitaţiunilor abuzurilor şi batjocurilor din partea preoţimei catolice-unite faţă de Biserica ortodoxă îşi ajunse culmea.

Biserica noastră strămoşească se afla în cea mai mare primejdie nu numai în Boian, ci în Bucovina întreagă.

Toate protestele, intervenţiile şi memoriile episcopului Hacman şi ale Consistorului său, înăintate diregătoriilor austriace mai înalte, ba chiar şi Curţii imperiale din Viena, rămaseră fără nici un efect binefăcător pentru Biserica noastră.

Sub aceste împrejurări *toată boerimea română din Bucovina întreagă* se hotărî să sară în ajutor episcopului şi clerului ortodox întru apărarea bisericii noastre străbune împotriva uneltirilor şi prigoanelor veneticilor galiţieni uniţi.

---

[1]) „Wanderer" Nr. 255/56 la dos. cit. în Arh. Stat. Cernăuţi.

In 15 Februarie 1857 boerii români se adunară din toate ţinuturile bucovinene *la Cernăuţi.* Aici ei compuseră şi votară un memoriu, pe care-l iscăliră toţi şi-l trimiseră direct către Impăratul Franz Iosef I. la Viena, cerând scutul împărătesc pentru Biserica ortodoxă a ţării.

E prea interesant acest document, care ne dă o icoană preţioasă a acestor vremuri de prigoană şi de umilire a neamului românesc din Bucovina din partea stăpânirii vitrege austriace şi a străinilor oploşiţi la noi, decât să rămâie îngropat şi dat uitării între hârtiile mucegăite ale stăpânirii de tristă amintire.

De aceia îl voiu reda în întregime în şirele următoare.

„Majestatea Voastră c. c. !

„Locuitorii ducatului Bucovina, de când au ajuns sub cutele scutitoare ale Statului imperial austriac, au privit totdeauna de o datorie păstrarea credinţei şi a devotamentului lor faţă de Inaltul lor Monarh, în care stimează personificarea ordinei de Stat.

„Aceasta au dovedit-o ei printr'o supunere şi împlinire, fără de păreche, a datorinţelor lor cetăţeneşti şi printr'un spirit de jertfă, totdeauna gata de a urma chemării Impăratului în cele mai grele împrejurări ale vremii.

„O privire la trecutul celor 80 de ani de stăpânire va dovedi cu prisosinţă, că Bucovinenii n'au fost faţă de nici un popor al Monarhiei mai pre jos întru manifestarea sentimentelor lor patriotice.

„O durere nemărginită a trebuit deci să cuprindă sufletele credincioşilor străvechii Biserici ortodoxe-orientale a ţării, care formează majoritatea populaţiei acestei provincii, văzând, că, cu toată credinţa lor probată, cultul religios, moştenit dela strămoşi ca o comoară scumpă, e lăsat la cheremul agitaţiunilor demagogice ale unui fanatism ce dispreţueşte orice lege, ţinând la prozelitismul cel mai odios şi nici decum compatibil cu liniştea şi ordinea publică.

„Biserica ţării noastre a ajuns pe neaşteptate obiectul celor mai primejdioase uneltiri din partea unor indivizi,

cari se numesc „misionari ai bisericii greco-catolice“, de fapt însă abuzează de acest nume.

„Sate pacinice ortodoxe-ortentale sunt aţâţate la răzvrătire împotriva păstorilor lor sufleteşti. Cea mai mică neînţelegere dintre o comună parohială şi parohul ei se exploatează pentru scopul lor. Cea mai slabă scântee se aţâţă într'o flacără pustiitoare. Populaţia sătească, nebănuitoare şi scoasă din minte prin făgăduinţi materiale condamnabile, sau prin infricări formale, *e silită să se lepede* de biserica sa strămoşească, şi cei seduşi în acest chip sânt constrânşi a cere primirea lor, ca parohiani noui, greco-catolici, sau aşa numiţi „uniţi“, de către aceşti pretinşi misionari, cari, chiar înainte de trecerea obţinută prin înşelăciune, se bagă în chip nelegiuit şi samovolnic în drepturile şi funcţiunile păstoriei ortodoxe-orientale.

„Cu adânc respect subsemnaţii privesc religiunea nu numai ca un mijloc de mântuire, ci şi ca un fundament moral indispenzabil pentru caracter.

„Vai de *omul care se leapădă de credinţa sa moştenită dela părinţi.* Acel om, pierzând orice proptea morală şi nefiind supus sincer nici credinţei sale vechi nici celei noui, e expus celei mai crude vrajbe lăuntrice, şi astfel rămâne toată viaţa sa o minge de joc al patimilor sale, şi devine nu numai un fiu perdut al bisericei sale îndurerate, ci va fi *şi un cetăţean rău*, căci pentru dânsul totul, chiar şi lucrurile cele mai sfinte sunt vânzătoare. Un om de acest fel nu se va putea avânta nici când la conştiinţa unui patriotism gata la orice sacrificiu.

„Această stare jalnică a Bisericii dominante a Bucovinei nu aduce nimăruia nici un câştig. Căci o astfel de trecere confesională, căşunată prin făgăduinţa unor foloase lumeşti, prin ameninţări şi intimidări, iar nu prin puterea unei convingeri oneste în marginile legii, e fără valoare şi nu poate aduce nouii biserici nici cinste deosebită şi nici întărire.

„Această situaţie e însă o perdere dureroasă pentru Biserica ortodoxă-orientală a ţării, ai cărei credincioşi se corump în felul acesta, spre a-i determina să se clatine

şi să se înstreineze de vechea lor credinţă, spre a fi înglobaţi apoi la un rit strein.

„Acest fapt umple sufletele tuturor credincioşilor acestei biserici de cea mai vie îngrijorare, şi impune tuturor proprietarilor de moşii, mai jos iscăliţi, din Bucovina datoria, spre binele bisericii lor strămoşeşti strâmtorate, de *a invoca graţia Prea înaltă a libertăţii religioase, un drept preţios* de care, — o recunoaştem mulţumitor, — s'ă folosit Biserica noastră în chip neştirbit până acuma, şi care fu acordat pentru totdeauna Bisericii ort. orient a ţării *prin cuvântul împărătesc al* Maiestăţii Voastre Apostolice din anul 1851 (Patentul Prea Inalt din 31 | XII 1851.), precum şi prin cel al glorioşilor Înaintaşi ai Măjestăţii Voastre dela începutul domniei lor asupra acestei ţări.

„Binevoiască Maiestatea Voastră i. r. Apostolică a îngădui prea supuşilor credincioşi ai Bisericii ort. orientale a Bucovinei să supună la treptele Inaltului Tron împărătesc, aşezat pe temelia de fer a dreptăţii, expresia marei lor temeri de o dispoziţiune a Ministerului de Culte din 7 Iuli 1855 No. 10.194, care a înrăutăţit numai această stare de lucruri.

„O neînţelegere, izbucnită anul acesta într'o comună rurală a acestei ţări, între săteni şi între păstorul lor sufletesc, îndemnă o mică parte dintre ei, să-şi anunţe intenţia de a trece la Biserica greco-catolică.

„Legea însă (Decretul ministerial din 30 Ian. 1849) cere pentru valabilitatea trecerii confesionale *o declaraţie individuală* în acest caz, *repeţită de două ori în faţa parohului local şi în prezenţa duor martori.*

„Comunei parohiale din Boian, care, după înlăturarea motivelor ei de plângere, s'a împăcat iarăşi, demult, cu biserica sa veche, i s'a atras atenţia asupra acestei cerinţi a legii pentru valabilitatea oricărei treceri confesionale din partea unei comisiuni, anume alcătuite spre acest scop de către Guvernul provincial al Bucovinei.

„Comuna parohială însă a crezut, că nu mai are trebuinţă să se folosească de ea.

„Astfel vechea pace religioasă fu iarăşi restabilită în Boian şi liniştea se sălăşluise din nou în comună.

„Dar deodată credincioşii Bisericii ort. orient. fură înspăimântaţi prin ordinul Ministerului din 7 luli 1856 No. 10.194, prin care se porunci, împotriva dispoziţiunilor clare ale legii din 30/I 1849, să se trimită la Boian altă comisiune, care, în lipsa unei declaraţii a voinţei de trecere confesională, repeţite de două ori în faţa preotului vechi, să facă o simplă întrebare protocolară între membrii comunei parohiale, cari ameninţaseră la început cu trecerea.

„In tot cursul uneltirilor duşmănoase împotriva Bisericii ortodoxe-orientale a Bucovinei şi a subminării ei din partea clerului greco-catolic, *credincioşii* acestei biserici, deşi într'o situaţiune atât de supărătoare, *nu-şi perdură nici decum încrederea* lor plină de curaj şi de convingere că dreptatea e pe partea lor, *în Atotputernicul Dumnezeu, şi în scutul* Guvernului Statului austriac.

„Cu atât mai crudă însă li-a fost durerea căuzată de acest decret Ministerial, care cuprinde în sine o abatere deosebită dela legalitate în dauna cultului lor, şi ameninţă în chipul cel mai primejdios existenţa bisericii lor, care fu garantată odinioară prin Inalta graţie Impărătească şi prin legile Statului. Astfel se întăreşte *mulţimea* în părerea rătăcită, răspândită cu hărnicie din partea adversarilor, că autorităţile publice ar fi dispuse, acuma după încheerea Concordatului (cu Vaticanul), să lase Biserica ort. orientală fără nici un scut, în voia sorţii, permiţând Bisericii greco-catolice, preferate, să se înalţe peste ruinele ei (a Bisericii ort.).

„Majestatea Voastră î. r. !

„Noi, supuşii credincioşi ai bisericii dominante a Bucovinei, am încerca înzădar să ni exprimăm prin cuvinte sentimentele noastre de temere şi de îngrijorare, de cari suntem cuprinşi în faţa primejdiilor tot mai mari, de cari e ameninţat cultul nostru din partea Bisericii greco-catolice.

„Urmând însă îndemnului conştiinţei noastre ţinem

de o dătorie să ne apropiem cu adânc respect de treptele Prea Inaltului Tron Impărătesc, spre a ni arăta cu încredere fiască inimii iubitoare a Majestăţii Voastre Apostolice durerea noastră nemărginită.

„Căci nici când n'am putea să abandonăm gândul fericitor, că *grelele încercări ale bisericii* noastre s'au *abătut asupra ei fără ştirea Majestăţii Voastre.*

„Nicicând, până la ultima noastră suflare, n'am putea lepăda credinţa noastră, izvorul singurei noastre mângăeri, că Majestatea Voastră Apostolică nu va refuza gestul de dreptate şi de graţie ce-l cerem *pentru credinţa veche creştină a unui popor credincios, care ţine la ea cu toată puterea şi ardoarea unei convingeri religioase moştenite şi o venerează ca pre bunul său cel mai preţios, care i-i mai scump şi mai drag decât însăşi viaţa. Această credinţă* e *pentru neamul nostru cu atât mai sfântă*, că *ea singură numai l-a luminat* şi *l-a mângăiat în cursul lungei nopţi a unui trecut barbar*, şi *singură ea* numai *a salvat de peire pe mărturisitorii ei credincioşi* în mijlocul nenumăratelor *primejdii*, cari îi ameninţau cu înghiţirea deatâtea ori în cursul veacurilor, în lupta lor cu necredinţa, *mijlocindu-li scutul minunat al lui Dumnezeu Celui Atotputernic şi Atotîndurat. Fie-ne deci preagraţios îngăduit*, pe lângă exprimarea dragostei noastre adânci pentru sfântul nostru cult religios şi a agitării înspăimântătoare şi dureroase, de care fu cuprinsă întreaga populaţie a Bucovinei, aparţinătoare Bisericii ortodoxe-orientale a ţării acesteia, *să întemeiem, noi credincioşii boeri, rugămintea noastră aceasta, pe convingerea* adâncă, *că numai o zugrăvire* inexactă a situaţiei adevărate a chestiunii din partea primei anchete locale a putut prileji năcazurile momentane ale Bisericii ţării noastre, şi că indiferentismul religios nu poate fi aprobat nici de forul intern al conştiinţei, nici de către cel al Statului.

„Cu cea mai neclintită *încredere* în îndurarea şi graţia Majestăţii Voastre Apostolice î. r., arătată deatâteaori faţă de Bucovina, *cu încredere în virtutea domnitoare*, înăscută Inaltei Case imperiale, *şi a iubirii de*

dreptate, dătătoare de fericire, *care face parte egală de stimă* şi consideraţiune religiei moştenite *a fiecărui popor* al Monarhiei ajuns sub stăpânirea Austriei, şi bazându-ne pe adânca evlavie, săditā de Provedinţa cea Atotîndurată în Casa glorioasă de Habsburg, spre fericirea popoarelor încredinţate sceptrului Ei ca o moştenire netrecătoare, *cutezăm*, *credincioşii boeri ai Bucovinei*, *să recomandăm ameninţata noastră credinţă strămoşască scutului ocrotitor*, garantat prin cuvântul împărătesc al Majestăţii Voastre Apostolice, şi cerem: *Interzicerea şi pedepsirea* preagraţioasă *a oricărui chip nelegiuit de a face prozeliţi din partea clerului greco-catolic, desfiinţarea decretului Ministerial amintit, din 7 Iuli* 1856 No. 10.194, *observarea strictă a legii privitoare la trecerile confesionale, şi restabilirea păcii religioase, zdrunciunată în Bucovina întreagă*".

„Cernăuţi în 15 Februarie 1856." [1])

Iscălesc apoi următorii boeri: „*Doxachi de Hormuzachi*, Teodor cav. de Buchenthal, Ioan de Criste, *Nicolai* de *Flondor*, *Alexandru baron Petrino*, Mihael cav. de Zotta, Emanuel cav. de Stârcea, Nicolai Costin, Alexandru de Grigorcea, George Popovici, Ioan Costin, *Gheorghe Hormuzachi*, Alecu Popovici, Alexandru Costin, Dimitrie Popovici, Mihail Flondor, Gheorghe Calmuţchi, Ioan Gojan, Nicolai şi Constantin Vasilko, Ioan Vasilko, Mihalachi Cocea, Nicolai de Baluşescul, Mihail Gojan, Ioan Zotta, Ilie Wasilko, „căpitan de cavalerie, cavaler al mai multor ordine", Luis conte Logothetti, Ioan Lupul, Constantin cav. de Zotta, Vasile Grigorcea, Vasile de Zotta, Vasile cav. de Semaca, Dimitrie Kalmuschi, Andrei de Gafenco, Gh. de Flondor, Teodor Lupu, Dimitrie de Perjul, Ioan de Mustaţa, Oto de Petrino, Iordachi baron de Wasilko-Sereţchi, Grigore Gojan", şi 3 nume indiscifrabile [2]).

Dar zădarnică a fost rugămintea desperată a celor 45 boeri români ai Bucovinei deatunci către împăratul

---

[1]) Trad. după actul orig. germ. la dosarul „Bojaner-Religionsübertritt" în Arhivele Statului Cernăuţi.

[1]) După act cit. orig. în Arh. Stat. Cern.

dela Viena pentru luarea în scut a bisericii ortodocse a ţării noastre împotriva prigoanelor şi samovolniciilor din partea clerului galiţian greco-catolic şi împotriva călcării legilor Statului şi a siniciilor din partea stăpânirii ausriace civile. Inzădar se umiliră boerii noştri deatunci, încrezându-se în „iubirea de dreptate“ neexistentă a Habsburgilor falşi, şi scriind cu litere de aur numele împăratului pe memoriul lor, al cărui efect a fost numai o desamăgire crudă şi amară. Impăratul Franz losef I şi guvernul său nu băgară în seamă deloc jaloba şi rugămintea boerimei noastre.

Abia după un an de zile, în 24 Martie 1858, Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii din Viena ordonă „preşedintelui ţării“ din Cernăuţi, baronului Rothkirch-Panthen, să comunice episcopului *şi boerilor* români din Bucovina, referitor la memoriile lor, adresate împăratului privitor la propaganda greco-catolică împotriva Bisericii ortodocse, „că *Majestatea Sa Apostolică a aprobat decretul* Ministerial din 7 Iuli 1956 No. 10.194, privitor la *procedura orânduită în afacerea trecerilor confesionale din Boian, şi a respins plângerile episcopului ortodox şi ale boerilor bucovineni* [1])“ împotriva acestor măsuri abusive.

Totodată ordonă acuma Ministerul Cultelor preşedintelui ţării din Bucovina, să trimită la Boian. „un comisar politic, şi de încredere în orice privinţă, cu însărcinarea, de a-şi asocia pe preotul ort. or. şi pe cel greco-catolic, deacolo, şi împreună cu aceştia, să *protocoleze sinceritatea dorinţei*“ [2]) tuturor sătenilor în vârsta majoră, cari au declarat, după tabloul dechantului gr. cat. T. Maximowicz din Cernăuţi, că voesc să treacă la Biserica greco-catolică [3])“.

„Copiii sub 18 ani“, spune mai departe acest ordin ministerial către prezidiul guvernului Bucovinei, „nu se vor întreba oficios, ci urmează de regulă religiei părinţilor lor. Dacă vor cere însă, să rămâe la religia în care au fost crescuţi, să nu li se impue nici o silă.

---

[1]) Dos. cit. în Arh. Stat. Cer.

[2]) [3]) Idem.

„O copie a acestui protocol să se trimită episcopului ortodox, iar alta Consistorului Mitropolitan gr. cat. din Lemberg, şi cu aceasta afacerea religioasă din Boian să fie privită ca încheiată.

„Numărul ce va rezulta din această constatare comisională a partizanilor uniei va servi apoi ca bază pentrn măsurile, ce vor fi de luat pentru satisfacerea trebuinţelor spirituale ale catolicilor greci din Boian.

„Ordinariatul Mitropolitan gr. cat. a dispus în 23 Februarie 1858, ca locuitorii din Boian trecuţi la unie să fie păstoriţi deocamdată de către administratorul parohial gr. cat. din *Vaşcăuţi*, *Sofron Michalski*. Totodată a rugat ordinariatul susnumit, să se întreprindă cele cuvenite pentru înfiinţarea unei parohii greco-catolice în Boian.

„Din raportul dechantului gr. cat. Maximowicx, se cunoaşte, că parohienii greco-catolici din *Boian nu voesc să fie înmormântaţi în cimitirul latino-catolic, ci pretind*, ca morţii lor *să fie înmormântaţi în cimitirul ortodox-oriental*.

„In privinţa cimitirului ar trebui deci de cumpenit, dacă nu s'ar putea înlătura toate greutăţile prin despărţirea unei părţi, corespunzătoare populaţiei greco-catolice, din cimitirul existent ortodox-oriental, şi s'ar destina aceasta pentru înmormântarea cadavrelor partizanilor uniei [1])".

Tot prin acest ordin ministerial, din 24 Martie 1858, se răspunde, *abia acuma*, din partea Guvernului central din Viena, şi la toate memoriile şi protestele episcopului Hacman, trimise la Viena referitor la uneltiriile şi samovolniciile greco-catolicilor în Boian.

„*Episcopului greco-neunit*, cuvântează mai departe acest ordin, *i se va răspunde*, la adresa sa din 27 Noemvrie 1856 No. 3620, prin care a cerut tratarea afacerii religioase din Boian după legea din 30/I 1849, că *acestei cereri îi stau împotrivă piedici factice.*

„Căci, dupăce dorinţa sericasă de a trece la unie

[1]) Ord. Minist. Cultelor din Viena cătră Prezidiul guv. din Cernăuţi, Nrul 4934/1238 58, la dos. cit. în Arh. Stat. Cernăuţi.

s'a arătat demult în public, şi nu s'a zdrunciunat, cu toată înrâurirea preoţimei greco-neunite, *aceasta ar fi numai o formalitate fără folos, fiindcă legea* respectivă are de scop numai regularea trecerii confesionale a unor indivizi singuriţi.

„Afară de aceasta trebile din Boian au ajuns aşa de departe, încât e o trebuinţă neapărată a li pune capăt prin procedura aprobată de Majestatea Sa.

„Prin aceasta nu se scoposeşte un atac asupra ftinţei Bisericii greco-neunite din Bucovina, ci numai asigurarea libertăţii de conştiinţă a acelora, cari doresc cu stăruinţă primirea în sânul Bisericii catolice.

„Referitor la obiecţiunile Episcopului, că preoţimea greco-catolică s'ar fi făcut vinovată de feliurite abuzuri, făgăduind foloase lumeşti, spre a câştiga o parte din populaţia greco-neunită din Boian pentru unie, să i-se pue Episcopului în vedere, că aceste acuzări nu s'au putut dovedi prin anchetele comisiunilor rânduite spre acest scop [1])".

Câtă făţărnicie şi duplicitate conţin aceste afirmaţiuni ministeriale austriace, arată însuşi Ministrul respectiv, care urmează astfel în ordinul său către preşedintele Bucovinei : „Totuşi Domnia Voastră să vegheze, ca *astfel de abuzuri să nu mai provie* în *viitor*, fără de a fi constatate imediat şi a fi împiedicate prin mijloace potrivite [2])".

Iar în ordinul *aceluiaşi Minister* din 27 Martie 1858 No. ad. 4933 către Consistorul Mitropolitan greco-catolic din Lemberg în afacerea *din Boian*, spune Ministerul Cultelor următoarele :

„Rezolvând raportul DV. din 13 Febr. 1858 No. 798, privitor la primirea unei părţi dintre sătenii din Boian în sânul Bisericii catolice, în zilele de 30 şi 31 Ianuarie şi 1 Februarie 1858, *nu se poate, să nu se afirme, că această procedură,* oricât de vajnice s'ar părea motivele induse pentru justificarea ei, *e lipsită de orice bază legală.* In legătura aceasta stă şi faptul, că, după infor-

---

[1]) şi [2]) Ord. Minist. cit.

maţiunile primite, *chiar aceia, pe cari cooperatorul Zaklinski i-a primit la unie în mod solemn, nu privesc această afacere ca terminată definitiv*, şi *un număr mare dintre aceia, pe cari numitul cooperator i-a înscris la unie, după rostirea solemnă a simbolului credinţei, au mers chiar Dumineca următoare la liturgie în Biserica greco-neunită* (ortodoxă) [1])".

Din aceste declaraţiuni oficiale rezultă, că însusi Ministerul Cultelor, respective guvernul austriac, din Viena a recunoscut şi a admis, faţă de Mitropolitul greco-catolic din Lemberg, că înscrierea la unie şi primirea în sînul bisericii greco-catolice a sătenilor din Boian a fost „lipsită de orice bază legală", deci *a fost o fărădelege şi un abuz ceiace a voit* guvernul austriac să arete Episcopului ortodox al Bucovinei *ca o faptă legală*.

Apoi fineşte Ministerul Cultelor adresa sa către Consistorul gr. catolic din Lemberg:

„Spre a se pune deci capăt acestei situaţii nehotărîte şi spre a câştiga oarecare bază pentru luarea măsurilor de regulare a unei păstorii suileteşti în Boian, Majestatea Sa a luat hotărîrea, de a întreba pe săteni printr'o comisiune despre sinceritatea trecerei lor la unie.

„Venerabilul Ordinariat *însă să vegheze mai ales, ca în viitor să se conducă în astfel de afaceri numai de dispoziţiunile legale existente* [2])".

V

Toate dispoziţiunile şi hotărîrile Ministerului de Culte vienez, induse până aici şi cuprinse în ordinul său din 24 Martie 1858 No. 4934, către prezidiul guvernului provincial al Bucovinei, privitoare la chestiunea religioasă din Boian fură împlinite întocmai din partea slugilor credincioase ale stăpânirii streine din această neonrocită provincie românească.

Preşedinţele guvernului Bucovinei, mai întâi de toate

[1]) Ord. Minist cit.

[2]) Ord. cit. al Minist. Cultelor la dos. cit.

comunică boerimei române a țării răspunsul cunoscut al împaratului la memoriul lor, înăintat cu un an mai înainte.

Boerii noştri primiră cu adâncă mâhnire şi revoltă sufletească acest răspuns împărătesc. Se resemnară însă, mângâindu-se cu gândul, că-şi împliniră o datorie sfântă, ridicânduse cu toţii în jurul episcopului lor pentru apărarea biserici strămoşeşti, şi făcând tot ce a stat în puterea lor.

Deşi *gestul lor frumos* şi solidar a rămas desconsiderat şi fără nici o isbândă faţă de spiritul absolutist şi îngust al împăratului şi faţă de atotputernicia catolicismului austriac din acele vremuri, totuşi acest gest a rămas ca o pildă frumoasă pentru urmaşi, deamnă de amintirea zilelor noastre. Căci el ne arată cât de greu au luptat înăintaşii noştri pentru apărarea şi susţinerea bisericii noastre naționale împotriva streinilor şi a duşmonilor ei externi, şi cât de ruşinoase, urâcioase şi condamnabile sunt apucăturile aşa numiților „Români“ de azi, cari, în loc să apere şi să întărească biserica noastră străbună, atacată şi azi din atâtea părţi, precum o făceau înăintaşii noştri, o atacă şi o subminează înşişi mai rău decât litfele streine din trecut, rechemând astfel vremurile, când Nemții dictau schimbarea credinței şi a obiceiurilor româneşti ale acestei ţări prin siluiri de tot felul.

Se trimite apoi la Boian din partea guvernului provincial o comisiune în frunte cu „consilierul ţării Szyrsistie“ din care făcură parte şi arhimandritul consistorial Teofil Bendela, ca reprezentant al bisericii ortodoxe, şi dechantul greco-catolic din Cernăuţi Teodor Maximowicz, spre a stabili în mod oficios numărul acelora cari vor declara, că rămân statornici în *voința lor* de a trece la unie, *protocolată mai înainte* de către preotul uniat Zaklinschi din Sadagura. Această comisiune conchemă pe toţi sătenii înscrişi pentru unie „în protocolul“ lui Zaklinski şi interogă pe fiecare în deosebi asupra voinţei sale, de a rămânea sau *nu* la biserica greco-catolică, introducându-se declaraţia sa într'un proces verbal.

Din acest proces verbal se vede, că din cele 1187

suflete, înscrise ca greco-catolici în 3 Februarie 1858 de către Zaklinski într'o condică, care fu luată ca bază pentru lucrările comisiunii, *497 „suflete“* au rămas consecvente în hotărîrea lor de a trece la biserica greco-catolică. La acest număr mai fură adause *414* suflete ale copiilor *sub vârsta de 18 aui*, cari fură înscrişi *între cei uniţi*, chiar împotriva dorinţii multora, de a rămănea la biserica ortodoxă în care s'au născut, şi chiar dacă numai unul dintre părinţii lor, numai tatăl sau numai mama, declarase că trece la unie, cu toatecă legea trecerilor confesionale, respective a căsătoriilor de confesiune mixtă prescria, că băieţii din aceste căsătarii vor urma până la vârsta de 18 ani religiei tatălui, iar copilele religiei mamei lor.

Astfel prin aceste siluiri şi ilegalităţi spori *numărul uniţilor din Boian cu cătunele sale Hucău, Hliniţa şi Lehuceni, în total la cifra de abia 909* suflete [1]).

Mulţi dintre ceice mai înainte se declaraseră pentru unie, nu *voiră nici îotr'nn chip să se lase înduplecaţi* de agenţii şi trimişii catolicilor, *să se prezinte în faţa* comisiunii, cu toate ameninţările şi presiunile ce li se făceau [2]). Alţii îşi retraseră acuma, în faţa comisiunii, exprimarea voinţei de a trece la unie, făcută mai înainte preoţilor greco-catolici, şi declarară că „voinţa lor e să rămână mai departe la biserica strămoşească-ortodoxă [3])“.

Alţii sarăş declarară în faţa comisiuuii, că ei nu au avut şi nu şi-au exprimat nici când dorinţa de a trece la biserica greco-catolică, cerând „să se iee la protocol“ că ei rămân la vechea lor religie ortodoxă, şi arătându-şi mirarea şi indignarea, că preoţii „uniaţi“ i-au înscris între cei uniţi [4]).

Mulţi declarară că voesc să treacă la unie, dar fiind întrebaţi din ce motive, răspunseră unii, că, „ei *nu ştiu însişi cauza de ce fac trecerea*“, iar alţii, că „trec şi ei văzând *că trec alţit*“. Femeile cari se declarară

---

[1]) [2]) Vezi protocolul comisiunii pag. 73—74 cu Arhiva Statului d. Cernăuţi.

[3]) [4]) Prot. cit.

pentru unie îşi motivau acest paş prin faptul, că „trecând barbaţii lor, cred, că trebue să le urmeze şi ele [1])".

E de remarcat însă, că *îndeosebi dintre femei cele mai multe, şi chiar fete tinere*, ale căror părinţi declarară că trec la confesiunea greco-unită, manifestară în faţa comisiunii un *curaj neobicinuit şi o statornicie neclintită şi admirabilă în credinţa* lor strămoşască, declărând într'un chip foarte dârz şi hotărît, că „voinţa lor tare şi liberă e, să rămâie la biserica şi credinţa lor pravoslavnică, în care s'au trezit şi au crescut [2])".

Iată câteva declaraţiuni tipice şi interesante, luate ca exemple din mulţimea cazurilor de acest fel din procesul verbal al comisiunii respective, spre a ilustra şi dovedi constatările înşirate mai sus:

1. *Gheorghe Nichiforeac* declară: „M'am anunţat mai înainte pentru trecere la unie. Acuma însă declar, că rămân din toată voia mea liberă la biserica mea strămoşească ortodoxă [3])".

2. *Ileana Nichiforeac*: „Bărbatul meu m'a înscris împotriva voei mele la preutul greco-catolic pentru unie. Eu declar însă că voinţa mea liberă e să rămân la biserica ortodoxă-orientală [4])".

3. *Dumitraş Badişel* declară: „M'am anunţat la preotul uniat pentru trecere la unie. Acuma declar însă, că voesc să rămân la biserica ortodoxă [5])".

4. *Simion Dârda* declară: „Văzând *că trec alţii la unie*, m'am anunţat că trec şi eu. Altă cauză n'am avut [6])".

5. *Ion alui Ştefan Jaloba* spune în faţă comisiunii: „*Nu m'am anunţat niciodată pentru trecere la unie*. Declar acuma din toată inima, că voesc să rămân la *biserica mea ortodoxă* [7])".

---

[1]) Prot. cit.
[2]) Vezi protoc. cit în mai muite locuri.
[3]) Prot. cit. pag. 32 No. 209.
[4]) Idem. p. 32. No. 210.
[5]) Idem. p. 3. No. 8.
[6]) Protoc. com. p. 24 N. 151.
[7]) Idem. p. 48. N. 347.

6. *Axenia, soţia lui Nicolai Ciobotar* îşi retrage în faţa comisiunii declaraţia sa pentru trecere la unie, făcută în față preotului gr. cat. şi spune că „voinţa ei tare şi liberă e, să rămâe la biserica ei strămoşească" (ortodoxă [1]).

7. *Paraschiva, soţia lui Toader Ciobotar,* spune în faţa comisiunii, că „a declarat mai nainte că trece la unie, numai fiindcă credea, că şi barbatul ei va trece. Dar fiindcă el nu voeşte nicidecum să-şi părăsiască legea părintească, rămâne şi ea la religia greco-orientală [2])".

8. Deasemenea îşi retraseră declaraţiile lor de mai nainte, făcute în faţă preoţilor uniți, sătenii *Ion Hucal, Parascheva Galatiuc* ş. a. [3]).

9. *Iliana, mama lui Ion Dumitrașciuc* declară: „Eu nu m'am anunţat pentru trecere la unie, şi nici nu ştiu cine a făcut-o aceasta în numele meu. Declar acuma că voesc să rămân la legea mea părintească" (ortodoxă) [4])

10. *Ana, fiica lui Ion alui Ştefan Mihalcean* declară fără nici o sfială, deşi era încă fată tânără: „Părinţii mei m'au înscris la unie. Ei au şi trecut. Eu însă declar sus şi tare, că voința mea liberă este, să rămân la religia ortodoxă în care m'am născut [5])".

11. *Ana, soţia lui George Rusu* declară: „Am fost dat mai nainte la protocol, că voesc să trec la religia greco-catolică. Dar fiind că inima mă trage spre biserica ortodoxă, îmi retrag declaraţia mea de mai nainte, şi susţin că voinţa mea tare este să rămân la religia greco-orientală [6])".

12. *Ileana, fiica lui Toader Mihalcean* spune:„ Am dat la protocol mai nainte, că trec la unie. Dar fiindcă *de atunci sunt bolnavă,* şi inima tot mă trage la biserica ortodoxă, declar acuma că rămân la această biserică [7])".

13. *Axenia lui Vasile Ciobotarencu* declară: „M'a

---

[1]) Idem. p. 74 N. 629.
[2]) Idem. p. 74 N. 626.
[3]) Idem p. 74 ei urm. N. 628.
[4]) Idem. p 44 N. 289.
[5]) Idem. pag. 73 N. 623.
[6]) Idem. p. 73 N. 620
[7]) Idem. p. 72 N. 614.

anunţat barbatul meu pentru unie. Eu declar însă, acuma, că voesc să rămân la biserica greco-orientală [1])".

14. *Catrina lui Gh. Moscaliuc*: „Bărbatul meu m'a anunţat fără ştirea mea pentru trecere la unie. Eu declar însă, că voesc să rămân la biserica mea greco-orientală, în care m'am născut [2])".

15. *Axenia lui Toader Cuciurean,* spune în faţa comisiunii, că „nu s'a anunţat însa i la unie", şi declară, că „rămâne la biserica ei strămoşească greco-orientală [3])".

16. *Maria Ciobotar* declară că „s'a anunţat pentru unie, *dar nu ştie cauza, de ce a făcut aceasta* [4])".

17. *Axenia lui Dumitraş Badişel* declară, că: „bărbatul ei a anunţat-o pentru trecere la unie; ea însă voeşte să rămână la biserica ortodoxă, în care s'a născut [5])".

S'ar putea înşira încă multe zeci de declaraţii de felul acesta, protocolate în voluminosul proces verbal al comisiunii pent u constatarea „sinceritāţii" trecerii la unie a sătenilor români din Boian, care comisiune a funcţionat din 29 Aprilie până la 13 Mai 1858, deci 15 zile, fără întrerupere.

In procesul verbal, continuat în ziua de 8 Mai, se află următoarea interesantă notă, protocolată din partea comisiunii şi iscălită de membrii ei: „Se prezintă Maria lui Grigoraş Toma şi declară că *ea numai de frică şi de ruşine* s'a învoit, să fie înscrisă la unie cu biserica greco-catolică. *Acuma însă voeşte să rămâe la religia greco-ueunită.* Din partea comisiunii i s'a răspuns că nu e nici un motiv de ruşine sau de frică pentru declaraţia ei, care trebue făcută din voe liberă şi din convingere. Fiind însă religia o chestie de o importanţă atât de mare, i s'a ordonat să vie Luni în 10 Mai a. c. spre a declara hotărît, la care religie voeşte să rămână [6])".

Femeia însă nu s'a mai prezentat în ziua hotărîtă

---

1) prot. cit. p. 49. N. 330.
2) Idem. p 50 N. 333.
3) Idem. p. 51. N. 336.
4) Idem. p. 72. N. 270.
5) Idem. p. 72. N. 271.
6) Prot. cit. p. 50.

de comisiune, ci a rămas la biserica ei strămoşească şi românească.

Pe pag. 57 a aceluiaş proces verbal se află următoarea observare, întrodusă din partea comisiunii sub No. 4187 care învederează mijloacele de terorizm şi de agitaţie nebună, întrebuinţate de agenţii greco-catolicilor în cursul activităţii comisiunii pentru constatarea „voinţei libere“ de trecere confesională a sătenilor : „Azi a înaintat administratorul parohial greco-neunit Golembioschi (Iraclie Porumcescu, tatăl lui Ciprian Porumbescu) o adresă, prin care aduce comisiunii la cunoştinţă, că fostul pălimar greco-catolic *Paulo Pita* a ameninţat, după marturia lui Dumitraş alui Vasile Hucal, în faţa mai multor săteni, că *acele persoane, cari nu rămân la biserica greco-catolică (unită), vor fi pedepsite milităreşte*, chiar şi *cu moartea*. In privinţa aceasta s'a început o anchetă din partea subprefecturii din Sadagura [1])“.

Apoi se prezintă în faţa comisiunii *Dumitraş Hucal însuş*, şi rugă să fie întrodusă în protocol următoarea sa declaraţie :

„Eu am declarat mai nainte, sub Nrul. 153 al acestui protocol, că rămân la biserica greco-catolică. Acuma însă îmi retrag această declaraţie şi aduc la cunoştinţă *voinţa mea liberă şi hotărîtă, de a rămânea la religia mea greco-neunită* (ortodoxă) în care m'am născut, *căci nu mai voesc să-mi părăsesc biserica mea.*

„Mai adaug, că înainte de interogarea mea de mai nainte, pălimarul gr. catolic Paul Pita, a ameninţat, că toţi cei ce *nu vor rămânea la religia greco-catolică, să se aştepte la pedepse vecinice* [2])“.

In fine e demn de amintit şi următorul caz interesant, înregistrat în protocolul comisiunii amintite dela Boian :

„*Ion Demianciuc declară* : După cum mi-a povestit tatăl meu, sunt născut în Galiţia şi botezat, probabil, după ritul greco-catolic. Dar fiindcă am venit în Buco-

---

[1]) Prot. cit. p. 57. nota N. 418.

[2]) Idem. p. 58-59, N. 420

vina ca copil mic, m'am alipit la biserica pravoslavnică-neunită, şi mi-am luat şi soţie de această credinţă. Declar deci că voesc să rămân la biserica neunită (ortodoxă) [1])".

O a copie acestui protocol fu trimisă din partea guvernului Bucovinei Episcopului Hacman, care înaintă un protest cătră Minister împotriva ilegalităţilor comise şi cu prilejul interogării oficiale a sătenilor din partea lui Szyrzystie, şi mai ales împotriva înscrierilor ilegale ale copiilor sub 18 ani în ceata uniţilor, cerând îndreptarea acestor hotărîri în sensul legii confesionale a Statului şi a „patentului de toleranţă".

Dar Ministerul Cultelor din Viena respinse şi acest protest al episcopului ort. al Bucovinei [2]).

Comisiunea „politică" din Boian, prezidată de Szyrzystie după ce-şi încheiă interogările protocolare ale sătenilor dln Boian, şi fixă numele şi numărul celor hotărîţi pentru confesiunea greco-catolică, *făcu propunerea autorităţilor administrative*, civile şi bisericeşti, mai înalte, *ca să se înfiinţeze în Boian* o parohie greco-catolică, şi să se alipească acestei parohii şi uniţii din satele *Rarancea, Slobozia-Rarancei, Gogolina, Suliţa-Nouă, Lehucenii-Tăutului*, în cari se aflau *51 credincioşi* greco-catolici şi se ţineau de parohia gr. cat. din Sadagură. Prin această măsură „parohia cea nouă gr. cat. din Boian ar număra cu cei 23 credincioşi gr. cat. cari se aflau acolo mai demult, cu cele 909 suflete trecute acuma la unie, şi cu cei 51gr. catolici din satele amintite, în total 983 suflete, un număr prin care e dovedită îndreptăţirea existenţei unei parohii [3])".

Propunerea lui Szyrzystie fu primită şi de Ministerul Cultelor şi de Consistorul mitropolitan gr. cat. din Lemberg, admiţând şi alipirea satelor amintite la parohia gr. cat. din Boian, pentru motivul, că „Boianul e 2 mile îndepărtat de Sadagura, iar aceste sate sunt mai apropiate de Boian, apoi că parohiei gr. cat. din Sadagura i-ar mai rămânea încă 592. suflete [4])".

---

[1]) Prot. cit. p. 69. N. 531.
[2]) Actul Minist. Cult. din 20 Aug. 158 N. 2522 la dos. cit.
[3]) Rap. Subpr. Sadagura N. 4256/58 la dos. cit.
[4]) Rap. l. Szyrzystie la dos. cit.

Apoi începu acelaş comisar politic, Szyrzystie, tratative cu sătenii uniţi pentru asigurarea mijloacelor materiale necesare spre înfiinţarea şi susţinerea nouii parohii din Boian.

Dar sătenii refuzară orice contribuţie bănească spre acest scop. Acest refuz îl motivează comisarul prin faptul, că „cei trecuţi la unie aparţin clasei celei mai sărmane a populaţiei, căci sătenii cei mai avuţi din Boian au rămas credincioşi bisericii de ritul greco-neunit (ortodox) [1])“.

Numai pentru clădirea unei biserici noui greco-unite, se obligară sătenii uniți să contribue, lucrând gratuit, cu mâna, sau cu trăsurile [2]).

„Dar fiindcă Majestatea Sa, — spune comisarul în raportul său, — a luat patronatul *asupra tuturor păstoriilor sufleteşti greco-catolice*, se va estinde această hotărîre împărătească şi asupra staţiunilor parohiale de acest rit din Bucovina. Aşa fiind, urmează ca toate cheltuelile impuse de lege patronatului, precum şi salarul preotului şi al pălimarului gr. cat. din Boian să se plătiască din Fondul dotal catolic pentru Bucovina [3])“.

Toate aceste propuneri ale comisarului *Szyrzystie* privitoare la înfiinţarea şi dotarea unei *parohii greco-unite în Boian* fură aprobate şi realizate din partea Ministerului Cultelor din Viena şi a Mitropoliei greco-catolice din Lemberg [4]).

In scurtă vreme parohia greco-catolică din Boian, fu activată, și preoţi uniţi ruteni, aduşi din Galiția începură a *păstori pe rătăciții săteni români* din acest sat, cari trecură la unie.

VI.

Prin întâmplările şi faptele înşirate până aici, spre a arăta, cum s'a întâmplat şi s'a desfăşurat trecerea la unie a sătenilor români din Boian şi înstrăinarea lor de biserica strămoşască, *am dovedit cu prisosinţă, că păs-*

---

[1]) [2]) Idem.

[3]) Vezi rap. cit. în Arhiva Stat. Cernăuţi.

[4]) Vezi actul Prez. guv. N. 2760/58 la dos. cit. în Arh. Stat. Cern.

toria sufletiască greco-catolică din această localitate românească e un copil nelegitim, zămislit prin înșelăciuni, terorizări și încălcări de lege.

Ademenirea acestor săteni români la „legea împăratului“ austriac, *nu s'a făcut* din convingere religioasă, *ci a fost numai o mahinațiune vicleană a catolicismului politic austriac, spre a dezbina și a înstrăina populația românească de aici dela* legea sa părintească, *și astfel a slăbi puterea ei de rezistență față de actele politice* pentru *desnaționalizarea elementului românesc* din Bucovina, *urmărită de guvernele Habsburgilor.*

Fanatismul duşmănos şi lăcomia după prozeliţi, câştigaţi *în Boian și în alte localități românești din Bucovina* prin „misionarii“ ruteni, greco-catolici din Galiția, au fost numai mijloace de distrugere a tot ce era românesc în această ţară din partea stăpânirii austriace“.

Iar „misionarii“ aceştia îşi manifestară atitudinea lor duşmănoasă şi agresivă faţă de biserica băştinaşă-ortodoxă a Bucovinei, *nu din convingere religioasă, ci din ură națională față de Români, și conduși de idealul, de a întări poziția și puterea elementul rutean, de obârșie galițiană*, aşezat *mai ales în partea de miazănoapte a Bucovinei, unde absorbiră* prin rutenizare aproape în întregime elementul băştinaş românesc.

Iar guvernul austriac îi sprijini şi-i încurajă în propaganda lor duşmănoasă elementului românesc, plecând dela convingerea politică, că puterea dinastiei habsburgice se poate sprijini în Bucovina românească numai pe numărul sporit al străinilor şi înstrăinaţilor. Cu cât mai mult se *slăbia legătura sufletiască a aceleiaș credinți dintre Românii bucovineni prin câștigarea unora dintre ei pentru unire cu catolicismul, și astfel prin înstrăinarea sufletelor lor,* cu atât *mai sigură se părea* puterea stăpânirii streine în această provincie nouă a monarhiei habsburgice.

Iată căror scopuri diavolești servi și trecerea la unie a unei părți a sătenilor români din Boian și din alte sate românești, din Bucovina.

Prin înfiinţarea parohiei greco-catolice din Boian, în anul 1858, se cântă prohodul unităţii sufleteşti a Românilor din acest sat, cari până atunci se închinară prin atâtea veacuri dearândul aceluiaş semn al sfintei cruci, şi în acelaş locaş dumnezeesc, moştenit dela străbuni.

Sbuciumările sufleteşti ale acestor Români năpăstuiţi de soartă şi *chinurile lor* din partea atâtor agitatori şi „comisari“ streini *se sfârşiră*. Dar pacea şi bunaînţelegere întreolaltă întârziară încă multă vreme să se sălăşluiască în sufletele lor năcăjite. Căci „greu se poate uita ce e de neuitat“.

Din toate făgăduinţele ce li se făcură sătenilor din Boian trecuţi la unie din partea agenţilor străinismului nu se împlini nici una.

Nu căpătară nici pământuri, nici izlazuri, nici biserica ortodocşilor, şi nicì nu fură scutiţi de biruri.

Sărăcia începu a le rânji colţii chiar şi mai tare decât mai înainte. Căci fără să li se fi înbunătăţit starea lor economică, după cum li se făgăduise, ei fură siliţi să contribue cu bani şi cu muncă fără plată, spre aşi clădi biserică nouă parohială, de rit greco-catolic şi casă parohială pentru preot.

Iar după aşezarea preotului străin în Boian, care făgăduise atâtea leacuri pentru durerile sătenilor săi, şi nu li aduse nici unul, vedeai printre cei „uniţi“ numai feţe smolite şi deznădăjduite, căci *conştiinţa lor înşelată îi mustra în fiece cilpă, aducându-li mereu aminte de adevărul, că nu e rău mai dureros, pecât răul ce şi-l face omul singur.*

Am descris aceste triste întâmplări din viaţa Românilor din Bucovina, îndeosebi a acelor din Boian, dezgropându-le din praful arhivelor uitate, nădăjduind că această scriere va putea servi ca informaţiune decumentată acelor *factori conducători ai Bisericii şi ai Ţării noastre naţionale, cari au datoria să cunoască toate ranele aplicate în trecut unităţii sufleteşti a neamului nostru din partea stăpânirilor streine*, sub cari au gemut părinţii noştri, *şi să afle căile şi mijloacele potrivite, spre a le lecui rând pe rând.*

Căci nu poate fi indeferentă religia, căreia-i aparţine o fracţiune sau alta a poporului nostru, *ştiută fiind importanţa nespus de mare a credinţei strămoşeşti-ortodoxe* ca *legătură sufletească a tuturor Românilor întreolaltă*, şi ca *mijloc* atât de puternic *pentru cultivarea sufletului adevărat românesc, a iubirii de obiceiuri, de glie, de Ţară şi de limbă străbună.*

Şi apoi, cine ştie, poate că va ceti aceste şire despre trecutul trist al Boianului *şi vre-un intelectual român, eşit din pătura ţărănească a acestui sat.* Şi atunci îi va svâcni cu mai multă putere sângele său românesc în vine, *îndemnându-l să lumineze pe acei consăteni ai săi*, cari *şi azi continuă a umbla pe calea rătăcirii*, pe care au fost împinşi părinţii lor prin viclenie şi înşelăciune de către străinii venetici înainte de vreo 70 ani, şi să i aducă iarăş, cunoscându-şi rătăcirea fără vina şi voia lor, la biserica dreptmăritoare a fraţilor şi strămoşilor lor. Şi dacă va izbuti să facă aceasta vre-un fiu al Boianului, atunci fapta sa va fi cel mai scump şi mai frumos dar pentru satul său natal, unde a gustat cele dintâi şi cele mai sănătoase plăceri şi bucurii în vârsta copilăriei, în mireazma florilor de câmp şi a fânului cosit, sau *între lanurile* de grâu *copt* şi de *porumb*, legănate de vânt ca nişte valuri de mare.

S. Reli

Datoria preoţască

un manuscris misceleaneu dela finea sec. XVIII.

Printre cărţile bibliotecii parohiale din fosta episcopie a Rădăuţului am aflat un manuscris, necunoscut până acuma, dăruit de răposatul paroh Vasile Tomiuc, manuscris care s'a introdus în inventar sub No. 1/ms. Manuscrisul conţine mai multe tratate legate la un loc într'o carte de 30 cm. înălţime şi 20 cm. lăţime. După hârtie deja cât şi după felul scrisorii el se desparte în două părţi deosebite, respective în trei, dacă considerăm scrisoarea deosebită de pe ultima filă.

Partea I-a, cea mai mare şi principală, conţine o traducere din limba rusă, întitulată „*Datoriia preoţască*“, scrisă în anul 1783, în mod îngrijit, pe 60 file nenumerotate.

Deoarece şi restul manuscrisului cuprinde în majoritate chestiuni pastorale păstrăm pentru întreg sbornicul acesta titlul primei bucăţi.

Partea II-a, cuprinde mai multe traduceri resp. tratate de cuprins diferit, scrise în mod mai neîngrijit de o singură scrisoare, diferită de cea din „Datoria preoţască“, şi anume :

1. „*Sfinţirea besericii*, fără de însuşi arhireul . . .“, din 1784, pe 15 file numerotate dela 1-15.

2. „*Cuvinte de învăţătură*, care sint de mare folos tuturor pravoslavnicilor creştini . . .“, dela fila 16-21.

Ultimul şir al filei 21 şi începutul filei 22 ni dă informaţiunea că „aceste cuvinte de învăţătură din carte lilopisaţul al vestitului dascăl monah Nicodim Grigorovici din ţara moscăciască, le-au tălmăcit de pe slovenie şi le-au scris pe românie mult păcătosul arhimandritul Vartolomei Măzăreanul, în sfânta mănăstire Putna, în anii ѧψѳιι (1778), Februarii ї (10) zile“. Urmează :

3. „*Invăţături care s'au dat preoţilor* după cum se cade să păzască slujba întru care sint chemaţi . . .“, fila 22-24.

4. „*Invăţătura cum să săvărşască preotul sfintele taine*“ dela fila 25-26.

5. „*Alte învăţături trebuincioase*“ în 13 puncte, fila 26v - 27v.

Se continuă cu :

6. „*Carte trimisă de arhireu prin eparhie sa*“ f. 27-29.

7. In fine pe foaia următoare, ne-numerotată (e a 30a), se află scrise cu o scrisoare diferită de ambele auterioare o scurtă : „*Uraţie . . .*“ (restul titlului tăiat cu prilejul legatului), a se întregi < la anul nou >, şi o mai lungă „*uraţie la Botez*“, neterminată.

Pe foaia ultimă, dealtfel nescrisă, în verso sus, cineva scrie : „Aceasta carte este dreaptă cumpărată de iscălitul cu 7 lei“, dar iscălitura lipseşte.

Introducere. Observări generale.

Atât în partea întâia „Datoria preoțască“ cât și în sbornicul următor cu florilegiile sale, din partea a doua, limba este destul de bună, traducerea nefiind sclavică nu se resimte mult originalul slav. Numai rar ca b. o. pentru taina pricistaniei se scrie „priciașcianii“ v. f. 44 verso.

Aproape toate cuvintele terminate în consonante sunt scrise la fine cu ъ. Se întrebuințează constant înlăuntrul cuvintelor *ă* pentru *â*. Nu se deosebește între *să* și *se*. Nu se desparte *să-i, s'a* etc. Autorul în scrierea sa adevărat fonetică întrebuințează cu prisosință ѧ. ꙗ. așa scrie: ѩаторїѧ, ѿ҃ѣ́рдїꙗ. Se păstrează arhaisme ca *iaste* și numai arareori se rătăcește un este. Se scrie inconsecvent când „*leage*“ când „*lege*„, „*ceale*“ și „*cele*“. — In fine moldovenisme ca poroncă, forme nearticulate ca *rugăciune, eparhie* în loc de rugăciunea și eparh*ia*.

La transcrierea textului vom simplifica unele din aceste particularități ca ъ final, vom desface *s'au, să-i*, vom deosebi *să* de *se* (v. D. Russo: critica textelor și tehnica edițiilor, în Bulet. Comisiei istorice a României București 19 v. I. p. 25), păstrând numai ce-i necesar pentru evocarea limbei vechi. Interpuncțiunea se va îndrepta și ea puțin.

Despre scrisoare în genere se poate spune că este frumoasă, în special în „Datoria preoțască“, fără greșeli, fără corecturi. Felul scrisorii e scrierea cursivă. Ca de obiceiu, în josul fiecărei pagini se scrie începutul primului cuvânt de pe pagina următoare.

PARTEA I-a.

Datoria preoţască.

Aceasta este scrisă pe o hârtie fină subțire care are ca marcă filigramă în mijloc o stemă înlăutrul cu un leu rădicat în două picioare, iar suprafața foilor e împărțită prin linii verticale albe. Manuscrisul scris cu litere cirilice cursive cu cerneală neagră, având titlurile capitolelor și litera începătoare a pericopelor cu roșală, chinovare,

— pe margină fiind bogate trimiteri, — are următorul *titlu*:

„Datoria preoțască. Acum în acest chip, întăi tălmăcită și din limba slovenească pre limba moldovenească prefăcută și scrisă. Cu poronca și cu toată osărdiia preosfinției sale iubitoriului de Dumnezeu chir Dositeiu episcopul rădăuțului.

In sfănta și liniștita episcopiia rădăuțului.

In anii dela strămoșul nostru Adam: зсчд.

Iară dela Măntuitorul nostru Is. Hr.: а҃ѱиг҃". cineva a tălmăcit 1783.

Urmează o *precuvântare* a traducătorului.

„Cinstiţi preoți slujitori, ai turmii lui Hristos păstori, iată aciasta carte noao, acum s'au tălmăcit voao, de pe limba slovenească, pre limba moldovenească. Care carte vă foarte arată cu dovadă adevărată datoriia preoțască și toată slujba păstoriiască, citiți-o cu luare aminte și cu ținere de minte să știți cum vi se cuvine să păstoriți turma bine".

„Domnul să vă povățuiască, cu turma să vă spăsască".

Originalul

Traducătorul, după cum se vede, nu precizează în titlu și nici în cele următoare nu se amintește ceva despre titlul și autorul cărții „tălmăcite de pe limba slovenească".

Mi-a reușit însă să aflu în biblioteca sf. mănăstiri Putna originalul, după care s'a făcut traducerea de față. Este o carte rusască în al cărei titlu — după obișnuita invocare a sfintei Treimi, a poruncii (повелѣніемъ) împărătesei Ecaterina Alexeievna, a celorlalți membrii ai familiei imperiale și a sinodului — ni se spune: напечатася книга сія ѡ ,должностяхъ пресвутеровъ приходскихъ. ѡ слова кѫїѧ. соборныхъ правилъ й оучителей церковныхъ. сочинéнїа, костóи кїево-печéрской лáврѣ въ ставропигїй тогѡжде стѣйшаго сунóда. при архїмандрíтѣ зωсíмѣ: въ лѣто ѡ сотворéнїа мíра зспз : ѡ рождá же по плóти бго слóва а҃ѱоѳ. íндíкта кі. мсца сентéмврїа.

Adecă: „s'a tipărit această carte despre datorințele

presviterilor parohi, după cuvântul lui Dumnezeu, a canoanelor sobornicești și a învățătorilor bisericești, compusă în sf. Pecerscaia lavră din Chiev, în stauropighia de acum a sf. sinod, pe timpul arhimandritului Zosim, în anul dela facerea lumii 7287, iară dela nașterea după trup a lui Dumnezeu Cuvântul 1779. Indict 12, luna Septemvrie". Opul acesta se află în biblioteca mănăstirii Putna introdus sub No. 614 ex 1863. Este în mărime 8^0 și conține сѫв = 262 pagini XVI pagini nenumerotate de предисловїе къ прескутерамъ pe care traducătorul nostru le traduce astfel:

„*Cuvânt înainte cătră preoţii mireni*"

„Patru datorii sănt cu care sănt însărcinați preoții cu osărdie să le pliniiască: *întăi*: A propovădui cuvântul lui Dumnezeu, să nu lasă întâmplare cea cu bună vreme și cu aceia ai aduce pre (po) poreni săi întru cunoștința bunei credințe și cătră cinstita viață creștinească, după povățuire sfăntului Pavel apostol, care poroncește zicând: Mărturisește cuvântul lui Dumnezeu, stăi asupra cu vreme și fără de vreme, mustră, ciartă, îndeamnă, cu toată răbdare și învățătura", la margină nota: „v. Tim. cap. 4 stih 2".

„*a doao*: a petrece viața sa asemene cu evangheliciasca învăţătură"

„*a triia*: lucrare tainelor lui Dumnezeu"

„*a patra*: rugăciune cătră Dumnezeu".

După aceasta traducere întocmai a predisloviei din original dela f. 1-3 recto, urmează un „*Cap carele cuprinde întru* sine întrare cătră datoriia preoțască, care arată: *ce iaste* preoțiia..." (corespunde originalului pg. 1-10).

„*Capul al doile*. Pentru întăe parte a datoriei preoțăști, adecă pentru învățătura poroncilor". dela f. 6-23, coresp. în orig. p. 11-64.

„A doac parte a capului 2: pentru învățătura care datoriu iaste preotul prin chipul îmbunătățitei cinstitei vieții sale a o da poporenilor săi". dela f. 23 v - 33, coresp. în orig. p. 64-104.

„*Cap al treile*: Pentru al doile lucru preoțăsc, adecă: *pentru lucrare sfintelor taine*", dela f. 33-53 v., coresp.

în orig. p. 105-174, lăsând ici colea câte o notă scrisă în original cu literă măruntă sau sub steluță, care evident nu se potriveau referințelor noastre. v. b. o. p. 122, 123 provocarea la Kormciaia kniga, la ordinațiuni imperiale.

„*al patrule cap: Pentru rugăciune*: a patra datorie a preoților iaste rugăciune“ dela f. 53 v - 60, în orig. p. 175-262, numai că traducătorul a lăsat afară partea întâia a acestui capitol, parte care tratează despre *rugăciunea de obște*, v. orig. p. 176-231, traducând numai partea a doua a acestui capitol v. orig. p. 231-262. Prin aceasta omisiune s'au redus capitolele dela 211 câte sunt în original la 150, număr care dă prilej trăducătorului la următoarea comparație cu Psaltirea, care o face în *încheierea* sa, care dealtfel nu-i decât o parafrazare a заключéніе-i originalului rus dela p. 251.

„Cele ce s'au scris până aicea, pentru ceale patru datorii ale preoților, care sănt cu numărul lor ѱн (150), după numărul celor ѱн (150) de psalmi ai psaltirii proroculuĭ și împăratului David...“ „Primiți, dar o preoților“, încheie traducerea într'o perorație quasirimată, „cu dragoste aciasta bună și trebuincioasă voao cărticică, și o cetiți adesă ori cu osărdie și cu luare aminte. Și poroncile lui Dumnezeu ce sânt însămnate într'ănsa vor fi voao deșteptătoare și învățătoare și îndemnătoare și îndreptătoare și povățuitoare către împlinire datorii voastre. Și însuși preasfântul duh, duhul adevărului să vă fie voao deapururea întru toate povățuitoriu și îndreptătoriu și învățătoriu“.

Autorul traducerii.

Traducătorul și scriitorul acestui op rămâne anonim. In orice caz el este un bărbat iscusit în traduceri și în caligrafie. Mult vestitul şi neobositul traducător și scriitor din timpurile acele, arhimandritul Vartolomei Mazăreanul din Putna nu poate fi, deoarce el nu obișnuiă să rămâie anonim. Afară de aceasta pare să fi fost deja mort prin 1782 cel târziu. [v. D. Dan: arhimandritul Vartolomei Mazăreanul, în Analele acad. Rom. T. XXXIII. Mem. Secț-lit. p. 7 — 10].

Să fie poate Procopie Uricariul sau Grigorie care a scris nu mult după aceasta, în anul 1785 „un Molevnic“ [v. Dr. O. Tarangul: Cuvânt în ziua anului nou, de Vartolomei Măzăreanul, în „Candela“ 1913 p. 350].

De remarcat este că traducătorul îl numeşte în titlu pe Dositei, episcop al Rădăuţului şi nu cu noul său titlu „al R. R. Bucovinei“. Deasemenea se neglijează cu totul pomenirea puterii lumeşti, a împăratului, atât în acest titlu cât şi în cel al „Sfinţirii bisericii“. Aceasta pare să fie un protest ascuns în contra stării de fapt al celor ce pomeniau încă în 1785 pe blagocestiva însuşi stăpânitoarea doamna noastră Ecaterina Alexeievna [v. notiţa din Prefaţa Molevnicului mai sus citat în „Candela“ 1913 p. 350].

Ortodoxismul nostru care luase un avânt frumos prin imitarea şi traducerile pravoslavismului înfloritor din Rusia a fost brusc oprit în loc prin schimbările şi nouile orânduiri economice aduse de noua stăpânire.

Manuscrisul nostru este la noi, în colţul acesta al Moldovei, unul din ultimele produse ale tradiţiei inaugurate prin atâtea traduceri şi scrieri teologice, în special pastorale cari formează începutul literaturii teologice la Români. La Râmnic se publicase la 1740 Preoţia cu datoriile clerului mirean [v. N. Iorga: Istoria bisericii rom. Buc. 190 II. p. 169].

Manuscrisul de faţă înseamnă aici la Rădăuţi o continuare a activităţii de traducător a unui Vartolomei Măzăreanul, care în anul 1778 lucrase mai multe traduceri anume pentru aceasta episcopie [v. Dan: o. c. p. 55]. D. Iorga constată că pe atunci mănăstirile din Bucovina se treziau la o nouă viaţă [v. ist. bis. rom. II. p. 164 n. 2]. Cu atât mai mult Rădăuţul reşedinţă de episcop, unde mai dăinuia, după cum se vede din acest manuscris, tradiţia şi ambiţia celor ce înfiripaseră chiar o tipografie proprie la vremea sa.

PARTEA II-a.

„*Sfinţirea besericii* [1])“, fără de însuşi arhiereul, când trimite arhiereul pe altul cineva din preoţi iscusiţi cu sfin-

[1]) Numai aici în titlu se scrie Sfinţire*a* b*e*sericii, în restul manuscrisului şi în suprascriirile ce se află numai la aceasta bucată deasupra paginilor se scrie însă sfinţir*e* b*i*sericii.

ţitul antimis. Acum într'acest chip tălmăcită din slovenie şi aşezată pe limba noastră moldovenească. Cu toată cheltuiala sfinţii sale părintelui Paisi, ieromonah ot episcopie Rădăuţului în zilele preosfinţiei sale Dositei, episcop Rădăuţului. La anii dela zidire lumii зсчк, iară dela naştire lui Hs. ⁂ (1784).

Titlul acesta de pe foaia titulară este incadrat de un desemn care reprezintă două perdele. Deasupra perdelelor se află într'un medalion chipul în bust al unui călugăr cu cuculionul în cap ţinând în o mână o cruciţă iar în cealaltă un struţ de busuioc, în faţa unei mese cu un vas pentru aghiasmă. In dreapta şi în stânga capului este scris прє. Макάрїй. Ar fi deci chipul primautorului Tipiconului. Acest medalion este ţinut de doi lei ridicaţi în două picioare. In colţurile de sus se mai află ca podoabă două rozete.

Interesantă este partea de jos a foaiei titulare. Ea ne închipueşte un câmp de şah cu patrate negre şi albe, iar în fiecare patraţel alb este scris în mod discret câte o literă, cari citite la un loc dau următoarea legendă (înţeles): „Aciastă carte iaste a părintelui Paisi eşs? care s'a u? făcut de eu - - " aici cu prilejul legatului s'au tăiat ultimul şir de pătrate şi astfel s'a nimicit o parte interesantă care ni-ar da deslueire asupra persoanei scriitorului.

Intreg titlul acesta împreună cu incadrarea sa este simplu negru. Foaia titulară împreună cn prima foaie din textul însuşi este scrisă încă în continuare pe hârtia cea fină pe care e scrisă „Datoria preoţească". Abia cu foaia a doua a textului începe hârtia cea groasă a restului manuscrisului.

Scrisoarea, după cum s'a amintit, este mai neîngrijită şi totodată diferită de cea a traducerii anterioare. Capitolele şi litera începătoare a unor propoziţiuni liturgice sunt scrise cu roşală.

Traducătorul şi scriitorul rămânând anonim, ne alegem numai cu informaţiunea că a fost scrisă pentru un oarecare ieromonah Paisi dela episcopia Rădăuţului, dealtfel necunoscut.

Limba fiind din aceiaş epocă, din aceiaş regiune şi

din acelaș mediu este asemănătoare celei din „Datoria preoțească".

2. „*Cuvintele de învățătură*, care sint de mare folos tuturor pravoslavicilor creștini" încep cu o „*întrebare*"„ pentru ce se cuvine a ști și a ceti dumnezăiasca scriptură și istoriile ce sănt întrănsa și celelalte cărți de învățătură și cu istorii" ?.

„*Răspuns*" : „Pentru trei lucruri. Intăi : pentru cunoștința lui Dumnezeu. Al doile : pentru îndreptare de sine. A triia : pentru povățuire celui de aproape".

Urmează expunerea acestor 3 puncte până la finea filei 18, uitându-se însă a face pentru punctul al doilea capitol separat, precum s'a făcut pentru punctul al 3-lea. In genere cu aceasta bucată începând, scriitorul pare a copia mecanic mai mult pro domo, deoarece capitole noui ba chiar tratate noui nu sunt evidențiate prin distanțare cuvenită ci se succed nemijlocit. Aceste cuvinte de învățătură precum și bucățile următoare nu mai au chinoare, sunt scrise simplu cu cerneală neagră. Caracteristic este pentru aceste „cuvinte de învățătură și în genere pentru a doua parte a manuscrisului scrierea lui sint în loc de obișnuitul sănt.

Bogate citate din Sf. Scriptură și din patritistică ilustrează și întăresc argumentația. Citatele din „sf. Ioan Zlatoust, din Ioan Dumaschin, din sf. Atanasie se succed unul după altul, ba și din învățătura „blagocestivului împărat Vasile Machedon către fiul să Leon înțeleptul" se citează.

„Deci pentru aceste trei pricini fiieștecăruia îi trebuește să știe scriptura și dumnezăiască cetire și alte cuvinte folositoare", finește autorul, „că pentru aceste au voit Dumnezeu a zidi toată făptura ceia ce iaste în ceriu sus și pre pământ jos". Pe foaia 19 până la începutul foaiei 20 urmează cuvinte de ale lui „Vasilie cel Mare" și „Grigorii bogoslovul" despre Dumnezeu în legătură cu zidirea lumii.

Intr'un nou capitol „*pentru învățătura copiilor*", pe foaia 20-a, se dau învățături pentru buna creștere a copiilor, citându-se „o istorie foarte strașnică a Sf. Grigorii

bogoslovul care a spus'o el în vorba lui către diaconul Petru, în carte 4. cap. 18". Bucata sfârşeşte cu slăvinescul : вогъ нашемъ слава и нынѣ, и присно, и во вики викомъ.

Tot aşa sfârşeşte şi o nouă bucată întitulată „*Pentru pizma şi zavistiia*", de pe foaia 21, în care cu provocări la sf. Vasilie şi Grigorie „Nisiskii" se arată grozăvia acestor păcate capitale.

Urmează notiţa :

„Aceste cuvinte de învăţătură din carte litopisăţul al vestitului dascal, monah Nicodim Grigorovici din ţara moscăciască, le-au tălmăcit depe slovenie şi le-au scris pe românie mult păcătosul arhimandritul Vartolomei Mazăreanul, în sfânta mănăstire Putna, în anii ,ѵ,ѱоѳ, februarii 10 zile".

Ele nu par a fi originalul respective un autograf al vestitului Vartolomei Măzăreanul după cum se pare că pretinde titlul de mai sus ci numai o copie mai tărzie, păstrându-se numai în mod neiscusit întreaga notă a autorului din original cu „mult păcătosul".

Aceasta rezultă din compararea felului scrisorii cu scrisoarea lui Vartolomei Măzăreanul din diferite piese aflătoare în mănăstirea Putna. Deşi scrisoarea are oarecare asemănare, totuş acum numele lui Vartolomei Măzăreanul este diferit scris b. o în Condica Vitelor pag. 1 arhimandritul iscăleşte : мазарѧнѣ pe când aici este scris мкзкрѧнѣ, cu к şi k în loc de a şi ѧ. Afară de aceasta aici este scris atât în cuvântul Vartolomei litera ѳ cât şi în cnvântul Măzăreanu litera ѧ aruncate sus precum n'am aflat în iscăliturile autorului.

In anul 1778 Vartolomei Măzăreanul a scris de fapt multe traduceri pentru episcopia Rădăuţului, unele chiar din acest Nicodim Grigorovici precum „Cuvântul pentru moarte" [v. Dan : o. c. p. 55].

Fiind scrise aceste „cuvinte de învăţătură de aceiaşi scrisoare" şi în continuare după „Sfinţirea bisericii" din anul 1784, trebue să fie scrise aproximativ în acelaş timp, când Vartolomei Măzăreanul pare să fi fost deja mort [v. Dan: o. c. p. 7 — 10, contrar la Iorga : Ist bis rom. II. p. 182/4].

De remarcat este că în toate traducerile din timpul ultim al activității sale, începând cu anul 1778, Vartolomei Măzăreanul întrebuințează cuvântul „*romănie*“ în loc de pe atunci curentul și obișnuitul „*moldovenie*“ [v. Dan: o. c. p. 55. Traducerile făcute pentru episcopia Rădăuțului. Faptul acesta trece nerelevat la Dan].

„*Invățătura care s'au dat preoților*, după cum se cade să păzască slujba întru care sint chemați cu toată voia fără de lenevire păstorind și învățând pre ai săi fii și poporeni“. Fiind aceste învățături și astăzi de actualitate și ca probă a preocupațiunilor pimenice le dăm aproape în întregime:

„1. Preotul foarte cu deadinsul să poarte grija pentru sfănta biserică, la care *este* slujitori, ca întru nimic să nu fie lipsă din cele ce se cuvin ei, podoabele ei----“.

2. „Preotul se cade foarte cu deadinsul să poarte grijă și să păstorească turma ce i s'au încredințat, adecă pre poporenii săi atăta cât dela cel mai tănăr până la cel mai bătrăn, ca unor fii ai săi să știe întrările și eșirile lor și cum își petrec viața și să-i învețe ca să păzască credința după cum să cade și să facă și faptele creștinești, căci are să dé samă înainte strașnicului județ“.

3. „Ori care creștin nu se va supune nici va face nici va asculta după învățătura păstorului său, după intăia învățătură, a doao și a triia, în scris să-l dé la noi și unul ca acela se va canonisi ca un neascultători și protivnic învățăturilor sfintei biserici“.

4. „Preotul cu ochi deschișI și cu minte curată și foarte cu deșteptare să caute când i se va întâmpla să se bolnăvască vreunul din poporenii săi, îndată nechemat se cade să meargă, să-l cerceteze, aducându-i aminte și învățându-l ca să priimască cu toată voia lui să se ispoveduiască și să facă pocăință încă până este bolnavul în minte deplin și așa să se împărtășască și sfintelor taine“.

ε. s. 3 (5, 6, 7) tratează deasemenea despre împărtășirea bolnavilor.

ιι (8) pentru sărindariu.

θ (9) să nu se oblige preotul a sluji 40 de zile după olaltă sărindarul.

ї (10) despre datorința preoților de a îndemna poporul în posturi să se ispoveduiască.

аї (11) Preotul să privigheze contra diavolului, care face mare stricăciune și pagubă în oi, în parte muerească... adecă cu farmecile, descântecele, vrajile . . .

кї (12) să nu se facă privigheri la morți cu „mascarale“.

гї (13) „In zioa Paştilor și în toate praznicile și sărbătorile piste an jocuri să nu se facă nici alte cimpoițături că pe unii ca aciia îi vom canonesi cu mare canon“.

дї (14) „oamenii cari sint deprinși a suduì în lege, în suflet, cruce, *cuminecătura*, lumânare, prescure și alte asemene „pre unii ca aciia să-i lipsăști dela sfânta biserică și dela părtășire sfintelor taine“ . . .

ѣї (15) „Pre bogomazii, adecă pre mărșivitorii de chipul dumnezeesc și de alți sfinți, cei ce poartă icoane de hârtie, pre aceşte . . . să-i trimiți la protopopa sau la vichilul ce iaste pus de noi și aciia să-i dé în mâna noastră“.

зї (16) despre mărturie de cununie cu pecete dela protopopa sau vechil.

иї (17) iarăși despre împărtășirea bolnavilor ca să nu moară în fără de lege.

4. Înainte de a începe *„Învățătura cum să săvârșască preotul sfintele taine“* se află în frunte o observare care spune: „Molitfa ta preote, într'aceste ce s'au scris mai sus în știință să-ți fie ca să le citești înainte norodului și tu încă să le iei sama. Iară de aice înainte să știi numai tu ce s'au scris“.

Se tratează în 3 puncte învățătura „la sfânta liturghie“, urmează „învățătura pentru sfântul botez“ în 8 puncte și se finește cu „învățătura pentru maslu“ la care se cere neapărat 3 preoți.

5. Urmează apoi *„Alte învățături trebuincioase“* în 13 puncte, prin cari se interzice săvârşirea de funcții în afară de enoria sa, trimiterea pricistaniei la bolnavi prin „om mirean“, mutarea în altă enorie „fără știrea „noastră“ (a episcopului), mergerea la „crăcimă“, sau „ca să ție crăcima să vândă“ etc.

6. Pastorala *„Carte trimisă de arhiereu prin eparhie*

sa“ are în început multă asămănare cu pastorala trimisă de episcopul Dositei în anul 1786, 22/4 (v. Dr. L. Gherman : „Epistolele pastorale ale episcopilor noştri în „Candela“ 1911 No. 7-10). Lipseşte însă capul „Dositeiu cu mila lui Dumnezeu episcop chesaro-crăeşti Bucovini“ aşa că numai din stil şi din faptul că se află în acest ms. rădăuţean se conchide asupra provenienţei sale dela episcopul Dositei, după cum a notat şi răposatul paroh Tomiuc deasupra acestei bucăţi.

Aici lipseşte menţiunea scrânciobelor între petrecerile oprite în pastorala din 1786. În genere această pastorală se aseamănă cu cea din 1786 până la locul unde se zice „Dragoste să aibă către toţi oameni, la biserică să meargă în toată vreme, sfintele posturi să postească drept fără făţărie şi se postească nu numai de bucate ci de toată răutate. (v. Candela 1911 p. 363 fine). Spre deosebire de pastorala din 1786, această pastorală e trimisă după vechiul obiceiu către cler şi popor deodată, la un loc, [v. Iorga : ist. bis. rom. II. 143 urm. şi Dr. L. Gherman în Candela 1911 p. 524].

Importanţă deosebită are pasajul unde se aminteşte de puterea lumească : „Deci o pravoslavnicule norod şi ai noştrii fii şi fraţi, după toată datorie noastră ce facem şi în tot chipul silim pentru îndreptare voastră, având ajutori lucrului pe preoţi cari sănt voao păstori şi povăţuitori şi învăţători spre măntuire sufletelor şi iarăşi având ajutori acestui lucru şi *pre mărie sa pre înăi (ţa) tul domnul nostru*, carele aflăndu-se la aceste vremi domn şi păstor ţării aceştiia nu încetează de apurure a deştepta şi a îmboldi cu învăţătura pre noi pre toţi, mai ales pe preoţi păstorii voştri, socotindu-se a fi pricina lenevirii şi nepurtare de grijă a lor pentru măntuire sufletelor voastre, după cum pre largu veţi înţălege din *luminată carte Mării sale* ...“ Acest pasaj ne îndreptăţeşte de a pune această „carte“ în timpurile ante-austriace, fiind vorba de „pre înălţatul Domn“ şi nu de „Chesarul împăratul“ cum îl întitulează Dositei pe împăratul Iosif (v. Candela 1911 p. 410 şi 411). Să fie vre'o alusie la măsurile lui Grigore Alexandru Ghica Vodă ? (Iorga : ist. bis. rom. II. p. 158/99). Pare să fi

servit ca formular Tip pentru pastoralele de mai tărziu ale episcopului Dositei.

PARTEA III-a.

1, "*Uraţia <la anul nou>* este îndreptată către un arhireu, probabil către episcopul Dositei. Se pare a fi o oraţiune de felicitare a unui cleric mai înalt dela episcopie.

„Preosfinţite stăpâne. Astăzi iaste întoarcere crugului a anului nou, că astăzi ne-au strălucit zi de bucurie şi de veselie. Când au fost pruncul de opt zile dela sfânta naştere sa tăiare împrejur au primit nu că-i trebue lui tăere împrejur ce ca să ne slobozască pre noi din robie, căci făcătoriul legii cele ce sânt ale legii le-au primit şi prorociile prorocilor au venit ca să le plinească. Că astăzi dimpreună cu praznicul stăpânulu ne-au strălucit şi preluminata prăznuire a ierarhului său Vasilie cu care şi noi rugăm pre milostivul Dumnezeu ca să-ţi dăruiască preosfinţiei tale tărie trupească şi mântuire sufletească *pără* (arhaic pentru până) la adânci bătrâneţe ca să poţi apăra scaunul şi eparhie preosfinţii tale de toţi vrăjmaşi cei văzuţi şi nevăzuţi şi acest an nou să-l petreci preosfinţii ta cu mare bucurie şi veselie întru mulţi ani. amin".

2. A doua bucată cu titlul „*Uraţie la botez*" întrebuinţând fraze din rugăciunile dela sfinţirea cea mare a apei din ziua Botezului Domnului, începe cu: „Astăzi Hs. s'au născut botezat şi lume din înşilăciune au slobozit, astăzi Hs. la apa Iordanului au venit şi zapisul lui Adam au rupt . . . " şi urează pravoslavnicilor creştini şi episcopului „ca acela glase ce au fost preste apa Iordanului să se milostivască şi acum asupra duhului sfânt, să umbreze pre toţi pravoslavnicii creştini şi pre preosfinţia Ta cele de folos a le săvârşl precum har va fi inimii după aceste toate cele vremelnice care sânt trecătoare milostivul Dumnezeu să-ţi dăruiască viaţa cea viitoare; în veci de veci să te îndulceşti cu Hs. cel ce s'au botezat astăzi să împărăteşti. amin".

Intr'o nouă pericopă cu parafrazări din aceiaşi rânduială a sfinţirii apei se fineşte cu dorinţa ca „acea bucurie şi

veselie ce au fost la apa Iordanului să fie şi *preosfinţii tale* de mare bucurie . . ."

Urmează o a treia pericopă, dealtfel neterminată, deoarece fila următoare lipseşte.

Cu acestea se sfârşeşte acest modest monument doveditor al preocupaţiunilor pastoral-teologice de pe atunci, tradus, compilat şi scris în „sfănta şi liniştita episcopie a Rădăutului"

Dr. I. Zugrav.

ANEXĂ.

Carte trimisă de arhireu prin eparhie sa.

Pravoslavnicule creştineşcule norod, fii preiubiţi ai arhiereştii noastre păstorii, tuturor deobşte dela milostivul Dumnezeu, har, milă, pace, măntuire sufletelor şi ertare păcatelor vă rugăm, iar dela al noastră smerenie, molitfă şi arhierească blagoslovenie vă trimitem. După datorie ce avem, ca nişte păstori deapururе a privighe şi a cerceta pentru folosul sufletelor oamenilor acelora ce sint supt al noastră păstorie, ca în toată vreme dorind să vă hrăniţi cu ale noastre învăţături, dela cucernicii preoţi care se află pentru voi păstori şi purtători de grijă pentru ale voastre suflete. După cum şi acum n'am trecut a cerceta cu oarece puţine învăţături ca aceste şi tot cel ce iaste adevărat creştin şi fii sfintei biserici trebuiaşte şi se cade să nu fie cât să se cheme cu numele creştin, ce se cade după nume să aibă şi fapte creştineşti, că cum nu poate trupul fără de suflet să fie viu, aşa şi credinţa fără de fapte bune, fără de care nimene nu poate să se învrednicească împărăţiei ceriului. Creştinului i se cade să se păzască de tot lucrul rău, de curvie, de precurvie, de zavistiia, de vrăjbă, de minciuni, de beţie, di descăntece, de vrăji, de farmece şi de privigherile la morţi. Visurile să le crează, că aceste sint lucrurile diavolului, şi tot cela ce le face şi cela ce le va crede cu totului tot este diavol şi al diavolului. Creştinul care este adevărat creştin trebue de aceste mai sus zisă să se ferească

ca de foc că oarecarii nu se vor feri şi nu le va părăsi se va munci în iad în veci nesfărşit, iar cela ce vre să fie deplin creştin şi cu credinţa şi cu fapta trebue să trăiască după poronca Domnului, să fie bun, blând, milostiv cătră sfintele biserici şi cătră preoţi şi cătră toţi lipsiţii, dragoste să aibă cătră toţi oamenii, la biserică să margă în toată vreme, sfintele posturi să postească drept fără făţărie şi să postească nu numai de bucate, ce de toate răutate şi meşteşugurile diavolului, şi să se ispoveduiască în toate posturile, după cum şi acum să vă ispoveduiţi în postul acest mare, şi nu numai bărbatul acela ce va fi gospodari, ce şi muerile şi copii şi slugile lui şi tot omul creştin, că oricarii nu vor ave faptele aceste şi altele asemene acestora şi toţi carii vor urma şi vor umbla întru lucrurile diavolului şi nu se vor supune învăţăturilor noastre şi toţi ciia ce nu cinstesc biserica lui Dumnezeu şi ciia ce lasă slujba bisericii şi mergu la crăcime şi la jocuri şi la lucruri deşarte şi ciia ce trăesc în vrăjbe şi în priciri şi ciia ce nu se vor ispovedui în sfintele posturi şi ciia ce fac vrăji, farmece şi descăntece şi ciia ce fac şi primesc privigheri la morţi sau zicături de ţigani la morţii lor, cari fac ca aceste şi asemene acestora, porunceşti-să ţie preote şi foarte socoteşte pre unii ca aciia să te sileşti a-i aduce la pocăinţă şi la cunoştinţă, iară care nu se vor supune şi nu vor asculta aşa să urmeze: unora ca acelora nici să primeşti jărtfa lor la biserică, nici să se îngroape morţii lor la biserică, nici să mergi la casa lor cu molitfa, nici cu cruce nici cu icoana, nici cu unile din căte se cade la creştin să nu le faci, ci ca dobitoacele să-i laşi să zacă morţii lor, nici pe holtei şi fetile carii nu vor păzi sfănta biserică şi nu se vor ispovedui şi nu urma toată fapta bună creştinească, să nu-i cununaţi, nu numai acei tineri de vor fi lipsiţi de aceste, ci de vor fi şi părinţii lor lipsiţi de acele mai sus zise, să nu le cununaţi feciorii lor şi foarte să cercaţi cum şi pentru altele pricini ce opreşte sfănta pravilă, căci şi această taină a cununiei este mare. Şi să nu înceteze deapururе a-i dojeni şi a-i învăţa pănă ce se vor îndrepta. Numai aceasta să păzeşti botezul să nu lipsească, căci acela prunc nu iaste vinovat, poate să fie mai bun decăt părinţii lui. Şi la pocăinţă şi la ispovedanie să-i tragi pe toţi cu învăţătura şi să-i priimeşti cu braţa deşchisă, că de nu vei urma preote poroncii noastre vei fi lipsit de darul preoţii, iară care nu va vre nici într'un chip să se supue ascultării să-l

daţi în mâna noastră şi noi vom socoti pentru unul ca acela ce canon i se cade.

Deci o pravoslavnicule norod şi ai noştrii fii şi fraţi, după toată datorie noastră ce facem, şi în tot chipul silim pentru îndreptare voastră, având ajutori lucrului pe preoţi cari sint voao păstori şi povăţuitori şi învăţători spre mântuire sufletelor, şi iarăşi având ajutori acestui lucru şi pre mărie sa pre înăl (ţa) tul domnul nostru, carele aflându-se la aceste vremi domn şi păstor ţării a aceştiia nu încetează de apurure a deştepta şi a îmboldi cu învăţătura pre noi pre toţi, mai ales pe preoţi păstorii voştrii, socotindu-se a fi pricina leuevirii şi nepurtare de grijă a lor pentru mântuire sufletelor voastre, după cum pre largu veţi înţălege din luminată carte mării sale şi măcar că la multe pricini vor fi vinovaţi şi preoţii, dar mai mult vor fi pricini şi din voi cu neascultare şi nesupunere semeţindu-se unii întru deşărtăciunile cunoştinţei sale, dar nu aşa ce urmaţi cuvântului apostolesc ce zice: Ascultaţi pre păstorii voştri şi vă plecaţi lor ca aciia privighiază sufletile voastre, şi vă îndreptaţi şi vă siliţi mai mult a face binele decât răul ca să nu vă scăpaţi şi aice la aciastă viaţă di cele ce se cad creştinului a le ave folositoare sufletului şi la aceialaltă viaţă a se scăpa de împărăţie ceriului, ce vă rog fraţilor îndreptaţi-vă, părăsiţi-vă de lucruriile cele reli, pocăiţi-vă, ispoveduiţi păcatele voastre, cercaţi cu toată fapta cea bună fieştecare mântuire sufletului său şi vă părăsiţi de a zice: astăzi să fac păcatul şi mâine mă voi pocăi. Nu gândi aşa căci nu ştii ce va fi până mâine, nici să ziceţi: întru aceasta lume să-mi fie bine, să mă desfătezi, iară la aceialaltă cum a fi a fi. Nu aşa, fraţilor, nu aşa, că greu va fi de unii ca aciia, că se vor munci împreună cu diavolul în munca iadului, ce petreceţi viaţa voastră întru frica Domnului, umblând întru toate poroncile lui ca fieştecare să luaţi plată bună şi să fiţi moştenitorii împărăţiei cerului împreună cu sfinţii îngeri şi cu toţi sfinţii, care desfătare sufletească cu darul şi mila Domnului nostru Isus Hristos să vă învredniciţi şi voi a moşteni în veci nesfârşit, A cărui iaste mărire în veci Amin.

Dr. **I. Zugrav**

Femeia în Evangelie

(Curs de popularizare).

I. *(Introducere)*. Evangelia lui Hristos nu este numai învățătură de credință, ci mai mult regulă de viață. Ceea ce a spus și a făcut Hristos, cum ne povestește evangelia, nu este pentru noi obiect de pură admirație și cunoaștere teoretică, ci neasemănat mai mult normă pentru ținuta noastră practică. Dușmănia cu care a fost și este întâmpinat Creștinismul nu-și găsește explicația în teoria creștină, ci cu deosebire în practica creștină. Adevărații creștini au aplicat totdeauna cunoștințele și convingerile lor creștine în viața de toate zilele și aceasta li-a ridicat dușmani. De ce?

Pentrucă viața creștină practică binele într'un senz care nu convine omului, condus de instincte și pofte. Măsura binelui evangelic nu este natura omului în manifestarea ei spontană și contradictorie, ci natura omenească ca întreg armonic, ca manifestație ordonată, supusă totdeauna rațiunii, părții celei mai nobile dintre toate componentele naturii noastre slabe. Și nu numai atât! Natura omenească chiar ca întreg armonic, supus rațiunii în manifestările sale, nu este normă suficientă a binelui. Doar și rațiunea omului este supusă greșelei. Ea este relativă, cunoaște numai „ca prin oglindă“, cum zice sf. Pavel (I Cor. 13, 12); iar ca imbold la acțiune, rațiunea este în comparație cu ceilalți factori motrice ai acțiunilor noastre de cele mai multe ori prea slabă pentru a-i domina și stăpâni. De aceea măsura binelui, așezată în propria noastră natură chiar ca întreg armonic, e și ea numai relativă și trebue supusă măsurii mai înalte, măsurii supreme, care nu poate fi decât cauza eficientă a naturii omenești, adecă însuși Creatorul. Dumnezeu a creat natura omenească, El — singur El — îi prescrie și cum să se comporte, pentruca ea să se desvolte, să progreseze și să atingă culmea desvoltării și a progresului. Conștiința noastră morală ne spune că binele nu este măsurat în ultima instanță de noi.

Binele este un ce absolut, el ni se impune de conștiință ca datorie indiscutabilă. Ori unde te-ai duce, așa vei găsi la toți oamenii întregi manifestarea conștiinței. lor. Cu realitatea aceasta a experienții în plină concordanță este binele prescris de evangelie. Binele este aici conformarea voei omenești Voei Divine: „Nu cel ce-mi zice Doamne, Doamne, va intra în împărăția ceriurilor, ci cel ce face Voia Tatâlui meu, care este în ceriuri“ (Mat. 7, 21). Prin urmare binele în sine este bine pentru tot locul și timpul, el se schimbă numai la suprafață și numai în aceea ce împrejurările externe fac deosebită viața oamenilor.

In zădar se încearcă să se așeze măsuri deosebite, după locuri și timpuri, pentru binele moral în genere și pentru binele moral relativ la femeie în deosebi. Chestiunea femenină este o chestiune foarte actuală și foarte acută în zilele noastre. Soluția ei se încearcă prin măsuri relative omenești, schimbătoare după locuri şi timpuri. Multe din măsurile acestea se dau drept măsuri necesare și se aplică în practică. De aceea am crezut că n'ar fi lucru lipsit de interes, să cercetăm în cursul acesta, ce ne spune evangelia, măsura morală absolută, cu privire la femeie, pentru ca să știm cum să ne comportăm în viață și să ne scutim de expierențele păgubitoare, recomandate de cercuri străine de evangelia Mântuitorului Hristos sau chiar dușmane ei.

II. *(Concepția evangelică despre femeie).* Mântuitorul nostru a fost ca om fiul unei femei, pe care a stimat-o și a iubit-o mai mult poate decât cel mai iubitor fiu pe maica sa. Atârnat pe cruce, sfâșiat de durerile cele mai cumplite, inima Lui sângerândă era la maica sa, care plângea sdrobită sub cruce. El, cel mai drag al ei, dădu în clipa aceea pe cea mai dragă a sa în sama celui mai drag al său, ucenicului Ioan, zicându-i: „Iată maica ta“. „Și din ora aceea ucenicul o luă pe ea în ale sale“, ne spune însuși Ioan (19, 27). Versul acesta evangelic ne mai arată că Mântuitorul a îngrijit și material de maica sa până la judecarea sa la moarte. Este știut că „Fiul omului n'avea nici unde să-și plece capul“ (Lc. 9, 58). El n'avea nici o proprietate materială, totuși din ce trăia

El dădea şi maicei sale. Concluzia aceasta ni se impune prin cuvintele lui Ioan că „o luă într'ale sale“, deci până atunci ea a fost „într'ale“ Fiului său. Dar nu numai faţă de maică-sa. Şi de altfel stima Mântuitorului faţă de femeie era mare. El era adânc cunoscător al firii femeieşti.

Isus Hristos, Dumnezeu-Omul, n'a cunoscut din proprie experienţă slăbiciunile firii omeneşti. Firea lui omenească a fost deplin identică cu firea noastră, dar în manifestările ei, ea era supusă firii dumnezeeşti. De aceea Mântuitorul, credincios până la moarte chemării sale divine, a urmat numai căile chemării acesteia. El s'a lepădat cu desăvârşire de toate cerinţele firii omeneşti, cari l'ar fi împiedicat în îndeplinirea chemării sale de Mântuitor al omenirii. El a rămas necăsătorit şi s'a conformat întocmai învăţăturii sale că şi numai cu privirea sau cu gândul se păcătueşte (Mat. 5, 28). In afară de raportul sexual, Mântuitorul a fost prietenul multor femei şi ele au fost prietenile lui până la cel mai înalt grad al abnegaţiunii de sine. Să ne aducem aminte numai de femeile, cari a doua zi după înmormântarea Invăţătorului au mers cu noaptea'n cap la mormântul Lui, ca să-L mai vadă odată, să-l ungă corpul cu aromate şi să-L plângă. Câtă înţelegere avea El pentru sentimentele femeiei ne arată vindecările trupeşti şi sufleteşti făcute diferitelor femei, despre cari ne vorbeşte sf. evangelie (Soacra lui Petru, Mat. 8, 14 sq.; femeia bolnavă, Mat. 9, 20 sq.; fiica Cananencei, Mat. 15, 1 sq.; femeia demonică, Lc. 15, 11 sq; — păcătoasa, Lc. 7, 37 sq.; Ioan 12, 3 sq.) Maria Magdalina, păcătoasa notorică, se îndreaptă şi se căieşte amar la îndemnul cuvintelor şi a pildei lui Isus. Ea s'a legat de aici înainte cu toate ale sale, cu inima sa tânără şi cu averea sa mare, de activitatea divinului Dascăl, ajutându-L. Ca răsplată pentru măreaţa ei faptă şi pentru dragostea ei mare, adevărat creştinească, Maria Magdalina a fost învrednicită ca cea dintăi dintre muritori să vadă pe Hristos înviat din morţi (Ioan 20, 11—18).

Tot o femeie păcătoasă, Samarineanca dela fântăna patriarhului Iacov (Ioan 4, 1 sq.), se convinge dintr'o singură cenversaţie cu Isus despre mesianitatea Lui şi se

îndreaptă, iar în entuziasmul ei făcu, ca întreg satul de unde era, să creadă în El. Dar concepția sa înaltă despre femeie în deplina ei lumină, Mântuitorul o arată acolo unde vorbește despre raportul social al femeiei.

Știm din istorie și din etnologie că senzualitatea și egoismul bărbătesc s'au unit cu forța și au abuzat de sentimentalismul și de slăbiciunea fizică a femeiei, supunând-o și degradând-o. Realitatea aceasta istorică a stors și planului divin al mântuirii oamenilor concesiuni, pentru evitarea de păcate și tulburări mai mari. V. T. admite la început, în oarecare formă, chiar poliginia (patriarhii), iar mai apoi divorțul pentru motive ușoare și numai pretinse. Mântuitorul a curmat cu această degradare a femeii. „S'a spus (celor vechi): Cine își părăsește femeia sa, să-i dee carte de despărțire. Eu însă vă spun", zice Mântuitorul la ocazia solemnă a cuvântării sale de pe munte, „că oricine părăsește femeia sa în afară de pricina necredinții, o face să fie adulteră, iar cel ce ia părăsita de nevastă, comite și el adulter" (Mat. 5, 31—32). Iar în alt loc ni se spune că un fariseu veni la Isus să-L ispitească, întrebându-L, „dacă este îngăduită părăsirea femeiei sale pentru orice cauză". El (Isus) răspunzând zise: „N'ați cetit oare că Cel ce i-a creat, dintr'u început i-a făcut bărbat și femeie? Și a zis: Din cauza aceasta omul va părăsi pe tatăl și pe muma sa și se va alipi de femeia sa, și amândoi vor fi un trup. Astfel nu vor mai fi două, ci numai un trup. Deci ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă. Atunci l-au întrebat: De ce deci Moisi a lăsat să i se dee carte de despărțire și să se părăsească? El însă le-a răspuns: Pentrucă Moisi v'a îngăduit părăsirea femeilor voastre pentru învârtoșarea inimilor voastre; la început însă nu se întâmpla așa. Eu vă spun că oricine părăsește femeia sa fără pricina necredinței şi-și ia altă nevastă, comite adulter" (Mat. 19, 3—9). Două adevăruri mari ni se spun aici limpede și cuprinzător: *Forma primordială a căsătoriei este monogamia, iar diferitele forme de poligamie nu sunt decât aberațiuni și decăderi dela starea originală.* Toate încercările evoluționiștilor moderni de a dovedi pe cale etnologică contrarul sunt zădarnice.

Dovezile acestea sânt numai la aparență dovezi, căci popoarele primitive cu poliginie și poliandrie au și ele istoria lor. Unele sânt mai vechi, altele mai puțin vechi. Și etnologia istorică, care nu se conduce de principiul preconceput că ce există la primitivi mai brutal și mai aproape de animal este și mai vechi, ci trece totul ce au primitivii prin sita deasă a unei critice istorice severe, arată că la popoarele primitive cele mai vechi (Vedașii, Andamanezii ș. a.) monogamia severă ca la cei mai buni creștini este forma exclusivă a căsătoriei. Descoperirile de felul acesta vin să întărească și să dovedească adevărul evangelic și pentru necredincioși. Prin consfințirea monogamiei și a indisolubilității căsătoriei, Mântuitorul abia, a ridicat de fapt genul femeiesc la demnitatea ce îi revine și care până la el nu o avea nici măcar la Evrei, cari ca monoteiști aveau o etică destul de înaltă fața de politeiștii timpului antecreștin. Poligamia păgână și despărțirea căsătoriei pentru orice motiv, chiar pretins, evident că degrada femeia și o punea într'o stare mult inferioară față de bărbat. Aceasta cu atât mai mult, pentrucă pe atunci femeia nu se îndeletnicia decât cu lucrurile casnice. Dar dacă ar fi fost chiar ca și astăzi, când femeia se poate dedica aproape tuturor ocupațiunilor posibile bărbatului, poligamia ar fi înjosit-o, cum ar înjosi-o și astăzi. Un bărbat nu poate satisface în plină măsură pretențiile juste și multiple ale mai multor femei. Acelaș rezultat negativ obținem și cu poliandria sau amorul liber.

Firea omenească este înzestrată și cu instinctul procreării (înmulțirii). Manifestarea instinctului acestuia sub orice altă formă decât în căsătorie este pentru femeie demoralizător. Nașterea în afară de căsătorie nu poate fi pentru femeie decât isvor de mizerie și sărăcie, isvor de descurajare, ofelire timpurie și scurtare de viață. Urmări și mai dezastruoase are manifestarea instinctului procreării sub forme potrivnice naturii. Ce'i lege a firii, omul nu poate să schimbe și să întoarcă cum va vrea, căci natura se susține sub sancțiunea fără de milă a Creatorului. Creatorul susține legea inerentă naturii create și împotriva voei creaturii.

Experiența de toate zilele și istoria ne învață, fără posibilitate de desmințire, cât de dureroasă, amară și tragică este răsbunarea naturii pervertite. Prin urmare crezul plăcerii pentru plăcere (edonismul — cea mai inferioară teorie morală din câte a putut să născocească spiritul omenesc) nu poate fi aplicat decât cu riscul propriei nimiciri.

Ar rămâne o singură scăpare pentru dușmanii căsătoriei și aderenții amorului liber: Inființarea de crescătorii publice cum preconizează mulți moderniști. Ideia ar fi admirabilă, dacă nu s'ar opune și aici natura. Câte molestări și incomodări nu pretinde un copil mic dela maica sa? Care femeie ar suporta din bună voe toate acestea, dacă dragostea de mamă n'ar face-o să știe să se și jertfească pentru copilul său? Unde mai punem că și copilul, despărțit de mamă, chiar în condiții prielnice, degenerează. Din considerațiile aceste fugitive numai se poate înțelege ușor, că înființarea de crescătorii se impune cel mult ca mijloc de scăpare pentru viața micilor ființe nevinovate ale mamelor degenerate sau nenorocite, dar nici decum ca mijloc de înlocuire a mamei în genere și de desființare a căsătoriei.

Totuși motive pentru susținerea ideiei crescătoriilor se găsesc și în altă parte. Se spune că economia modernă și îngreuiarea achiziționii mijloacelor de trai silește femeia să iasă din căminul familiei și să se dedice muncii în afară de casă, fie la uzină, fie în biurou [1]). Când aruncăm o privire asupra vieții sociale a zilelor noastre găsim că femeia de fapt emulează cu bărbatul în aproape toate domeniile de ocupațiune. Dar dacă realitatea aceasta este spre binele femeiei este o chestiune aparte. Munca femeiei recere pentru bunul mers o mulțime de legi speciale, iar căsnicia merge spre disolvare. Este imposibil ca tocmai dela femele să se pretindă muncă îndoită, acasă și în afară de casă; prin emulație, în rapotrul dintre ambele sexe, gingășia dragostii se preface în duritatea luptei, sexele își pierd farmecul atracției reciproce. Divizarea muncii este o lege a firii și felul cum divizarea aceasta s'a făcut

---

[1]) Vezi și art. *Feminismul* din *Credința* I. No. 8 - 12.

până acuma este conformă cu natura diversă a sexelor. Munca femeiei este așezată de istorie în urma îndegetărilor firii în căminul familiar.

Reproșul ce se face evangeliei lui Hristos și Bisericii creștine că prin legarea femeiei de cămin ar disconsidera-o și ar supune-o arbitrar bărbatului, este o aruncare gratuită. Nicăiri ca în Creștinism nu se găsește accentuată egalitatea oamenilor. Mântuitorul a spus expres că fiecare om este aproapele nostru (Lc. 10, 29 - 36). El n'a făcut nici o deosebire între bărbat și femeie decât cu privire la firea lor, în puterea căreia bărbatul rămâne bărbat și femeia femeie. Desvoltând învățătura Maestrului apostolul Pavel zice: „Voi toți sânteți fii ai lui Dumnezeu . . . aici nu este nici evreu, nici elin, nici rob, nici liber, nici bărbat, nici femeie“ (Gal. 3, 26 - 28). Mai clar nici că se poate accentua egala îndreptățire a sexelor. Totuși nu se poate desființa diferența fizică între bărbat și femeie, iar pe baza acesteia răsar și diferențe psihice. Bărbatul desvoltă o activitate intelectuală rece, voința lui este mai tare, mai productivă. Pentru aceea femeia este mai tenace în pasivitate, în răbdare, și mai sprintenă în receptivitate. Astfel preferințele și scăderile unui sex sunt cumpenite prin alte preferințe și scăderi la celălalt sex, încât prețuirea morală a ambelor sexe rămâne în genere aceeași [1]). Totuși însușiri diverse se potrivesc și pentru activitate în domenii diferite.

Cel mai firesc cerc de activitate este pentru femeie căminul familiar. Ea este inima acestuia. Bărbatului îi revine munca în afară de cămin, scutul extern al acestuia și autoritatea internă. Acelaș Pavel care spune că nu este deosebire între bărbat și femeie, zice în alt șir de idei că *bărbatul este cap femeiei*, iar aceasta are datoria să i se supună, *să se teamă de bărbat* (Efes. 5, 24 - 33). Doctrina aceasta creștină formează cu deosebire pentru feminismul modern peatra scandelei. De aici dușmănia față de Biserică. Dar lucrul nu se prezintă chiar așa cum îl înțeleg femenistele noastre [2]). Fiecare comunitate omenească

---

[1]) I. Mausbach, Katholische Moraltheologie III[3] Münster i. W. 1923. pg. 77.

[2]) Cf. *Calypso C. Botez*, Problema Feminismului (Arhiva p. Știința și Reforma Socială II, No. 123 pg. 25 ș. u.

are lipsă de autoritate. Dealtfel comunitatea s'ar desface peste scurtă vreme din cauza ciocnirilor voințelor individuale. Așa și comunitatea căsătoriei, a familiei. Firea bărbatului este mai potrivită pentru purtarea stăpâniei. Aceasta însă nu înseamnă că femeia este serva lui. Sf. Pavel în locul unde declară bărbatul cap femeiei mai cere că *bărbații să-și iubească femeile cum își iubesc* (Efes. 5, 28) *propriul corp*. Și iubirea este cel mai puternic scut pentru femeie împotriva abuzului de autoritate din partea bărbatului. Unde dragostea lipsește, căsătoria e lipsită de spiritul creștin.

Totuși şi aici femeia are arme neînfrânte împotriva bărbatului neiubitor. In cazul acesta, evangelia lui Hristos recomandă femeiei prevenire și răbdare, cari umilesc pe bărbat (Petru 3, 1 - 2). O pildă vrednică a unei femei de felul acesta este Monica, maica fer. Augustin. Bărbatul ei era un păgân brutal și bețiv, dar prevenirea, finețea, tăcerea și răbdarea eroică a nevestei sale l-au impresionat așa de adânc, încât dela o vreme el se lepădă de toate viciile sale, se încreștină și fu până la moartea sa un soț ideal. Istoria vieții creștine știe să povestească despre multe minuni săvârșite de virtutea blândeței și a răbdării femeiești. Adevărat este că calea virtuții este o cale spinoasă și grea adeseori, dar ea este cu atât mai frumoasă și mai vrednică de laudă și de răsplată. O femeie care nu vrea să ia asupra sa sarcina vieții virtuoase, ajunge fatal la disprețul de sine și la negarea vieții, cum am văzut.

Totuși căsătoria nu este o condiție absolută pentru orice femeie. Evangelia recunoaște și recomandă și altă cale ce recere eroism și mai mare, virtute mai înaltă, dar duce și mai sigur la fericire. Aceasta este starea virginală, în cinul călugăresc. Considerând firea femeiei mai mult receptivă, pasivă și răbdătoare, starea virginală este pentru ea chiar mai potrivită decât pentru bărbat. Mântuitorul vorbește adeseori cu plăcere vădită despre curăția feciorelnică. El singur a petrecut în feciorie întreaga sa viață şi pilda sa a aflat imitatori și imitatoare destule în cursul veacurilor creștine. Faptele acestea dovedesc că pe cât de răzbunătoare este natura, când se abuzează de ea prin destrăbă-

lare sau perversiune, ea se supune când este stăpânită prin abstinență continuă. Și abstinența aceasta devine posibilă prin potențarea activității în alte direcții salutare. Fecioara călugărită poate aduce omenirii atâtea servicii, încât ele nu pot fi cumpenite nici cu serviciile multor mame. Ea, fără să cunoască maternitatea, poate îngriji și educa copiii altor mame, ea poate alina dureri, poate lega rane, poate munci din răsputeri pentru altul, și doar dragostea aproapelui este cea mai înaltă măsură pământească pentru bunătatea morală a omului. In cadrele fecioriei de bună voie încape și dedicarea femeiei pentru răspândirea și întărirea credinței creștine și activitatea femeiei pentru Biserică. Prin excepția dela regula căsătoriei, se face excepție și dela norma paulină, impusă Bisericii creștine: „Αἱ γυναῖκες ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν" (I Cor. 14, 34). Activitatea învățătoare și pastorală în Biserica creștină este istovitoare, ea este protinvică firii femeiei căsătorite și mame și de aceea Mântuitorul n'a avut nici un apostol femeie, iar sf. Pavel credincios principiului acestuia o oprește expres. Deci nici oprirea aceasta nu este o născocire a Bisericii Ortodoxe, cum se afirmă [1]), ci o poruncă apostolească, care nu cere decât lucruri conforme realității date prin natură.

Fecioria rămâne deci o excepție dela regulă, un sfat pentru cele puține alese. Idealul pământesc pentru femeie în genere poate fi numai căsătoria.

III. *(Concluziuni).* Căsătoria monogamă, solid întemeiată pe dragostea soților bineintenționați, este singura formă pentru desfășurarea deplină a tuturor facultăților firiii femeiești. Concepția aceasta despre căsătorie, a fost propoveduită și introdusă în curățenia ei pentru prima dată în omenire de evangelia lui Hristos. Răul necesar al păgânismului, femeia a fost înălțată astfel la demnitatea ce i se cuvine. Nici un alt sistem de credință nu s'a ridicat la înălțimea concepției acesteia despre femeie. Credințele popoarelor necreștine moderne sânt cele ale popoarelor antice sau chiar inferioare acestora. Cea mai înaltă formă

[1]) Calipso Botez, a. c.

de religiune după religia creştină, Mohamedanismul, propagă poligamia. Incetarea practicei poligamiei în o parte a lumii mohamedane contimporane nu este decât influenţă creştină sau silă din cauza lipselor materiale. Preconizarea modernă a mesei în restaurant şi a crescătoriilor este o decădere dela înalta concepţie creştină despre femeie, o degradare a femeiei şi o întoarcere la păgânism. Acestea nu înseamnă uşurarea grelelor ce apasă căsătoria, ci deadreptul desfiinţarea ei. Fenomenul economic al deplasării muncii femeiei în afară de cămin este o urmare a războiului mondial, a deprecierii valutelor şi a muncilor intelectuale. Economia nu stăpâneşte pe om. Bogăţia nu înseamnă încă fercire. Este mult mai uşor a câştiga banul decât a-l stăpâni. Acesta este senzul cuvintelor lui Hristos: „Nimene nu poate sluji la doi domni, lui Dumnezeu ş lui mamona“ (Mt 6, 24). Strictul necesar pentru mâncare, îmbrăcăminte şi locuinţă este o condiţie a vieţii, dar nu mai mult! Deci omul este stăpân pe economie sau cel mult raportul este reciproc. Felul solului, al climei şi celalte condiţii oferite de natură silesc pe om să adopte un anume sistem economic. Dar sistemul acesta serveşte numai decât susţinerii vieţii, nu nimicirii ei. Orice sistem economic păgubitor vieţii, omul îl va modifica în favorul său sau îl va abandona cu desăvârşire. Deaceea nici sistemul economic modern, capitalist — industrial, nu va putea sili pe om să-l practice într'un fel păgubitor vieţii omeneşti. Puterea imanentă capitalismului industrial de a deplasa munca femeiei din cămin la uzină şi la biurou, cum se pretinde, nu poate fi decât o iluzie. Căminul este susţinut de femeie, el este necesar prosperităţii vieţii umane. *Deci nici o putere din lume nu va putea îndepărta femeia de cămin decât în marginile ce acesta face munca femeiei dispenzabilă.* Dar şi atunci munca aceasta va putea fi aplicată numai în domenii unde ea cât şi purtătoarea ei, femeia, va putea prospera. Aceasta este legea firii şi a evangeliei Mântuitorului Hristos.

D. Spânu.

PARTEA II-a

Despre activitatea păstorului de suflete

în scopul îngrijirii spirituale a comunei întregi şi a singularilor membrii ai ei.

(Pimenica propriu zisă sau directă).

§ 1. *Trecere.*

Conform împărţirii noastre (arătate în § 6 al Introducerii) am tratat pân' acum despre persoana păstorului de suflete, despre viaţa şi însuşirile lui, atât corporale cât şi spirituale, întrucât momentele acestea pot să aibă o influenţă asupra păstoriţilor. Această parte am numit-o *Pimenica indirectă,* deoarece aici străduinţa păstorului de sufl. era nemijlocit aţântită la persoana sa proprie, care avea să servească de pildă şi îndrumător pentru păstoriţi, de câte ori prin întâmplare ar veni în atingere cu ei. Păstoriţii însă nu's constrânşi şi nici nu pot numai decât şi cu toţii să observe îndeajuns viaţa şi purtarea păstorului de sufl., spre a se lăsa astfel conduşi sufleteşte. Unii, ce-i drept, pot să vie în atingere cu el destul de adeseori şi vor fi înrîuriţi şi pe calea aceasta în multe privinţi, însă cei mai mulţi vor avea prilej de a cunoaşte numai una sau altă latură a caracterului, numai aceasta sau acea episodă din viaţa lui.

Fiind decidară înrîurirea de felul acesta numai întâmplătoare şi sporadică, este clar că ea singură nu poate să promoveze complect bună starea sufletească a comunei şi propăşirea ei binecuvântată spre limanul mântuirii.

In scopul acesta este de neapărată trebuinţă o *activitate directă şi nemijlocită* din partea păstorului de sufl. şi aceasta în două privinţi : în privinţa *comunei întregi* şi în privinţa singularilor membri ai ei cari, după deosebita lor stare internă (spirituală) sau externă, au

lipsă de o conducere specială. Aşadară este firește îndegetată ulterioara împărţire a doctrinei noastre în două despărţituri :

Despărţitura I-a. *Pimenica generală.*
Despărţitura II-a. *Pimenica specială.*

§ 2. *Adnotaţiuni prealabile.*

Păstoria sufletească adeseori a fost comparată cu arta medicală [1]). Și cu tot dreptul funcţiunea medicului şi cea a păstorului de suflete se aseamănă în multe privinți de minune. In primul rând se ţine de datoria medicului trupesc, ca să-și formeze o convingere despre starea sănătății pacientului. El trebuie să știe că nu fiecare este aevea bolnav care susţine sau pretinde de a fi, tot așa că nu este totdeauna pe deplin sănătos, care presupune că nu-i lipseşte nimic. Intocmai așa și păstorul de suflete. Şi el nu poate şi n'are voie de a se răzima pe opinia aceluia pe care are să-l conducă sufleteşte, ci este constrâns de a-şi forma o convingere proprie, spre a se lăsa condus de aceasta în activitatea sa. Precum însă medicul trupesc, deşi se încrede mai cu seamă sensurilor proprii şi judecăţii sale, totuş ascultă fără preocupare şi bagă în seamă şi părerea altora, așa trebuie să facă şi păstorul de suflete.

Așadar primul pas pe tărâmul păstoriei sufleteşti trebuie să fie *constatarea situaţiunii spirituale* în care se află obiectul de îngrijire, va să zică comuna întreagă sau o singulară persoană oarecare. Cu alte cuvinte păstorul de suflete are înainte de toate să se facă cunoscut cu deosebitele însuşiri şi facultăţi ale păstoriților. Aceasta însă este adeseori un lucru greu şi recere în orice caz mult timp, multă trudă şi chibzuială.

Datoria păstorului de suflete de a se face cunoscut cu însuşirile şi necesităţile păstoriţilor este ceva aşa de firesc, că se scapă din vedere cu totul în manualele

---

[1]) *Gregor Naz.* Περὶ φυγῆς c. 26 şi 27. *Gregor. Magn.* De cura past. I. c. 1.

Pimenicii, având drept consecinţă practică, că mulţi păstori de suflete, mai ales tineri, păstoresc orbiș, fără ca să-şi bată mult capul dacă în cazul dat cutare sau cutare acţiune este recomandabilă şi cu folos.

Ocaziuni, spre a cuncaşte mai deaproape turma cuvântătoare, păstorul de sufl. va afla multe şi diferite. In biserică, în cancelaria parohială, în şcoală, pe stradă, în case private — în toate aceste locuri i-se vor oferi păstorului de suflete prilejuri destule spre a-şi pune facultățile sale de observator în lucrare şi a se informa despre împrejurările şi însuşirile păstoriţilor şi aşa a afla ,ba ici, ba colo, o îndegetare, un îndemn pentru actlvitatea sa ulterioară. Cel mai bun prilej însă de a cunoaşte mai deaproape, atât comuna întreagă cât şi singuriții membri ai ei, află păstorul ortodox în *scaunul mărturisirii*. Scaunul mărturisirii este acea instituțiune salutară a bisericii, care îi face păstorului de suflete posibil de a deschide cele mai secrete încreţituri ale inimei omeneşti şi a controla până şi astfel de gânduri care de altfel ar trebui să rămâie închise cunoştinţii lui pentru totdeauna. Să se folosească deci dar păstorul de suflete de acest isvor abundent al informațiunii pastorale din belşug, cu prudenţa şi tactul cuviincios. Un păstor de suflete care administrează sf. taina a pocăinţei într'un mod mecanic şi superficial, cu intenţiunea de a scăpa cât mai curând de osteneala mărturisirii, nu va ajunge nici odată să cunoască bine toate neajunsurile şi însuşirile comunei sale, fie bune, fie rele, şi deci nu va fi în stare să tămăduiască scăderile şi să sporească buna stare spirituală a păstoriţilor săi. Tot aşa nu va putea fi un păstor bun şi acela, care prin zel exagerat sau prin lipsa de prudenţă pastorală î-şi va înstrăina inimele păstoriţilor, tratându-i în scaunul mărturisirii prea aspru şi fără cruțare sau molestându-i prin întrebări superflue, menite numai a satisface curiozității deşarte. In cazul din urmă va fi numai un lucru firesc, dacă poporul se va împrăştia din comuna sa proprie pe la oraşe şi alte comune învecinate, spre a primi acolo ss. taine ale pocăinţii şi comunicăturii — o aparițiune de

tot tristă şi un atestat nefavorabil pentru păstorul de suftete respectiv.

In scopul cunoaşterii mai deaproape a comunei şi singularilor membri ai ei, păstorul de suflete poate să se folosească afară de observarea sa proprie încă şi de *observările altor persoane.* Dar în privinţa aceasta trebuie multă prudenţă şi precauţiune. Mai întâiu de toate trebuie ca persoanele acestea să fie *fără de prihană* în orice privinţă. Deoarece numai mărturia oamenilor oneşti, evlavioşi şi vrednici poate fi deamnă de crezământ. De altă parte, nu este consult de a provoca prea adeseori enunţiaţiunile *directe* ale unora asupra conduitei şi valorii morale ale altora. In sfârşit, să se ferească păstorul de sufl. a se adresa în scopul acesta tot la aceleaşi persoane, ca nu cumva să deie ansă la presupunerea că tolerează sau chiar făureşte un sistem de denunţare şi spionaj.

DESPĂRŢITURA I.

Pimenica generală.

§ 3. *Izvoarele decadenţei morale şi materiale a comunelor întregi.*

O comună creştină împreună cu conducătorul ei spiritual constituie după părerea bisericii creştine par'că o unică familie sau o societate de membri cu drepturi şi datorinţi egale, cari sunt întruniţi în scopul de a se sprijini reciproc, mai cu seamă în privinţa mântuirii sufleteşti. Păstorul de suflete este însă acela care trebuie să vegheze asupra bunei stări de lucruri în comuna în care l'a pus Domnul, ca să pască turma lui. Intâia lui prodată în această privinţă nu poate să fie alta, decât a stărui ca să se delăture toate piedicele şi obstacolele unei activităţi rodnice, atât din partea lui cât şi a singularilor membri ai comunei [1]). Abia după ce va fi is-

[1]) Die Pfarrgemeinde ist dem Pfarrer als zusammengehörige Familie anvertraut. Es obliegt ihm für das gemeinsame Wohl zu sorgen. Vor allen anderen Verpflichtungen hat der Seelsorger daher sein Augenmerk darauf zu richten, daß nichts diese Einheit störe (*Leute,* D. kath. Priester. Göttingen 1914. P. 128).

prăvit aceasta el va putea cu folos să plânteze cele bune şi să întrebuinţeze izvoarele şi mijloacele mântuirii spre binele religios-moral al păstoriţilor.

Despre această îndoită datorie a păstorilor de suflete aminteşte acum atât sf. scriptură a Test. Vechiu cât şi cea a Test. Nou. Aşa zice prorocul *Ieremia*: „*Iată am dat cuvintele mele în gura ta, iată te-am pus astăzi peste neamuri şi peste împărăţii, ca să smulgi şi să strici şi să răsipeşti, şi iar să zideşti şi să răsădeşti*“ [1]). Iar sf. Apostol *Pavel* grăieşte către presvisterii adunaţi la Milet: „*Dreptaceia luaţi aminte de voi şi de toată turma, întru care Duhul sfânt v'a pus pe voi episcopi, ca să păstoriţi biserica lui Dumnezeu, care a câştigat-o cu sângele său. Că eu ştiu aceasta, că după ducerea mea vor intra lupi grei întru voi, cari nu vor cruţa turma*“ [2]). Şi în epistola sa către Evrei tot acelaş ap. *Pavel* aminteşte despre datorinţa păstorilor de suflete de a veghia asupra bunei stări a comunei bisericeşti creştine în următorul mod: *Ascultaţi pe învăţătorii voştri şi vă supuneţi lor; că ei priveghiază pentru sufletele voastre, ca cei ce vor să dea seamă, ca cu bucurie aceasta să facă, iar nu suspinând; că aceasta nu vă este vouă de folos* [3]).

Despre lupta care trebuie să o susţie păstorul de suflete împotriva relelor şi neajunsurilor care bântuiesc comuna bisericească scrie sf. *Ioan Hrisostom* în următorul mod: „Dacă armata întunecoasă a demonului şi luptele înverşunate ce ridică asupra-ne ar putea fi supuse ochilor noştri, priveliştea ar fi mult mai îngrozitoare încă. In această armată nu vei vedea nici fer, nici alamă, nici cai, nici care, nici roate, nici săgeţi, vei vedea arme şi maşini mai omorâtoare. Aceşti inimici spirituali nu au trebuinţă nici de cuirase (îmbrăcăminte de za), nici de paveze, nici de săbii; singura privire a acestor legiuni înfricoşătoare poate consterna un suflet, dacă el nu va fi înzestrat cu un mare curaj şi de nu

---

[1]) Ierem. I. 10.
[2]) Fapt. ap XX, 28. 29.
[3]) Evr. XIII, 17.

va fi susţinut printr'un dar special din partea lui Dumnezeu [1]).

Acum să vedem, care sunt cele mai însemnate piedici şi izvoare ale răului cari stingheresc activitatea pastorală sau şi nimicesc roadele ei. Ele pot să fie ori din partea păstoriţilor ori din partea păstorului de suflete însuş.

I. Pe partea păstoriţilor dăm mai ales de aceste piedici şi izvoare ale răului :

1. *Neştiinţa poporului* în privinţa adevărurilor religioase, atât dogmatice cât mai ales morale, în urma căreia mulţi creştini adeseori nu bagă în seamă datorinţele lor cele multiple, ca membri ai bisericii, ca cetăţeni, ca părinţi, ca prepoziţi ş. a. m. d. Din deprinderea aceasta stricăcioasă se desprinde cu timpul un *indiferentism religios* în urma căruia mulţi concrescuţi cu pământul şi aplicaţi la gânduri şi năzuinţi pământeşti, nu mai sunt în stare şi nici nu simt necesitatea a se ridica şi a năzui spre razele adevărului vecinic. Astfel de oameni se aruncă deadreptul în abisul pierzării şi nu mai aud cuvintele sf. apostol : *„Cele de sus gândiţi, iar nu cele pământeşti* [2]).

2. *Depravarea şi slăbiciunea voiei.* Mulţi oameni, deşi au cunoştinţă destulă despre adevăruri religioase, totuş nu-şi întocmesc viaţa conform recerinţelor lor. Unii o fac aceasta din cauza slăbiciunii voiei, alţii iarăş din cauza aplecării spre păcat. Cei dintâi adeseori ar voi binele, dar voia lor este prea slabă, pentru ca ei cele ce intenţionează să le puie şi în lucrare, aşa că în cele mai multe cazuri intenţiunile lor rămân numai propusuri deşerte şi nu se realizează, ori în cel mai bun caz nu se realizează pe deplin. Este invederat că conducerea spirituală a astorfel de parohieni este un lucru greu şi anevoios. Dar şi mai mari dificultăţi vor trebui învinse acolo, unde voia păstoriţilor a fost subjugată de diferite patimi şi păcate grele.

---

[1]) Despre preoţie. Vezi *Călinescu*, Povăţuitor. Bucureşti 1908. P. 264.
[2]) Col. III. 2.

Din neştiinţa adevărurilor religioase şi deprăvarea voiei răsar, în păstoria sufletească, ca din izvoare generale, următoarele piedici de caracter mai mult sau mai puţin special :

3. *Mecanismul religios.* După cuvintele sf. apostol Pavel : *„Cei ce sunt de credinţă se blagoslovesc împreună cu credinciosul Avraam“* şi *„Dreptul din credinţă va fi viu“*[1]) trebuie ca fiecare creştin să fie pătruns de credinţă vie şi să facă numai aceea ce aceasta pretinde dela el sau cel puţin ce nu se opreşte prin ea. Din nefericire însă sunt între membri bisericii mulţi cari isprăvind rugăciunile sale numai într'un mod mecanic şi luând aşişderea numai superficial şi mecanic parte la serviciul dumnezeesc şi la ss. taine socot că astfel au satisfăcut pe deplin recerinţelor religiunii creştine. Astfel de creştini b. o. se împărtăşesc cu ss. taine ale pocăinţii şi cumunicăturii numai pentru aceea, că a sosit vremea pentru aceasta şi pentrucă şi alţii o fac la fel ; sufletul lor însă nici decum nu corespunde prescriselor orânduite de biserică pentru toţi aceia ce se apropie la aceste sf. taine. Ei sunt totaşa de departe de Dumnezeu în inima lor ca şi mai înainte şi aplecaţi spre diferite păcate. Sufletul lor este cuprins ca şi mai înainte de aceleaşi patimi şi deprinderi vitioase.

4. *Nemoralitatea.* Acest viţiu dezastruos este adânc înrădăcinat în multe comune. Tinerimea, în urma unei creşteri necorăspunzătoare, a pierdut orice ruşine şi este expusă la fel de fel de ispite şi ocaziuni de păcate ; viaţa cu adevărat creştinească şi disciplina casnică este aşa de zdruncinată şi periclitată, încât trebue o muncă uriaşă şi de o perseveranţă de fier, pentru ca răul acesta care bântue şi roade comuna ca o cangrenă să se desrădicineze şi să se stârpească.

5. O piedică mare pentru o activitate binecuvântată pastorală este *înstrăinarea de viaţa bisericească* care în mare parte este cauzată de neajunsurile sus amintite. Aceasta s'a răspândit mai ales în straturile cu inteligenţă

---

[1]) Galat. III. 9. 11

superioară, dar în timpul din urmă a început să pătrundă şi între locuitorii de rând ai oraşelor, ba a cuprins în câtva şi poporul dela ţară. Duşmanul acesta al mântuirii neamului omenesc este cu atât mai însemnat şi mai periculos, dacă sub influenţa lui au ajuns oameni cari în urma poziţiei lor sociale sunt chemaţi să fie pildă vie poporului de rând, precum în diferite alte privinţi aşa şi în privinţa vieţii religioase şi morale.

6. Mult stânjeneşte activitatea păstorului de suflete în ziua de astăzi şi aşa zisul *spirit al timpului* [1]). Acesta se manifestează în timpurile din urmă în diferite forme de curente sociale, ca *socialism democratic*, *comunism*, *nihilism* şi *anarhism*, curente care se opun nu numai diregătoriilor şi oficiilor bisericeşti, dară şi diregătoriilor lumeşti, iar unii combat din principiu chiar orice autoritate, fie ea de orişice ordin, lăţindu-se din ce în ce tot mai mult între masele poporului şi nepuindu-şi nici o stavilă în aspiraţiunile lor destructive.

II. Sus amintitele piedici ale răului din partea pastoriţilor îş au în mare parte razimul şi sprijinul în oare-cari instituţiuni contimporane care au devenit răsadinţe ale demoralizării poporului. Ca atare sunt a se privi în primul rând *cârciumile*, iar prin oraşe *casele de desfrâu*, *cafenelele* şi o *seamă de restaurante*, care din urmă numai prin numele lor se deosebesc de cele dintâi. Mai ales cârciumile cele ordinare le putem numi fără exagerare instituţiunile de pierzare atât a averii cât şi a valorii morale şi cinstei civile a poporului nostru. Acolo se află totdeauna ocaziunea spre păcat. Acolo se deprinde poporul la beţie, aprigul duşman al mântuirii sufleteşti şi bunei stări materiale. Acolo zace rădăcina multor rele şi neajunsuri în comunele noastre. Prin beţie poporul nu numai decade moraliceşte, nu numai că ajunge pradă feluritelor păcate, viţii şi fărădelegi, dar chiar situaţia lui cea materială mereu se nimiceşte; el devine din bogat — sărac, din sărac — cerşitor, şi astfel nu numai că se păgubeşte pre sine însuşi, ci şi nenoroceşte şi familia

[1]) *Kerschbaumer*, Lehrbuch der kath. Pastoral. Wien 1871. P. 322. — *Peleş*, Past. Bohosl. Viena 1882. P. 889. —

sa nevinovată, încărcându-şi astfel blăstămul copiilor săi. — In cârciume, la beţie, se naşte ocaziunea şi de altfel la fel de fel de păcate. Acolo se nasc certuri, acolo calomnii, acolo detragerea onoarei; acolo se fac cu mintea întunecată prin băuturi alcoolice planuri pentru furtuşag, incendiu pentru bătăi sângeroase şi chiar omoruri; acolo-i locul de unde pornesc atacuri la onoarea aproapelui, la onoarea prietenilor, la bunul nume al căsătoriei, la inocenţa virginelor, la drepturile cele sfinte ale părinţilor şi oamenilor cu vază. Cu un cuvânt cârciuma nu-i alta ceva decât etapa iadului pe pământ. — Asemenea cârciumelor, deşi nu în aceeaşi măsură şi nici aşa de adeseori, repugnă în contra obiceiurilor bune o seamă de festivităţi şi petreceri de mult îndătinate cu ocaziunea hramurilor, nunţilor, adunărilor tineretului la jocuri ş. a. Deşi datinele acestea în sine nu se pot numi rele, totuş ele au devenit foarte primejdioase prin obiceiurile îmbinate cu ele, precum sunt beţia şi desfrânarea, care nu stau de fel într'o legătură firească oarecare cu dânsele. In privinţa acestor datine va fi de datoria păstorului de suflete de a arăta firea lor cea adevărată şi scopul lor precum de a urmări şi obiceiurile cele stricăcioase imbinate cu ele, a le descoperi pe acestea din urmă în adevărată firea lor cea pernicioasă, a le condamna, a le opri şi a le desrădăcina. — Păstorul de suflete aşijderea trebue să nu scape din vedere duşmăniile între păstoriţii săi care adeseori dau ansă la diferite procese înaintate judecătoriilor, ilustrând importanţa şi influenţa pernicioasă a acestor duşmani şi procese, asupra fericirii omeneşti, atât celei timpurale cât şi celei vecinice.

* *
*

Piedicele despre care am vorbit până acum se pot numi *piedici obiective*, din punct de vedere al păstorului de suflete, deoarece ele nici decum nu depind de persoana lui, ci sunt date într'un mod obiectiv sau obiectate spre a fi trătate după cuviinţă şi amăsurat împrejurărilor şi însemnânţei lor. Sunt însă din nefericire şi o seamă de piedici care purced din chiar partea ace-

luia care este chemat să scutească turma cuvântătoare de ele. In primul rând nu vor putea desfăşura o activitate pastorală rodnică şi binecuvântată toţi aceia cărora li *lipsesc aptitudinile fireşti pastorale*, care aşadară la alegerea stării sociale n'au fost destul de precauţi şi au ajuns pe tărâm străin firii lor. Dar şi acel preot care nu s'a pregătit într'un mod corespunzător pentru starea preoţească, ale căruia facultăţi naturale n'au fost desvoltate amăsurat recerinţelor timpului şi sferei de activitate, nu va putea fi activ cu succes în via Domnului. In ce mod un preot tare în credinţă şi înzestrat cu virtuţile creştineşti produce lucruri minunate, în acelaş mod devine un preot, căruia îi lipseşte credinta cea vie, un păstor de suflete neînsemnat, fără vază, fără de merit. Nu va fi binecuvântată nici activitatea pastorală a acelor preoţi cari, deşi au dobândit talentul aptitudinilor şi abilităţii corespunzătoare, *nu se folosesc de acest talant*, nici nu'l înmulţăsc precum se cuvine, ci-l *îngroapă asemenea slugii nepăsătoare din evanghelie* în acel mod, că în loc de a îngriji turma încredinţată lor, vânează după bunurile timpurale, în loc de a nutri şi adăpa oile cuvântătoare cu pilda bună şi învăţătura cuvântului dumnezeesc, le jupesc pentru funcţiunile spirituale într'un mod necreştinesc, manifestând astfel într'un mod revoltător, că lor nu li grijă de mântuirea sufletelor păstoriţilor în aceeaş masură ca de bunurile pământeşti proprii. Dealminteri şi zelul păstorului de suflete prea exagerat şi nechibzuit poate uneori, mai ales dacă se aplică într'un timp nepotrivit, să stârnească multă daună comunei. — Un alt neajuns pe partea păstorului de suflete este o *viaţă opusă prescriselor morale*. Dacă păstorul de suflete, în loc ca să fie altora de pildă în ale virtuţii, se dedă el însuşi beţiei, înşălăciunii, desfrânării; dacă jigneşte pre alţii, blastămă, exploatează, deţine plata servitorilor săi: atuncea asupra comunei în care trăeşte şi este activ un atare preot, n'a putut să se deslănţue un năcaz mai mare.

De o importanţă mare în privinţa succeselor în păstoria sufletească sunt şi *referinţele reciproce între*

păstorii de suflete, şi mai ales între cei din comunele învecinate. Este o nefericire mare, dacă păstorii de suflete ai unui ţinut oarecare nu conviețuiesc unii cu alții în pace şi bună înţelegere şi nu se sprijinesc reciproc în chestiunile îngrijirii sufleteşti; dară situaţia devine şi mai deplorabilă şi urgisită, dacă ei trăiesc în duşmănii şi certuri, târând în noroiu numele cel bun al său şi al stării preoțeşti şi înjosind unul pre altul înaintea poporului. *Concordia parvae res crescunt, discordia vel maximae dillabuntur.* Adevărul acestor cuvinte de aur al proverbului antic îl confirmă şi sf. scriptură prin rostul Mântuitorului: *„Toată împărăția ce s'a împărechiat între sine se pustieşte şi casă preste casă cade* [1]).

Insă preoţii activi în via Domnului care sunt în acord cu chiemarea lor înaltă şi în înţelegere bună cu confraţii lor, sunt asemenea unei cetăţi care nu numai resistă la orice asalt din partea duşmanilor, dar formează şi un puternic razim, parcă o fortăreață formidabilă de unde se pot face cu succes diferite operaţiuni împotriva tuturor contrarilor stării preoteşti şi ai bisericei creştine.

Vaza şi demnitatea păstorului de suflete ortodox şi totodată şi urmările cele bune ale străduinţei lui în îngrijirea sufletească se micşorează din adins de nişte *indivizi fanatici ai confesiunilor străine, neortodoxe.* Mai ales se îndeletnicesc cu acest scop mârşav o seamă de miopi păstori de suflete ai bisericei romano-apusene cari nu se ruşinează de a compara în public bisericele ortodocşilor cu cârciume ori grajduri, pe creştinii ortodocşi îi denumesc cu dispreţ şizmatici, iar preoţii ortodocşi îi înfruntă ba în una ba în alta privinţă, uitând că cu astfel de atitudine incorectă, fără tact şi urgisită, ei nu pot să zguduie temelia bisericei ortodoxe — pe care nici puterile iadului nu o pot birui — dar jignesc numai vaza păstorilor de suflete în general, stingheresc o activitate rodnică pe terenul îngrijiri de suflete şi nimicesc aplicarea spre viaţă bisericească la mulţi creştini, dealtfel şi aşa de slab fondată în timpul prezent.

---

[1]) Luc. XI. 17. Asemenea: Pild. I. Sol. XVIII. 19 şi Ps. CXXXII. 1.—

§ 4. Catiheza şi predica.

Mijloacele cele mai însemnate pentru îngrijirea sufletească a comunelor întregi întocmai ca şi a singularilor creştini sunt catiheza şi predica. Aceste sunt armele cele mai alese cu care trebue să se desrădăcineze răul, aceste sunt mijloace generale cele bune şi folositoare de plantat. Ce şi cum trebue tratat în catiheză, resp. în predică, este expus amănunţit şi cu temeiu în doctrinele teologice respective.

Noi ţinem să amintim aici următoarele:

I. In ce priveşte catiheza este de observat că subiectul învăţământului catihetic să nu se lămurească prea restrâns. Suntem deprinşi de a înţelege sub acest subiect copiii şi tinerimea creştină şi cel mult încă şi prozeliţii bisericei ortodoxe [1]). Aşa ar trebui să fie, dar din nefericire nu-i aşa. Starea aceasta ideală este numai teoretică; în praxă stau lucrurile cu totul altfel.

În ziua de astăzi, mai ales în comunele rurale, sunt mulţi creştini vârstnici, chiar şi bătrâni, care — ori că n'au umblat de fel la şcoală şi nici n'au luat parte la învăţământul catihetic împărtăşit în biserică, ori că n'au învăţat acolo ce trebuia să înveţe, ori că au uitat cele ce au învăţat — nu cunosc multe adevăruri creştine elementare şi din cauza aceasta nu pot trage mult folos din învăţământul omiletic. Cele mai frumoase şi convingătoare predici sunt pentru astfel de auzitori în cea mai mare parte sunete deşarte, fără putere, fără efect. Aceştia trebue numai decât îndreptaţi spre învăţământul catihetic. Cel mai firesc lucru ar fi ca astfel de persoane să asiste la catihizarea tineretului în biserică, şi păstorul de suflete

---

[1]) Diesen Charakter hat die Katechese hinsichtlich der Proselyten allzeit bis auf die Gegenwart unverändert bewahrt; seit dem Ausgange des Mittelalters hat der Begriff „Katechese“ aber noch eine Erweiterung erfahren: er umfaßt von jener Zeit an auch den christlichen Unterricht und die Erziehung der noch *unmündigen Glieder der Kirche.* Die Katechese der christlichen *Jugend* hat die treffende Bezeichnung Christenlehre erhalten. Sie soll nähmlich den *jungen* Christen den Inhalt der christlichen Lehre im Einzelnen zur Kenntnis und zum Verständnis bringen .... *(Katschner*, Lehrbuch der Katechetik. II. Aufl. Gratz 1908. Pag. 132).

va face bine să li recomande această asistenţă. Dar oare vor urma ei *cu toţii* sfatului sau chiar poruncii păstorului de suflete în această privinţă ? De sigur că nu ! Și aceasta din diferite motive. Unii nefiind vizaţi anume, vor înclina de a nu înțelege că sfatul îi priveşte şi pre dânşii ; alţii se vor jena de a vădi neştiinţa lor şi iarăşi alții, deşi convinşi că au lipsă de o temeinică îndrumare, nu se vor putea decide de a fi povăţuiţi împreună cu tineretul. Aşa se pare că nu ne vom prea înşăla, dacă presupunem că cei ce vor urma învitării păstorului de suflete vor fi mai că exclusiv oameni tineri sau de altfel neînsemnaţi. De toate acestea să ţie seamă păstorul de suflete. — S'ar mai putea recomanda, cum o şi fac unii, ţinerea cursurilor catihetice deosebite pentru cei vârstnici în şcoală sau biserică. Dar se poate uşor prevedea că şi pe această cale nu se va ajunge mult, deşi se va spori mult truda păstorului de suflete. Totuş, mai ales unde sunt activi doi preoţi,unul (cel mai tânăr) ar putea cu oarecare folos să apuce şi drumul acesta.

Dar modul cel mai eficace şi cel mai sigur pentru scopul nostru va fi ţinerea predicilor aşa zise *catihetice* — menite mai mult pentru luminarea minţii decât pentru înrîurirea asupra simţului sau voiei. Predicele acestea să se ție sau în loc de predici îndătinate, sau pe lângă acestea ; să fie înşirate sistematic şi ţinute pentru ori şi cine în termeni accesibili. De va putea, predica obişnuită să fie înlocuită cu totul prin predica catihetică, sau de va trebui să preceadă, sau să urmeze ei (b. o. una în decursul sau la sfârşitul utreniei, iar alta la liturghie ; ori una după cetirea sf. scripturi, iar alta la sfârşitul liturghiei), aceasta va depinde de numărul celor ce au lipsă de învăţământul catihetic şi de alte împrejurări a cărora judecare trebue să o lăsăm în seama păstorului de suflete însuşi.

Despre materia şi forma predicilor catihetice spune *Thavorov* următoarele :

„Ca materie pentru predicele catihetice trebue să se considere tot aceea ce face conţinutul catihismului ortodox-creştinesc, adecă : *simbolul credinţei*, *cele zece*

porunci Dumnezeești, învățătura despre fericirile evanghelice, rugăciunea Domnească, poruncile și actele bisericești ale cultului Dumnezeesc. Se poate şi presupunem noi, că este chiar de neapărată trebuinţă să se adaoge la aceste încă şi expunerea scurtă a istoriei sfinte ; şi aceasta din cauză că religia creştină îşi are de bază evenimente istorice şi drept aceea expunerea istoriei sfinte nu poate fi despărţită de întregul învăţământului religios. Fer. *Augustin* recomandă catihizătorilor, în cartea despre *chiemarea celor neluminaţi* (De catichizandis rudibus), ca să înceapă dela primul cuvânt al Bibliei şi să sfârşească cu situațiunea prezentă a bisericei, remarcând la aceasta că din mulțimea materiilor indicate sunt a se alege numai cele mai importante şi arătate în simbolul credinţei însuş şi a le descoperi astfel, ca ele să servească ca dovadă pentru cel unic mare adevăr — dragostea lui Dumnezeu către neamul omenesc. In modul acesta întreagă învățătura catihetică poate să se închidă în lecţiuni din istoria sfântă şi cea bisericească. Planul acesta însă nu este bine lămurit şi nu se poate uşor realiza. Cu mult mai potrivit este a expune la început pe scurt sfânta istorie şi după aceasta a descoperi obiectele catihetice propriu zise.

Toate predicele catihetice pot să aibă forma predicei ; dar cea mai potrivită formă pentru dânsele este forma lecţiunilor şcolare, adecă forma expunerii sistematice, dar simple, a materiei, se înțelege că fără întrebuinţarea oarecăror termeni şcolari şi fără secetea limbii şcolare, care dealminteri nici în şcoală nu-i la locul său la expunerea adevărurilor credinței creştine. — La aceasta se întrebuințează câteodată metoda aşa zisă *erotematică*, care constă din întrebări şi răspunsuri, aşa că o expunere, întocmită astfel, se prezentează în formă de dialog sau convorbire în care, se înţelege dela sine, predicătorul el însuş şi întreabă şi răspunde. De ştie cineva să se folosească de metoda asta, întrebuinţarea ei de pe catedra bisericească va fi nu numai îngăduită, dar va avea chiar oarecare superioritate, şi anume în acea privinţă, că astfel se susține şi se trezeşte atenţiunea auzitorilor, fiind de o parte ei înşişi parcă introduşi în convorbire, iar de

altă parte se dă posibilitatea de a face textul expunerii mai simplu, care în forma unui monolog neîntrerupt nu poate să aibă pentru auzitorul necult aceeaş luciditate şi perspicuitate ca în forma de dialog. Se înţelege dela sine că într'o cuvântare catihetică întrebările nu pot să fie întrebuinţate aşa de adeseori precum în catihisme, şi nici răspunsurile nu vor fi atât de concise şi aride [1])".

II. Predica este mijlocul ideal al păstorului de suflete pentru administrarea oficiului său, mai ales în ce priveşte conducerea spirituală *a comunelor întregi.* Aceasta şi este cauza că părinţii bisericeşti în scrierile lor tratând despre materia Pimenicii, au destinat aşa de mult loc observaţiunilor despre învăţământul bisericesc. Prin activitatea predicătorială, executată în mod corespunzător, păstorul de suflete îşi poate cruţa multă trudă pe terenul îngrijirii sufleteşti speciale, îndreptând şi îndrumând pe nesimţite pe unul sau pe altul din numărnl auzitorilor care dealminteri, deviind prada diferitelor seduceri, prejudeţe şi deprinderi păcătoase, ar cauza conducătorului său spiritual multă neplăcere şi opinteală [2]).

Drept aceea zice Domnul prin gura profetului: „*Strigă cu tărie şi nu înceta, ca o trâmbiţă înalţă glasul tău*" (Isaia LVIII. 1). Iar sf. *Grigorie cel Mare* adauge la aceste cuvinte: „Oficiul de crainic a luat asupra sa oricine s'a urcat la preoţie; pentru că el premerge sosirii judecătorului care-i urmează însoţit de spaimă. Iar preotul care nu ştie a predica, cu ce fel de glas va răsuna el, crainicul mut?" [3]) Insemnătatea cea mare a predicei în ale îngrijirii de suflete o apreciază după merit şi sf. *Ioan Gura-de-aur* cu următoarele cuvinte: „Şi pentru ce apostolii reuniţi însărcinară pe Ştefan cu grija văduvelor, dacă

---

[1]) *Thavorov*, Rukovodstvo k tzerkovnomu sobesedovaniu. Kiev 1884. Pag. 97 şi 98.

[2]) Die gute Verwaltung des kirchlichen Lehramtes hat daher den nächsten entschiedensten Einfluß auf die Entfaltung des christlichen (kirchlichen) *Lebens.* (*Benger*, Pastoraltheol. Regensburg 1890. Bd. II. Pag. 37).

[3]) Lib. reg past. II. c. 4. Migne. Patr. curs. compl. Ser. lat. prior. 1862. Pag 31.

nu spre a se ocupa mai liber cu oficiul predicării ? Poate noi am fi mai puţin înflăcăraţi de a împlini această datorie, dacă am avea darul de a face minuni. Dar pentru că nu rămâne în mânile noastre nici o urmă din această magnifică putere, văzând pe inimicii cari ne apasă din toate părţile, este o necesitate de a ne arma cu sabia cuvântului, nu numai spre a nu fi pătrunşi de săgeţile lor, ci spre a-i străpunge pe ei înşişi“ [1]).

Fiind decidară cuvântul păstorului de suflete, rostit din catedra bisericească aşa de necesar şi aşa de puternic, încât sf. apostol *Pavel* îl numeşte *mai ascuţit decât toată sabia ascuţită de amândouă părţile* [2]), — urmările lui ar trebui să fi cu mult mai semnificative şi bătătoare la ochi, decât ele sunt aevea în zilele de astăzi. Cauzele acestei aparenţe deplorabile sunt a se căuta în mare parte la păstorii de suflete înşişi : în neştiinţa lor, în nepăsarea, în lipsa de precauţiune şi prudenţă pastorală care face adeseori că păstorii de suflete nu ştiu de a se folosi la timpul cuvenit de împrejurările actuale.

Păstorul de suflete să-şi ţie înaintea ochilor următoarele sfaturi :

1. Spre a fi cu adevărat *lumina lumii şi sarea pământului* [3]), dupre cum este chiemarea lui, păstorul de suflete să nu scape din vedere datoria sa de a se ocupa pururea cu diferitele ramuri ale ştiinţelor, atât celor profane cât mai ales celor teologice. Un conducător slab, să nu zicem rău, va avea acea comună, a cărei preot este de părerea, că terminând studiile teologice şi prestând examenele prescrise — ce se întâmplă destul de adeseori — au isprăvit-o cu calităţile de păstor sufletesc bun şi nu trebue să-şi bată mult capul cu ştiinţele *teoretice*, apucând drumul *praxei* de a conduce turma cuvântătoare după bunul plac al său, fără multe recercetări şi recugetări. Este învederat că astfel de preoţi nu numai că nu pot ţinea pas cu evoluţia ştiinţei şi cu recerinţele vieţii

---

[1]) Despre preoţie. Cartea IV. *Călinescu*, Povăţuitor. Bucureşti 1908 Pag. 213 sq.

[2]) Evr. IV. 12.

[3]) Mat. V. 13. 14.

practice propăşite, dar ei uită cu timpul şi multe din cele ce au învăţat şi au ştiut odată. Predicele lor nici după materie nici după formă nu vor împăca necesităţile păstoriţilor şi nici nu vor avea efectul dorit, fiind ascultate (şi poate chiar şi ţinute) numai de năpaste, ca o datorie împovărătoare şi neplăcută, fără rost, fără sens, fără scopul intern. Aşa o predică cu adevărat va fi numai *aramă sunătoare şi chimval resunător*, precum zice sf. apostol [1]). Şi dacă în locul ei nu s'ar predica de fel, păstoriţii n'ar pierde mult!

2. Păstorul de suflete care este *indiferent* şi *nepăsător* în privinţa învăţământului omiletic va fi de obicei şi lipsit de ştiinţa respectivă. Cuvântările lui vor avea aceleşi neajunsuri ca şi predicele unui preot neştiutor. Dar dacă ar fi el şi înzestrat cu toate iscusinţele şi ştiinţele lumii, el nu va putea nici convinge nici îndrepta după cuviinţă, fiind stingherit, dacă nu oprit cu totul în ajungerea scopului predicei prin lipsa de dragoste către turma sa cuvântătoare, şi de scopuri laterale ce n'au nimic de a face cu păstoria sufletelor. Lucru firesc că astfel de predicători nu vor fi în stare de a îndeplini îndemnul apostolic: *„Propovăduieşte cuvântul; stă asupra cu vreme şi fără de vreme; mustră, ceartă, îndeamnă cu toată îndelunga răbdare şi cu învăţătura“*. Ei vor lăsa să treacă multe ocaziuni nefolosite pentru îndreptarea şi inobilarea păstoriţilor, — să nu mai amintim că indiferentismul şi neglijenţa lor poate uşor înfecta pe alţii, cuprinzând o seamă din membrii comunei. — Păstorul de suflete care a constatat în lăuntrul său acest neajuns mare al unei activităţi pastorale binecuvântate, înainte de a interprinde îndreptarea altora, să puie toate în mişcare ca să se îndrepteze pe sine însuşi. Mijlocul însă cel mai potrivit pentru acest scop va fi meditaţiunea serioasă asupra datorinţelor stării preoteşti şi mai ales rugăciunea asiduă şi fierbinte, ca sf. Duh să se *aşeze în inima lui şi să'l curăţească de toată întinăciunea păcătoasă* [2]).

---

[1]) I. Cor. XIII. 1.
[2]) II. Tim. IV. 2.

3. *Lipsa de precauţiune şi prudenţă pastorală* stinghereşte şi ea mult lucrarea cuvântului dumnezesc în inimile creştinilor. Aceste neajunsuri sunt, ce-i drept, mai puţin stricăcioase decât cele amintite mai'nainte, dar ele provin în schimb cu atât mai adeseori. — Dacă se combat nişte deprinderi superstiţioase, dealtminteri neimportante, într'un timp nepotrivit, iar din altă parte se tolerează abuzuri stricăcioase; dacă zelul predicătorului merge prea departe şi răneşte împreună cu cei păcătoşi şi pe cei evlavioşi şi drepţi; dacă se presupun pentru păcate şi fărădelegi motive adânc jignitoare care nu există; dacă prin aluziuni neprecugetate se jignesc sentimentele auzitorilor în una sau alta privinţă; dacă se perorează împotriva unor păcate şi viţii sporadice din răsputeri şi la orice prilej, pe când cele ce provin adeseori şi la mulţi înşi ani dearândul nu se pomenesc de fel din catedra bisericească, stârnind gânduri că pastorul de suflete are motivele sale de a le tolera; dacă admonierea la o viaţă evlavioasă se face numai în termeni sarbezi şi nu se arată mijloacele şi calea care duce la această viaţă . . . atuncia lucru firesc că efectul predicii nu poate fi decât slab şi insuficient.

Preotul prudent şi precaut nu va ţine predica sa, ca ea să fie numai ţinută, ci va stărui ca ea să fie totdeauna în plin acord cu recerinţele şi starea comunei, atât intelectuală cât şi morală. Prin observaţiuni proprii şi prin convorbiri cu alte persoane va stărui el să-şi dobândească mereu o apreciere şi o privire obiectivă, clară şi largă asupra nevoilor şi lipselor comunei şi va întocmi la aceste cuvântările sale. Preamărirea lui Dumnezeu şi fericirea vecinică a sufletelor încredinţate conducerii lui va fi steaua călauzitoare a predicilor sale. Iar dacă din când în când va trebui să se trateze şi despre materii de ordin temporal şi material, el va şti să le expuie din punct de vedere religios şi moral. — Ţinem să amintim şi în locul acesta că catedra bisericească n'are nicidecum menirea de a fi întrebuinţată pentru *lucruri şi afaceri pur pământeşti*, indiferente pentru mântuirea sufletească. Dreptaceea păstorul de suflete n'are voie să trateze astfel

de materii din catedra bisericească pe larg, chiar şi atuncia dacă sunt ele de oarecare importanță pentru materii principale de ordin religios-moral. In caz de necesitate să se împletească ele ca materii de ordin secundar cu materiile omiletice propriu zise, şi să se trateze numai în treacăt. Iar de va fi lipsă a le expune cu temei şi pe larg, atuncea să-şi caute păstorul de suflete pentru aceasta alt loc, afară de biserică, b. o. în şcoala poporală sau în casa comunală. Numai în cazul extrem, neputându-se afla alt loc, ori din oarecare alte motive juste, se poate întrebuinţa biserica pentru cazuri urgente şi extraordinar de importante. Dar atuncia să nu fie astfel de cuvântări îmbinate cu actele sfinte ale cultului şi nici să nu fie cuvântătorul îmbrăcat în haine liturgice.

§. 5. *Liturgisirea.*

Actele cele sfinte, mai ales sf. liturgie ca partea cea mai importantă şi centrul cultului divin, conţin în rugăciunile şi acțiunile simbolice multe elemente ziditoare şi didactice, fiind chiar predica parte întregitoare a sf. liturgii şi îmbinându-se ea adeseori şi cu alte rânduieli bisericeşti. Pentruca păstoriții să tragă însă folos din aceste elemente didactice trebuie ca ele să fie accesibile pentru popor şi bine pricepute în toate laturile şi în toate părţile lor. Aceasta va fi posibil, numai dacă vor fi observate din partea păstorului de suflete următoarele condițiuni :

1. In primul rând şi înainte de toate este a stărui cu toate mijloacele ce stau la îndemână păstorului de suflete, ca *păstoriții să cerceteze regulat biserica* şi ca fie care dintr'înşii să se simţească constrâns în conştiinţă de a nu lipsi cel puţin la sf. liturgie în zilele de duminici şi serbătorile prescrise. Ss. acte ale cultului divin, iar mai ales sf. liturgie, să se ţie regulat şi precis la timp îndătinat ; în caz excepţional însă, de va fi nevoie de vreo abatere oarecare, să se înştiinţeze poporenii de cu vreme despre aceasta. Neregularitatea şi arbitriul strică aici foarte mult. Poporenii, venind la biserică după isprăvirea unei părţi

însemnate a actelor sfinte sau aşteptând pe preot în biserică timp îndelungat, se supără mult, ori se plictisesc şi se deprind pe încet a fi nepăsători în privinţa cercetării bisericii, urmând din aceasta, că păstorul de suflete pierde posibilitatea de a înrîuri asupra lor regulat şi sistematic.

2. Toate actele sfinte, iar mai ales sf. liturgie să se isprăvească într'un mod cuviincios, demn şi frumos. Poporul să vadă şi să simtă că liturgisirea este pentru preot o lucrare foarte serioasă şi totodată şi plăcută.

Demnitatea şi frumuseaţa cultului divin însă suferă mult, dacă liturgul în decursul plinirii actelor sf. nu păstrează reverinţa cuvenită: dacă dă servitorilor bisericeşti în auzul tuturor nişte ordini într'un mod brusc ori indignat; dacă susţine convorbiri cu oricare persoane; dacă vădeşte indolenţă şi neconsideraţiune în privinţa înfăţişării sale exterioare (b. o. prin aceia că se razimă pe sf. masă cu pieptul sau cu spatele sau aşează acolo lucruri profane sau că dă semne altor persoane cu gesturi drastice ş. a. d.). Prin o astfel de purtare păstoriţii se aduc în nedumerire sau chiar în indignare, şi efectul, în orice caz, va fi bagatelizarea celor sfine şi un mecanism religios care face cu neputinţă ca ei din belşug să se facă părtaşi de darurile harismatice şi didactice ale cultului dumnezeesc.

O scădere mare este şi aceea, dacă liturgul cetește rugăciunile sau locuri din sf. scriptură cu un ton indolent sau prea repede, stârnind prin aceasta presupunerea că-i este grijă ca să scape cât mai curând de cele ale cultului dumnezeesc, pentru ca să poată să se ocupe cu alte lucruri, mai plăcute sau mai importante pentru dânsul. Însă şi afară de aceasta poporenii nu vor trage mult folos din cele cetite în pripă, neputând auzi bine şi răspicat singuritele cuvinte, necum a se opri cu gândul asupra înţelesului lor şi a pătrunde legătura cu cele antecedente.

3. Orice loc unde se isprăvesc actele cultului divin şi mai ales locurile sf. menite pentru acest scop, să se afle într'o *stare de curăţie exemplară* şi dacă se

poate să fie şi *împodobite* într'un mod cuviincios spre a fi demne de cele ce se petrec acolo şi spre a putea înrîuri chiar prin exteriorul lor asupra celor ce se află de faţă. Tot aşa trebue şi veşmintele liturgice şi lucrurile sfinte să fie curate şi în stare bună spre a nu jigni sentimentul estetic al celor de faţă, ce s'ar întâmpla numai decât în cazul contrar şi ar cauza o distragere penibilă şi scandalizare, în loc de zidire spirituală neperturbată.

4. Păstorul de suflete să *nu îngădue ca să între oricine în sf. altar*. In timpurile cele vechi puteau petrece acolo numai persoane care aparţineau stării clericale. Astăzi, ce-i drept, se permite de a întra în sf. altar şi oarecăror persoane neclericale, dacă acestea stau într'o legatură mai strânsă cu sf. biserică şi cu păstoria sufletească, precum sunt b. o. cântăreţul bisericesc sau pălimarul. Dar şi aceştia să petreacă în sf. altar numai atuncia dacă serviciul lor bisericesc pretinde aceasta. Nimărui nu-i este îngăduit de a petrece acolo fără vreun scop oare care, sau pentru resolvirea afacerilor care ar putea fi trătate şi în alt loc, şi mai ales dacă aceste afaceri n'au nimic comun cu păstoria sufletească. Preotul aşijderea să nu îngădue ca oricine să se atingă de lucrurile sf., precum sunt cărţile bisericeşti şi mai ales sf. evanghelie, sf. cruce de pe masa altarului, sf. vase, veşmintele liturgice ş. a. d. Chiar şi steagurile bisericeşti ori sf. cruce ori icoanele portative ş. a. d. să nu fie date (b. o. cu prilejul procesiunilor) pe mâna orişicui, ci numai persoanelor evlavioase, cu o purtare fără de prihană şi cu tragere de inimă pentru biserică şi aşezămintele ei. Aşa o atitudine din partea păstorului de suflete, de va fi conştiincioasă şi consecventă, va adauge mult şi ea la întărirea spiritului bisericesc al comunei şi va deveni drept mijloc de creştere adevărat creştinească.

5. Cercetarea caselor păstoriţilor cu aghiasmă la serbătorile Crăciunului şi Arătării Domnului este o datină creştină pe cât de frumoasă pe atât de folositoare pentru scopurile păstoriei de suflete. Astfel vine preotul în atingere strânsă cu toţi membrii comunei şi cunoaşte multe lucruri prin observaţie nemijlocită. Păcat mare că

în timpul de astăzi ea a fost în multe locuri desființată! Și ce-i mai lamentabil, desființarea aceasta a fost pe deplin justă! Căci mulți păstori de suflete priveau cercetarea caselor creștinilor nu atât ca un mijloc de ajutor însemnat pentru activitatea rodnică în via Domnului, cât mai vârtos ca un prilej binevenit pentru strângerea veniturilor materiale. Dacă, primind dela oarecare păstorit pentru cercetarea casei şi stropirea cu aghiasmă o danie ce nu corespundea aşteptării lui, preotul o întorcea donatorului şi indignat ieşia iutişor din casă, — atuncia de bună seamă datina aceasta străveche creştinească şi-a pierdut rostul și nu mai putea şi nici nu trebuia să dăinuiască!

6. Multă prudență pastorală şi mult tact îi este necesar păstorului de suflete la săvârşirea *actului îngropăciunii*, fiind acesta adeseori cauza de nemulţumiri şi plângeri din partea păstoriților. Starea cea precară materială a clerului nostru a avut drept urmare deplorabilă, că prilejul cel mai trist în viaţa omenească, cazul de moarte a fost privit de o seamă de preoţi de prilej binevenit pentru refacerea lor materială. In loc de a mângăia pe cei întristați şi adeseori greu loviţi de soartea nemiloasă, unii preoţi află de cuviinţă de a aduce acestora cât se poate de curând aminte, că preotul va trebui răsplătit pentru asistenţa sa la îngropăciune. Alte afaceri ce stau în conex cu cazul de moarte nu îi impoartă, nici dacă bietul om nu știe de unde să scoată bani ca să plătească preotului. Şi ar fi poate încă de suportat şi aceasta, dacă preotul ar lăsa în seama celui pe care îl priveşte cu cât să-i răsplătească osteneala sa. Insă mulţi nu's aşa de modeşti. Ei înşişi îşi fixează onorarul, neţinând seamă de starea materială a moştenitorilor. Vrând-nevrând omul acceptează în sfârşit (adeseori după o târguială înjositoare şi afară din cale penibilă) condiţiunile preotului, însă în inima lui se încuibă adânc o antipatie ori chiar ură în contra păstorului de suflete, însoțită de intenţiunea de a-i face greutăţi şi neplăceri unde numai va fi posibil. Dacă considerăm că cazul nu va rămânea singular, ci cu

vremea un atare preot îşi va spori mereu numărul contrarilor şi chiar vrăjmaşilor în comună, activitatea lui de conducător spiritual va fi foarte stingherită şi îngreuiată, şi succesele ei vor fi neînsemnate, chiar dacă dealtminteri ar fi el ireproşabil în alte privinţi.

Dreptaceea păstorul de suflete în nici un caz să nu-şi fixeze el însuşi mărimea plăţii pentru îngropăciune, ci să lese aceasta în bunul plac al rudeniilor mortului. Oamenii cu tragere de inimă pentru biserică vor şti ei înşişi să satisfacă după cuviinţă recerinţele slujitorului sf. altar, iar cei înstrăinaţi de biserică trebue căştigaţi mai întâi cu blândeţe pentru spiritul adevăratului creştinism, şi atunci îşi vor face şi ei datoria lor.

In ce priveşte *solemnitatea actului îngropăciunii*, trebue înainte de toate să nu se uite că biserica dreptcredincioasă, afară de deosebirea ritualului pentru cei vârstnici şi copii, pentru călugări şi preoţi, nu cunoaşte alte deosebiri rituale. Din cauza aceasta actul ritualistic al îngropăciunii mirenilor, cu care de regulă are a face păstorul de suflete, ar trebui să fie de o potrivă pentru toţi parohienii. N'avem alt ritual pentru cei avuţi şi altul pentru cei săraci, dupre cum ar putea să pară, dacă vedem b. o. pe preotul cetind în drum spre biserică într'un caz 12 evanghelii, iar în altul nici una. Dacă află de cuviinţă preotul de a prelungi ritualul prescris prin adausul cetirii câtorva evanghelii — n'avem nimic în contra, dar obiceiul acesta frumos, îndătinat din vechime în ţara noastră, să fie aplicat la toate cazurile şi să nu se exagereze cu el. De a taxa însă fie care evanghelie cu un preţ fix anumit (precum au făcut-o şi o fac unii) este un abuz urât şi condamnabil şi stă în contrazicere diametrală cu prudenţa pastorală. Şi cu astfel de tratament — ce-i drept — s'au împăcat păstoriţii în multe comune, însă aceasta nu într'o măsură, ca din când în când să nu se revolteze ba unul ba altul împrotiva calculării şubrede şi meschine a preotului. Şi dacă-ţi vin în comuna astfel păstorită încă şi adepţi ai socialismului necredincios sau câţi-va sectanţi nebuniţi, — atunci ajunge preotul ortodox într'un hal de mare năcaz şi acuză pe mulţi şi

multe, numai vina sa proprie îi scapă de obiceiu din ochi....

Cu aceasta însă nu vrem să zicem că păstorul de suflete n'are voie de fel să facă oarecare deosebire în privinţa solemnităţii actului îngropăciunii. Rămâind ritualul, aflat în euchologiu, unul şi acelaş la fiecare caz, solemnitatea totuş se poate mări sau scădea, prin oarecare lucruri însoţite cu lucrarea sf., aparţinătoare *exteriorului* acesteia, precum sunt: aprinderea de mai multe sau mai puţine lumânări, calitatea veşmintelor liturgice, cântarea şi ţinerea cuvântării la mormânt. Insă solemnitatea mai mare să nu fie drept răsplată pentru plata primită, ci numai şi numai pentru purtarea răpaosatului faţă de biserică şi aşezemintele ei, sau cu alte cuvinte, ca să fie drept prinos pentru *recunoaşterea meritelor şi veţii evlavioase* şi *o admoniere indirectă către cei prezenţi de a urma pildei şi virtuţilor mortului.*

Inmormântarea *păcătoşilor notorici*, mai ales dacă păstorul de suflete nu este sigur de s'au pocăit ei în fărădelegile lor înaintea decesului, este a se face *de tot simplu.* Drept aceea nu se poate numi decât un abuz revoltător şi destructiv, dacă sinucigaşii se îngroapă cu tot fastul ritualistic, cu mulţi preoţi, cu ţinerea predicilor ipocrite şi minciunoase. Biserica ortodoxă, ce-i drept, îngădue pentru o seamă de victimi ai sinuciderii o îngropare bisericească, însă numai de tot simplă şi cât se poate de scurtă. Aşadară în cazul acesta nu este consult să se încuviinţeze mai mulţi preoţi.

Preotul care isprăveşte funcţiunea să fie îmbrăcat numai cu epitrahil (aşadară *fără felon*); evangheliile să nu fie cetite în drum; cântările să se citească cu tonul recitativ ori de tot simplu; predica de obicei să nu se ţină, doar numai în caz foarte extraordinar şi instructiv, fiind de faţă *multă lume* — ceia ce dealtfel trebue împiedicat din partea păstorului de suflete, — şi mai ales dacă vor fi prezenţi oameni străini, adecă *membrii altor comune.*

Pentru parohienii proprii mai nimerit va fi a aminti cazul într'o cuvântare în dumineca sau serbătoarea următoare.

§. 6. *Disciplina.*

Ordinea şi purtarea bună este temelia existenţei oricărei însoţiri dintre oameni. Deci şi biserica lui Hristos, cea mai renumită însoţire omenească, împărăţia cerurilor pe pământ, care are să răspândească lumina adevărurilor religioase şi să sfinţească pe oameni, împăcându-i şi împreunându-i cu Dumnezeu, n'ar putea resolvi prodata existenţei sale şi aşadară ar pierde şi rostul acestei existenţe, dacă n'ar fi bazată pe ordinea şi purtarea cuviinciosă a membrilor săi. Iar susţinerea ordinei şi purtării bune nu este posibilă decât numai prin *disciplină*. Cuvântul „*disciplină*“ este însă întrebuinţat în mai multe sensuri. In articolul de faţă înseamnă *disciplina* totalitatea *mijloacelor pentru pastrarea, sporirea şi apărarea bunei purtări şi ordine* între membrii unei societăţi oarecare, aşadară şi a comunei bisericeşti. Este învederat că aceste mijloace pot numai indirect înrâuri asupra adevăratei dispoziţii sufleteşti a păstoriţilor, fiind ele menite în primul rând de a păstra ordinea *externă* în comună. Insă valoarea lor nu se poate tăgădui din cauza aceasta, fiind cunoscută puterea îndătinării şi legăturii strânse între purtarea externă şi viaţa internă a omului; iar din altă parte prin delăturarea smintelei şi ocaziunii pentru deprăvare, disciplina bine aplicată înrâureşte chiar şi direct asupra dispoziţiei sufleteşti, deşi numai în mod negativ.

1. Mijloacele disciplinei bisericeşti ce le are a le aplica păstorul de suflete izvoresc din *legile date de Dumnezeu* pe calea naturală şi supranaturală, complectate, sau mai apriat zis desfăşurate prin legile şi poruncile bisericeşti în conformitate cu recerinţele timpului. Aceste din urmă sunt acele norme care privesc mai cu seamă la ordinea şi viaţa *externă* a comunelor religioase şi a singularilor membri ai lor.

„Dacă toţi credincioşii ca copii ai lui Dumnezeu ar fi mânaţi de Duhul sfânt — zice cu drept *Benger* — aceasta nu numai că i-ar îmboldi la acte interne ale dragostei

şi ale tuturor virtuţilor şi i-ar sprijini, ci el i-ar face — ca şi pe cele dintâi comune creştineşti — în cea mai mare măsură dispuşi de a observa cu bună voie şi bucurie acele instituţiuni care au fost aşezate pentru ordinea externă a vieţii creştine. Dar cu extinderea creştinismului nu s'au pătruns în acelaş mod şi toate inimele de dragostea cătră Dumezeu, ci din contra, sf. Duh (potrivit cu măsura darurilor lui Dumnezeu şi cu cooperarea omului) a fost împiedicat mai mult sau mai puţin prin spiritul lumii ori chiar izgonit din lăuntrul omului; cei mai mulţi creştini care vieţuesc în lume nu pot sau nu vreau întocmai ca prima comună creştină să „persiste în toate zilele cu un cuget în rugăciune“ [1]); unde aşadară din cauza slăbiciunii omeneşti la mulţi creştini spiritul creştinesc al rugăciunii şi mulţămirii, al abnegaţiunii de sine şi al milostivirii, al căinţei şi dragostei precum şi al dorului înfocat după împreunarea cea mai intimă cu Dumnezeu, era să dispară mereu tot mai mult şi mai mult, trebuia biserica să se simtă nevoită cu necesitate morală să statuieze cel puţin unele porunci exprese, a îndatori în conştiinţă pe toţi creştinii la împlinirea acestora şi a lămuri în acest mod voinţa lor spre practicarea factică a vieţii creştineşti şi cu aceasta spre primenirea moravurilor şi deprinderilor lor“ [2]).

2. Primul pas ai păstorului de suflete, în ce priveşte menţinerea disciplinei, este a duce la cunoştinţa păstoriţilor poruncile şi legile bisericeşti şi a-i îndemna la stricta observare şi împlinirea lor. Modul cum este a se face aceasta, păstorul de suflete să-l arete atât prin cuvânt, adecă povăţuirea aplicată la timpul potrivit, cât şi prin faptă, adecă exemplul său propriu. — Viaţa şi purtarea păstorului de suflete însuş este de o importanţă covârşitoare în ce priveşte disciplina bisericească şi aici tocmai poate mai mult bate la ochi decât în orice alt ram al activităţii pastorale. Căci oare cum s'ar putea încumăta un preot care nu păstrează prescrisele bisericeşti de a impune vre-o pedeapsă unui păstorit oarecare

---

[1]) Fapt. ap. II. 42-46. —

[2]) Pastoraltheol. II. Band. Regensburg. 1890. P. 246. —

pentru delicte de care el însuş se face vinovat ? — Dealtfel păstoriţii să se povăţuiască sistematic despre dătorinţele lor prin catihezã, predicã şi scaunul mărturisirii.

3. O *răsplată* oarecare pentru o purtare recunoscut bună, păstorul de suflete o va putea numai arareori aplica. Conştiinţa liniştită şi scutirea de neplăceri este în regulă totul ce se poate dobândi pentru o purtare externă neprihănită. Ca excepţii sunt a se privi acele cazuri, unde prudenţa pastorală pretinde ca pentru o purtare deosebit de bună şi frumoasă să se exprime unuia sau altuia din membrii comunei o recunoştinţă din partea bisericii prin conducătorul ei. Aceasta se poate face *verbis expresis* (fie în patru ochi, fie în auzul mai multor sau chiar al tuturor membrilor comunei) sau prin o *deosebit de favorabilă atitudine* din partea păstorului de suflete (b. o. prin promovarea în posturi onorifice, acordarea funcţiunilor liturgice mai solemne ca de obiceiu ş. a. d.).

4. Mult mai adeseori va provine cazul de a aplica vre-o *pedeapsă bisericească* pentru o purtare greşită. Epitimiile ce se impun păcătoşilor în scaunul mărturisirii, deşi sânt privite de biserica dreptcredincioasă înainte de toate şi mai că exclusiv de mijloace de emendaţiune, devin totuş drept pedepse *pro foro externo*, dacă executarea lor nu poate să scape de cunoştinţa publicităţii. Insă aceasta se întâmplă în ziua de astăzi numai arareori. — Cu apunerea pocăinţei publice din veacurile prime ale erei creştine, au încetat cele mai pronunţate şi mai riguroase pedepse bisericeşti.

Dacă ne întrebăm care forme de pedepse poate aplica păstorul de suflete pastoriţilor săi în caz de necesitate, trebue să mărturisim că cercul lor este foarte restrâns. Afară de epitimiile îndatinate se mai poate aplica: admonierea, dojana (una şi alta, sau în patru ochi, sau în auzul altora), excluderea dela distincţiuni şi posturi onorifice şi în cazul extrem învocarea ajutorului forţei lumeşti, administrative sau judecătoriale. Insă păstorul de suflete să fie cu decretarea astorfel de pedepse foarte cruţător şi cu atât mai precaut, cu cât pedeapsa pare a fi mai gravă. El să-şi puie mai înainte de toate întreba-

rea: de nu este cumva vina lui proprie că ordinea bisericească n'a fost băgată în seamă? Şi meditând serios asupra întrebării acesteia, el va stărui mai mult ca să împiedice şi să facă cu neputinţă călcarea prescriselor bisericeşti, decât să pedepsească fapte împlinite.

Pedepsele disciplinare pot fi aplicate atât singularilor membri cât şi comunelor întregi. Insă în cazul din urmă păstorul de suflete trebue să fie şi mai circumspect. Iată ce zice în această privinţă liberalul profesor al universităţii din Tübinghen: „Interdictul a fost în evul mediu fără folos, şi astăzi nu se poate aplica de fel; *invocarea braţului lumesc* pentru disciplinarea unei comune bisericeşti neascultătoare nu plăteşte mult; o dojană oţăreşte mai mult, decât câştigă; unicul mijloc de a fi întrebuinţat în privinţa disciplinei generale este admoniere serioasă şi punere pe cale; însă o predică nimerită la timpul potrivit este mai bună decât o admoniere ce vine prea târziu sau o punere pe cale după fapta săvârşită. Dacă păstorul de suflete totdeauna îşi împlineşte datorinţa sa, nu păcătuieşte niciodată comuna întreagă în aşa fel, ca să fie trebuinţă de o pedepsire generală; dreptaceea va face uz de disciplină un păstor diligent şi înţelept nu în îngrijirea sufletească generală, ci în cea specială. Iar de ar cădea totuş întreaga comună în păcat, atuncea să încerce el cu dojană binevoitoare şi concisă sau să se îndrepte către decanul sau episcopul“ [1]).

§. 7. *Insămnătatea şcoalei pentru păstoria sufletească.*

Biserica şi şcoala sunt cele mai de seamă instituţiuni pentru creşterea omenirii. Dreptaceea trebue ca pe de o parte ele amândouă să fie sprijinite şi susţinute în activitatea lor pentru binele obştesc din răsputeri de toţi oamenii pricepuţi şi cinstiţi, în primul rând de stat, căruia atât biserica cât şi şcoala bine întocmită şi condusă cu înţelepciune, mult îi ajută la ajungerea scopurilor fiinţiale şi mai de seamă; pe de altă parte este numai decât de dorit şi stăruit într'acolo, ca nici biserica nici

[1]) *Gehringer*, Theorie d. Seelsorge. Tübingen 1848. P. 10.

şcoala să nu stingherească cumva una pe alta în cercul de activitate proprie, ci din contra, să-şi acorde sprijinul reciproc, deoarece ele amândouă au unul şi acelaş scop principal, a promova bunăstarea, atât materială, cât şi cea religios-morală a neamului omenesc.

Dacă vorbim de şcoală este a se înţelege sub acest cuvânt orice instituţie de învăţământ şi creştere, fie publică fie privată, fie de caracter superior sau mijlociu sau numai inferior. Universitățile, politehnicile, şcoalele normale şi secundare de tot felul şi în sfârşit şcoalele poporale — ele toate trebuie să steie în raport bun către biserica lui Hristos, toate trebuie să năzuiască a promova interesul bisericii, sau cel puţin să n'aibă o atitudine antagonistă ori chiar duşmănoasă faţă de biserică.

Legătura cea strânsă între biserică şi şcoală reiese între altele şi din istoria epocei erei creştine. Istoria ni arată nouă că tipurile principale ale şcoalelor de astăzi mai că toate *au emanat din spiritul şi din aşezămintele bisericii creştine* şi erau şi lung timp alimentate de biserică şi conduse de persoane clericale sau călugăreşti. Să ne gândim aici numai la universitățile din ţările apusene, sau la *Academia din Kiev* din veacul al XVII.,— intemeiată, condusă şi susţinută de marele bărbat al bisericii ortodoxe, Petru Movilă! — Este drept că şcoalele cele înalte începură în decursul vremurilor a se emancipa mereu de sub conducerea bisericească, până ce în sfârşit, afară de instituţiunile teologice au mai rămas sub scutul aripelor bisericii numai şcoalele poporale. Dar în timpul cel mai nou şi acestea din urmă au fost scoase şi ele de sub tutela nemijlocită a bisericii şi subordonate conducerii autorităţilor statului. Aşa o cere spiritul vremii de care trebue să ţină cont şi biserica creştină.

Faptul că şcoala poporală a fost cea de pe urmă care s'a desfăcut de conducerea bisericii ni dovedeşte că legătura între şcoala aceasta şi biserică este mai strânsă decât faţă de alte tipuri şcolare. Iar constatarea aceasta trebue să-l îndemne pe păstorul de suflete a stărui într'acolo ca influența bisericească asupra şcoalei poporale, care şi în cadrele legilor existente în prezent este încă

foarte însemnată, să nu scadă, ci să aducă roadele binecuvântate. Însemnătatea cea mare a şcoalei poporale pentru biserică face ca aceasta din urmă nici odată nu va putea să resigneze la influenţa asupra celei dintâi, şi aceasta din două cauze principale: 1. Este şcoala poporală *loc de creştere a fiecărui cetăţean şi membru al bisericii.* 2. Este această şcoală totodată şi locul, unde de regulă se împărtăşeşte în ziua de astăzi *învăţământul catihetic*, deci o parte foarte însemnată a învăţământului bisericesc în general.

„Din cauza aceasta — zice *Benger* — este de dorit pentru păstorul de suflete înainte de toate, ca el să se facă cunoscut cu firea şcoalei poporale, să nu se îndestuleze cu nişte principii generale, ci să pătrundă în specialitatea creşterii şi a învăţământului şcolar. Pentru că întocmirea internă a şcoalei poporale este pururea dată cu preferinţa în mânile preoţilor. Cât de mult pot ei aşadară presta, dacă sunt cunoscuţi temeinic şi deamănuntul cu adevăratele principii ale educaţiei şi cu metodele învăţământului şi dacă posed tactul cuvenit şi aptitudinea practică adevărată! Dar şi din contra, cât de mult vor slăbi ei influenţa lor şi se vor face înaintea învăţătorilor şi dirigătoriilor şcolare dispreţuiţi şi urgisiţi, dacă vor veni cu teorii generale sau opiniuni private deosebite, fără de a şti cum este a se conduce creşterea şi a se împărtăşi învăţământul, spre a ajunge scopul său la copii, dacă sunt ei străini pe tărâmul activităţii şcolare! Ei vor formula pretenziunile lor odată prea exagerat, altă dată prea lânced, dar pretutindeni va lipsi eficacitatea şi sporul adevărat şi prin aceasta ei numai vor da în mână arme, contrarilor bisericii, cu privire la şcoală [1])".

Nu este aşadară pentru păstoria de suflete lucru indiferent, ce şi cum se învaţă în şcoala poporală. Deoarece şcoala aceasta este menită nu numai ca să desvoalte mintea de viitori cetăţeni majoreni şi membri ai comunei bisericeşti care vor avea să decidă odată asupra soartei comunei şi a bisericii, ci şi să inobileze inimele şi voia lor, păstorul de suflete trebue să năzuiască din răsputeri ca să

[1]) Benger, l. c. Pag. 706. —

fie desvoltați și crescuți cât se poate de perfect acei copii care umblă la școala poporală. La ținta aceasta el poate să ajugă pe o cale dublă: ca *catihet* și ca *conducător spiritual al comunei întregi* sau cu alte cuvinte prin povățuirea și conducerea imediată a copiilor de școală și prin înrîurirea asupra părinților și altor persoane care vin în contact cu copiii și sunt din fire datori să deie concurs păstorului de suflete în ce privește creșterea tineretului.

Pe timpul domnirii austriace în țara Bucovinei păstorii de suflete se bucurau de dreptul de a fi membri de drept în *consiliile școlare locale* (Ortsschulrat), unde puteau mult înrîuri asupra mersului afacerilor școlare din comuna lor. In ziua de astăzi nu mai avem aceste consilii cu drepturile de odinioară, iar prin desființarea lor păstorul de suflete a pierdut și posibilitatea de a desfășura în multe privinți o acțiune *directă* asupra afacerilor școlare. I-a mai rămas lui, afară de învățământul religiunii și creșterea religioasă (nefiind nici aceste lucruri definitiv stabilite prin o lege expresă), numai modul *indirect* de a servi interesele bisericii și ale creștinității în școală, prin prudența și tactul personal în relațiunile sale cu persoanele și diregătoriile școlare. In privința aceasta păstorul de suflete trebue să se lese călăuzit de următoarele sfaturi:

1. Păstorul de suflete să *ție regulat* în școala poporală din comuna sa *numărul oarelor de religiune* prevăzute prin lege. Să nu se folosească de orișicare prilej — adeseori numai fictiv — de a se lăsa substituit prin învățător în datorința sa atât de importantă de catihet.

2. Să stăruiască ca tineretul școlar să ieie *parte la serviciul divin*, iar mai ales la sf. liturgie, în zilele de duminici și sărbători mari, și să se deprindă, dacă este posibil, de a executa cântările liturgice.

3. Sosind vremea ca tineretul școlar să se împărtășească cu *ss. taine*, să li ție păstorul de suflete *o povățuire și admoniere corespunzătoare* și să caute, ca toți să fie pătrunși de sfințenia și însemnătatea momentului și nime să nu se apropie într'un mod mecanic, fără pregătirea corespunzătoare, de cele sfinte.

4. Este foarte consult,. ca din când în când să se

cuvinteze în biserică *despre datorințele părinților* și a altor persoane fața de copii și tineret și să li se arete modul și calea cum trebue ei să se poarte în această privință.

5. Multă prudență pastorală recer *relațiunile* în care trebuie să steie păstorul de suflete *față de conducătorul școalei* și în general față de persoanele corpului didactic. Primul lucru aici trebue să fie, ca păstorul de suflete să caute de a evita tot conflictul cu aceste persoane. Drept-aceea preotul să întâmpine învățătorimea fără sumeție, cu stimă și bunăcuviință și să stăruiască de a sprijini pe fie care învățător și mai ales pe conducătorul școalei în intențiunile lui cele bune și folositoare

D. Ieremiiv.

Pareneză

ţinută în ziua ss. Trei Ierarhi în biserica seminarială din Cernăuţi.

Iubiţi Creştini,

In curţile şi în palatele nobililor din vechime, cât şi în locuinţele puternicilor zilei din ziua de astăzi, se află nişte saloane, numite „galeriile strămbunilor“. Pe păreţii acestor saloane stau atârnate portretele întemeietorilor, strămbunilor, bunilor şi ale altor membri decedaţi ai familiei respective. In felurite tablouri este eternizată şi exemplificată viaţa virtuoasă şi faptele eroice şi memorabile ale unor membri aleşi din acea familie. Capul familiei obicinueşte să aducă în aceste încăperi pe fiii şi fiicele sale, spre a li arăta portretele şi spre a li explica tablourile de pe păreţi, descriind în culori vii şi atrăgătoare calităţile frumoase ale antecesorilor lor şi îndemnându-i să-i imiteze în toate faptele bune, pentruca şi ei să-şi câştige un loc de onoare între odraslele alese ale familiei.

Ca şi în curţile bogaţilor, deasemenea şi în curţile cereşti se află lăcaşuri în care stau adunate sufletele aleşilor lui Dumnezeu. Aleşii lui Dumnezeu sunt sfinţii şi sfintele care prin faptele lor merituoase s'au învrednicit ca să rămână pururea în jurul tronului supraceresc. Ei ni se prezintă ca nişte luceferi în toată frumuseţea lor admirabilă şi ne reproduc în tablouri, farmecul

vieţei şi petrecerii lor mărite pe pământ. Toţi sfinţii sânt străbunii noştri prea adoraţi, căci ei sânt uniţi cu noi prin legătura sângelui rescumpărării Fiului lui Dumnezeu şi au pe unul şi acelaş cap familiar, pe însuşi Dumnezeu.

In cercul acestei sfinte familii, biserica ne întroduce şi pe noi pământenii, prezentându-ne în fiecare zi câte pe un sfânt sau câte o ceată de sfinţi, ne descrie viaţa, petrecerea lor pe pământ şi virtuţile lor alese, şi ne îndeamnă ca să-i imităm în vieţuirea noastră, spre a ne câştiga prin mijlocirea lor un cât mai modest locuşor de petrecere veşnică în societatea aleşilor lui Dumnezeu.

Dreptaceea şi astăzi, biserica ne prezintă un trifoliu de bărbaţi sfinţi, cu mari merite pentru prestigiul şi răspândirea învăţăturei ortodox-creştine. Ea ne cheamă astăzi la icoana cu chipurile măreţe ale celor trei mari dascăli ai lumei şi ierarhi: Vasile c. Mare, Grigorie de Dumnezeu cuvântătorul şi Ioan gură de aur, şi ne îndeamnă să ne închinăm lor, să-i venerăm şi să-i iubim, iar imitând viaţa lor să ne facem urmaşii lor adevăraţi şi demni de sfinţenia lui Dumnezeu.

Nu voiu face istoricul acestor trei sfinţi, ci numai în treacăt fie zis, că toţi trei au trăit în Asia Mică şi parte în Constantinopole, în veacul al IV-lea şi parte până în veacul al V-lea, dar pomenirea lor trăieşte încă şi astăzi în inimile credincioşilor, pentrucă toţi trei de timpuriu au intrat în tagma călugărească şi toţi trei au fost arhiepiscopi de model pentru toate timpurile. Ei au dus o viaţă curată şi ascetă, de aceea averea lor au dăruit-o săracilor, au ridicat spitale pentru cei bolnavi şi au clădit aziluri pentru cei nevoiaşi şi pentru bătrâni; totdeauna a fost cu multă purtare de grijă părintească faţă de soarta văduvelor, orfanilor şi a sărmanilor.

Cu abnegaţiune şi fără frică de moarte au luptat contra erezurilor şi cu măestrie au combătut toate rătăcirile de pe timpul vieţuirii lor. De aceea cu drept cuvânt sânt consideraţi de bărbaţi sfinţi, de păstori credincioşi, de mari învăţători ai lumei, de fala episcopilor şi de gloria bisericii ortodoxe.

Privind astăzi chipurile sf. trei ierarhi, patronii sf. noastre biserici, se cuvine să ne întrebăm, dacă îi imităm şi venerăm în mod cuvenit în viaţa noastră pământeană.

Timpul prezent, numit timpul progresului spiritual, este, ce-i drept, prea bogat în diferite invenţiuni, în erudiţie, ştiinţă

şi propăşire, dar pe de altă parte este bogat în îngâmfări şi ambiţiuni deşarte, în discordie şi certe, în vanităţi ridicole, în nevoi şi în suferinţe. Totuşi în vârtejul zilnic simţim o lacună mare, că n'avem prea mulţi bărbaţi şi femei cucernice, pe care biserica s'ar putea bizui în cazuri de grea strâmtoare. Astăzi ne lipsesc acele caractere care să nu se lase mişcate şi purtate de către undele şi privirile lumii acesteia; avem prea puţini bărbaţi, care ca şi aceşti trei sfinţi, să fie oricând gata a-şi pune chiar viaţa pentru apărarea adevărului creştin, sau, ca şi sf. Ioan gură de aur, să sufere înjosire, calomniare, maltratare şi închisoare, sau să sacrifice toate ale sale pentru binele comun şi pentru interesul bisericii ortodoxe, cum a făcut sf. Vasile c. Mare!

Azi avem prea puţine femei, care asemene Emiliei, Nonei şi Antusei, maicele sf. trei ierarhi, să caute toată lauda, mângăierea şi bucuria într'o bună creştere religioasă-morală a copiilor lor.

Ni se sfâşie inima, când vedem că şi în ziua de astăzi sânt atâţia rătăciţi care din uşurătatea minţii părăsesc sinul bisericii ortodoxe şi-şi caută mântuirea aiurea. Sau aşanumiţii oameni culţi şi învăţaţi din ziua de azi, nu află timp şi voie bună de a-şi împlini cele mai elementare datorii creştineşti, ba nu vin nici măcar la biserică; pe când despre sf. Vasile c. Mare ştim, că deşi a fost un bărbat prea învăţat, el, când petrecea în Atena la studii timp de 5 ani, nu cunoştea acolo decât două drumuri: pe acela ce ducea la biserică şi pe acela ce ducea la şcoală. Pretinşii învăţaţi din ziua de astăzi. pentru alte lucruri deşarte şi păcătoase află timp şi plăcere, numai la mântuirea lor sufletească nu se gândesc.

Cu mâhnire adâncă trebue să mărturisim că cei de altă limbă şi lege, ne fac de ruşine pe noi ortodocşii.

Ei ştiu să-şi apere şi să-şi păstreze credinţa lor; bisericile lor nu sânt deşarte ca la noi, ci sânt ticsite nu numai în zile de sărbătoare, ci şi în toate zilele de rând.

Dar nici biserica noastră nu desperează, ci îngrijită de soarta sufletelor credincioşilor ei, mereu îndeamnă, roagă, invită şi cheamă cu cuvinte blânde şt binevoitoare, pe membri săi la împlinirea datoriilor creştine.

Dreptaceea şi astăzi biserica se îndreaptă către mamele evlavioase, ca ele, asemenea maicelor patronilor sf. noastre bi-

serici, să crească copiii în frica lui Dumnezeu şi în credinţa strămbună, pentru ca să dispară din mijlocul nostru ţoţi membri indiferenţi ai bisericii.

Priviţi la tablourile vieţei patronilor bisericii noastre, exemplul lor să Vă înspire a-i imita şi a-i urma în credinţă şi în dragoste către Dumnezeu, în dragoste către oameni, în abnegare, pietate, umilinţă şi răbdare neînfrântă. Arătaţi, ca şi dânşii, că nu Vă temeţi nici de muncă, nici de suferinţe şi nici de luptă, ştiind prea bine că nu acela este drept înaintea lui Dumnezeu, care ascultă legea, ci acela care o plineşte în veci — Amin.

Pr. Dr. D. Procopovici

Cuvânt

ţinut cu prilejul sfinţirii temeliei bisericii din Măzănăeşti, la 1 Noemvre 1925.

Iubiţi creştini,

Am sfinţit aceste ziduri, li-am dat putere de sfinţenie, ca să putem ridica deasupra lor biserica, altarul de jertfă al sufletelor noastre. E un început de faptă bună, care, dacă vom îndeplini-o, va remânea o moştenire sfântă celor ce ne vor urma.

De doi ani muncim, pregătindu-ne, ca să putem începe această clădire, că, Doamne, multe necazuri şi multe piedeci ţi se pun în cale, când e vorba să săvârşeşti o faptă bună.

N'a fost greu să luăm hotărîrea de a ni clădi o altă biserică, ţin minte, că acea zi a fost un prilej de rară bucurie pentru întreg norodul satului, dar adoua zi, când această hotărîre trebuia luată în lucrare spre a fi înfăptuită, realizată, s'a ridicat înpotrivă necazul, care ne-a hărţuit până eri.

Jertfă de sânge, viaţa sa şi-a dat-o Christos pentru om dar omul în sgârcenie, în îngustimea sa de suflet, greu .... cu mult necaz se poate hotărî să jertfiască şi el ceva pentru Mântuitorul său, din care pricină s'a tânguit Christos, zicând, că „vulpile au vizunii şi paserile cerului cuiburi au, dar fiul omului nu are unde să-şi plece capul ....“ Matei 8, 20.

Imbrăcată în sdrenţe din bărlogul său murdar încontra hotarîrii noastre a ieşit întâi sărăcia, care scâncind şi văietân-

du-se ni-a spus, că dânsa e prea lipsită şi ni-a declarat, ni-a spus verde, că ea se teme de aşa o muncă, că prea e mare-greul, ce ne aşteaptă.... Ne-a fost cuprins şi pe noi mila, când am văzut atâta puhoi de lacrimi şi de jale, dar ni-am dat seamâ curând şi ni-am adus aminte, că la noi în sat sărăcia a fost murit pe vremea înproprietăririi şi uitându-ne mai bine, am zărit sub sdrenţe mână albă, palmă fără bătături şi o faţă, pe care vara întreagă n-au văzut-o razele de soare. Deci nu era sărăcia, ci altul cineva în hainele ei.

Cine era? era lenea, care, dupăce a văzut, că o cunoaştem, roşind, s'a dus, lăsându-ne în pace. Mai greu însă şi mai mult de lucru ni-a dat nătângia, îndărătnicul protivnic al sufletului omului; în ruptul capului multe, din ccea ce trebuiam să facem nu voia să înţeleagă; e sfântă vorba românului, care a zis, că tot batul se desbată şi nebunu-şi vine in fire, dar nătângul una.... o ţine.

Peste toate aceste însă, mulţămită Domnului, am trecut, cum au trecut şi cei doi ani de vânjoală peste noi. Temelia e sfinţită şi, începând de mâne, lucrul va păşi înainte şi noi nu vom obosi, până nu vom termina biserica spre slava lui Dumnezeu şi spre bucuria celor ce se ostenesc cu greul acestei clădiri.

O bisericuţă joasă, veche şi mâncată de cari, afumată şi mică, aşa de mică, că nu ne mai încape, e biserica noastă veche; n'avem deci, unde îl primi cu vrednicie pe domnul Christos, care a zis: „că unde doi sau trei se adună în numele meu, în mijlocul lor mă aflu şi eu....“; iată, deci, pricina, care ne îndeamnă cu atâta stăruinţă să ni clădim o biserică nouă.

Cei ce se vor osteni cu această jertfă, vor forma cununa frumoasă de ctitori, adăugători şi binefăcători ai bisericii lui Christos, fapta lor se va pomeni, cât vor dăinui aceste ziduri şi clădirea, ce se va înălţa pe ele.

Noi nu sântem mulţi, abia 700 de suflete e întreg norodul satului nostru, dar atâţi câţi sântem ni vom încorda puterile, căci şi David cel mic şi slab cu ajutorul lui Dumnezeu l-a biruit pe Goliat cel mare şi tare; vom trage dela gură, ne vom mai lipsi de petreceri şi podoabe, vom da totul ce avem şi în scurt timp vom avea bucuria de a-l primi şi găzdui pe Christos. în'r'un locaş ridicat cu munca şi osteneala noastră de creştini,

Când pe jarul din cădelniţă arunci o mână de tămâie

atunci şi boabele cele mari şi firele cele mici se aprind şi — toate la un loc — trimit în sus, spre Dumnezeu, mirosul frumos şi sfânt al jertfei de tămâie. O mână de oameni sântem şi noi şi în focul dragostei de Christos şi Dumnezeu vom arunca inimile noastre; jertfa ce o aducem, biserica ce o clădim, se va ridica şi ea frumoasă în sus, spre cer, chemându-l pe Christos în mijlocul şi în ajutorul nostru.

Văd în mijlocul nostru o mulţime de feţe de evlavioşi creştini din satele vecine, oameni buni, cari până acuma ne-au sprijinit cu multă dărnicie. Au venit să iaie şi ei parte la bucuria noastră, au venit, pentrucă e prilej rar, frate creştine, în viaţa ta de om, să vezi cu ochii tai, cum se înalţă un altar de biserică creştină, mai ales când şi mâna ta în zidul acesta a aşezat o peatră.

Imi vine în minte povestea unui om, care, dupăce viaţa sa întreagă făcuse numai nelegiuiri şi rele, a fost prins de oamenii legii, cari în grele lanţuri l-au legat şi apoi l-au pornit la drum spre temniţă.

Inaintea lui, înărmat până în dinţi, păşia şeful escortei, iar din urmă o mluţime de jandarmi cu patul puştii şi cu baioneta îl îndemnau să-şi mai zoriască pasul. Era prea strâns legat şi prea păzit ca să se gândi scă la scăpare hoţul, la asta nu se gândia el, alte gânduri îi munciau lui mintea, faţa aspră a judecătorului şi întunericul temniţei il îngroziau. Abia acum vedea, că n'a făcut nimic bun în viaţa sa, decâteva ori şi-a fost trimis gândul înapoi până departe în anii copilăriei sale să afle o cât de mică faptă bună, care pe acest drum şi în faţa judecătorului să-l sprijine, dar i s'a întors mâhnit sermanu-i gând cu raportul, că totul e pustiu şi negru şi întuneric .... Deci nici o nădejde de scăpare, nici un prieten, nici o faptă bună, desnădejdea îi stăpânea întreaga lui fiinţă

Dar, iată, că escorta în calea ei trece pe lângă o biserică, care tocmai atunci era în lucrare. Ridică capul hoţul, se uită, faţa i se înseninează, apoi îşi opreşte pasul şi se roagă de cei ce-l duceau să-i îngăduie numai o clipă să facă şi el o faptă bună. I se îngăduie clipa, iar el se pleacă în jos şi cu mânele-i de lanturi grele ridică o peatră, apoi se apropie de zid şi o aşează în rând cu celelalte petre. „De acum porniţi-mă la drum“, zice el cu glas mai vesel, „sânt vinovat de multe rele, dar am

şi o faptă bună, sânt şi eu adăugător şi binefăcator de biserică, pe drumul pripuros ce-mi stă înainte voi avea un toiag de sprijin, în faţa judecătorului voi avea un prieten şi voi avea şi în întunericul temniţei un razim, o rază de lumină".

Povestea aceasta se tâlcuieşte aşa, că fiecare dintre noi e păcatosul, care viaţa sa întreagă şi-a cheltuit-o săvârşind numai rele. Intr'o bună zi însă moartea şi tovarăşii ei, bolile şi durerile, te-au prins, în lanţurile bătrâneţei şi ale slăbiei ţi-au legat mânile şi acum te duc, te târâie pe cale spre temniţă, spre mormânt.

Inaintea ta păseşte şeful escortei, moartea, iar din urmă tovarăşii ei, bolile şi durerile te mână, te îndeamnă să-ţi mai zoreşti paşul.

Când vei ajunge ? Nu ştii, dar în schimb o ştii de bună-seamă, că vei ajunge. Ne chinuieşte pe fiecare gândul, că viaţa ne-am cheltuit-o cu lucruri de nimic, şi ne îngrozim, când ne gândim, că mâne, poate astăzi vom ajunge în faţa judecătorului Christos, vom ajunge săraci de fapte bune şi ni se va face parte amarul veciniciei.

Dar, dacă vrei să săvârşeşti o mică faptă bună, oricine şi orice faţă de om eşti, frate creştine, trecând în calea ta pe lângă aceste ziduri de biserică, ridică şi tu o peatră, aşeaz-o în rând cu celelalte pietre, întocmai cum a făcut hoţul din povestea noastră şi vei fi pomenit şi tu în rândul ctitorilor, adăugătorilor şi binefăcătorilor acestei biserici. Toate ce le ai, în dar dela D-zeu le ai, din dar fă dar şi vei avea parte de el.

Pr. I. Ilisei
Măzănăeşti

Cuvânt la Ziua eroilor[1]).

Onorată asistenţă,

Ne-am adunat în acest loc de evlavie, unde odihnesc iubiţii dispăruţi, ca să facem pomenirea vitejilor noştri cari cu sângele lor au apărat scumpa moşie strămoşească.

Precum s. Biserică a hotărît zile anumite pentru premărirea ss. martiri cari s'au jertfit ca mărturie vie pentru întărirea învăţăturii dumnezeeşti a Domnului nostru Isus Hristos, tot aşa şi

---

[1]) Rostit în 1926 pe cimitirul din Rădăuţi.

Patria recunoscătoare îşi serbătoreşte eroii cari şi-au pus viaţa pentru fericirea ei.

Şi bărbaţii luminaţi dela cârma Statului nostru au fixat ziua eroilor pe ziua Inălţării Domnului.

O concidenţă mai potrivită şi mai semnificătivă decât aceasta nici nu se putea, deoarece Inălţarea Domnului poate cel mai potrivit simboliza însemnătatea jertfei aduse pe altarul Patriei de martirii Neamului. Căci precum Mântuitorul nostru Isus Hristos prin patimele, moartea pe cruce şi învierea Sa a scăpat neamul omenesc de sclăvia morţii morale, iară prin înălţarea Sa la cer a înălţat firea omenească deadreapta Dumnezeirii, tot aşa şi eroii căzuţi pe câmpul de luptă, apărând cu braţele lor sfânta glie strămoşească, prin moartea lor au omorît moartea Patriei şi prin vitejia lor au înălţat Neamul nostru românesc la rangul ce i-se cuvine în concertul popoarelor libere.

Şi dacă facem amintirea eroilor noştri înaintea acestor morminte în cari odihnesc vitejii ce au luptat şi murit pentru ţara lor, apoi printr'accasta voim să arătăm respectul şi admiraţia noastră faţă de cei ce au ştiut să-şi facă datoria cea mai sfântă, dar totodată şi în prima linie ca să ne evocăm mai vii umbrele eroilor *noştri.*

Noi sărbătorim astăzi pe eroii noştri dela Rovine, Baia, Podul înalt (Racovăţ), Călugăreni, pe Mircea cel Bătrân, Ştefan cel Mare, Mihaiu Viteazul, Horia, Cloşca şi Crişan, Tudor Vladimirescu, Avram Iancu, eroii dela Calafat, Nicopole, Rahova, Smârdan, Griviţa, Opanez şi Plevna, pe cei de pe Jiu, Sirete, Oituz, Mărăşti, Mărăşeşti, precum şi toate hecatombele de eroi necunoscuţi cari în toate răsboaile noastre naţionale de mai înainte şi în cel mondial s'au jertfit pentru binele Neamului şi înfăptuirea idealului nostru naţional: Unirea tuturor Românilor intr'un singur stat naţional independent.

Şi când facem amintirea lor, de pe brazdele[1]) udate cu sânge de erou ale acestor plaiuri dezrobite, pornesc astăzi spre ceruri rugi fierbinţi întru preamărirea amintirii vitejilor oşteni căzuţi în luptă sfântă.

Sufletele lor se pogoară asupra noastră în haina curată a idealului, iară inimele noastre se înalţă către ei primenite de ev-

[1]) S-a folosit „Glasul Bucovinei" din anii trecuţi.

lavia credinciosului. In aceste clipe de contemplare tainică, mintea îşi aprinde candela luminii şi, inima descărcându-şi patimele, conştiinţa trezită prinde din contactul misterios o şoaptă distinctă care îndeamnă la fapte.

Măreţia faptelor îndeplinite de eroii comemoraţi dictează ca pietatea faţă de ei să nu se exprime numai prin grandioase manifestări exterioare, ci să fie imprimată operei lor nemuritoare prin aplicarea tuturor energiilor şi valorilor existente în sânul naţiunii pentru binele şi prosperarea Neamului nostru.

Sufletele eroilor neamului vor dobândi însă numai atunci odihnă deplină şi serbătorirea lor va ajunge numai atunci culmea splendoarei, când opera săvârşită prin jertfele lor va găsi un suport puternic în munca noastră intenzivă, adusă ca prinos pe altarul consolidării Patriei întregite. Deaceea spiritele lor ne obligă să vestim generaţiilor viitoare, îndeosebi tinerimii şcolare şi militare măreţele lor fapte drept pilde vii cari să inspire tuturor însufleţirea întru îndeplinirea datorinţelor mici şi mari, întru cultivarea virtuţilor cetăţeneşti şi întru desvoltarea unei munci desinteresate şi cinstite pentru întărirea ţării şi pentru promovarea tuturor adevăratelor ei interese.

Ziua eroilor neamului să nu fie aşadară numai o formă convenţională, ci să fie o zi de control al răbojului sufletesc purtat de fiecare român pentru însemnarea faptelor adause de dânsul la cele săvârşite de eroii sărbătoriţi. Comemorarea lor să zguduie întreagă noastră fiinţă omenească şi să samene în suflet nizuinţa, de a ne înălţa la divinitatea acţiunii, când este la mijloc propăşirea ţării; căci numai prin hotărîrea firmă, de a ne ridica la înălţimea de sacrificiu a eroilor noştri, vom putea imprima acestei zile caracterul de sărbătoare adevărat naţională.

Atunci *serbătorirea eroilor* va însemna pentru noi *sărbătoarea puterii şi vredniciei* noastre *naţionale.*

Făcând aceste reflexiuni, să ne îndreptăm gândurile noastre către toţi ceice şi-au dat viaţa pentru fericirea Patriei, frânţi de furtuna cumplită a răsboiului; să vărsăm câte o duioasă lacrimă de recunoştinţă şi să li cerem dela Domnul răsplata Lui cea dreaptă şi eternă. Amin!

Preot Dr. I. Puiul

Cuvânt

rostit de preotul Dimitrie Voevidca, Confesorul Garnizoanei Bat. 12, V. M. din Suceava, cu ocazia depunerii Jurământului a trupelor Grupului VI, V. M.

Tineri şi iubiţi ostaşi,

Trăiţi azi clipe rare de sărbătoare.

In faţa acestor ruine, — altar al gloriei străbune, asupra cărora pluteşte Duhul mare al Marelui Voevod, — juraţi azi credinţă Steagului Dreptăţii, Steagului jertfei, Steagului Biruinţei, juraţi credinţă Steagului, care, sfărâmând lanţurile robiei, viaţă nouă ne-a dăruit!

Clipa aceasta să vă fie vouă pururea în memorie, ea să fie fala vieţii voaste întregi.

Pe Dumnezeu, pe Cel Atotsfânt, pe Cel Atotputernic, chemaţi voi azi ca martor, că veţi păstra credinţă Regelui nostru Ferdinand, că veţi fi supuşi legilor şi îndătoririlor militare atât în pace cât şi în război.

Jurământul este un act sfânt, este ca o rugăciune frumoasă, în care se laudă Dumnezeu, fiinţa cea mai înaltă, atotştiutoare, atotprezentă şi atotdreaptă.

Dumnezeu ştie gândurile cele mai ascunse şi tainele cele mai profunde ale oamenilor, şi El e martor că jurământul ce-l faceţi, este izvorît din inimă sinceră, este adevărat, şi că voinţa voastră de a împlini acest jurământ, este statornică, neclintită şi că nime şi nimic pe lume nu vă va putea face să călcaţi acest sfânt jurământ.

Jurământul vă obligă deci în conştiinţă de a vă împlini datorinţele voastre din evlavie faţă de Dumnezeu şi din dragoste faţă de Rege, Ţară şi Neam.

Acest jurământ sfânt vă aşează pe voi azi în rândurile unei oştiri, care se mândreşte de cea mai strălucită şi măreaţă faptă din câte cunoaşte istoria faptelor româneşti.

Intruchiparea visului de aur al atâtor veacuri de viaţă, frământare şi suferinţă românească—întregirea neamului, închegarea Patriei comune, una şi nedespărţită — iată în veci proslăvita faptă a oştirii de viteji ca în basme, a oştirii în rândurile căreia vă aşează azi jurământul sfânt, tineri ostaşi!

Cui datorim noi bucuria vremii de faţă, o înţelegeţi voi acum ? iubiţi ostaşi ?

S'a făcut rugăciune ca Dumnezeu să vă lumineze mintea să pricepeţi datorinţele voastre de ostaşi, să vă întărească voia ca să le şi împliniţi cu dragoste, să ascultaţi de mai marii voştri şi să ţineţi ordinea şi disciplina ce vi se impune.

Fie ca duhul Bărbăţiei care a înfăptuit minuni de viteji, — minuni, pe cari Istoria le preface în legendă — acest duh să vă însufleţească, să vă ilumineze, să vă întărească spre a fi vrednici să staţi cu toţii sub drapelul Onoarei româneşti, spre a fi vrednici de moştenirea ce v'a lăsat'o vouă „Eroul Neamului".

Fie ca Patria liberă şi vecinică, Patria întregului neam românesc, făurită de braţele vitejilor, cari murind, au plămădit din sângele lor Reînvierea Neamului, acea Patrie să regăsească în voi la nevoe, pe mândrul biruitor de la Oituz, Mărăşti şi Mărăşeşti.

Fie ca pieptul vostru să fie pavăză păcii, scut dreptăţii şi reazăm puternic Credinţei şi Bisericii strămoşeşti.

Darul lui Dumnezeu, Binecuvântarea marelui ostaş Gheorghe, a cărui pomenire o facem, şi Binecuvântarea umbrei Marelui Voevod, ce pluteşte asupra voastră, să fie răsplata faptelor voastre şi a vredniciei voastre ostăşeşti. Amin!

Recensii

Profesor Dr. Gh. I. Ghia, *Epistola sfântului Iuda, introducere şi comentar, editura „Ramuri" Craiova, p. 88, preţul Lei 36.*

Profesorul Preot Dr. Gh. I. Ghia, care până în prezent a publicat mai multe lucrări pe terenul studiilor biblice ale T. N., de curând a scos de sub tipar un comentar la epistola sfântului Iuda însoţindu-l de o introducere.

In prefaţa, pe care o scrie, ţine să ne lămurească cât mai bine asupra motivelor, cari l-au determinat ca să se ocupe de această epistolă, precum şi asupra scopului, pe care-l urmăreşte.

Lucrarea însaşi se împarte în două părţi. In întroducere se expun chestiunile generale isagogice asupra epistolei şi „se resolvă în mod definitiv numai în măsura, pe care ne-o îngădue studiul exegetic în faza lui actuală" (p. 4). In partea a doua,

care cuprinde comentarul la textul acestei epistole, autorul ne spune însuşi, că a ocolit fixarea în scris a aparatului filologic, de care însă, negreşit, a ţinut seamă la traducere şi mai ales la redarea înţelesului fiecărui stih . . . având în vedere faptul, că astăzi, în ordinea religioasă, societatea românească are nevoe de cărţi, care să expună cât mai curgător şi mai limpede înţelesul Bibliei, şi numai după săvârşirea acestei opere, va veni rândul studiilor, care să aibă în vedere cu deosebire pe specialişti“ (p. 4 s.).

Cartea este menită aşadar pentru un public mai larg şi deaceea şi pretenţiile ştiinţifice sunt mai reduse. In cap. 1 al Introducerii Părintele Ghia vorbeşte despre autorul epistolei şi ne spune că acesta este Iuda, fratele Domnului şi fratele lui Iacob. Dar este nehotărît, dacă acest Iacob este identic cu Iacob al lui Alfeu, unul dintre cei 12 apostoli, sau ba (p. 15). Faţă de cele ce a zis încă la pag. 8 s. despre fraţii Domnului, părintele Ghia avea însă motive foarte îndreptăţite a nu-i socoti pre fraţii Domnului identici cu apostolii de acelaş nume.

In cap. 2 vorbeşte despre primii cetitori ai epistolei şi arată cu tot dreptul, că aceştia trebue să fi fost credincioşii către cari, la timpul său, a scris şi fratele său Iacov epistola catolică, care îi poartă numele.

In cap. 3 arată pe scurt şi bine, motivarea şi scopul epistolei şi se încearcă să caracterizeze mai de aproape pre ereticii cari sunt combătuţi într'această epistolă.

Capitolul următor (4) se ocupă de mult discutata chestiune a raportului literar dintre epistola lui Iuda şi a doua a lui Petru. Părintele Ghia dreptcă mai întâiu zice (p. 34), că „pecetea originalităţii o poartă mai mult epistola lui Iuda, a cărei idei le foloseşte Petru“. Dar izbit de faptul, că în a doua epistolă alui Petru (2, 15) se zice, că ereticii îşi vor face apariţia între cetitori abia într'un viitor oarecare, pecând în epistola lui Iuda (v. 4) ereticii sunt acum prezenţi în comunităţile creştine ale cetitorilor (v. 4) şi le turbură cu învăţăturile lor rătăcite, Părintele Ghia crede, că totuşi problema raportului dintre aceste 2 epistole nu este deplin resolvită, pentrucă „unele dintre argumentele aduse sunt subiective şi pot fi întrebuinţate şi de partida contrară“ (p. 35). Cari dintre argumentele aduse ar fi subiective şi ar putea fi folosite şi de partida contrară, însă nu ne spune şi

nici nu se încearcă să ne arate. Dacă o făcea, nu ştiu, la care rezultat ajungea. Orişicum însă de faptul de mai sus Părintele Ghia nu trebuia să se lovească, pentrucă cetitorii epistolei a doua alui Petru sunt diferiţi de cei ai epistolei lui Iuda. Petru scrie către creştinii din Pont, Galaţia, Capadocia, Asia şi Bitinia (cf. 1 Petr. 1, 1 cu 2 Petr. 3, 1), pecând Iuda scrie către credincioşii din Ierusalim şi Palestina. Aşa fiind, din faptul arătat mai sus că adică ereticii din 2 alui Petru vor apare pe viitor, iar cei din epistola lui Iuda au apărut acum, încă nu rezultă nicidecum, că epistola a doua alui Petru trebue să fi fost scrisă înainte de epistola lui Iuda, pentrucă cetitorii fiind cu totul alţii, nu poate fi exclusă a priori posibilitatea, că Petru ştiind, că în alte biserici ereticii şi-au făcut acum apariţia şi distrug viaţa creştină a celor credincioşi, a socotit şi el necesar, ca să-i avertizeze de cu bună vreme pre cetitorii săi ca să fie pe pază, când se va întâmpla ca într'un viitor oarecare ereticii să apară şi în mijlocul cetitorilor săi. Că de fapt apostolul Petru s'a dat înduplecat de cele ce scriea Iuda ca să avertizeze şi el la fel pe cetitorii săi, rezultă dintr'o analiză mai amănunţită a celor ce scrie Petru în a doua epistolă a sa pe de o parte, iar Iuda pe de altă parte. Aceste analize sunt dreptcă studii grele. Dar dacă Părintele Ghia, care începuse să le facă, le continua până în sfârşit, cred că ajungea la acelaş rezultat, la care am ajuns şi eu, la timpul său, când m'am ocupat de această chestiune pe larg în teza mea de abilitare, scrisă în limba germană: „Der Brief des Judas, Czernowitz, 1901" (p. 15 ss.). Această lucrare a mea Păr. Ghia o cunoaşte şi o utilizează, dar nu preste tot. Zece ani mai în urmă am publicat şi în limba română un comentar la epistola lui Iuda. Comentarul este însoţit de o introducere, în care discut pe larg raportul literar dintre epistola lui Iuda şi epistola II alui Petru (p. 16-34). Dar Păr. Ghia se pare că nu cunoaşte această scriere a mea. Intrucât această scriere a fost publicată într'un număr mic numai de câteva sute de exemplare şi astăzi este aproape epuizată, nici nu mă mir, că Păr. Ghia nu o cunoaşte. Dacă o cunoştea şi ar fi cetit-o cu atenţiune sunt aproape sigur, că se convingea şi dânsul pe deplin despre dependenţa literară a epistolei a doua alui Petru de cea alui Iuda şi atunci nu mai scria ceea ce cetim la p. 35, unde bănuieşte, că unii nu s'ar sfii „a introduce în exegeza

biblică calul troian: admiterea proorociilor ex eventu". Raportul literar dintre aceste 2 epistole este de atare natură că aici nu este dat cazul, că s'ar admite proorocii ex eventu. Şi atunci puteau să lipsească şi toate celelalte reflexiuni cari le mai face autorul la locul acesta.

In cap. 5 (p. 36-39) Părintele Ghia fixează timpul scrierii şi zice, că epistola lui Iuda trebue să se fi scris între anii 63-66 d. H., declarând, că a socotit şi cu faptul, că „anul 67 a fost ultimul (an), în care Petru a putut scrie a doua sa epistolă cu puţin înainte de moarte" (p. 38). Timpul scrierii drept că din punctul de vedere, pe care stau eu, este bine fixat. Dar Păr. Ghia, dacă nu era cumva deplin convins, că epistola lui Iuda este scrisă înainte de epistola a doua alui Petru, ci dacă socotea şi cu posibilitatea, că epistola lui Iuda ar fi fost scrisă abia după cea a doua alui Petru, atunci trebuia în cazul acesta să se coboare la fixarea timpului scrierii cel puţin până la anul 67, anul morţii apostolului Petru.

Cât priveşte locul scrierii, Părintele Ghia scrie (p. 39): „Din lipsă de dovezi, n'am putea fixa ca loc al compunerii epistolei chiar Ierusalimul". Adevărat, aşa este! Totuşi întrucât locuinţa ordinară a traţilor Domnului, cel puţin din timpurile lui Iacov, fratele Domnului, înainte, era Ierusalimul, este foarte probabil, că locul, de unde Iuda, fratele Domnului, a scris epistola sa, era chiar Ierusalimul. Cei cari susţin acest lucru nu sunt tot atât de precauţi ca Păr. Ghia, dar poate că sunt mai aproape de adevăr.

In ultimul capitol (6) al introducerii, Părintele Ghia dovedeşte autenticitatea şi autoritatea canonică, de care s'a bucurat epistola lui Iuda în cursul veacurilor de până acum.

Partea a doua a lucrării cuprinde comentarul la epistola lui Iuda (p. 46-87). Inainte de toate se schiţează pe scurt cuprinsul epistolei (p. 46). Cuprinsul epistolei însuşi se împarte apoi în trei părţi ş. a. I. Introducerea epistolei (v. 1-4); II. Tratarea epistolei (v. 5-23) şi III. Incheierea (v. 24-25).

Partea I are două capitole: 1. adresa şi salutarea (v. 1—2) şi 2. Motivarea şi scopul ei (v. 3—4).

Partea II se împarte în 3 capitole: 1. Siguranţa osândirii ereticilor (v. 5—7); 2. Caracterizarea ereticilor şi descrierea moravurilor lor ticăloase (v. 8—16) şi 3. Sfaturi către cetitori

cum să se poarte în opoziţie cu v'aţa ereticilor şi faţă de cei căzuţi în mrejele lor (v. 17 — 23).

Cât priveşte această parte de comentar, am de zis numai următoarele: 1. Versul 7, din punct de vedere gramatical stă în strânsă legătură cu v. 8. El dreptcă formează, în cât priveşte cuprinsul, puntea de trecere dela cele ce se expun în v. 5 şi 6 la cele ce se expun dela v. 8 înainte. In acest înţeles îl utilizează acum Petru în epistola sa a doua (2, 6). Dar la Iuda v. 7 aparţine netăgăduit la v. 8 (Vezi mai pe larg comentarul meu: Der Brief des Iudas, 1901, p. 55, n. 3, şi epistola lui Iuda, 1911, p. 79, n. 1).

2. In v. 8 se zice despre ereticii, cari şi-au făcut apariţia în comunităţile creştine ale cetitorilor, între altele, că „bârfesc măririle (δόξας)". Părintele Ghia comentând aceste cuvinte scrie la p. 63 s.: „Bârfesc puterile cereşti (δόξας), pre îngerii buni, cari ajută pe oameni la mântuire, îi feresc de păcate şi-i apără de rele. Dar o asemenea slujire nu convine învăţătorilor mincinoşi, cari n'au nici un motiv să hulească şi pre diavolul, întrucât tocmai voia acestuia o îndeplinesc ei". Ce a vroit să zică autorul în propoziţiunea dintâi, am înţeles. Dar nu tot aşa ceea ce a vroit să zică în propoziţiunea din urmă. Autorul într'o notă subliniară (pag. 64, n. 7) spune însă, că se sprijină în această direcţie pe cele ce le-aş fi spus eu în opul citat („Der Brief des Iudas") p. 59. Răsfoind comentarul meu, aflu că am zis la pag. 59 s. cam următoarele: Având de a face cu oameni stricaţi (eretici), cuvintele lui Iuda, că, ‚ei bârfesc măririle (δόξας)" noi nu le putem înţelege altfel, decât că „bârfesc pe îngerii cei buni". Că ar putea huli în acelaş timp şi pre diavolul, noi nu putem crede, deoarece ereticii trăesc în aceleaşi vederi cu diavolulul şi îi împlinesc voia lui. Socotesc deci că în felul acesta eu m'am exprimat acolo destul de lămurit. Se pare însă că părintele Ghia cetind în fugă comentarul meu, scris în limba germană, nu m'a înţeles destul de bine. Aştept, că într'o ediţie ulterioară a acestui comentar Părintele Ghia nu va întârzia a lămuri mai bine această chestiune.

De altcum comentarul Părintelui Ghia, pe care l-a scris la epistola sfântului Iuda, deşi nu aprofundează chestiunile şi nici nu tinde să le dea o soluţiune definitivă, totuş are marele merit a fi scris într'o limbă uşoară şi pe înţelesul tuturora. In felul acesta socotesc, că Părintele Ghia îşi va atinge scopul său de

a familiariza publicul mare „doritor de a se instrui în Sfintele Scripturi“ (v. p. 4) cu adevărurile înalte din epistola lui Iuda. Eu îl felicit pe autor şi doresc ca scrierea sa să afle de fapt o cât mai bună primire din partea publicului mare românesc.

Dr. Vasile Gheorghiu

Bibliografie

Cărţi

Chr. Poulet, Histoire de l'église. T. I: Antiquité et moyeneâge. T. II: Temps modernes. Préface de M. Cabrol. Paris, G. Beauchesne, 1926, 492 et 717 pag.

Michel Psellos, Chronographie ou Histoire d'un siècle de Byzance. Tome I-er. Text grecesc şi traducere franceză de *E. Renaud*. Paris, 1926, Les Belles Lettres.

H. V. A. Ransome, A short history of mediæval christendom. From the elevation of Constantine to the death of Philip the Fair. (A. D. 312—1314). London, Dent, 1926, 283 pag.

L. Rougier, Celse ou le conflit de la civilisation antique et du christianisme primitiv. Paris, Editions du siècle. 1926, 440 pag.

O. Schilling, Die christlichen Soziallehren. Cöln, Oratoriumsverlag. 1926. 198 pag. 2 mc.

Ivan Sniegoron, Istoriia na Okhridskata arkhiepiskopija (bulg.) I, Sofia, 1924.

H. Strohl, L'epanouisement de la pensée religieuse de Luther de 1515 à 1520. Strasbourg, Istra, 1925, 424 pag.

J. P. Waltzing, Le crime rituel reproché aux chrétiens du II-e siècle. Bruxelles, M. Hayez, 1925, 37 pag.

Die Stockholmer *Weltkirchenkonferenz*, 10—30 August 1925. Amtlicher deutscher Bericht von *Adolf Deissmann*. Berlin, Furche Verlag, 1926. 762 pag. 21 mc.

El. Williger, Hagios. Untersuchungen zur Terminologie des Heiligen. Giessen, 1922, Töpelmann. 2.50 mc.

Maurice de Wuff, Histoire de la philosophie médievale I—II, Paris, F. Alcan.

K. Wulzinger, Byzantinische Baudenkmäler zu Konstantinopel, auf der Seraispitze, die Nea, das Tekforserai und das Zisternenproblem. Hannover 1925, Heinz Lafaire. 4, 116 pag. 22 mc.

M. A. Wulff und M. Apatoff, Denkmäler der Ikonenmalerei. Hellerau, Avalun-Verlag. 1925, fol 302 pag. 110 fig.

A. d'Alès, Les dogmes de Nicée. Paris, G. Beauchessne, 1926, 217 pag.

I. Ancel, Peuples et nations des Balkans. Paris, Colin 1926, 220 pag. 8·40 fr.

E. Arnold, Die ersten Christen nach dem Tode der Apostel. Aus sämtl. Quellen der ersten Jahrhunderte zusammengest. und hrsg. Berlin, Hochweg-Verlag, 1926. 451 pag. 10 mc.

A. Babel, La Bessarabie, étude historique, éthnographique et économique. Paris, F. Alcan 1926, 360 pag. 30 fr.

N. Bănescu, Un duc byzantin du XI-e siècle, Katakalon Kekaumenos. Bucarest, Academie Roumaine, 1924, 12 pag.

F. Dvornik, Les Slaves, Byzance et Rome au XI-e siècle. Paris, Champion 1926, 360 pag.

C. W. Foster, The state of the Church in the reigns of Elisabeth and James I. Tome I. Horncastle. W. K. Morton and sons. 1926.

S. Frank, Die russische Weltanschauung. Charlottenburg, Pan-Verlag, 1926, 41 pag. 1.60.

K. Fritz, Christentum und nationale Strömmungen in China. Stuttgart, Evang. Missionsverlag. 1927, 8º. 31 pag. 1 mc.

T. O'Hagan, The genesis of christian art. London, Macmillan, 1926.

A. v. Harnack, Die Entstehung der christlichen Theologie und des kirchlichen Dogmas. 6 Vorles. Gotha, L. Klotz, 1927, 90 pag. 2·50 mc.

K. Kašpow, Hus und die Früchte seiner Wirksamkeit. Aus dem Čechischen übers. Wornsdorf, A. Opitz, 1927, 128 pag. 1·60 mc

N. P. Kondakov, The russian icon. Transl. frum E. H. Mims. London Oxford Press. 1927, 256 pag. Lire 5·50.

Sp. Lambros, Παλαιόγεια καὶ Πελοποννησιακά, vol. II. Atena, 1924, 365 pag. vol. III, Atena 1926.

H. Leclercq. Saint Jé ôme. Louvain. E. Warny 1927, 176 p. 12·50 fr.

P. Lippert. Weltanschauung des Katholizismus. Leipzig. Reinicke, 1926. 113 pag. 4 mc.

D. Pascalis, Δατῖνοι ἐπίσκοποι Ἄνδρου, (1208-1710). Atena 27 p. 1927.

L. Pastor, Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters, Band XII. Freiburg, Br. Herder, 1927, 698 pag. 20 mc.

K. Pieper, Paulus, seine missionarische Persönlichkeit und Wirksamkeit. Münster, Aschendorft, 1926 –8⁰—266 pag.

K. Stade, Der Politiker Diocletian und die letzte Christenverfolgung. Wiesbaden, H. Staadt, 1926, 197 pag. 4·50 mc.

G. Schlmuberger, Les îles des Princes. Le palais et l'église des Blachernes. La grande muraille de Byzance. Châteauneuf, Langlois, 1926, în 16, 403 pag. 10 fr.

I. Strzygowski, Der Norden in der bildenden Kunst Westeuropas. Heidnisches und Christliches um das Jahr 1000. Wien, Krystall-Verlag, 1926, 304 pag. 356 fig, mc. 45.

K. Wölker, Mysterium und Agape. Die gemeinsamen Mahlzeiten in der alten Kirche. Gotha, L. Klotz. 1927. 223 p. 8 mc.

D. Zelenin, Russische (Ostslavische) Volkskuude (Grundr. der slav. Philologie) Berlin, W. de Gruyter und Co. 1927. 424 p. 30 mc.